

درس اول: معنا و مفهوم ناحیه

- مقدمه

- عوامل تفاوت در نواحی
- ویژگی ناحیه مرطوب
- ویژگی نواحی ساحلی

- ناحیه

- شباهت و تفاوت
- تعریف ناحیه
- دو ویژگی ناحیه
- تشابه در درون
- تفاوت با بیرون

- ناحیه بندی

- علت ناحیه بندی
- ناحیه بندی
- عوامل ناحیه بندی
- تفکر و شیوه کار
- انتخاب معیار
- طبیعی
- انسانی

- ناحیه بندی طبیعی

- ویژگی های عمده بارش
- میانگین بارندگی سالانه
- توزیع فصلی بارش
- بالاترین بارش روزانه
- تقسیم بندی ایران بر اساس بارش
- خاک ها ← کانادا ← خاک کرایوزول و چرنوزیوم
- زیست بوم ها ← ویژگی مشترک گیاهی و جانوری

- عوامل

- افغانستان] - قوم پشتون
- قوم تاجیک

- ناحیه بندی زبان سوئیسی] - آلمانی ← بیشترین
- فرانسه
- ایتالیا
- رمانش

- ناحیه بندی انسانی

- ناحیه بندی دینی هند] - هندو ← معبد آکشاردام
- مسلمان
- مسیحیت ← کلیسای بانوی ما

- ناحیه بندی صنعتی اروپا] - آلمان ← ناحیه رور
- چک ← بوهمیا

درس ۱: معنا و مفهوم ناحیه

✓ هر ناحیه بر روی زمین دارای ویژگی های خاصی است.

- ✓ عواملی که باعث تفاوت نواحی می شود
 - آب و هوا
 - پوشش گیاهی
 - نوع بهره برداری از محیط
 - شیوه زندگی مردم
- ✓ در نواحی مرطوب با توجه به وجود
 - بارندگی زیاد
 - رطوبت کافی
 - چمنزارهای وسیع

← پوشش گیاهی غنی و فعالیت دامداری دیده می شود.

منطقه مرطوب

✓ ناحیه ساحلی ← فعالیت تجاری و گردشگری ← تجارت دریایی ← جذب جمعیت زیاد و شکل گیری شهرهایی با نقش بندری است.

✓ در نواحی ساحلی با جذب جمعیت زیاد، رونق فعالیت های مربوط به تجارت و گردشگری و حمل و نقل بار و مسافر موجب پدید آمدن ساختمان های بلند مرتبه شده است.

فعالیت

ناحیه

هر مکان در روی زمین ویژگی هایی دارد ← میان اجزا و پدیده های هر مکان، نوع پیوستگی و هماهنگی وجود دارد ← که آن مکان را از سایر مکان ها متفاوت می سازد.

❖ یکی از کارهای جغرافی دانان ← مطالعه شباهت ها و تفاوت های مکان هاست.

❖ مکان هایی که ویژگی های مشابه دارند ← همان نواحی هستند.

❖ ناحیه از مفاهیم اصلی جغرافیاست.

❖ **تعریف ناحیه** ← ناحیه بخشی از سطح زمین است که ویژگی های جغرافیایی

همگون و خاصی دارد؛ به طوری که با بخش های مجاور خود متفاوت است.

- طبیعی
- اقتصادی
- اجتماعی
- فرهنگی

۱) ویژگی اصلی هر ناحیه، وحدت و همگونی نسبی عناصر طبیعی و انسانی در آن است (وحدت یابی)

۲) هر ناحیه جغرافیایی به درجه ای از همگونی رسیده که از سایر بخش های پیرامون خود متمایز می شود و با آن ها تفاوت دارد.

❖ از تعریف ناحیه به دو نتیجه می رسیم

❖ **ناحیه و منطقه** ← هر دو معادل واژه انگلیسی (Region) هستند؛ بنابراین مترادف یکدیگرند و می توان آن ها را به جای یکدیگر به کار برد.

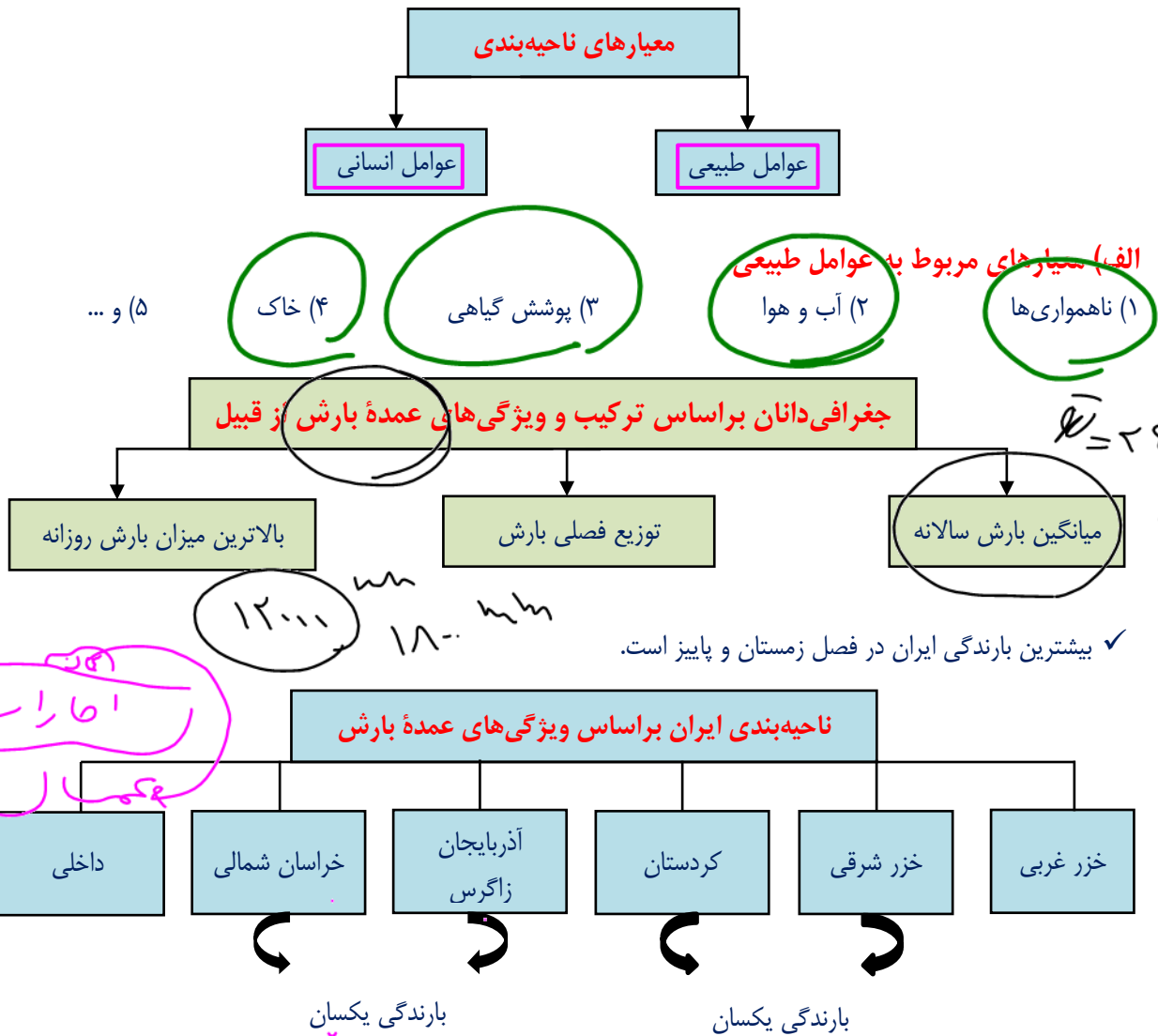
ناحیه = منطقه
انسانی
تجارتی
جنوب

ناحیه‌بندی

- جغرافی‌دان‌ها از گذشته سطح زمین را به **واحدهای جغرافیایی** که در آن‌ها پدیده‌ها با هم همگونی و وحدت دارند، تقسیم کرده و سپس مورد مطالعه قرار داده‌اند.

- شناخت بهتر و آسان‌تر مکان‌ها
- علمی کردن مطالعات و تحقیقات
- برنامه‌ریزی صحیح
- **ناحیه‌بندی و تقسیم‌بندی‌ها برای**

- **ناحیه‌بندی** ← وقتی یک محیط جغرافیایی را براساس **معیارهایی** به واحدهای کوچک‌تر تقسیم می‌کنیم، به طوری که هر واحد با واحد مجاور تفاوت داشته باشد، در واقع «**ناحیه‌بندی**» کرده‌ایم.
- جغرافی‌دانان برای تعیین حدود یک ناحیه، یک یا چند معیار را به کار می‌گیرند ← آن‌ها با توجه به این معیارها، **حدود یا مرزهای هر ناحیه** را روی نقشه رسم می‌کنند و نواحی مختلف را روی نقشه نمایش می‌دهند.
- **ناحیه‌بندی** کاری **صرفاً جغرافیایی** است ← **طرز تفکر** یک جغرافی‌دان و **شیوه کار** او صورت می‌گیرد.
- انتخاب **معیارها و ملاک‌ها** برای تعیین حدود یک ناحیه ← به **هدف مطالعه و تحقیق** جغرافی‌دان بستگی دارد.

- خاک کراپوزول ← خاک یخ بسته نواحی توندرا
- خاک چرنوزیوم ← خاک حاصلخیز غنی از مواد آلی و ریشه علفزارها

➤ تقسیم‌بندی براساس خاک مانند

- زیست‌بوم همان بیوم است.
- زیست‌بوم‌ها ← زیست‌بوم‌ها جزء نواحی طبیعی هستند که هر یک به سبب پوشش گیاهی و زندگی جانوری خاصی که دارند از بقیه متمایز می‌شوند.

- تایگا ← درختان سوزنی برگ، پوشش گیاهی کم تراکم، مناطق سردسیر

(سیبری، شمال آمریکا و جنوب کانادا)

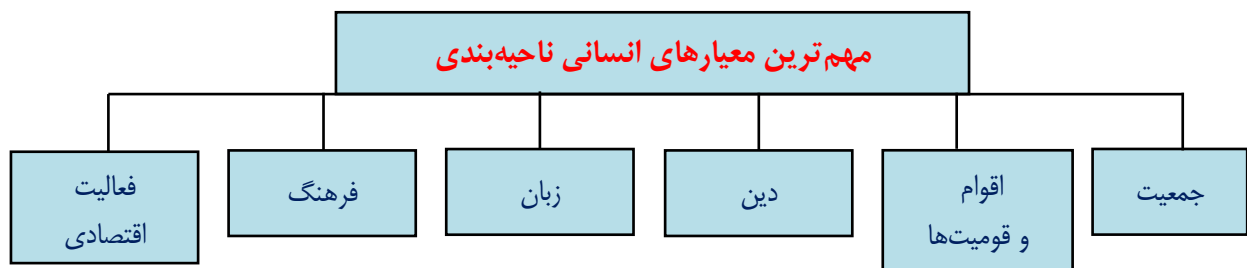
- جنگل‌های بارانی استوایی ← مناطق استوایی جنگل‌های متراکم، پهن برگ

(برزیل، غرب آفریقا و جنوب شرقی آسیا)

➤ تقسیم‌بندی براساس

زیست‌بوم‌ها

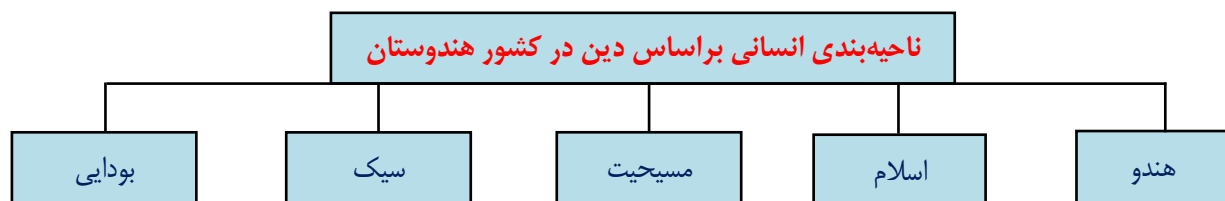
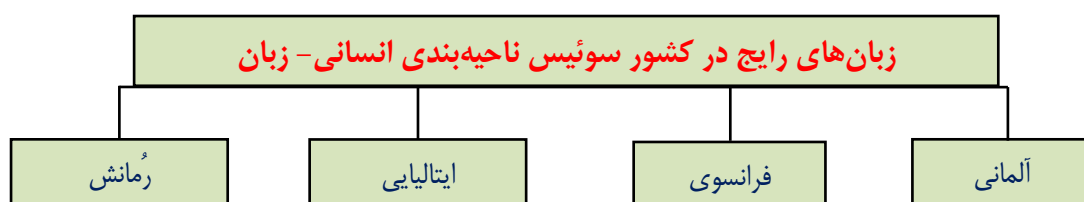
ب) معیارهای مربوط به عوامل انسانی ناحیه‌بندی

- پشتون
- تاجیک
- ازبک
- هزاره
- آیماق

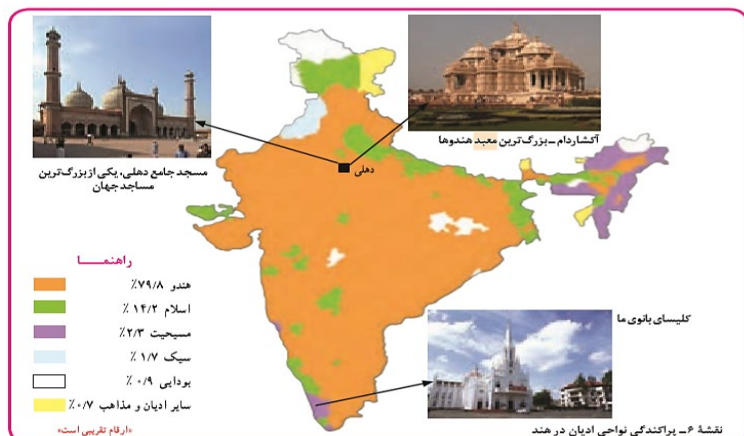
❖ اقوام مختلف در کشور افغانستان

ناحیه‌بندی انسانی - اقوام

❖ آکشار دام ← بزرگترین معبد هندوها

❖ کلیسای بانوی ما ← در هندوستان است.

- ❑ قسمتی از تقسیم‌بندی اروپا
- ناحیه صنعتی رور ← در آلمان
- ناحیه صنعتی بوهمیا ← در جمهوری چک
- براساس نواحی صنعتی

❑ چرا جغرافی‌دان‌ها ناحیه‌بندی می‌کنند ← برای شناخت بهتر و آسان‌تر مکان‌های مختلف و علمی کردن مطالعات و تحقیقات درباره این مکان‌ها صورت می‌گیرد تا بتوان برای آن‌ها به طور صحیح برنامه ریزی کرد.

❑ ناحیه‌بندی جغرافی‌دان‌ها با کار محققان رشته‌های علمی دیگر چه شباهتی دارد

← هر دو از معیارهایی برای ناحیه‌بندی استفاده می‌کنند.

تعاریف، اصطلاحات و اسامی خاص

۱- **ناحیه** ← بخشی از سطح زمین است که ویژگی‌های جغرافیایی (طبیعی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و ...) همگون و خاصی دارد، به طوری که با بخش‌های مجاور خود متفاوت است.

(۱) ویژگی اصلی هر ناحیه، وحدت و همگونی نسبی عناصر طبیعی و انسانی در آن است. (وحدت‌یابی)	۲- دو ویژگی مشترک تعریف ناحیه
(۲) هر ناحیه جغرافیایی به درجه‌ای از همگونی رسیده است که از سایر بخش‌های پیرامون خود متمایز می‌شود و با آن‌ها تفاوت دارد.	

۳- **ناحیه‌بندی** ← یک فعالیت صرفاً جغرافیایی است. وقتی یک محیط جغرافیایی را براساس معیارهایی به واحدهای کوچک‌تر تقسیم می‌کنیم، به طوری که هر واحد با واحد مجاور تفاوت داشته باشد، در واقع «ناحیه‌بندی» کرده‌ایم.

۴- **اهمیت ناحیه‌بندی** ← این تقسیم‌بندی‌ها برای شناخت بهتر و آسان‌تر مکان‌های مختلف و علمی کردن مطالعات و تحقیقات درباره یک مکان است تا بتوان برای آن‌ها به طور صحیح برنامه‌ریزی کرد.

۵- **اساس ناحیه‌بندی** ← ناحیه‌بندی براساس طرز تفکر یک جغرافی‌دان و شیوه کار او صورت می‌گیرد.

۶- **انتخاب معیارها و ملاک‌های ناحیه‌بندی** ← به هدف مطالعه و تحقیق جغرافی‌دان بستگی دارد.

۷- **معیارهای ناحیه‌بندی** ← عوامل طبیعی یا عوامل انسانی

۸- **معیارهای طبیعی** ← ناهمواری‌ها، آب و هوا، پوشش گیاهی، خاک

۹- **زیست بوم (بیوم)** ← زیست‌بوم‌ها جزء نواحی طبیعی هستند که هر یک به سبب پوشش گیاهی و زندگی جانوری خاصی که دارند از بقیه متمایز می‌شوند.

۱۰- **معیارهای انسانی** ← قومیت‌ها، دین، زبان، نژاد، فرهنگ و ...

درس اول ؛ معنا و مفهوم ناحیه

الف) درست یا نادرست بودن جملات زیر را مشخص کنید.

- ۱- میان اجرا و پدیده های هر مکان، نوعی پیوستگی و هماهنگی وجود دارد که آن مکان را از سایر مکان ها متفاوت می سازد.
- ۲- ویژگی اصلی هر ناحیه، وحدت و همگونی نسبی عناصر طبیعی و انسانی در آن است.
- ۳- پر بارش ترین نواحی ایران، آذربایجان و زاگرس هستند.
- ۴- زیست بوم ها جزء نواحی طبیعی هستند که هر یک به سبب پوشش گیاهی و زندگی جانوری خاصی که دارند، از دیگر نواحی متمایز می شوند.
- ۵- بیشترین جمعیت افغانستان را قوم پشتون تشکیل می دهد.

پاسخ :

۱. درست
۲. درست
۳. نادرست: پربارش ترین نواحی ایران به ترتیب خزر غربی، خزر شرقی و کردستان می باشد.
۴. درست
۵. درست

ب) جاهای خالی را با عبارت مناسب کامل کنید.

- ۶- وقتی یک محیط جغرافیایی را بر اساس معیارهایی به واحدهای کوچک تر تقسیم می کنیم، به طوری که هر واحد با واحد مجاور تفاوت داشته باشد، در واقع کرده ایم.
- ۷- ناحیه بندی کاری صرفاً است.
- ۸- کم ترین میزان بارش کشور ما مربوط به ناحیه است.
- ۹- بزرگترین معبد هندوها می باشد.
- ۱۰- ناحیه صنعتی از نواحی صنعتی آلمان است.

پاسخ :

۶. ناحیه بندی
۷. جغرافیایی
۸. داخلی
۹. آکشار دام
۱۰. رور

پ) در جملات زیر عبارت صحیح را از داخل کمانک انتخاب کنید.

- ۱۱- یکی از کارهای (جغرافی دانان - بوم شناسان)، مطالعه شباهت ها و تفاوت های مکان هاست.
- ۱۲- هر ناحیه جغرافیایی به درجه ای از (تکامل - همگونی) رسیده است که از سایر بخش های پیرامون خود متمایز می شود.
- ۱۳- ناحیه بندی بر اساس طرز تفکر یک جغرافی دان و (شیوه کار - تخصص) او صورت می گیرد.
- ۱۴- انتخاب معیارها و ملاک ها برای تعیین حدود یک ناحیه، به (هدف مطالعه - شرایط طبیعی) و تحقیق جغرافی دان بستگی دارد.
- ۱۵- زبان، (انگلیسی - رمانش) یکی از چهار زبان اصلی کشور سوئیس است.

ک پاسخ :

۱۱. جغرافی دانان

۱۲. همگونی

۱۳. شیوه کار

۱۴. هدف مطالعه

۱۵. رُمانش

ت) عبارت مناسب را از ستون مقابل انتخاب کنید.

الف) عوامل طبیعی	۱۶- از کارهای جغرافی دانان است.
ب) مطالعه شباهت ها و تفاوت های مکانی	۱۷- ویژگی اصلی نواحی می باشد.
پ) وحدت و همگونی نسبی	۱۸- از معیارهای اصلی ناحیه بندی است.
ت) پراکندگی مراکز خدماتی	

ک پاسخ :

۱۶. ب- مطالعه شباهت ها و تفاوت های مکانی

۱۷. پ - وحدت و همگونی نسبی

۱۸. الف- عوامل طبیعی

ث) به سؤالات زیر پاسخ کوتاه بدهید.

۱۹- کدام ویژگی های نواحی مرطوب، شرایط را برای پرورش دام مخصوصاً گاو فراهم کرده است؟

در این ناحیه به سبب بارندگی زیاد و رطوبت کافی، چمنزارهای وسیعی به وجود آمده و شرایط را برای دامداری مهیا کرده است.

۲۰- پدیده های تشکیل دهنده یک ناحیه، چگونه باعث تفاوت یک مکان با مکان دیگر می شوند؟

میان اجزا و پدیده های هر مکان، نوعی پیوستگی و هماهنگی وجود دارد که آن مکان را از سایر مکان ها متفاوت می سازد.

۲۱- چرا یکی از کارهای جغرافی دانان مطالعه شباهت ها و تفاوت های مکان ها است؟

جغرافی دانان برای ناحیه بندی کردن، باید به مطالعه شباهت ها و تفاوت های مکان ها بپردازند.

۲۲- ناحیه را تعریف کنید.

ناحیه، بخشی از سطح زمین است که ویژگی های جغرافیایی (طبیعی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و ...) همگون و خاصی دارد؛ به طوری که با بخش های مجاور خود متفاوت است.

۲۳- جغرافی دان قبل از مطالعه سطح زمین چه فعالیتی انجام می دهد؟

جغرافی دان ها از گذشته، سطح زمین را به واحدهای جغرافیایی که در آن ها پدیده ها با هم همگونی و وحدت دارند تقسیم کرده و سپس مورد مطالعه قرار می دهند.

۲۴- هدف جغرافی دانان از تقسیم بندی زمین به واحدهای جغرافیایی چیست؟

این تقسیم بندی ها برای شناخت بهتر و آسان تر مکان های مختلف و علمی کردن مطالعات و تحقیقات درباره این مکان ها صورت می گیرد تا بتوان برای آن ها، به طور صحیح برنامه ریزی کرد.

۲۵- ناحیه بندی چیست؟

وقتی یک محیط جغرافیایی را بر اساس معیارهایی به واحدهای کوچک تر تقسیم می کنیم به طوری که هر واحد با واحد مجاور، تفاوت داشته باشد، در واقع ناحیه بندی کرده ایم.

۲۶- جغرافی دان بر چه اساسی ناحیه بندی می کند؟

ناحیه بندی کاری صرفاً جغرافیایی است و بر اساس طرز تفکر یک جغرافی دان و شیوه کار او صورت می گیرد.

۲۷- انتخاب معیارها و ملاک ها برای تعیین حدود یک ناحیه به چه عامل یا عواملی بستگی دارد؟

به هدف مطالعه و تحقیق جغرافی دان بستگی دارد.

۲۸- دو دسته اصلی معیارهای ناحیه بندی را بنویسید.

عوامل طبیعی و عوامل انسانی

۲۹- ویژگی های عمده بارش کدام اند؟

میانگین بارندگی سالانه توزیع فصلی بارش و بالاترین میزان بارش روزانه

۳۰- معیارهای مربوط به عوامل انسانی ناحیه بندی را بنویسید.

جمعیت اقوام (قومیت ها)، دین، زبان فرهنگ نوع فعالیت های اقتصادی و نظایر آن

ج) اصطلاحات و مفاهیم زیر را تعریف کنید.

۳۱- ناحیه بندی

۳۲- زیست بوم

ک پاسخ :

۳۱. وقتی یک محیط جغرافیایی را بر اساس معیارهایی به واحدهای کوچک تر تقسیم می کنیم، به طوری که هر واحد با واحد مجاور تفاوت داشته باشد، در واقع «ناحیه بندی» کرده ایم.

۳۲. زیست بوم ها، نواحی طبیعی هستند که هر یک به سبب پوشش گیاهی و زندگی جانوری خاصی که دارند از بقیه متمایز می شوند.

چ) به سوالات زیر پاسخ کامل بدهید.

۳۳- با توجه به تعریف ناحیه، به دو ویژگی آن اشاره کنید.

(۱) ویژگی اصلی هر ناحیه، وحدت و همگونی نسبی عناصر طبیعی و انسانی در آن است. (وحدت یابی) (۲) هر ناحیه جغرافیایی به درجه ای از همگونی رسیده است که از سایر بخش های پیرامون خود متمایز می شود و با آن ها تفاوت دارد.

۳۴- زیست بوم را تعریف کنید و برای آن دو مثال بنویسید.

زیست بوم ها جزء نواحی طبیعی هستند که هر یک به سبب پوشش گیاهی و زندگی جانوری خاصی که دارند از دیگر نواحی متمایز می شوند؛ مانند زیست بوم تایگا و زیست بوم جنگل های بارانی استوایی.

- (۱) انسان ها نواحی را به وجود می آورند
- تغییر محیط طبیعی ← زندگی بهتر
 - مثال ← بازارهای شناور بانکوک
 - تهران ← تمرکز نواحی صنعتی (صنایع مصرفی)

- (۲) نواحی به فعالیت انسان ها شکل می دهند
- رشد دانش ← غلبه بر محیط طبیعی
 - چاره اندیشی و ابداعات
 - زندگی در نواحی گرم و خشک، بسیار سرد، کوهستانی

- (۳) نواحی با یکدیگر رابطه و کنش متقابل دارند
- مبادلات نواحی
 - اهمیت تأثیرات اقتصاد

- (۴) نواحی تحت تأثیر تصمیم گیری های سیاسی حکومت ها هستند
- ایجاد ناحیه گردشگری و پارک های ملی
 - توسعه کشاورزی، مهاجرت اجباری
 - انسان نواحی را حفظ، تغییر یا تخریب می کند
 - مثال - امارات ← جزیره های مصنوعی
 - کشتار مسلمانان در میانمار

- کانون ناحیه
- ویژگی
 - فاصله از کانون
 - کانون ناحیه صنعتی
 - ساوان

- ناحیه انتقالی بین جنگل های استوایی و صحرای بزرگ
- حرکت به سمت صحرا ← بارندگی کمتر و علف ها کوتاه و تنک ← مراتع مداری ← استپ بیابانی

- مرزبندی نواحی
 - مرزبندی سخت
 - قلمرو نواحی
 - مرزها قابل تغییرند
 - مرزهای سیاسی و اداری بر طبیعی منطبق نیستند

- انواع نواحی
 - نواحی طبیعی ← بستر زندگی انسان
 - نواحی انسانی ← جمعیتی، فرهنگی، اقتصادی
 - نواحی سیاسی ← مهم ترین نوع نواحی

درس ۲: انسان و ناحیه

☞ سطح زمین بر مبنای معیارهای طبیعی یا انسانی ناحیه‌بندی می‌شود.
 ☞ رابطه انسان و نواحی متقابل است.
 انسان ⇌ نواحی

۱- انسان‌ها نواحی را به وجود می‌آورند.

✓ انسان‌ها در محیط‌های طبیعی تغییراتی به وجود می‌آورند.
 ✓ انسان‌های برای زندگی و بهره‌برداری از محیط طبیعی از شیوه‌ها و ابزارهای متفاوتی استفاده می‌کنند ← در نتیجه نواحی مختلفی را پدید می‌آورند یا نواحی طبیعی را تغییر می‌دهند.

مثال یک

- بازارهای شناور در بانکوک
- بازارهای شناور در بانکوک، پایتخت تایلند از دیدنی‌های جالب توجه آسیای جنوب شرقی است. دست‌فروشان در قایق‌های چوبی روی رودخانه اصلی شهر، اجناس خود را برای فروش عرضه می‌کنند.
- این شیوه خاص فروش کالا، ناحیه‌ای تجاری و گردشگری به وجود آورده است.

✓ انسان‌ها نواحی را به وجود می‌آورند

مثال دو

- در چهل سال اخیر، با ایجاد کارخانه‌های بزرگ و کوچک در امتداد محورهای ارتباطی شهر تهران (اتوبان کرج، اتوبان ساوه)، نواحی صنعتی پیرامون این شهر شکل گرفته است.
- این ناحیه صنعتی، تهران را به مهم‌ترین قطب صنایع مصرفی کشور تبدیل کرده است.

۲- نواحی به فعالیت‌های انسان‌ها شکل می‌دهند

♣ انسان‌ها با پیشرفت در دانش و تولید ابزار و فناوری بر محیط‌های طبیعی غلبه کرده‌اند و این محیط‌ها را در اختیار گرفته‌اند. ← محیط‌ها و نواحی طبیعی همواره زندگی مردم را تحت تأثیر قرار داده است.

♣ محدودیت‌ها و موانع طبیعی موجب می‌شود انسان‌ها برای کنترل محیط و شرایط خاص آن چاره‌اندیشی کنند ← و به ابداع ابزارهایی بپردازند.

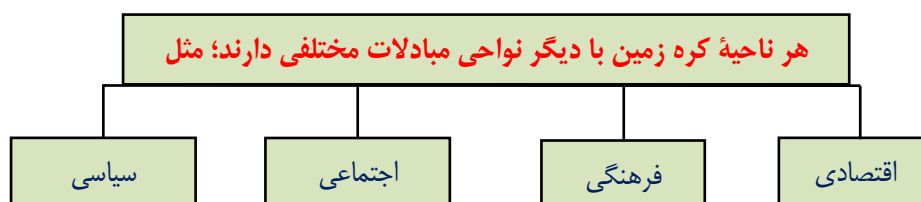
♣ هر ناحیه شرایط خاصی را به انسان‌ها تحمیل می‌کند و انسان‌ها در چارچوب آن شرایط دست به عمل می‌زنند.

- مردم در نواحی گرم و خشک ← زندگی خاص خود را دارند مثل ساخت خانه‌هایی با سقف گنبدی
- مردم در نواحی بسیار سرد ← به زندگی در برف و یخبندان عادت کرده‌اند.
- راه‌آهن در نواحی کوهستانی ← ساخت راه‌آهن در این مناطق دشوار و پرهزینه است. کشیدن راه‌آهن در کشور افغانستان و نپال دشوار است.
- راه‌آهن در نواحی پست و جلگه‌ای ← ساخت راه‌آهن در این مناطق ساده و کم‌هزینه است. کشیدن راه‌آهن در آلمان و فرانسه آسان است.

♣ مثال‌هایی برای تأثیر محیط طبیعی بر فعالیت‌های انسان

نکته: استفاده از ماشین‌های برف‌روب در مناطق سردی مثل کانادا، استفاده از صفحه‌های خورشیدی در مناطق گرمی مثل سمنان در رابطه با تأثیر محیط و نواحی بر زندگی انسان است. (نواحی به فعالیت‌های انسان‌ها شکل می‌دهند.)

۳- نواحی با یکدیگر رابطه و کنش متقابل دارند

- نواحی بر روی یکدیگر تأثیر می‌گذارند.
- امروزه همه نواحی و حتی دور افتاده‌ترین آن‌ها به ویژه از نظر اقتصادی، تحت تأثیر یکدیگرند.

چند مثال در رابطه با تأثیر نواحی بر یکدیگر

الف) با افت قیمت غله به ویژه ذرت و سویا در بازارهای جهانی، ارزش زمین‌های کشاورزی در ناحیه میدوست (غرب میانه) ایالات متحده آمریکا کاهش یافت.

ب) بالا رفتن قیمت برنج وارداتی آسیا، نگرانی کشورهای وارد کننده را در زمینه تغذیه مردم افزایش داده است.

ج) بنا به اعلام فائو؛ وقوع خشکسالی در استرالیا و یخبندان زود هنگام در آرژانتین به تولید غله جهانی صدمه زد، کاهش تولید غله و گران شدن آن، شورش‌ها و تظاهراتی را در سنگال، بورکینافاسو و ... به دنبال داشت.

۴- نواحی تحت تأثیر تصمیم‌گیری‌های سیاسی حکومت‌ها هستند.

☆ نواحی فقط تحت تأثیر روابط معمول انسان‌ها و محیط طبیعی نیستند ← بلکه حکومت‌ها و تصمیم‌گیری‌های سیاسی نیز به شدت بر نواحی تأثیر می‌گذارند.

☆ تصمیم حکومت‌ها موجب حفظ، تغییر یا تخریب نواحی طبیعی و انسانی می‌شود.

مثال یک

- برنامه‌ریزی یا تصمیم‌های یک دولت برای ایجاد ناحیه گردشگری و پارک‌های ملی یا صنعتی، توسعه کشاورزی در یک ناحیه، انتقال اجباری ساکنان یک ناحیه به ناحیه دیگر، وقوع جنگ بین حکومت‌ها و نظایر آن، می‌تواند موجب حفظ، تغییر یا تخریب نواحی طبیعی و انسانی شود.

مثال دو

- دولت امارات متحده عربی با ساختن جزیره‌های مصنوعی در آب‌های خلیج فارس، نواحی جدیدی در منطقه ایجاد کرده است.
- کاربری این جزایر مسکونی، تفریحی و تجاری است.
- برای ساختن این جزایر، مقدار زیادی سنگ و خاک از بستر خلیج فارس بالا کشیده می‌شود. این خاک‌برداری و گل آلود شدن وسیع آب به بوم سازگان (اکوسیستم) دریایی و آب سنگ‌های مرجانی آسیب رسانده است ← صاحب‌نظران معتقدند که ساختن این جزایر پیامدهای بسیار نامطلوبی برای محیط‌زیست خلیج فارس دارد.

مثال سوم

- در چند سال اخیر، کشتار صدها تن از مردم مسلمان و مظلوم میانمار (برمه) و به آتش کشیده شدن خانه‌های آن‌ها به دست یک فرقه بودایی افراطی موج وسیعی از اعتراضات را علیه اقدامات حکومت این کشور برانگیخته است.
- دولت میانمار مسلمانان را شهروند این کشور نمی‌داند و به همین دلیل، ساختن مسجد را نیز ممنوع کرده است.
- در نتیجه پاکسازی قومی دولت میانمار، صدها نفر از مردم ناحیه مسلمان‌نشین این کشور به مرزهای بنگلادش مهاجرت کرده و درخواست پناهندگی نموده‌اند.

نکته: مثال‌های بیان شده در رابطه با تأثیر سیاست و حکومت‌ها بر نواحی است

چند مثال در

رابطه با تأثیر

تصمیمات

سیاسی

بر نواحی

کانون ناحیه، مرزهای ناحیه

- هر ناحیه جغرافیایی دارای کانون یا مرکزی است که بیشترین عوامل وحدت و همگونی در آن وجود دارد.
- معمولاً هر چه از کانون یک ناحیه جغرافیایی دور شویم و به طرف مرزهای آن حرکت کنیم، به تدریج از عوامل همگونی آن ناحیه کاسته می‌شود ← و سرانجام این عوامل ناپدید می‌گردند.

مثال یک

- در کانون یک ناحیه صنعتی تجمع زیاد کارخانه‌ها مشاهده می‌شود، هر چه از این کانون دور و به **مرزهای ناحیه مجاور** نزدیک‌تر شویم، از تمرکز و تعداد کارگاه‌ها و کارخانه‌ها کاسته می‌شود ← تا اینکه سرانجام در **ناحیه مجاور**، دیگر اثری از آن‌ها نمی‌بینیم.

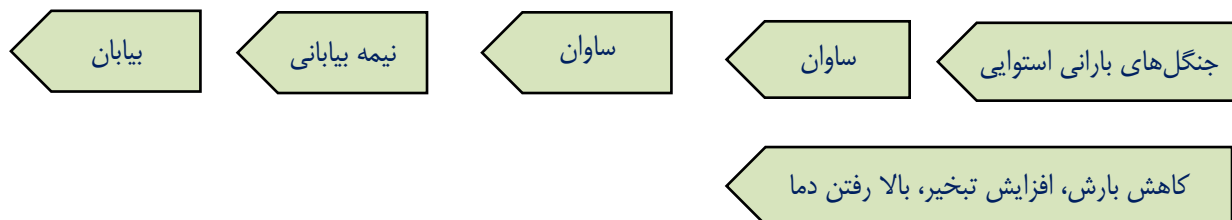
➤ مثال برای
کانون و مرز ناحیه

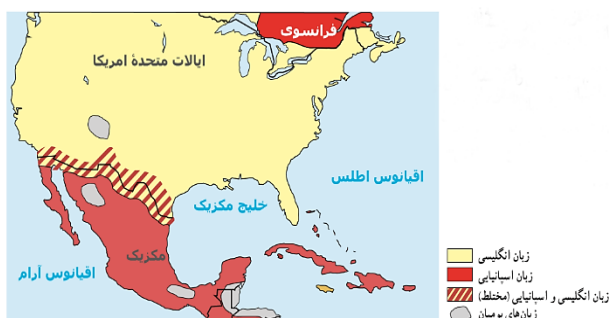
مثال دو

- ساوان یک ناحیه **انتقالی** بین جنگل‌های باران استوایی و صحرای بزرگ آفریقا است.
- هر چه از منطقه استوایی به سمت صحرای پیش رویم، **بارندگی** کمتر و علف‌های ساوان **کوتاه‌تر و تنک‌تر** می‌شوند و کم‌کم به مراتع ساوان که از علفزارهای کوتاه قد تشکیل شده است، تبدیل می‌گردند.
- این مراتع در حاشیه صحرای به علت **خشکی هوا** به **استپ‌های بیابانی** تبدیل می‌شوند.

نکته: ساوان یک ناحیه انتقالی است.

بخش‌های هاشور زده، ناحیه‌ای انتقالی را در امتداد دو ناحیهٔ زبانی انگلیسی و اسپانیایی در مجاورت مرز ایالات متحدهٔ آمریکا و مکزیک نشان می‌دهند. در این بخش هر دو زبان انگلیسی و اسپانیایی رواج دارد.

- مرزبندی انسانی براساس زبان، قومیت کار دشواری است
- تعیین مرزهای دقیق نواحی
- هر قدر تحرک و حرکت بیشتر باشد مرزبندی سخت‌تر می‌شود. دشوار است

• قلمرو و وسعت نواحی متفاوت است

گاه یک ناحیه بخشی از یک روستا، یک شهر یا استان یا یک کشور است و گاه چند کشور و قاره را دربر می‌گیرد و مقیاس جهانی دارد.

• مرزهای نواحی قابل تغییرند

در اثر فعالیت‌های انسانی یا عوامل طبیعی ممکن است ویژگی‌های خاص یک ناحیه از بین برود و وسعت آن کم یا زیاد شود؛ ← برای مثال مهاجرت روستاییان از یک ناحیه یا وقوع خشکسالی وسعت یک ناحیهٔ کشاورزی را کاهش می‌دهد یا ممکن است به کلی آن ناحیه را به ناحیه‌ای غیر کشاورزی تبدیل کند.

• مرزهای سیاسی و اداری معمولاً بر مرزهای نواحی طبیعی و انسانی منطبق نیستند.

❖ مکان، در رابطه با

مرزبندی نواحی و
کانون نواحی

- ❖ تقسیمات سیاسی کشور ما مانند ← استان ← شهرستان ← بخش ← دهستان ← ده
- ❖ کشورها با مرز از یکدیگر جدا می‌شوند.
- ❖ مرزهای سیاسی و اداری بر مبنای انتخاب و تصمیم‌گیری انسان‌ها تعیین می‌شوند ← گاهی یک ناحیهٔ آب و هوایی، ناحیهٔ زبانی و قومی و نظایر آن بین چند استان یا حتی چند کشور قرار می‌گیرد.

فعالیت

۱- الف) در نقشه شماره (۱)، استان‌های سیستان و بلوچستان، کرمان و خراسان جنوبی چگونه از هم جدا شده‌اند؟
 ← عوامل طبیعی و انسانی

ب) کدام ناحیه طبیعی در این سه استان گسترده شده است؟ ← بیابان لوت

۲- الف) در نقشه شماره (۲) کشورهای افغانستان و پاکستان چگونه از هم جدا شده‌اند؟ ← عوامل انسانی

ب) کدام ناحیه انسانی در هر دو کشور گسترده شده است؟ ← قوم پشتون

۳- آیا لزوماً مرزهای نواحی طبیعی و انسانی با مرزهای اداری و سیاسی منطبق‌اند؟
 ← خیر

نکته: مرزهای سیاسی و اداری بر خواست و اراده انسان‌ها تعیین می‌شوند و معمولاً بر مرز نواحی طبیعی منطبق نیستند.

انواع نواحی

- **نواحی طبیعی** ← در سراسر کره زمین گسترده شده‌اند. این نواحی دارای ویژگی‌های طبیعی هستند و بستر زندگی و فعالیت‌های انسان محسوب می‌شوند ← جوامع انسانی برای ادامه حیات به نواحی طبیعی وابسته‌اند.
- **نواحی انسانی** ← این نواحی شامل نواحی جمعیتی، فرهنگی، اقتصادی و ... در بستر نواحی طبیعی شکل می‌گیرند و به وجود می‌آیند.
- **نواحی سیاسی** ← به طور کلی، امروزه همه نواحی طبیعی یا انسانی جهان تحت مدیریت نهادهای سیاسی یا اداری قرار دارند. برای مثال، نهادهایی مانند شوراها، شهرداری‌ها، بخش‌داری‌ها و ... حکومت‌ها مدیریت این نواحی را به دست گرفته‌اند و درباره آن‌ها تصمیم‌گیری می‌کنند و سیاست‌ها و خط‌مشی‌هایی را به کار می‌بندند.

✓ انواع نواحی

همان‌طور که می‌دانید و از بررسی نقشه‌ها فهمیده‌اید:

- ✓ شهرها، استان‌ها و کشورها نواحی سیاسی محسوب می‌شوند. ← زیرا یک نهاد آن‌ها را اداره و مدیریت می‌کند.
- ✓ نواحی سیاسی (شهر، استان و کشور) با مرزهای قراردادی از نواحی مجاور، متمایز می‌شوند.

فعالیت

آیا می‌توانیم قاره‌ها (مثلاً قاره آسیا یا آفریقا) را یک ناحیه بدانیم؟ چرا؟
 خیر، چون با توجه به تعریف ناحیه، ناحیه بخشی از سطح زمین است که ویژگی‌های جغرافیایی همگون و خاصی دارد حال با توجه به این موضوع، قاره آسیا با این پهنای و وسعت دارای تنوع‌های طبیعی و انسانی گوناگون یک ناحیه نیست.

تعاریف و اصطلاحات خاص

- ۱- **بازارهای شناور** ← این بازارها در بانکوک، پایتخت تایلند دیده می‌شود.
- ۲- **تهران** ← به وجود آمدن در نواحی صنعتی در محورهای ارتباطی تهران، تهران را به مهم ترین قطب صنایع مصرفی کشور تبدیل کرده است.
- ۳- **دانش و فناوری** ← انسان‌ها با پیشرفت در دانش و تولید ابزار و فناوری بر محیط‌های طبیعی غلبه کرده‌اند.
- ۴- **حکومت‌ها** ← نواحی فقط تحت تأثیر روابط معمول انسان‌ها و محیط طبیعی نیستند بلکه حکومت‌ها و تصمیم‌گیری‌های سیاسی نیز به شدت بر نواحی تأثیر می‌گذارند.
- ۵- **حفظ، تغییر یا تخریب نواحی** ← وقوع جنگ بین حکومت‌ها و نظایر آن، می‌تواند موجب حفظ، تغییر یا تخریب نواحی طبیعی و انسانی شود.
- ۶- **دولت امارات متحده عربی** ← این دولت با ساختن جزیره‌های مصنوعی در آب‌های خلیج فارس، نواحی جدیدی در منطقه ایجاد کرده است.
- ۷- **میانمار (برمه)** ← در چند سال اخیر، کشتار صدها تن از مردم مسلمان و مظلوم میانمار (برمه) و به آتش کشیده شدن خانه‌های آن‌ها به دست یک فرقه بودایی افراطی موج وسیعی از اعتراضات ایجاد کرده است.
- ۸- **کانون ناحیه** ← هر ناحیه جغرافیایی دارای کانون یا مرکزی است که بیشترین عوامل وحدت و همگونی در آن وجود دارد.
- ۹- **دوری از کانون ناحیه** ← معمولاً هر چه از کانون یک ناحیه جغرافیایی دور می‌شویم و به طرف مرزهای آن حرکت می‌کنیم، به تدریج از عوامل همگونی آن ناحیه کاسته می‌شود و سرانجام، این عوامل ناپدید می‌گردند.
- ۱۰- **ساوان** ← یک ناحیه انتقالی بین منطقه جنگل‌های بارانی استوایی و صحرای بزرگ آفریقا است.
- ۱۱- **انتقال از استوایی بارانی به صحرا** ← جنگل‌های بارانی استوایی ← ساوان متراکم ← ساوان پراکنده ← نیمه بیابانی ← بیابان
- ۱۲- **تعیین مرز در نواحی** ← مرزبندی نواحی کاری دشوار است و مرزبندی انسانی از مرزبندی طبیعی دشوارتر است.
- ۱۳- **مرزهای نواحی قابل تغییرند** ← در اثر فعالیت‌های انسان یا عوامل طبیعی مرزهای ناحیه‌ای تغییر می‌کنند.
- ۱۴- **مرزهای سیاسی** ← مرزهای سیاسی و اداری معمولاً بر مرزهای نواحی طبیعی و انسانی منطبق نیستند.
- ۱۵- **مرزهای سیاسی** ← مرزهای سیاسی و اداری بر مبنای انتخاب و تصمیم‌گیری انسان‌ها تعیین می‌شوند.
- ۱۶- **انواع نواحی** ← نواحی طبیعی، انسانی و سیاسی
- ۱۷- **نواحی انسانی** ← این نواحی شامل نواحی جمعیتی، فرهنگی، اقتصادی و ... در بستر نواحی طبیعی شکل می‌گیرند.
- ۱۸- **نواحی طبیعی** ← این نواحی در سراسر کره زمین گسترده شده‌اند. این نواحی دارای ویژگی‌های طبیعی هستند و بستر زندگی و فعالیت‌های انسانی محسوب می‌شوند. جوامع انسانی برای ادامه حیات به نواحی طبیعی وابسته‌اند.
- ۱۹- **مرزها و نهادهای سیاسی** ← به طور کلی، امروزه همه نواحی طبیعی یا انسانی جهان تحت مدیریت نهادهای سیاسی یا اداری قرار دارند.
- ۲۰- **سلسله مراتب نواحی** ← نواحی طبیعی ← نواحی انسانی ← نواحی سیاسی

درس دوم؛ انسان و ناحیه

الف) درست یا نادرست بودن جملات زیر را مشخص کنید.

- ۱- سطح زمین بر مبنای معیارهای طبیعی یا انسانی ناحیه بندی می شود و انسان ها با نواحی ارتباط متقابل برقرار می کنند.
- ۲- انسان ها برای بهره برداری از محیط طبیعی از شیوه ها و ابزارهای متفاوتی استفاده می کنند و در نتیجه نواحی مختلفی را پدید می آورند یا نواحی طبیعی را تغییر می دهند.
- ۳- اصفهان، مهم ترین قطب صنایع مصرفی کشور ما می باشد.
- ۴- انسان ها با پیشرفت در دانش و تولید ابزار و فناوری، بر محیط های طبیعی غلبه کرده و این محیط ها را در اختیار گرفته اند.
- ۵- نواحی فقط تحت تأثیر روابط معمول انسان ها و محیط طبیعی نیستند، بلکه حکومت ها و تصمیم گیری های سیاسی نیز به شدت بر نواحی تأثیر می گذارند.
- ۶- هر ناحیه دارای یک کانون یا مرکزی است که بیشترین عوامل وحدت و همگونی در آن وجود دارد.
- ۷- تعیین مرز نواحی انسانی به مراتب آسان تر از نواحی طبیعی است.
- ۸- مرزهای سیاسی و اداری معمولاً بر مرزهای نواحی طبیعی و انسانی منطبق هستند.

پاسخ :

۱. درست
۲. درست
۳. نادرست: تهران قطب صنایع مصرفی کشور ما است.
۴. درست
۵. درست
۶. درست
۷. نادرست: مرزبندی طبیعی آسان تر از مرزبندی انسانی است.
۸. نادرست: مرزهای سیاسی و اداری معمولاً بر مرزهای نواحی طبیعی و انسانی منطبق نیستند.

ب) جاهای خالی را با عبارت مناسب کامل کنید.

- ۹- در چهل سال اخیر، با ایجاد کارخانه های بزرگ و کوچک در امتداد شهر تهران، نواحی صنعتی پیرامون این شهر شکل گرفته است.
- ۱۰- هر ناحیه جغرافیایی، دارای کانون یا مرکزی است که بیشترین عوامل و در آن وجود دارند.
- ۱۱- یک ناحیه انتقالی بین جنگل های بارانی استوایی و «صحرای بزرگ آفریقا» است.
- ۱۲- مرزهای و اداری، معمولاً بر مرزهای نواحی طبیعی و انسانی منطبق نیستند.
- ۱۳- به طور کلی، امروزه همه نواحی یا جهان تحت مدیریت نهادهای سیاسی یا اداری قرار دارند.

پاسخ :

۹. محورهای ارتباطی
۱۰. همگونی - وحدت
۱۱. ساوان
۱۲. سیاسی
۱۳. طبیعی - انسانی

پ) در جملات زیر عبارت صحیح را از داخل کمانک انتخاب کنید.

- ۱۴- انسان ها با پیشرفت در دانش و تولید ابزار و فناوری بر محیط های (انسانی - طبیعی) غلبه کرده اند.
۱۵- امروزه همه نواحی و حتی دور افتاده ترین آن ها به ویژه از نظر (سیاسی - اقتصادی) تحت تأثیر یکدیگرند.
۱۶- دولت (امارات متحده عربی - کویت) با ساختن جزیره های مصنوعی در آب های خلیج فارس، نواحی جدیدی در منطقه ایجاد کرده است.
۱۷- معمولاً هر چه از (محیط - کانون) یک ناحیه جغرافیایی دور می شویم و به طرف مرزهای آن حرکت می کنیم، به تدریج از عوامل همگونی آن ناحیه کاسته می شود.
۱۸- ساوان یک ناحیه (انتقالی - کانونی) بین جنگل های بارانی استوایی و «صحرای بزرگ آفریقا» است.
۱۹- در مجاورت مرز ایالات متحده آمریکا و مکزیک، دو زبان انگلیسی و (فرانسه - اسپانیایی) رواج دارد.

ک پاسخ :

۱۴. طبیعی
۱۵. اقتصادی
۱۶. امارات متحده عربی
۱۷. کانون
۱۸. انتقالی
۱۹. اسپانیایی

ث) عبارت مناسب را از ستون مقابل انتخاب کنید.

الف) میانمار	۲۰- بودایی های افراتی این کشور مسلمانان را کشتند و خانه هایشان را به آتش کشیدند.
ب) کانون ناحیه	۲۱- در این قسمت از ناحیه، بالاترین وحدت و همگونی را داریم.
پ) بنگلادش	۲۲- این ناحیه بین ساوان پراکنده و بیابان است.
ت) نیمه بیابان	۲۳- این نواحی در سراسر کره زمین گسترده شده اند.
ث) مرز ناحیه	
ج) نواحی طبیعی	
چ) نواحی انسانی	

ک پاسخ :

۲۰. الف (میانمار)
۲۱. ب (کانون ناحیه)
۲۲. ت (نیمه بیابان)
۲۳. ج (نواحی طبیعی)

ث) به سوالات زیر پاسخ کوتاه دهید.

۲۴- سطح زمین بر چه مبنایی ناحیه بندی می شود؟

سطح زمین بر مبنای معیارهای طبیعی یا انسانی ناحیه بندی می شود و انسان ها با نواحی ارتباط متقابل برقرار می کنند.

۲۵- چگونه انسان ها نواحی را تغییر می دهند و علت این فعالیت چیست؟

انسان ها در محیط های طبیعی تغییراتی به وجود می آورند. آن ها برای زندگی و بهره برداری از محیط طبیعی از شیوه ها و ابزارهای متفاوتی استفاده می کنند و در نتیجه نواحی مختلفی را پدید می آورند یا نواحی طبیعی را تغییر می دهند.

۲۶- شکل گیری بازارهای شناور بانکوک، بیانگر چه نکته ای در رابطه با انسان و ناحیه است؟

بیانگر این مطلب است که انسان ها نواحی را به وجود می آورند.

۲۷- نواحی صنعتی شهر تهران چگونه و در چه مناطقی شکل گرفته است؟

در چهل سال اخیر با ایجاد کارخانه های بزرگ و کوچک در امتداد محورهای ارتباطی شهر تهران نواحی صنعتی پیرامون این شهر شکل گرفته است.

۲۸- چگونه انسان ها بر محیط های طبیعی غلبه کرده اند؟

با پیشرفت در دانش و تولید ابزار و فناوری

۲۹- رابطه انسان و نواحی طبیعی چگونه است؟

این رابطه متقابل است.

۳۰- چرا انسان مجبور به ابداع ابزارهای مختلف شده است؟

محدودیت و موانع طبیعی موجب می شود انسان ها برای کنترل محیط شرایط خاص آن چاره اندیشی کنند و به ابداع ابزارهایی بپردازند.

۳۱- در کدام نواحی احداث راه آهن پر هزینه و دشوارتر است؟

احداث خط آهن در نواحی مرتفع کوهستانی، دشوارتر و پرهزینه تر از کشوری است که بیشتر زمین های آن پست و جلگه ای است.

۳۲- نواحی در چه زمینه هایی با یکدیگر رابطه و کنش دارند؟

هر ناحیه کره زمین با دیگر نواحی مبادلات اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی دارند.

۳۳- کدام نواحی بر روی یکدیگر تاثیر می گذارند و این تاثیر در کدام جنبه ویژه تر است؟

امروزه همه نواحی و حتی دور افتاده ترین آن ها به ویژه از نظر اقتصادی تحت تاثیر یکدیگرند.

۳۴- به جز رابطه معمول انسان ها و محیط طبیعی کدام عامل بر روی نواحی به شدت تاثیر می گذارد؟

حکومت ها و تصمیم گیری های سیاسی به شدت بر نواحی تاثیر می گذارند.

۳۵- ویژگی زبانی ناحیه مرزی دو کشور ایالات متحده آمریکا و مکزیک در چیست؟

در این بخش هر دو زبان انگلیسی و اسپانیایی رواج دارد ، چون یک ناحیه انتقالی است.

۳۶- مرزبندی نواحی انسانی و طبیعی را با یکدیگر مقایسه کنید.

به طور کلی تعیین مرزهای دقیق نواحی دشوار است. البته در نواحی انسانی مانند نواحی زبانی و قومی، تعیین مرز نواحی دشوارتر از نواحی طبیعی مثل نواحی خاک یا زیست بوم هاست.

۳۷- چرا مرزبندی در نواحی انسانی دشوارتر از نواحی طبیعی است؟

چون حرکت و جابه جایی انسان ها نسبت به عوامل طبیعی خیلی بیشتر است.

۳۸- قلمرو و وسعت نواحی چگونه است؟

گاه یک ناحیه، بخشی از یک روستا، یک شهر یا استان یا یک کشور و گاه چند کشور و قاره را در بر می گیرد و مقیاس جهانی دارد.

۳۹- با حرکت از جنگل های بارانی استوایی به سمت بیابان، کدام نواحی به ترتیب دیده می شوند؟

جنگل های بارانی استوایی - ساوان متراکم - ساوان پراکنده - نیمه بیابانی - بیابان

۴۰- ویژگی بارشی جنگل های بارانی استوایی ساوان متراکم و ساوان پراکنده چیست؟

در جنگل های استوایی باران در تمام سال می بارد. در ساوان متراکم ، دو ماه از سال بدون بارش است و ساوان پراکنده دارای تابستانی بارانی و زمستانی خشک است.

۴۱- ویژگی بارش ناحیه نیمه بیابانی و بیابان چیست؟

در ناحیه نیمه بیابانی، هفت ماه از سال بدون بارش است. در ناحیه بیابانی خشکی در تمام سال دیده می شود.

۴۲- چرا مرزهای سیاسی و اداری معمولاً بر مرزهای نواحی طبیعی و انسانی منطبق نیستند؟

چون مرزهای سیاسی و اداری بر مبنای انتخاب و تصمیم گیری انسان ها تعیین می شوند. در این مرزبندی، گاهی یک ناحیه آب و هوایی ، ناحیه زبانی و قومی و نظایر آن بین چند استان یا حتی چند کشور قرار می گیرد.

۴۳- نواحی انسانی در کدام بستر شکل می گیرند؟

نواحی انسانی شامل نواحی جمعیتی، فرهنگی، اقتصادی و در بستر نواحی طبیعی شکل گرفته و به وجود می آیند.

۴۴- علت اهمیت مدیریت نهادهای سیاسی یا اداری چیست؟

به طور کلی امروزه همه نواحی طبیعی یا انسانی جهان، تحت مدیریت نهاد های سیاسی یا اداری قرار دارند.

۴۵- نواحی سیاسی شامل کدام مناطق هستند؟

شهرها ، استان ها و کشورها نواحی سیاسی محسوب می شوند؛ زیرا یک نهاد آن ها را اداره و مدیریت می کند.

ج) اصطلاحات و مفاهیم زیر را تعریف کنید.

۴۶- کانون ناحیه:

۴۷- ساوان:

۴۸- نواحی طبیعی:

۴۹- نواحی سیاسی:

ک پاسخ:

۴۶. هر ناحیه جغرافیایی دارای کانون یا مرکزی است که بیشترین عوامل وحدت و همگونی در آن وجود دارد.

۴۷. ساوان، یک ناحیه انتقالی بین جنگل های بارانی استوایی و صحرای بزرگ آفریقا است.

۴۸. نواحی طبیعی در سراسر کره زمین گسترده شده اند. این نواحی دارای ویژگی هایی هستند و بستر زندگی و فعالیت های انسان محسوب می شوند. جوامع انسانی برای حیات به نواحی طبیعی وابسته اند.

۴۹. همه نواحی طبیعی یا انسانی جهان تحت مدیریت نهادهای سیاسی اداری قرار دارند.

چ) به سوالات زیر پاسخ کامل بدهید.

۵۰- برای عبارت «حکومت ها و تصمیم گیری های سیاسی به شدت بر نواحی تأثیر می گذارند» مثالی بیاورید.

برنامه ریزی یا تصمیم های یک دولت برای ایجاد ناحیه گردشگری و پارک های ملی یا صنعتی توسعه کشاورزی در یک ناحیه انتقال اجباری ساکنان یک ناحیه به ناحیه دیگر، وقوع جنگ بین حکومت ها و نظایر آن می تواند موجب حفظ، تغییر یا تخریب نواحی طبیعی و انسانی شود.

۵۱- اقدامات دولت امارات متحده عربی چگونه باعث برهم خوردن اکوسیستم خلیج فارس شده است؟

دولت امارات متحده عربی با ساختن جزیره های مصنوعی در آب های خلیج فارس نواحی جدید در منطقه ایجاد کرده است. کاربری این جزایر مسکونی تفریحی و تجاری است و ویلاها و آپارتمان های لوکس امکانات تفریحی بازار و هتل در این جزایر مصنوعی در حال احداث است.

۵۲- کشتار و آوارگی مردم مسلمان میانمار نتیجه چیست و این فاجعه چگونه شکل گرفته است؟

نتیجه تصمیم گیری های سیاسی حکومت میانمار است و توسط یک فرقه بودایی افراطی شکل گرفته است. این عمل موج وسیعی از اعتراضات را علیه اقدامات حکومت میانمار برانگیخته است.

۵۳- به چه دلیل دولت میانمار ساخت مسجد را در این کشور ممنوع کرده است و نتیجه پاکسازی قومی در این کشور چیست؟

دولت میانمار مسلمانان را شهروند این کشور نمی داند و به همین دلیل ساختن مسجد را نیز ممنوع کرده است. در نتیجه پاکسازی قومی دولت میانمار، صدها نفر از مردم ناحیه مسلمان نشین این کشور به مرزهای بنگلادش مهاجرت کرده و درخواست پناهندگی نموده اند. در نتیجه ناحیه مسلمان نشین میانمار تخریب شده است.

۵۴- با حرکت از کانون ناحیه به سمت مرزهای آن چه تغییری صورت می پذیرد؟

معمولاً هر چه از کانون یک ناحیه جغرافیایی دور می شویم و به طرف مرزهای آن حرکت می کنیم، به تدریج از عوامل همگونی آن ناحیه کاسته می شود و سرانجام، این عوامل ناپدید می گردند.

۵۵- با فاصله گرفتن از کانون یک ناحیه صنعتی چه تغییری شکل می گیرد؟

در کانون یک ناحیه صنعتی تجمع زیادی از کارخانه مشاهده می شود. هر چه از این کانون دور و به مرزهای ناحیه مجاور نزدیک تر می شویم، از تمرکز و تعداد کارگاه ها و کارخانه ها کاسته می شود؛ تا این که سرانجام در ناحیه مجاور، دیگر اثری از آن ها نمی بینیم.

۵۶- با حرکت از جنگل های بارانی استوایی به سمت صحرای بزرگ آفریقا چه تغییراتی در این نواحی به وجود می آید؟

هر چه از جنگل های بارانی استوایی به سمت بیابان صحرا پیش می رویم، بازندگی کم تر و علف های ساوان کوتاه تر و تنگ تر می شوند و کم کم به مراتع مداری که از علفزارهای کوتاه قد تبدیل می گردند. این مراتع در حاشیه صحرا به علت خشکی هوا به استپ های بیابانی تبدیل می شوند.

۵۷- «مرزهای نواحی قابل تغییرند» این عبارت را با مثال توضیح دهید.

در اثر فعالیت های انسانی یا عوامل طبیعی ممکن است ویژگی های خاص یک ناحیه از بین برود و وسعت آن کم یا زیاد شود؛ برای مثال، مهاجرت روستاییان از یک ناحیه یا وقوع خشکسالی وسعت یک ناحیه کشاورزی را کاهش می دهد یا ممکن است به کلی آن ناحیه را به ناحیه ای غیر کشاورزی تبدیل کند.

۵۸- «امروزه همه نواحی طبیعی یا انسانی جهان تحت مدیریت نهادهای سیاسی با اداری قرار دارند» برای این

عبارت مثالی بیاورید.

نهادهایی مانند شوراهای، شهرداری ها ، بخشداری ها، استانداری ها، سازمان ها و بالاخره حکومت ها ، مدیریت این نواحی را به دست گرفته اند و درباره آن ها تصمیم گیری می کنند و سیاست ها و خط مشی هایی را به کار می بندند.

درس سوم: نواحی آب و هوایی

- نواحی طبیعی
 - اولان باتور] - ویژگی
 - مشکلات] - ویژگی
 - جاکارتا] - مشکلات

- آب و هوا و ناحیه
 - ناحیه بندی آب و هوایی] - هوا - آب و هوا
 - دوره سی ساله] - دوره سی ساله

- اهمیت هواکره
 - چهاربخش محیط زندگی] - تروپوسفر
 - اهمیت هواکره] - اهمیت هواکره

- علت شکل گیری نواحی آب و هوایی
 - تابش خورشید] - دما
 - فشار] - فشار
 - بارش] - بارش

- تابش خورشید
 - اهمیت نور خورشید] - تاثیر تابش
 - زاویه تابش] - زاویه تابش
 - تفاوت در زمان و مقدار بارش] - تفاوت در زمان و مقدار بارش

- دما
 - سه منطقه دمایی] - فاصله از استوا به سمت قطب
 - عوامل موثر بر دما] - عرض جغرافیایی
 - ارتفاع] - ارتفاع
 - دوری و نزدیکی به اقیانوس ها] - دوری و نزدیکی به اقیانوس ها
 - جریان های گرم و سرد دریایی] - جریان های گرم و سرد دریایی
 - جهت و شیب ناهمواری ها] - جهت و شیب ناهمواری ها

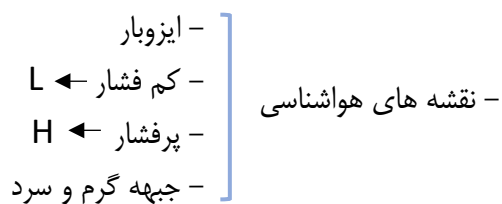
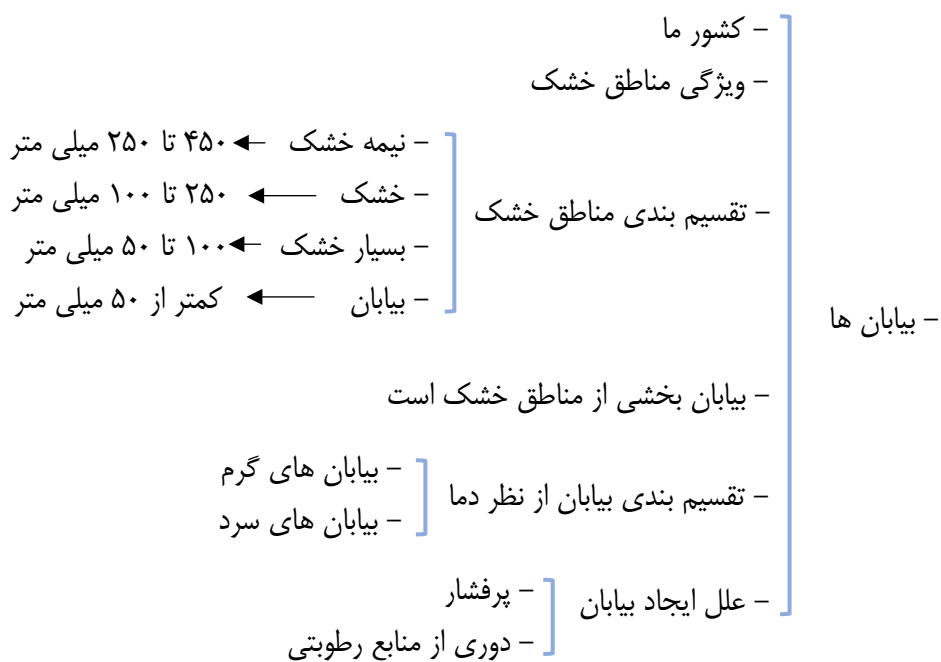
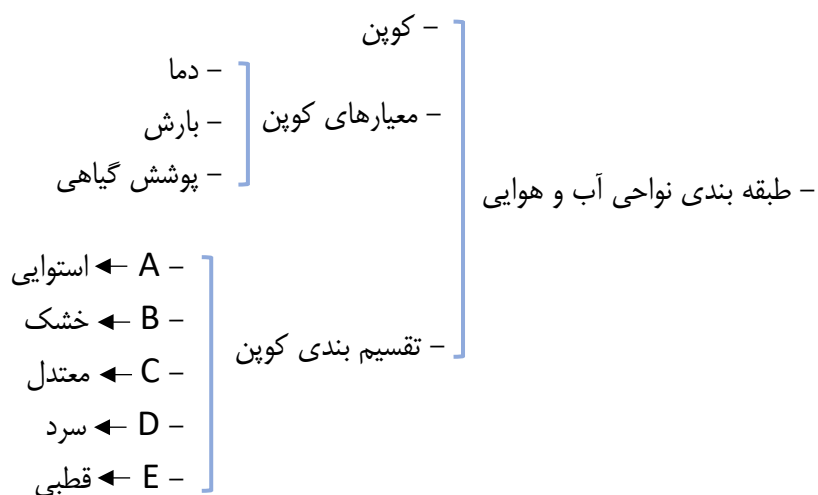
- فشار
- شکل گیری فشار
- واحد فشار
- مراکز کم فشار
- مراکز پرفشار
- حرکت هوا

- توده هوا
- تعریف
- انواع توده

- جبهه هوا
- تعریف
- منطقه گذار
- ناپایداری هوا
- جبهه قطبی

- کمربندهای فشار و گردش عمومی جو
- اهمیت
- مهم ترین کمربندهای فشار
- کم فشار استوایی
- پرفشار قطبی
- ناحیه حاره ای
- منطقه جنب حاره
- ناحیه معتدله ← ۶۶/۵ درجه - ۳۳ درجه شمالی و جنوبی

- بارش
- توزیع بارش
- دو عامل برای بارش
- صعود
- رطوبت
- انواع بارش
- همرفتی
- جبهه ای (سیکلونی)
- کوهستانی

درس ۳: نواحی طبیعی

نواحی آب و هوایی

- **ناحیه** ← بخشی از سطح زمین است که وحدت و همگونی میان اجزا و پدیده‌های موجود در آن، سبب تفاوت شکل ظاهری آن با سایر بخش‌های زمین می‌شود.
- **معیارهای ناحیه‌بندی** ← برای ناحیه‌بندی از معیارهای طبیعی و انسانی متعددی استفاده می‌شود.
- **آب و هوا** ← مهمترین معیار طبیعی ناحیه‌بندی است.
- **عناصر اصلی آب و هوا** ← دما، بارش و فشار است.

مروری بر مفاهیم گذشته

فعالیت

مقایسه دو شهر اولان باتور مغولستان با جاکارتای اندونزی

مقایسه دو ناحیه آب و هوایی	اولان باتور پایتخت مغولستان	جاکارتا پایتخت اندونزی
ناحیه آب و هوایی	سرد و خشک	گرم و مرطوب
ارتفاع از سطح دریا	۱۳۱۰ متر	—
دمای هوا	در روزهای زمستان تا ۳۰ - درجه سانتی‌گراد	در ماه‌های مختلف سال، یکنواخت و میانگین سالانه آن، ۲۷ درجه سانتی-گراد
میزان رطوبت و بارندگی	رطوبت سالانه ۵۴٪ / بارش سالانه ۲۱۶ میلی متر	رطوبت سالانه بیش از ۸۰ درصد بارش سالانه ۲۰۰۰ میلی متر
مشکلات زیست‌محیطی	یخبندان و سرمای شدید ← تلف شدن دام‌ها	وقوع سیلاب شدید به خاطر بارش‌های موسمی
سایر ویژگی‌ها	سردترین شهر جهان است هر چند سال یک بار، زمستان فوق‌العاده سرد می‌شود استفاده از سوخت زغال سنگ در خانه ونیرگاه‌ها، این شهر را به یکی از آلوده‌ترین شهرهای جهان تبدیل کرده است.	با ۱۰ میلیون سکنه، از پر تراکم‌ترین مناطق جهان است که زمستان ندارد. هوای گرم و شرجی

آب و هوا و ناحیه

♣ **آب و هوا** ← یکی از عوامل مهم پدید آمدن ناحیه است.

♣ ویژگی‌های آب و هوایی متفاوت ← **بخش‌های مختلف سیاره زمین با یکدیگر تفاوت داشته باشند و نواحی آب و هوایی به وجود آیند.**

تفاوت آب و هوا با هوا

- **هوا** ← هوا، وضعیت گذرا و موقتی هواکره در یک محل در مدت زمان کوتاه است.
مثال ← امروز هوا آفتابی یا ابری است.
- **آب و هوا** ← شرایط و وضعیت هوای یک ناحیه در مدت زمان نسبتاً طولانی است.
مثال ← اندونزی کشوری گرم و مرطوب است.

هوا و آب و هوا

☞ برای پی بردن به نوع آب و هوای یک ناحیه ← داده‌های آماری مربوط به دما، بارش، رطوبت و ... را طی سال‌های طولانی (معمولاً سی سال یا بیشتر) جمع‌آوری و میانگین آن را محاسبه می‌کنند.

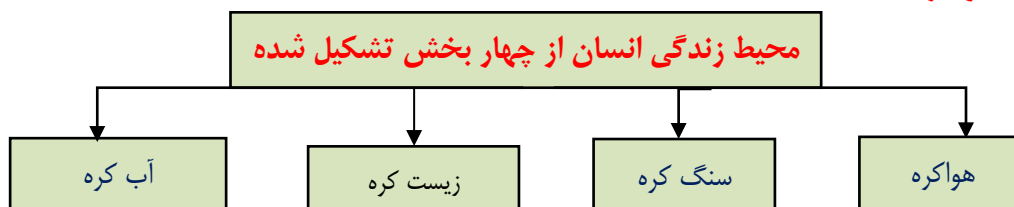
نکته: آب و هواشناسی (اقلیم‌شناسی) ← یکی از شاخه‌های جغرافیایی طبیعی است.

☞ در ایستگاه‌های هواشناسی با استفاده از انواع ابزارها میزان ← دما، بارش، رطوبت، سرعت، جهت باد و ... به طور دائم ثبت می‌شود.

بیشتر بدانیم

دکتر گنجی، بنیان‌گذار و پدر جغرافیای نوین و هواشناسی در ایران محسوب می‌شود.
دکتر گنجی در سال ۲۰۰۱ میلادی از سوی سازمان هواشناسی جهانی به عنوان «مرد سال هواشناسی جهان» برگزیده شد.

اهمیت هواکره

- **هوا** ← مخلوطی از گازهای مختلف است که تا حدود ۳۰۰۰ کیلومتری اطراف سیاره زمین را فرا گرفته است.
- **هواکره** ← از لایه‌های مختلف تشکیل شده است و بیشترین تغییرات آب و هوایی در لایه زیرین آن، یعنی **وردسپهر (تروپوسفر)** به وجود می‌آید.
- **هواکره** ← وجود هواکره یکی از ویژگی‌های مهم سیاره زمین است و این سیاره را از سایر سیارات جدا می‌کند زیرا ← به واسطه هواکره، زیست کره قادر به حیات است.
- **هواکره** بر روی آب کره و سنگ کره، تأثیر می‌گذارد.
- **بیشترین گاز** تشکیل‌دهنده هواکره نیتروژن با ۷۸ درصد است.

فعالیت

۱- گازهای مختلف هواکره را نام ببرید. کدام گاز بیشترین حجم هواکره را تشکیل می‌دهد؟

نیتروژن ۷۸٪ - اکسیژن ۲۱٪ - سایر گازها ۱٪

۲- منظور از دمای حداقل و حداکثر روزانه چیست؟

پایین‌ترین و بالاترین دمای ثبت شده روزانه یک منطقه را می‌گویند.

۳- میانگین دمای روزانه و ماهانه یک مکان چطور به دست می‌آید؟

اگر طی ۲۴ ساعت دمای ساعت‌های مختلف را ثبت کنیم و سپس باهم جمع و تقسیم بر ۲۴ کنیم، میانگین دمای روزانه به دست می‌آید.

میانگین دمای ماهانه: میانگین دمای ۳۰ روز را به دست آورده و با هم جمع می‌کنیم و عدد حاصل را بر ۳۰ تقسیم می‌کنیم.

چرا نواحی مختلف آب و هوایی به وجود می‌آید؟

❖ علل به وجود آمدن نواحی مختلف آب و هوایی را با توجه به عناصری چون تابش خورشید، دما، فشار و بارش و چگونگی توزیع آن‌ها بررسی می‌کنیم.

۱- تابش خورشید

➤ نور خورشید مهم‌ترین منبع انرژی برای زمین و عامل اصلی به وجود آمدن ویژگی‌های آب و هوایی در نواحی مختلف زمین است.

➤ تابش خورشید روی عناصر آب و هوایی چون دما، فشار و رطوبت و بارش تأثیر می‌گذارد.

زاویه تابش

• زاویه تابش خورشید و میزان پراکندگی آن بر سطح زمین یکنواخت نیست ➡ به دلیل مایل بودن محور زمین

(۱) در مناطق استوایی اشعه خورشید به صورت عمود و نزدیک به عمود بر سطح زمین می‌تابد.

(۲) هر چه از استوا به سمت قطب حرکت کنیم زاویه تابش خورشید مایل و مایل‌تر می‌شود.

نکته: مقدار انرژی خورشیدی که هر سانتی مترمربع از زمین در مناطق استوایی دریافت می‌کند، بسیار بیشتر از مقداری است که مناطق قطبی جذب می‌کنند.

مساحت و تابش

- میزان پراکندگی تابش اشعه خورشید بر روی زمین یکنواخت نیست.
- پرتوهای خورشید در مدار ۶۰ درجه به دلیل مایل تابیدن، مساحتی دو برابر ناحیه استوایی را در بر می‌گیرند. بنابراین مقدار انرژی گرمایی دریافتی در هر واحد از سطح زمین در مدار ۶۰ درجه تقریباً نصف منطقه استوایی است.

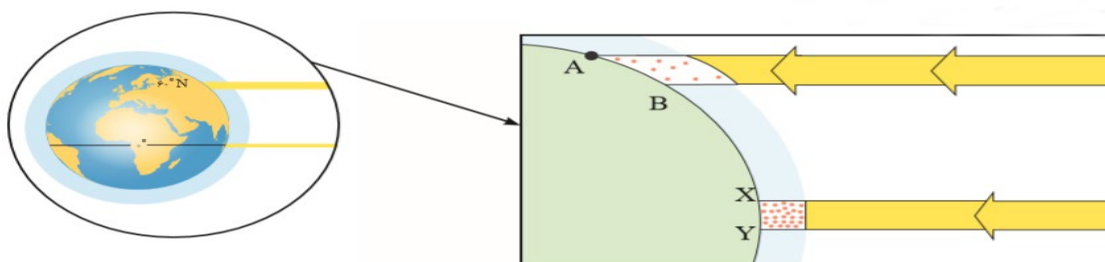
مدت و تابش

- همه بخش‌های زمین در مدت زمان مساوی انرژی خورشید را دریافت نمی‌کنند. ➡ مایل بودن محور زمین بر مدار گردش انتقالی آن به دور خورشید موجب می‌شود که طی حرکت وضعی و انتقالی، وسعت منطقه روشن و تاریک و طول روز و شب و فصول مختلف سال در نواحی مختلف در دو نیمکره شمالی و جنوبی متفاوت باشند.

نکته: علت تفاوت در انرژی خورشیدی ➡ مایل بودن محور زمین بر مدار گردش انتقالی آن به دور خورشید است.

➤ تابش خورشید

❖ به طور کلی می‌توان گفت ← نواحی قطبی **کمترین انرژی** را دریافت می‌کنند. آن‌ها حتی در زمستان به مدت چند ماه در تاریکی کامل فرو می‌روند و انرژی جذب شده از سطح خود را از دست می‌دهند، بدون آنکه دوباره انرژی به دست بیاورند.

پرتوهای خورشید در مدار ۶۰ درجه به دلیل مایل تابیدن، مساحتی دوبرابر ناحیه استوایی را دربر می‌گیرند. مقدار انرژی گرمایی دریافتی توسط هر واحد سطح در این ناحیه تقریباً نصف منطقه استوایی

۲- دما

☑ دما ← از دریافت نامساوی انرژی خورشید بر سطح زمین مناطق گرم، معتدل و سرد پدید می‌آید.

(۱) عرض جغرافیایی (زاویه تابش)

- هر چه از استوا به سمت عرض‌های جغرافیایی بالاتر حرکت می‌کنیم، دمای هوا کاهش می‌یابد.
- اشعه خورشید در منطقه استوایی در طی سال عمود و نزدیک به عمود می‌تابد. ← به این ترتیب نواحی استوایی منبع بزرگ ذخیره گرما و سرچشمه جریان‌های دریایی آب گرم در اقیانوس‌ها هستند.

(۲) ارتفاع از سطح زمین (آب‌های آزاد)

- به طور متوسط به ازای ۱۰۰۰ متر (۱ کیلومتر) ۶ درجه سانتی‌گراد کاهش دما در لایهٔ وردسپهر (تروپوسفر) داریم.

(۳) دوری نزدیکی به اقیانوس‌ها و دریاها

(۴) عبور جریان‌های آب گرم و آب سرد

(۵) جهت و شیب ناهمواری‌ها

☑ عوامل مؤثر بر دمای یک مکان

۳- فشار

فشارسنج

❖ هوا دارای وزن است و ← بنابراین بر همه چیز فشار وارد می‌کند، هر چند ممکن است که فشار هوا را احساس نکنیم.

❖ فشار هوا به وسیله فشارسنج اندازه‌گیری می‌شود و واحد اندازه‌گیری آن «هکتوپاسکال» است.

❖ فشار هوا ← نیرویی است که هوا بر یک واحد از سطح زمین وارد می‌کند و مقدار آن در سطح دریایی آزاد برابر با وزن ستونی از جیوه به ارتفاع ۷۶ سانتی‌متر است

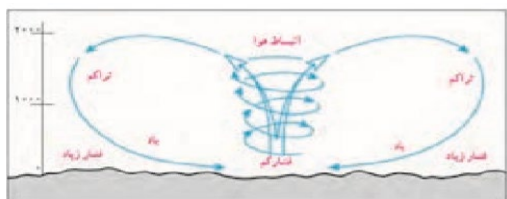
نکته: فشار هوا در یک مکان متغیر است و کم یا زیاد می‌شود.

مرکز کم فشار و پرفشار هوا

کم فشار	«سیکلون»	پرفشار	«آنتی سیکلون»
✓ هوای گرم کم فشار است. ✓ وقتی هوای یک منطقه گرم می شود، مولکول های آن سریع تر حرکت می کنند و از هم فاصله می گیرند، در نتیجه از وزن و فشار هوا در واحد حجم کاسته می شود. ✓ هوای گرم، سبک می شود و به سمت بالا حرکت می کند. ✓ هوای گرم نسبت به اطراف خود فشار کمتری دارد و در نتیجه بر روی یک منطقه گرم یک مرکز کم فشار ایجاد می شود. ✓ در کم فشار، فشار هوا به سمت مرکز ناحیه کم می شود.	 کم فشار	✓ هوای سرد پرفشار است. ✓ وقتی هوا سرد می شود مولکول های آن به هم نزدیک می شوند و تعدادشان در واحد حجم بیشتر می شود. ✓ هوای سرد، سنگین است و به سمت پایین یا سطح زمین فرود می آید، در نتیجه بر روی منطقه سرد یک مرکز پرفشار پدید می آید. ✓ در پرفشار، فشار هوا به سمت مرکز ناحیه افزایش می یابد.	 پرفشار

باد و شکل گیری آن

- باد ← به جابه جایی هوا باد می گویند.
- هوا همیشه از جایی که فشار بیشتری وجود دارد به سمت جایی که فشار کمتری دارد جریان می یابد ← باد به وجود می آید.
- شکل گیری باد ← هوای گرم و سبک بالا می رود و هوای نسبتاً سرد و سنگین به زیر آن می رود و جانشین آن می شود.

بیشتر بدانیم

رابطه مراکز فشار و شرایط جوی

- علاوه بر ایجاد مراکز فشار بر اثر گرم و سرد شدن هوا (حرارتی)، بر اثر صعود یا فرونشینی توده های هوا نیز مراکز پرفشار (آنتی سیکلون) و کم فشار (سیکلون) پدید می آید (دینامیکی).
- مراکز پرفشار (آنتی سیکلون) ← معمولاً موجب بادهای ضعیف، آسمان صاف، روزهای گرم و خشک و شب های سرد یا یخبندان می شود.
- مراکز کم فشار (سیکلون ها) ← معمولاً موجب ناپایداری هوا، بادهای شدید، آسمان ابری و باران و رگبار و هوای معتدل می شود.

توده هوا

- به حجم وسیعی از هوا که از نظر **دما و رطوبت**، در سطح **افقی** تا صدها کیلومتر ویژگی‌های یکسانی داشته باشد، **توده هوا** گفته می‌شود.

مثال ← توده هوای گرم و مرطوب، توده هوای سرد و خشک.

جبهه هوا

- جبهه هوا ← جبهه‌ها، مرز بین دو توده هوای مجاورند و آن‌ها را از هم جدا می‌کنند.
- وقتی در یک ناحیه دو توده هوای متفاوت در مجاورت یکدیگر قرار بگیرند و به هم برخورد کنند، یک منطقه گذار یا تغییر از نظر **دما** یا **فشار** در مرزهای آن‌ها پدید می‌آید.

نکته: برخورد توده‌های هوا با یکدیگر، موجب **ناپایداری** هوا و در صورت دارا بودن رطوبت، موجب **بارندگی** می‌شود.

☞ یکی از مهم‌ترین جبهه‌های هوا، **جبهه قطبی** است که بین هوای **سرد قطب** و هوای **گرم استوایی** در منطقه معتدله تشکیل می‌شود.

☞ جبهه قطبی در تغییرات آب و هوایی کشور ما نقش مهمی دارد.

فعالیت

۱- مهم‌ترین عامل به وجود آمدن نواحی مختلف آب و هوایی چیست؟ توضیح دهید؟

دما و تغییرات آن در مکان‌های مختلف در طول زمان، اساسی‌ترین عامل تحولات آب و هوایی است. گرمای اتمسفر به طور مستقیم یا غیرمستقیم از تابش خورشید تأمین می‌شود.

۲- درباره هر یک از موارد زیر توضیح دهید.

رابطه دما با عرض جغرافیایی ← خورشید به عنوان مهم‌ترین عامل گرمای زمین به طور مستقیم بر خط استوا می‌تابد، بنابراین این منطقه گرم است و هر چه از استوا به سمت عرض‌های بالاتر (۹۰ درجه شمالی یا جنوبی) برویم، تابش خورشید به صورت مایل‌تر می‌شود و انرژی کم‌تری انتقال می‌دهد.

رابطه دما و ارتفاع ← به طور کلی رابطه دما و ارتفاع معکوس است.

۳- روی شکل بالا، برخورد توده‌های هوا و تشکیل جبهه‌ها را توضیح دهید.

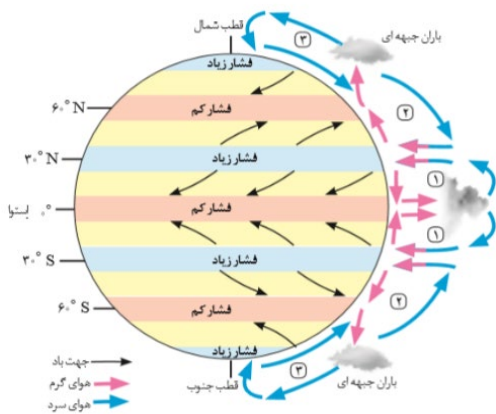
هوای سرد به علت سنگین بودن به سطح زمین آمده و هوای گرم را به سمت بالا می‌فرستد.

۴- بیان‌دیشیم ← هر چه از سطح زمین بالاتر می‌رویم، فشار هوا کم می‌شود (حدود ۱۰۰ هکتوپاسکال در هر هزار متر)؛ به همین سبب، کوهنوردان و مسافران هواپیما در ارتفاعات به اکسیژن بیشتری نیاز پیدا می‌کنند، اکنون بگویید چرا در کوهستان‌ها با آنکه هوا سرد است، فشار هوا کاسته می‌شود؟

چون رابطه تراکم هوا و ارتفاع معکوس است و با افزایش ارتفاع، از فشار هوا کاسته می‌شود.

کمربندهای فشار و گردش عمومی جو

❖ پراکندگی کانون‌های فشار بر روی کره زمین، از عوامل مهم گردش عمومی هوا و تغییرات آب و هوای نواحی است.

✓ کمربندهای فشار و وزش بادهای در اطراف کره زمین بر اثر حرکت وضعی زمین و نیروی کوریولیس جهت وزش بادهای در دو نیم کره به سمت غرب و شرق منحرف می‌شود.

نکته: کمربندهای در دو نیمکره شمالی و جنوبی قرینه هستند.

❖ مناطق کم‌فشار دائمی ← خط استوا، مدار ۶۰ درجه شمالی و جنوب

❖ مناطق پرفشار دائمی ← مدار رأس السرطان و رأس الجدی، قطب شمال و جنوب

کمربندهای فشار اطراف کره زمین

ناحیه استوایی	مرکز کم فشار	به دلیل تابش مستقیم و عمود خورشید بر این منطقه و گرمای دائمی
ناحیه قطبی	مرکز پرفشار	به دلیل تابش مایل خورشید و سرمای بسیار زیاد
حداصل استوا و قطب	دو مرکز کم‌فشار و پرفشار	این دو مرکز به دلیل صعود و نزول هوا ایجاد شده‌اند.

• نام دیگر ← حاره‌ای

• موقعیت ← این ناحیه، از استوا تا مدارات ۲۷' و ۲۳° شمالی و جنوبی را در بر می‌گیرد

• وضعیت ← هوای گرم به سمت بالا صعود می‌کند و با بالا رفتن سرد می‌شود و رطوبت خود را به صورت باران فرو می‌ریزد.

• ویژگی باران ← در مناطق استوایی، هر روز عصر باران‌های تند و رعد و برق مشاهده می‌شود.

❖ ناحیه استوایی

• هوای سرد ← هوای سرد شده در نواحی فوقانی استوا به سمت عرض‌های بالاتر حرکت می‌کند.

• نیروی کوریولیس ← هوای سرد شده که به سمت عرض‌های بالا حرکت می‌کند، تحت تأثیر نیروی کوریولیس دچار انحراف می‌شود.

• موقعیت ← منطقه جنب حاره (اطراف مدار رأس السرطان و رأس الجدی تا مرز منطقه معتدله یعنی ۵/۶۶-° ۳۳ شمالی و جنوبی) است.

• پرفشار ← هوای سرد و سنگین در این منطقه فرو می‌نشیند و مراکز پر فشار جنب استوایی را به وجود می‌آورد.

❖ منطقه

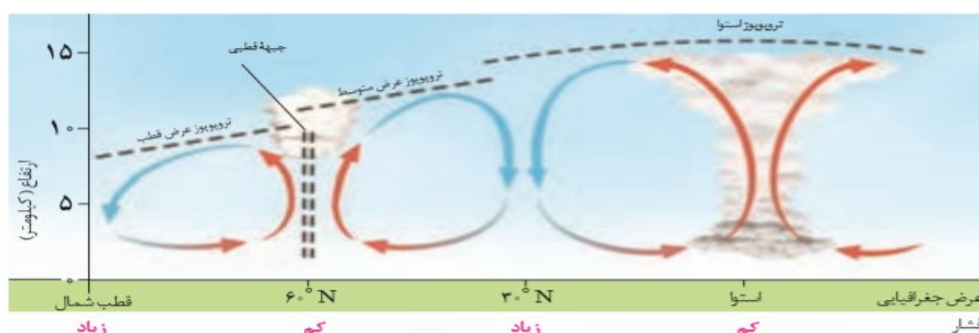
جنب حاره

- **موقعیت** ← ناحیه معتدله ($۳۳ - ۶۶/۵$ درجه شمالی و جنوبی) حوالی عرض جغرافیایی ۶۰ درجه است.
- **وضعیت** ← در این ناحیه، دوباره بر اثر صعود هوا منطقه کم فشار ایجاد می‌شود.
- **علت صعود هوا** ← علت صعود هوا در این ناحیه، صعود تحت تأثیر توده هوایی است که از سمت قطبی به طرف آن حرکت می‌کند و هوای نسبتاً گرم‌تر را به سمت بالا می‌راند.
- **علت تغییرات فشار هوا** ← در این منطقه به دلیل وسعت خشکی‌ها در نیمکره شمالی و وسعت آب‌ها در نیمکره جنوبی تغییراتی در فشار مناطق بروز می‌کند.

❁ **فشار هوا در منطقه معتدله**

نکته: جابه‌جایی توده‌های هوا بین کمربندهای فشار، موجب وزش بادهای مختلف در سطح کره زمین و تغییرات آب و هوایی می‌شود.

- ❁ عرض ۶۰ درجه شمالی و جنوبی ← در حوالی عرض جغرافیایی ۶۰ درجه، بر اثر **صعود هوا**، یک منطقه کم فشار ایجاد می‌شود. این منطقه تحت تأثیر توده هوایی است که از سمت قطب به طرف آن حرکت می‌کند و هوای نسبتاً گرم را به سمت بالا می‌راند.

بارش

❁ توزیع بارش در جهان نامساوی است.

- **پربارش** ← نواحی استوایی و آسیای موسمی پرباران‌اند و بیش از ۱۵۰۰ میلی‌متر در سال بارندگی دارند.
- **کم‌بارش** ← برخی نواحی داخلی قاره‌ها و بیابان‌ها مقدار ناچیزی بارندگی دارند و بارش در آن‌ها کمتر از ۵۰ یا ۱۰۰ میلی‌متر در سال است و حتی ممکن است سال‌ها در این نواحی باران نبارد.

❁ **مناطق بارشی**

به طور کلی، وقوع بارش در یک ناحیه به دو عامل بستگی دارد

۲- عامل صعود
توده هوای مرطوب باید تا ارتفاع معینی بالا برود و سرد شود تا به نقطه اشباع برسد و پس از تشکیل ابر، ببارد.
اگر در یک ناحیه هر یک از دو عامل رطوبت یا صعود هوای مرطوب شکل نگیرد، بارندگی ایجاد نمی‌شود.

۱- وجود هوای مرطوب
اقیانوس‌ها و دریاچه‌ها منبع عمده رطوبت هوا هستند بنابراین ← نواحی، هر چه از اقیانوس‌ها و دریاها دورتر باشند رطوبت آن‌ها کمتر و خشکی هوایشان بیشتر است.

انواع بارش

۳) بارندگی کوهستانی (ناهمواری)	۲) بارندگی جبهه‌ای (سیکلونی)	۱) بارندگی همرفتی
در این نوع بارندگی، نواحی مرتفع و کوهستان‌ها با توجه به شکل و جهتی که دارند، مانع آن می‌شوند که توده‌های مرطوب به طور افقی حرکت کند ← در نتیجه، توده‌های هوا در امتداد دامنه‌ی کوه به طرف قله بالا می‌روند و هنگام صعود، دمای آن کاهش می‌یابد و دیگر نمی‌تواند رطوبت را در خود نگه دارد بنابراین، موجب بارش می‌شود. 	این نوع بارندگی بیشتر در محل جبهه‌ها به وجود می‌آید، جایی که توده‌های هوا با یکدیگر برخورد می‌کند. 	در این نوع بارندگی، توده‌های هوا از مجاور خود گرم‌تر می‌شود و همراه با بالا رفتن، دمای آن پایین می‌آید و ابر تشکیل می‌شود و بارندگی صورت می‌گیرد. بارش‌های بهاری بیشتر از این نوع‌اند.

فعالیت

- ۱- با توجه به آنچه درباره‌ی انواع بارش خوانده‌اید، بگویید چرا دامنه‌های شمالی البرز و دامنه‌های غربی زاگرس نسبت به دامنه‌ی مخالف بارش فراوان دارند و دامنه‌ی مقابل خشک است؟
دامنه‌های شمالی البرز و دامنه‌های غربی زاگرس در معرض وزش بادهای مرطوب هستند ولی دامنه‌های جنوب البرز و شرق زاگرس پشت به باد هستند و رطوبت کمی دریافت می‌کنند.
- ۲- دو ناحیه‌ی پرباران و کم باران و با بارش متوسط را نام ببرید. سپس، علل بارش زیاد در نواحی پرباران را بررسی و تحلیل کنید.
پرباران، چرا پونچی هند، منطقه‌ی استوایی مرطوب، کم باران دشت کویر و لوت ایران، صحرای بزرگ آفریقا، بارش متوسط منطقه‌ی معتدله‌ی شمالی و جنوبی
- ۳- پرس و جو کنید که چرا در گذشته به ناحیه‌ی فشار زیاد جنب استوایی «عرض‌های اسبی» می‌گفتند؟
۱- به دلیل فراوانی و پرورش اسب این منطقه به این نام معروف شد.
۲- دریانوردان اسپانیایی گفته‌اند که بادهای این ناحیه هم‌چون یک مادیان، پیش‌بینی ناپذیرند.

طبقه‌بندی نواحی آب و هوایی

- ✓ اقلیم‌شناسان با استفاده از معیارهای مختلفی، نواحی اقلیمی جهان را بررسی و تقسیم‌بندی کرده‌اند.
- ✓ یکی از معروف‌ترین تقسیم‌بندی‌ها، طبقه‌بندی کوپن است.
- ✓ طبقه‌بندی کوپن ← این طبقه‌بندی بر مبنای سه معیار بارش، دما و پوشش گیاهی انجام شده است.

- ۱- ابتدا پنج گروه اصلی آب و هوایی از یکدیگر تفکیک می‌شوند.
- ۲- سپس، هر یک از این گروه‌های اصلی آب و هوایی به گروه‌های فرعی تقسیم می‌شوند.

☑ در طبقه‌بندی کوپن

گروه‌های اصلی آب و هوایی در طبقه‌بندی کوپن

علامت آب و هوا	نام آب و هوا	دما	بارش	پوشش گیاهی
A	استوایی (گرم و مرطوب)	هیچ ماهی سردتر از +۱۸ درجه نیست.	بارش در تمام سال	مناسب برای جنگ‌های بارانی استوایی
B	خشک	اختلاف دما زیاد است	کمبود بارش	نامناسب برای رویش گیاه
C	معتدل	میانگین سردترین ماه بین +۱۸ تا -۳ درجه است.	بارش در دوره سرد سال بیشتر از دوره گرم	مناسب برای جنگل‌های خزان‌دار
D	سرد	میانگین سردترین ماه کمتر از -۳ درجه است.	بارش تابستان بیشتر از زمستان	مناسب برای جنگل‌های مخروطی سردسیری
E	بسیار سرد (قطبی)	هیچ ماهی بیش از +۱۰ درجه نیست.	کمبود بارش	نامناسب برای رویش گیاه

گروه‌های فرعی تقسیم‌بندی آب و هوایی کوپن

A		B		C		D		E	
Aw	ساوانا	BS	نیمه بیابانی	Cb	مرطوب جنب استوایی	Dc	جنب قطبی	EF	یخبندان
As				Cc		Dd			
Af	مرطوب استوایی	BW	بیابانی	Ca	اقیانوسی	Db	قاره‌ای مرطوب تابستان سرد	ET	توندرا
Am				Cs		Da			
					مدیترانه‌ای		قاره‌ای مرطوب تابستان گرم		

اقلیم گروه A (گرم و مرطوب استوایی)

- موقعیت ← عرض‌های مجاور استوا از ۱۰ درجه جنوبی تا ۱۰ درجه شمالی است.
- دما ← به دلیل تابش عمودی خورشید، منطقه از دمای بالا و یکنواخت در تمام سال برخوردار است.
- نوسان دما ← نوسان فصلی دما وجود ندارد.
- شرایط هوا ← صبح‌ها هوا صاف است و به تدریج گرم می‌شود و بعداً ظهرها باران‌های شدید فرو می‌ریزد.
- میزان بارش ← بارش باران در هیچ ماهی کمتر از ۶۰ میلی‌متر نیست.
- دما ← میانگین حداقل دما ۱۸ درجه سانتی‌گراد است.
- فصول ← در این اقلیم، فصول چهارگانه پدید نمی‌آید.
- تقسیم‌بندی فرعی ← از تقسیم‌های فرعی این گروه براساس بارش می‌توان آب و هوای موسمی و ساوان مرطوب و خشک را نام ببرد.

اقلیم گروه B (خشک)

- موقعیت ← اقلیم خشک عمدتاً در منطقه مجاور مدارهای ۲۳ درجه شمالی و جنوبی و نواحی محصور در کوهستان‌ها است.
- دما ← زمستان‌ها سرد و تابستان‌های گرم و خشک، اختلاف دمای زیاد
- بارش ← بارش نامنظم از ویژگی‌های این اقلیم است، بیشتر باران قبل از رسیدن به زمین تبخیر می‌شود.
- ویژگی ← ویژگی اصلی این اقلیم، بارش کم و خشکی هواست.
- آب و هوای خشک ← آب و هوای خشک حدود ۲۶ درصد سطح زمین را فرا گرفته است.
- آب و هوای نیمه خشک ← آب و هوای نیمه خشک مابین آب و هوای خشک و مرطوب قرار می‌گیرد.

نکته: در این ناحیه بیابان‌های وسیعی دیده می‌شود.

اقلیم گروه C (معتدل)

- موقعیت ← این اقلیم در عرض‌های متوسط و سواحل دریاها و اقیانوس‌ها دیده می‌شود و منطقه وسیع و متنوعی را بین کمربندهای پرفشار جنب استوایی و جنب قطبی در بر می‌گیرد.
- فصول ← فصول مجزا از یکدیگر، تابستان‌های ملایم و بارش سالانه متوسط از ویژگی‌های آن است.
- خشکی هوا ← به طرف غرب و در داخل قاره‌ها آب و هوا خشک‌تر است و در نزدیکی اقیانوس‌ها تعدیل می‌شود.
- تقسیم‌بندی فرعی ← آب و هوای مدیترانه‌ای از گروه‌های فرعی این اقلیم است که تابستان‌های خشک و زمستان‌های مرطوب و ملایم دارد.

اقلیم گروه D (سرد)

- موقعیت ← این آب و هوا در نواحی شرقی و مرکزی قاره‌ها و در نواحی قطبی کانادا و اوراسیا، سبیری در روسیه و از عرض‌های ۴۰ درجه به بالا تا حوالی ۵۵ درجه شمالی مشاهده می‌شود.
- نیمکره جنوبی ← در نیمکره جنوبی اثری از این آب و هوا نمی‌توان دید.
- ویژگی ← در این گونه اقلیم دمای سردترین ماه سال کمتر از ۳- درجه سانتی‌گراد است.
- بارش ← در بیشتر مواقع، بارش به صورت برف دیده می‌شود، در این ناحیه برف زیاد می‌بارد.
- جنگل‌ها ← جنگل‌ها عمدتاً از نوع سردسیری سوزنی برگیان هستند.

اقلیم گروه E (قطبی)

- موقعیت ← حاشیه‌های شمالی قاره‌های آسیا و آمریکای شمالی در مجاورت اقیانوس منجمد شمالی گرینلند و همچنین قاره قطب جنوب و جزایر نزدیک به آن است.
- ویژگی ← در این اقلیم، زمستان‌ها تاریک و فوق‌العاده سرد است.
- دما ← در گرم‌ترین ماه‌ها نیز دما به کمتر از ۱۰ درجه سانتی‌گراد می‌رسد و در واقع تابستان، وجود ندارد.
- بارش ← میزان بارش در این ناحیه ناچیز است و لایه‌های زمین تا عمق چند متری یخ بسته‌اند.

❁ تقسیم‌بندی
آب و هوایی
کوین

فعالیت

۱- هر يك از موارد، زیر مجموعه کدام گروه اقلیم اصلی است؟

مثال: گرما و رطوبت در تمام سال ← A «گرم و مرطوب استوایی»
تابستان‌های خنک، زمستان‌های معتدل و بارش در تمام سال ← C «معتدل»
زمستان‌های سرد و طولانی و تابستان‌های خنک و کوتاه ← E «قطبی»
خشکی و گرمای زیاد ← B «خشک»
بارش‌های موسمی و رطوبت زیاد ← A «گرم و مرطوب استوایی»

۲- اقلیم نگاشت A و B چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی با هم دارند؟

شباهت ← بارندگی زیاد در هر دو اقلیم

تفاوت ← نوع بارش، تفاوت در دما

۳- اقلیم نگاشت B و E را مقایسه کنید، چرا اقلیم گروه E مانند اقلیم گروه B خشک است؟ آیا تبخیر در

این اقلیم مانند گروه B است؟ چرا؟

هر دو اقلیم در منطقهٔ پرفشار قرار گرفته‌اند و صعود هوا صورت نمی‌گیرد، بارندگی کم است.
در اقلیم E رطوبت کم است. علت آن عدم تبخیر آب است. تابش ضعیف خورشید.

۴- بخش عمدهٔ کشور ما در کدام گروه این تقسیم‌بندی قرار دارد؟

در اقلیم گروه B «خشک»

بیابان‌ها

بخش عمده‌ای از کشور ما در منطقهٔ خشک و بیابانی قرار دارد.

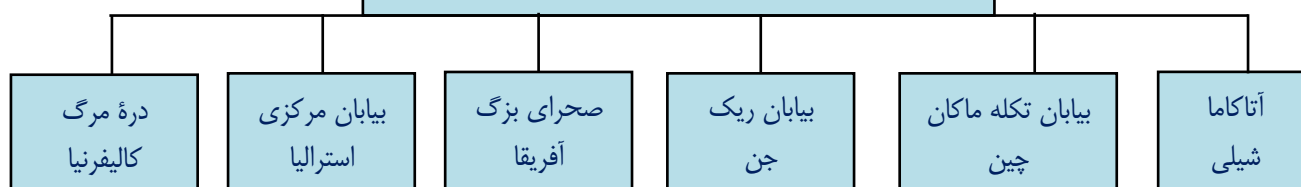
تعریف مناطق خشک

- ویژگی‌های مناطق خشک
- ۱) این مناطق با کمبود بارش مواجه‌اند؛ یعنی حتی ممکن است در طول چندین سال هیچ بارشی صورت نگیرد.
 - ۲) بارش‌های این منطقه نامنظم هستند؛ یعنی ممکن است گاه به صورت ناگهانی و همراه با رگبارهای کوتاه مدت بروز پیدا کنند.

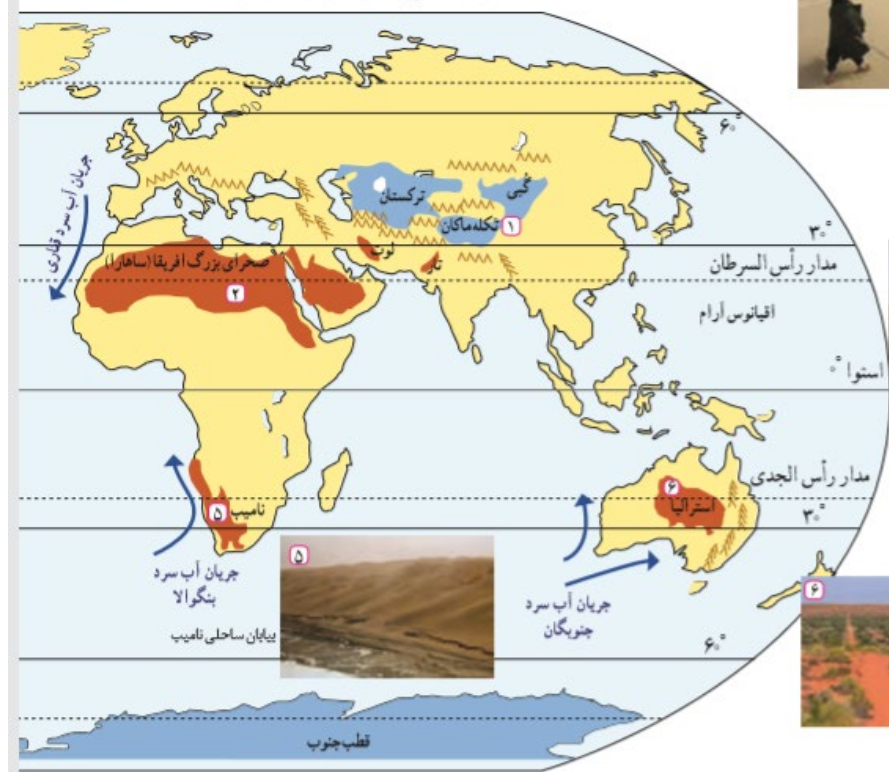
تقسیم‌بندی مناطق خشک بر مبنای بارش

میزان بارندگی سالانه	۲۵۰-۴۵۰ mm	۱۰۰-۲۵۰ mm	۵۰-۱۰۰ mm	کمتر از ۵۰ mm
منطقه	نیمه خشک	خشک	بسیار خشک (نیمه بیابانی)	بیابان

چند مثال برای مناطق خشک و بیابانی

نقشه پراکندگی بیابان‌های مهم جهان

بیابان تکله ماکان

صحرای بزرگ آفریقا

بیابان ساحلی نامیب
پنگوالا

بیابان استرالیا

دژة مرگ - کالیفرنیا

تصویر ماهواره‌ای بیابان ساحلی آتاکاما

راهنما

● بیابان‌های گرم

● بیابان‌های سرد

● جریان آب سرد

● رشته‌کوه‌ها

نکته: به طور کلی بیابان‌ها بخش‌هایی از مناطق خشک هستند.

★ دو ویژگی مشترک تمام بیابان‌ها: (۱) کمبود بارش (۲) تبخیر شدید، پوشش گیاهی ضعیف

تعریف بیابان

- بیابان‌ها بخش‌هایی از مناطق خشک هستند که دو ویژگی اصلی آن‌ها **کمبود بارش** و **تبخیر زیاد** است.
- بارندگی سالانه بیابان‌ها کمتر از **۵۰ میلی متر** است و حتی ممکن است آن‌ها چند سال بارندگی نداشته باشند.

نکته: در بیابان‌ها میزان تبخیر شدید و پوشش گیاهی ضعیف است.

- (۱) **بیابان‌های گرم** ← این بیابان‌ها عمدتاً در نواحی مجاور مدار رأس السرطان و رأس الجدی واقع شده‌اند.
مثال ← بیابان‌های نامیب و استرالیا
- (۲) **بیابان‌های سرد** ← این بیابان‌ها عمدتاً در عرض‌های جغرافیایی بالا یا در ارتفاعات زیاد قرار دارند.
مثال ← گبی و تلکه ماکان

✓ **تقسیم‌بندی بیابان‌ها**
براساس دما

نکته: گرم‌ترین نواحی جهان در مجاورت خط استوا قرار ندارند؛ البته این ناحیه بیشترین جذب و تابش انرژی خورشیدی را دریافت می‌کند؛ ولی بخاطر رطوبت زیاد گرم‌ترین منطقه جهان در آن واقع نشده است.

- در سال ۱۹۱۳، دمای ۵۶/۷ درجه سانتی‌گراد برای **دره مرگ** در کالیفرنیا ثبت شده است.
- در سال ۱۹۹۲، دمای ۵۸ درجه سانتی‌گراد برای **العزیزیه** واقع در کشور لیبی در صحرای بزرگ آفریقا
- در سال ۲۰۰۹، دمای ۷۰ درجه سانتی‌گراد برای **بیابان لوت** در ایران ثبت شده است.

✓ **گرم‌ترین مناطق**
کره زمین

علل ایجاد بیابان‌ها

نکته: برای وقوع بارش باید دو عامل صعود و هوای مرطوب وجود داشته باشد و بیابان‌ها نواحی هستند که از یک یا دو عامل ایجاد بارش محروم‌اند.

اصلی‌ترین علل ایجاد بیابان‌ها		
عامل	نحوه عملکرد	مثال
استقرار مرکز پرفشار	• در نواحی پرفشار، فرونشینی هوا مانع صعود هوا و در نتیجه، بارش می‌شود. • در منطقه جنب حاره‌ای، توده‌های هوا در حوالی مدارهای رأس السرطان و رأس الجدی فرو می‌نشینند و منطقه پرفشار را به وجود می‌آورد. در نتیجه، کمربند بیابانی کره زمین در اطراف این دو مدار در سه قاره می‌باشند. • در مناطق قطبی به دلیل پرفشار بودن، امکان صعود هوا وجود ندارد.	صحرای آفریقا بیابان آتاکاما بیابان نامیب
دوری از منابع رطوبت	• برخی نواحی به علت دوری از دریاهای و منابع رطوبتی و یا شکل و جهت ناهمواری‌ها و قرار گرفتن در پشت کوه‌ها که از رسیدن توده هوای مرطوب به آن‌ها جلوگیری می‌کند، با خشکی هوا مواجه می‌شوند.	بیابان گبی بیابان تلکه ماکان

بیشتر بدانیم

کویر با بیابان فرق دارد. ممکن است در بیابان کویر وجود داشته باشد یا بیابان بدون کویر باشد. کویر به اراضی رسی پف کرده گفته می‌شود که مقدار نمک آن‌ها زیاد است و قابلیت رویش گیاهان زراعی را ندارد. سطح آب زیر زمینی در کویرها بالاست.

نکته: در برخی سواحل قاره‌ها مانند سواحل آمریکای جنوبی و سواحل جنوبی غربی آفریقا بیابان‌هایی پدید آمده‌اند (بیابان آتاکاما در آمریکای جنوبی و نامیب در آفریقا) در این مناطق علت اصلی به وجود آمدن بیابان مرکز پرفشار و صعود نکردن هواست. هر چند جریان‌های آب سرد که از قطب به سمت این نواحی در حرکت‌اند، صعود نکردن هوا را تشدید و تقویت می‌کنند و موجب بیابانی شدن این نواحی می‌شوند.

فعالیت

۱- دو عامل ایجاد بیابان‌ها را توضیح دهید.

الف) استقرار مرکز پرفشار (ب) دوری از منابع رطوبتی

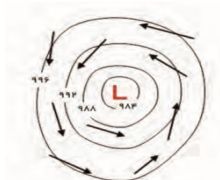
۲- چرا با آنکه در سواحل جنوبی ایران به علت تبخیر آب دریا، رطوبت زیادی وجود دارد، بارندگی ناچیز است و این نواحی جزء نواحی خشک محسوب می‌شوند؟
به علت نزدیکی سواحل جنوبی ایران به مرکز پرفشار جنب حاره که مانع صعود هوای مرطوب می‌شود.

مهارت‌های جغرافیایی

نقشه‌های هواشناسی

❖ **ایزوبار** ← در نقشه‌های هواشناسی، نقاطی که فشار برابر دارند، با خطوط منحنی به یکدیگر وصل می‌شوند. به این خطوط منحنی‌های هم‌فشار یا ایزوبار می‌گویند.

کم‌فشار (سیکلون)

❖ **کم‌فشار L** ← مرکز منطقه کم‌فشار با حرف L نمایش داده می‌شود. فشار به سمت مرکز منطقه کم می‌شود.

پرفشار (آنتی‌سیکلون)

❖ **پرفشار H** ← مرکز منطقه پرفشار با حرف H نمایش داده می‌شود. فشار به سمت مرکز منطقه زیاد می‌شود.

جبهه گرم

❖ **جبهه گرم** ← هوای گرم پشت جبهه یا مرز قرار می‌گیرد.

جبهه سرد

❖ **جبهه سرد** ← هوای سرد پشت جبهه یا مرز قرار می‌گیرد.

تعاریف و اصطلاحات خاص

- ۱- **اولان باتور** ← پایتخت مغولستان که سردترین پایتخت جهان است.
- ۲- **جاکارتا** ← پایتخت اندونزی که در جزیره جاوه قرار دارد.
- ۳- **هواشناسی** ← بررسی لحظه‌ای جو است.
- ۴- **آب و هوا** ← بررسی تیپ غالب عناصر جوی زمین است.
- ۵- **چهار بخش کره زمین** ← هواکره، آب کره، سنگ کره، زیست کره
- ۶- **نیتروژن** ← بیشترین گاز تشکیل‌دهنده اتمسفر است.
- ۷- **وردسپهر (تروپوسفر)** ← اولین لایه جو است و بیشترین تغییرات آب و هوایی در این لایه است.
- ۸- **تابش خورشید** ← مهم‌ترین منبع انرژی برای زمین و عامل اصلی به وجود آمدن ویژگی‌های آب و هوایی است.
- ۹- **زاویه تابش** ← هر قدر از خط استوا به سمت شمال یا جنوب حرکت کنیم تابش خورشید **مایل‌تر** می‌شود.
- ۱۰- **مناطق دمایی** ← از دریافت **نامساوی** انرژی خورشید بر سطح زمین مناطق گرم، معتدل و سرد پدید می‌آید.
- ۱۱- **عوامل مؤثر بر دما** ← عرض جغرافیایی، ارتفاع، دوری و نزدیکی به آب‌ها، عبور جریان‌های دریایی، جهت و شیب کوه‌ها
- ۱۲- **فشار هوا** ← نیرویی است که هوا به **یک واحد از سطح زمین** وارد می‌کند و مقدار آن در سطح دریای آزاد برابر با وزن ستونی از جیوه به ارتفاع **۷۶ سانتی‌متر** است.
- ۱۳- **هکتو پاسکال** ← واحد اندازه‌گیری فشار هوا
- ۱۴- **مرکز کم‌فشار** ← **هوای گرم** نسبت به اطراف خود فشار کمتری دارد و در نتیجه بر روی منطقه گرم یک مرکز کم‌فشار ایجاد می‌شود.
- ۱۵- **مرکز پرفشار** ← **هوای سرد سنگین** است و به سمت پایین یا سطح زمین فرود می‌آید، در نتیجه بر روی منطقه سرد یک مرکز پرفشار پدید می‌آید.
- ۱۶- **باد** ← حرکت هوا از **پرفشار** به سمت کم‌فشار را باد می‌گویند.
- ۱۷- **توده هوا** ← به **حجم وسیعی** از هوا که از نظر **دما و رطوبت**، در سطح افقی تا صدها کیلومتر ویژگی‌های یکسان داشته باشد.
- ۱۸- **جبهه هوا** ← مرز بین دو توده هوایی است.
- ۱۹- **منطقه گذار** ← وقتی در یک ناحیه دو **توده هوای** متفاوت در **مجاورت یکدیگر** قرار بگیرند و به هم برخورد کنند، یک منطقه گذار یا تغییر از نظر دما یا فشار در مرزهای آن‌ها پدید می‌آید.
- ۲۰- **ناپایداری هوا** ← برخورد توده‌های هوا با یکدیگر، موجب ناپایداری هوا و در صورت دارا بودن **رطوبت**، موجب **بارندگی** می‌شود.
- ۲۱- **جبهه قطبی** ← هوای **سرد قطب** و هوای **گرم استوایی** در منطقه معتدله تشکیل می‌شود. جبهه قطبی در تغییرات آب و هوایی کشور ما نقش مهمی دارد.
- ۲۲- **کانون‌های کم‌فشار** ← خط استوا و مدارهای **۶۰ درجه** شمالی و جنوبی
- ۲۳- **کانون‌های پرفشار** ← مدار **رأس السرطان** و **رأس الجدی** و **قطب‌های** شمال و جنوب
- ۲۴- **دو عامل وقوع بارش** ← وجود هوای مرطوب، عامل صعود
- ۲۵- **انواع بارش** ← **بارندگی همرفتی**، **جبهه‌ای** (سیکلونی)، **کوهستانی** (ناهمواری)

۲۶- **بارندگی همرفتی** ← در این نوع بارندگی توده هوا از هوای مجاور خود گرم تر می‌شود. همراه با بالا رفتن، دمای آن

پایین می‌آید و ابر تشکیل می‌شود و بارندگی صورت می‌گیرد، **بارش‌های بهاری** بیشتر از این نوع‌اند.

۲۷- **بارندگی جبهه‌ای (سیکلونی)** ← این نوع بارندگی بیشتر در **محل جبهه‌ها** به وجود می‌آید؛ جایی که توده‌های هوا با یکدیگر برخورد می‌کنند.

۲۸- **بارندگی کوهستانی (ناهمواری)** ← در این نوع بارندگی، نواحی **مرتفع** کوهستانی با توجه به شکل و جهتی که دارند، مانع آن می‌شوند که توده‌ی هوای مرطوب به طور افقی حرکت کند در نتیجه، توده‌ی هوا در امتداد دامنه‌ی کوه به طرف قله بالا می‌رود و هنگام صعود، دمای آن کاهش می‌یابد و دیگر نمی‌تواند رطوبت را در خود نگه دارد و باعث بارش می‌شود.

۲۹- **تقسیم‌بندی آب و هوای کوپن** ← این طبقه‌بندی بر مبنای سه معیار **بارش، دما و پوشش گیاهی** است.

۳۰- **پنج گروه آب و هوایی کوپن** ← گروه A گرم و مرطوب، B خشک، C معتدل، D سرد و E بسیار سرد قطبی

۳۱- **آب و هوای گروه A (استوایی)** ← هیچ ماهی سردتر از $+18^{\circ}\text{C}$ نیست، بارش در تمام سال و مناسب برای جنگل‌های بارانی

۳۲- **آب و هوای گروه B (خشک)** ← اختلاف دمای زیاد، کمبود بارش و نامناسب برای رویش گیاه

۳۳- **آب و هوای گروه C (معتدل)** ← میانگین سردترین ماه بین $+18^{\circ}\text{C}$ تا -3°C است، بارش در دوره‌ی سرد بیشتر از دوره‌ی گرم است و مناسب برای جنگل‌های خزان‌دار

۳۴- **آب و هوای گروه D (سرد)** ← میانگین سردترین ماه کمتر از -3°C است، بارش تابستان بیشتر از زمستان است و مناسب برای جنگل‌های مخروطی سردسیر

۳۵- **آب و هوای گروه E (بسیار سرد)** ← هیچ ماهی بیش از $+10^{\circ}\text{C}$ نیست، کمبود بارش و نامناسب برای رویش گیاه

۳۶- **منطقه خشک و بیابانی** ← بخش عمده‌ای از کشور ما را این مناطق در بر گرفته‌اند.

۳۷- **ویژگی مناطق خشک** ← کمبود بارش، بارندگی نامنظم

۳۸- **تقسیم‌بندی مناطق خشک** ← نیمه خشک، خشک، بسیار خشک و بیابانی

۳۹- **دو ویژگی بیابان** ← کمبود بارش، تبخیر زیاد

۴۰- **تقسیم‌بندی بیابان‌ها از نظر دما** ← بیابان‌های گرم و بیابان‌های سرد

۴۱- **بیابان‌های گرم** ← این بیابان‌ها عمدتاً در نواحی مجاور مدار **رأس السرطان و رأس الجدی** واقع شده‌اند.

۴۲- **گرم‌ترین نواحی جهان** ← گرم‌ترین نواحی جهان در مجاورت خط استوا نیست، بلکه در داخل قاره‌هاست.

۴۳- **بیابان‌های سرد** ← این بیابان‌ها عمدتاً در عرض جغرافیایی بالا یا در ارتفاعات زیاد قرار دارند.

۴۴- **علل ایجاد بیابان‌ها** ← (۱) استقرار مرکز پرفشار (۲) دوری از منابع رطوبت

۴۵- **ایزوبار** ← نقاطی که فشار برابر دارند، با خطوط منحنی به یکدیگر وصل می‌شوند، به این خطوط منحنی‌های هم‌فشار یا ایزوبار می‌گویند.

۴۶- **منطقه کم‌فشار** ← مرکز منطقه کم‌فشار را با حرف **L** نمایش می‌دهند. فشار به سمت داخل کم می‌شود.

۴۷- **منطقه پرفشار** ← مرکز منطقه پرفشار با حرف **H** نمایش داده می‌شود، فشار به سمت مرکز منطقه زیاد می‌شود.

۴۸- **جبهه گرم** ← هوای گرم پشت جبهه یا مرز قرار می‌گیرد.

۴۹- **جبهه سرد** ← هوای سرد پشت جبهه یا مرز قرار می‌گیرد.

درس سوم؛ نواحی آب و هوایی

الف) درست یا نادرست بودن جملات زیر را مشخص کنید.

- ۱- ویژگی های آب و هوایی متفاوت موجب می شود که بخش های مختلف سیاره زمین با یکدیگر تفاوت داشته باشند و نواحی آب و هوایی به وجود بیایند.
- ۲- برای پی بردن به نوع آب و هوای یک ناحیه داده های آماری مربوط به دما، بارش، رطوبت و ... را طی سال های طولانی (معمولاً سی سال یا بیشتر) جمع آوری و میانگین آن را محاسبه می کنند.
- ۳- هواکره از لایه های مختلف تشکیل شده است و بیشترین تغییرات آب و هوایی در لایه فوقانی آن، یعنی مزوسفر به وجود می آید.
- ۴- مقدار انرژی خورشیدی که هر سانتی متر مربع از زمین در مناطق قبلی دریافت می کند، بسیار بیشتر از مناطق دیگر است.
- ۵- همه بخش های زمین در مدت زمان مساوی انرژی خورشید را دریافت نمی کنند.
- ۶- فشار هوا، نیرویی است که هوا در یک واحد از سطح زمین وارد می کند و مقدار آن در سطح دریاهای آزاد برابر با وزن ستونی از جیوه به ارتفاع ۷۶ سانتی متر است.
- ۷- هوا همیشه از جایی که فشار آن کمتر است به سمت جایی که فشار آن بیشتر است، حرکت می کند.
- ۸- وقتی در یک ناحیه، دو توده هوایی متفاوت در مجاورت یکدیگر قرار بگیرند و به هم برخورد کنند یک منطقه گذار یا تغییر از نظر دما یا فشار در مرزهای آن ها پدید می آید.
- ۹- در ناحیه معتدله حوالی عرض جغرافیایی ۶۰ درجه بر اثر صعود هوا، منطقه فشار کم ایجاد می شود.
- ۱۰- در طبقه بندی کوپن، ابتدا پنج گروه اصلی آب و هوایی از یکدیگر تفکیک می شوند سپس هر یک از این گروه های اصلی آب و هوایی به گروه های فردی تقسیم می شوند.
- ۱۱- در تقسیم بندی کوپن یکی از انواع نواحی آب و هوایی اقلیم گروه B یا نواحی معتدل است. این ناحیه مناسب برای جنگل های مخروطی سردسیر است.

ب) پاسخ :

۱. درست
۲. درست
۳. نادرست: هواکره از لایه های مختلف تشکیل شده است و بیشترین تغییرات آب و هوایی در لایه زیرین آن، یعنی ورد سپهر (تروپوسفر)، به وجود می آید.
۴. نادرست: مقدار انرژی خورشیدی که هر سانتی متر مربع از زمین در مناطق استوایی دریافت می کند، بسیار بیشتر از مقداری است که مناطق قطبی جذب می کنند.
۵. درست
۶. درست
۷. نادرست: هوا همیشه از جایی که فشار بیشتری دارد به سمت جایی که فشار کم تر دارد، جریان می یابد.
۸. درست
۹. درست
۱۰. درست
۱۱. نادرست: در تقسیم بندی کوپن یکی از انواع نواحی آب و هوایی اقلیم گروه B یا نواحی خشک است. بخش عمده ای از کشور ما را مناطق خشک و بیابانی تشکیل می دهد.

ب) جاهای خالی را با عبارت مناسب کامل کنید.

- ۱۲- علل به وجود آمدن نواحی مختلف آب وهوایی را با توجه به عناصری چون، دما، فشار، بارش و چگونگی توزیع آن ها بررسی می کنند.
- ۱۳- تابش خورشید روی عناصر آب وهوایی چون ، فشار، رطوبت و بارش تاثیر می گذارد.
- ۱۴- مایل بودن محور زمین موجب می شود که اشعه خورشید به مناطق ، عمود و نزدیک به عمود تابد و زاویه تابش به سمت قطب ها مایل و مایل تر شود.
- ۱۵- نواحی کمترین انرژی خورشید را دریافت می کنند.
- ۱۶- وقتی هوای یک منطقه می شود، مولکول ها سریع تر حرکت می کنند و از هم فاصله می گیرند و مرکز کم فشار به وجود می آورند.
- ۱۷- در روی منطقه سرد یک مرکز پدید می آید.
- ۱۸- به حجم وسیعی از هوا که از نظر و ، در سطح افقی با صدها کیلومتر ویژگی های یکسانی داشته باشند، توده هوا گفته می شود.
- ۱۹- برخورد توده های هوا با یکدیگر، موجب هوا و در صورت دارا بودن رطوبت، موجب بارندگی می شود.
- ۲۰- در ناحیه استوا به دلیل زاویه مستقیم تابش و گرمای همیشگی یک کانون ایجاد می شود.
- ۲۱- جابه جایی توده های هوا بین کمربندهای فشار موجب مختلف در سطح کره زمین و تغییرات آب و هوایی می شود.
- ۲۲- توده هوای مرطوب باید تا ارتفاع معینی بالا برود و سرد شود تا به نقطه برسد و پس از تشکیل ابر باران.
- ۲۳- در بارندگی توده هوا از هوای مجاور خود گرم تر می شود و همراه با بالارفتن دمای آن پایین می آید و ابر تشکیل می شود.

ک پاسخ :

۱۲. تابش خورشید	۱۳. دما	۱۴. استوایی	۱۵. قطبی
۱۶. گرم	۱۷. پرفشار	۱۸. دما- رطوبت	۱۹. ناپایداری
۲۰. کم فشار	۲۱. وزش بادهای	۲۲. اشباع	۲۳. همرفتی

پ) در جملات زیر عبارت صحیح را از داخل کمانک انتخاب کنید.

- ۲۴- (هوا - آب و هوا) وضعیت گذار و موقتی هواکره (اتمسفر) در یک محل در مدت زمانی کوتاه است.
- ۲۵- هر چه از استوا به سمت عرض های جغرافیایی (بالتر - پایین تر) حرکت می کنیم، دمای هوا کاهش می یابد.
- ۲۶- فشار هوا به وسیله فشارسنج اندازه گیری می شود و واحد اندازه گیری آن (ایزوپاسکال - هکتوپاسکال) است.
- ۲۷- جبهه هوای (قطبی - معتدل) بین هوای سرد قطب و هوای گرم استوایی در منطقه معتدله تشکیل می شود.
- ۲۸- کمربندهای فشار در دو نیمکره شمالی و جنوبی (متضاد - قرینه) هستند.
- ۲۹- بارش های بهاری بیشتر از نوع بارندگی (همرفتی - جبهه ای) هستند.
- ۳۰- در طبقه بندی کوپن از سه معیار بارش، دما، (فشار - پوشش گیاهی) استفاده می شود.
- ۳۱- در آب وهوای (معتدل - سرد) بارش تابستان بیشتر از زمستان و مناسب برای جنگل های مخروطی سردسیری است.
- ۳۲- میزان بارندگی سالانه ۴۵۰-۲۵۰ میلی متر، از ویژگی منطقه (نیمه خشک - خشک) می باشد.
- ۳۳- در نواحی (پرفشار - کم فشار) فرونشینی هوا مانع صعود هوا و در نتیجه بارش می شود.
- ۳۴- دوری از منابع رطوبتی باعث شکل گیری بیابان (آتاکاما - تکه ماکان) شده است.

ک پاسخ :

۲۴. هوا	۲۵. بالاتر	۲۶. هکتوپاسکال	۲۷. قطبی
۲۸. قرینه	۲۹. همرفتی	۳۰. پوشش گیاهی	۳۱. سرد
۳۲. نیمه خشک	۳۳. پرفشار	۳۴. تکه ماکان	

ت) عبارت مناسب را از ستون مقابل انتخاب کنید.

۳۵- این کار بیشترین سهم را در تشکیل هواکره دارد.

الف) L

ب) H

پ) نامیب

ت) نیتروژن

ث) اکسیژن

ج) گبی

۳۶- مرکز پرفشار را با این حرف نشان می دهند.

۳۷- این بیابان به دلیل استقرار مرکز پرفشار شکل گرفته است.

پاسخ :

۳۵. ت (نیتروژن)

۳۶. ب (H)

۳۷. پ (نامیب)

ث) به سوالات زیر پاسخ کوتاه دهید.

۳۸- آب و هوا را تعریف کنید (با مثال)

آب و هوا، شرایط و وضعیت هوای یک ناحیه در مدت زمانی نسبتاً طولانی است. برای مثال می گوئیم آندونزی کشوری گرم و مرطوب است.

۳۹- چگونه می توان به نوع آب وهوای یک ناحیه پی برد؟

باید داده های آماری مربوط به دما بارش رطوبت و را طی سال های طولانی (معمولاً سی سال یا بیشتر) جمع آوری و میانگین آن را محاسبه کنیم.

۴۰- هوا چیست؟

هوا مخلوطی از گازهای مختلف است که تا حدود ۳۰۰۰ کیلومتری اطراف سیاره زمین را فرا گرفته است.

۴۱- بیشترین تغییرات آب و هوایی مربوط به کدام لایه آب وهوایی است؟

هواکره از لایه های مختلف تشکیل شده است و بیشترین تغییرات آب و هوایی در لایه زیرین آن یعنی وردسپهر (تروپوسفر) به وجود می آید.

۴۲- علت اهمیت هواکره در چیست؟

به واسطه هواکره ، زیست کره قادر به حیات است. علاوه بر این هواکره بر روی آب کره و سنگ کره نیز تأثیر می گذارد.

۴۳- کدام عوامل و عناصر باعث به وجود آمدن نواحی مختلف آب وهوایی می شوند؟

عناصری چون تابش خورشید دما، فشار، بارش و چگونگی توزیع آن

۴۴- تابش خورشید چه تأثیری بر روی ویژگی های آب و هوایی دارد؟

نور خورشید مهم ترین منبع انرژی برای زمین و عامل اصلی به وجود آمدن ویژگی های آب وهوایی در نواحی مختلف زمین است.

۴۵- تابش خورشید بر روی کدام عناصر آب و هوایی تأثیر می گذارد؟

دما، فشار، رطوبت و بارش

۴۶- مایل بودن محور زمین چه تأثیری بر روی اشعه خورشید دارد؟

مایل بودن محور زمین موجب می شود که اشعه خورشید به مناطق استوایی عمود و نزدیک به عمود بتابد و زاویه تابش به سمت قطب ها مایل و مایل تر شود.

۴۷- چرا مقدار انرژی خورشید که در استوا دریافت می شود، بسیار بیشتر از قطب است؟

زاویه تابش خورشید در استوا عمود و نزدیک به عمود است. بنابراین مقدار انرژی خورشید که هر سانتی متر مربع از زمین در استوا دریافت می کنند، بسیار بیشتر از قطب است.

۴۸- دریافت انرژی خورشید در مناطق قطبی چگونه است؟

نواحی قطبی کمترین انرژی را دریافت می کنند. قطب ها حتی در زمستان به مدت چند ماه در تاریکی کامل فرو می روند و انرژی جذب شده از سطح خود را از دست می دهند بدون آن که دوباره انرژی به دست بیاورند.

۴۹- پیامد دریافت نامساوی انرژی خورشید بر سطح زمین چیست؟

شکل گیری سه منطقه دمایی گرم، معتدل و سرد

۵۰- رابطه ارتفاع و دما چگونه است؟

رابطه ارتفاع و دما معکوس است (البته در لایه تروپوسفر) به طور متوسط به ازای هر ۱۰۰۰ متر ۶ درجه سانتی گراد کاهش دما در لایه ورد سپهر شکل می گیرد.

۵۱- عوامل تاثیر گذار بر دمای یک منطقه را نام ببرید.

عرض جغرافیایی ارتفاع دوری و نزدیکی به اقیانوس ها و دریاها، عبور جریان های دریایی آب گرم و آب سرد جهت و شیب ناهمواری ها بر دمای یک مکان تأثیر می گذارند.

۵۲- باد چگونه شکل می گیرد؟

هوا همیشه از جایی که فشار بیشتری وجود دارد به سمت جایی که فشار کم تری دارد جریان می یابد و به این ترتیب، باد به وجود می آید.

۵۳- جابه جایی هوای گرم و سرد چگونه است؟

هوای گرم و سبک بالا می رود و هوای نسبتاً سرد و سنگین به زیر آن می رود و جانشین آن می شود.

۵۴- توده هوا را با مثال تعریف کنید.

به حجم وسیعی از هوا که از نظر دما و رطوبت، در سطح افقی تا صدها کیلومتر ویژگی های یکسانی داشته باشد توده هوا گفته می شود. برای مثال؛ توده هوای گرم و مرطوب توده هوای سرد و خشک

۵۵- جبهه هوا چیست؟ و چند نوع جبهه هوا داریم؟

جبهه ها مرز بین دو توده هوای مجاورند و آن ها را از هم جدا می کنند و به دو قسمت تقسیم می شوند جبهه گرم و جبهه سرد

۵۶- پیامد مجاورت دو توده هوای متفاوت چیست؟

وقتی در یک ناحیه دو توده هوای متفاوت در مجاورت یکدیگر قرار بگیرند و به هم برخورد کنند، یک منطقه گذار یا تغییر از نظر دما با فشار در مرزهای آن ها پدید می آید.

۵۷- پیامد برخورد توده های هوایی چیست و در چه صورت باعث بارندگی می شود؟

برخورد دو توده هوا با یکدیگر موجب ناپایداری هوا و در صورت دارا بودن رطوبت موجب بارندگی می شود.

۵۸- جبهه قطبی در کدام منطقه شکل می گیرد و تاثیر آن بر آب وهوای کشور ما چیست؟

یکی از مهم ترین جبهه های هوا جبهه قطبی است که بین هوای سرد قطب و هوای گرم استوایی در منطقه معتدله تشکیل می شود. جبهه قطبی در تغییرات آب و هوایی کشور ما نقش مهمی دارد.

۵۹- علت شکل گیری کانون کم فشار استوایی چیست؟

در ناحیه استوا به دلیل زاویه مستقیم تابش و گرمای همیشگی یک کانون کم فشار ایجاد می شود.

۶۰- چرا قطب ها کانون پرفشار هستند؟

به دلیل سردی فوق العاده هوا در قطب ها این مناطق کانون پرفشار هستند.

۶۱- چگونه صعود هوای مرطوب در ناحیه استوایی باعث بارش می شود؟

در ناحیه استوایی (حازه ای) از استوا تا مدارات ۲۷ ۲۳ درجه شمالی و جنوبی ، هوای گرم به سمت بالا صعود می کند و با بالا رفتن سرد می شود و رطوبت خود را به صورت باران فرو می ریزد.

۶۲- ویژگی بارش مناطق استوایی چیست؟

در این مناطق هر روز عصر باران های تند و رعد و برق مشاهده می شود.

۶۳- حرکت هوا در نواحی فوقانی استوا چگونه است؟

هوای سرد شده (استوایی) در نواحی فوقانی استوا به سمت عرض های بالا حرکت می کند و تحت تأثیر نیروی کوریولیس دچار انحراف می شود.

۶۴- منطقه جنب حاره شامل چه نواحی است؟

اطراف مدار رأس السرطان و رأس الجدی تا مرز منطقه معتدله یعنی ۵/۶۶ تا ۳۳ شمالی و جنوبی را شامل می شود.

۶۵- مراکز فشار زیاد جنب استوایی چگونه پدید می آیند؟

هوای گرم استوایی در اطراف مدار رأس السرطان و رأس الجدی سرد و سنگین می شود و فرو می نشیند و مراکز فشار زیاد جنب استوایی را به وجود می آورد.

۶۶- فشار هوا در ناحیه معتدله حوالی عرض جغرافیایی ۶۰ درجه چگونه است؟

در ناحیه معتدله حوالی عرض جغرافیایی ۶۰ درجه دوباره بر اثر صعود هوا منطقه فشار کم ایجاد می شود.

۶۷- وقوع بارش در یک ناحیه به دو عامل بستگی دارد. این دو را نام ببرید و آیا تنها وجود یکی از این دو عامل کافی است؟

(۱) وجود هوای مرطوب (۲) عامل صعود خیر، اگر در یک ناحیه هر یک از دو عامل نباشند. بارندگی ایجاد نمی شود.

۶۸- تاثیر دوری از اقیانوس ها و دریاها بر آب و هوا چگونه است؟

اقیانوس ها دریاها و دریاچه ها منبع عمده رطوبت هوا هستند، بنابراین، نواحی، هرچه از اقیانوس ها و دریاها دورتر باشند، رطوبت آن ها کم تر و خشکی هواشان بیشتر است.

۶۹- چرا عامل صعود هوا برای بارش لازم است؟

توده هوای مرطوب باید تا ارتفاع معینی بالا برود و سرد شود تا به نقطه اشباع برسد و پس از تشکیل ابر ببارد.

۷۰- انواع بارش را نام ببرید.

بارندگی همرفتی، بارندگی جبهه ای (سیکلونی) و بارندگی کوهستانی (ناهمواری)

۷۱- بارندگی جبهه ای را سیکلونی چگونه شکل می گیرد؟

این نوع بارندگی بیشتر در محل جبهه ها به وجود می آید؛ جایی که توده های هوا با یکدیگر برخورد می کنند.

۷۲- در تقسیم بندی کوپن آب و هوای استوایی (A) چه ویژگی هایی دارد؟

(۱) هیچ ماهی سردتر از ۱۸ درجه سانتی گراد نیست (۲) بارش در تمام سال (۳) مناسب برای جنگل های بارانی استوایی

۷۳- در تقسیم بندی کوپن آب و هوای خشک (B) چه ویژگی هایی دارد؟

(۱) اختلاف دما زیاد است. (۲) کمبود بارش (۳) نامناسب برای رویش گیاه

۷۴- ویژگی آب و هوای معتدل (C) در تقسیم بندی کوپن چیست؟

(۱) میانگین سردترین ماه بین $+18^{\circ}\text{C}$ تا -3°C است. (۲) بارش در دوره سرد سال بیشتر از دوره گرم (۳) مناسب برای جنگل های خزان دار

۷۵- ویژگی آب و هوای سرد (D) در تقسیم بندی کوپن را بنویسید.

(۱) میانگین سردترین ماه کمتر از -3°C درجه سانتی گراد است. (۲) بارش تابستان بیشتر از زمستان (۳) مناسب برای جنگل های مخروطی سردسیری است.

۷۶- ویژگی های آب و هوای بسیار سرد (قطبی E) در تقسیم بندی کوپن چیست؟

(۱) دمای هیچ ماهی بیش از -10°C درجه سانتی گراد نیست. (۲) کمبود بارش (۳) نامناسب برای رویش گیاه است.

۷۷- کشور ما در تقسیم بندی کوپن در کدام قلمرو قرار می گیرد؟

بخش عمده ای از کشور ما را مناطق خشک و بیابانی تشکیل می دهد. یعنی در اقلیم گروه B یا نواحی خشک جا می گیرد.

۷۸- ویژگی بارندگی مناطق خشک را بنویسید.

این مناطق کمبود بارش دارند. به علاوه، بارندگی در این مناطق نامنظم است؛ به طوری که ممکن است چند سال هیچ بارشی صورت نگیرد و یا منطقه به طور ناگهانی با رگبارهای کوتاه مدت مواجه شود.

۷۹- بیابان ها جزء کدام بخش از نواحی آب هوایی هستند؟ دو ویژگی اصلی آن ها را بنویسید.

بیابان ها بخشی از مناطق خشک هستند و دو ویژگی اصلی آن ها عبارت اند از (۱) کمبود بارش (۲) تبخیر زیاد

۸۰- بارندگی و تبخیر در بیابان ها چگونه است؟

بارندگی سالانه بیابان ها کمتر از ۵۰ میلی متر است و حتی ممکن است آن ها چند سال بارندگی نداشته باشند. در بیابان ها میزان تبخیر شدید و پوشش گیاهی ضعیف است.

۸۱- محدوده جغرافیایی بیابان های گرم کجاست؟

این بیابان ها عمدتاً در نواحی مجاور مدار رأس السرطان و رأس الجدی واقع شده اند.

۸۲- به طور کلی علل ایجاد بیابان ها چیست؟

الف) استقرار مرکز پرفشار (ب) دوری از منابع رطوبت

۸۳- چرا در نواحی پرفشار بارش شکل نمی گیرد؟

در نواحی پرفشار فرونشینی هوا مانع صعود هوا و در نتیجه بارش می شود.

۸۴- علت بارش در حوالی مدار رأس السرطان و رأس الجدی چیست؟

در حوالی این مدارات توده های هوا فرو می نشینند و منطقه پرفشار را به وجود می آورند و مانع بارش می شوند.

۸۵- کمربند بیابانی کره زمین در کجا شکل گرفته است؟

کمربند بیابانی زمین در اطراف دو مدار رأس السرطان و رأس الجدی در سه قاره گسترده شده است.

۸۶- چرا در نواحی قطبی بارش بسیار کم است؟

به دلیل وجود مرکز پرفشار امکان صعود هوا وجود ندارد.

۸۷- علت شکل گیری بیابان های سواحل آمریکای جنوبی و سواحل جنوب آفریقا چیست؟

در این مناطق علت شکل گیری بیابان، وجود مرکز پرفشار و صعود نکردن هوا است. هر چند جریان های آب سرد که از قطب به سمت این نواحی در حرکت اند. صعود نکردن هوا را تشدید و تقویت می کنند و موجب بیابانی شدن این نواحی می شوند.

۸۸- دوری از منابع رطوبت چگونه باعث شکل گیری بیابان ها می شود ؟ (با مثال)

برخی نواحی به علت دوری از دریاها و منابع رطوبتی و یا شکل و جهت ناهمواری ها و قرار گرفتن در پشت کوه ها که از رسیدن توده هوای مرطوب به آن ها جلوگیری می کند با خشکی هوا مواجه می شوند؛ مانند بیابان گبی و تکله ماکان

ج) اصطلاحات و مفاهیم زیر را تعریف کنید.

۸۹- وردسپهر (تروپوسفر) :

۹۰- فشار هوا :

۹۱- کوپن :

۹۲- بیابان گرم :

۹۳- بیابان سرد :

پاسخ :

۸۹. لایه زیرین هواکره را وردسپهر می گویند که بیشترین تغییرات آب و هوایی در این لایه به وجود می آید.

۹۰. فشار هوا نیرویی است که هوا بر یک واحد از سطح زمین وارد می کند.

۹۱. تقسیم بندی کوپن یک تقسیم بندی آب و هوایی است که بر اساس سه معیار بارش، دما و پوشش گیاهی انجام شده است.

۹۲. این بیابان ها عمدتاً در نواحی مجاور مدار رأس السرطان و رأس الجدی واقع شده اند.

۹۳. این بیابان ها عمدتاً در عرض جغرافیایی بالا یا در ارتفاعات زیاد قرار دارند.

چ) به سوالات زیر پاسخ کامل بدهید.

۹۴- علت تفاوت وسعت منطقه روشن و تاریک و طول روز و شب و فصول مختلف سال در نواحی مختلف نیمکره شمالی و جنوبی چیست؟

همه بخش های زمین در مدت زمان مساوی انرژی خورشید را دریافت نمی کنند مایل بودن محور زمین بر مدار گردش انتقالی آن به دور خورشید موجب می شود که طی حرکت وضعی و انتقالی وسعت منطقه روشن و تاریک طول روز و شب و فصول مختلف در نواحی مختلف نیمکره شمالی و جنوبی متفاوت باشد.

۹۵- شکل گیری مرکز کم فشار چگونه است؟

وقتی هوای یک منطقه گرم می شود مولکول ها سریع تر حرکت می کنند و از هم فاصله می گیرند در نتیجه از وزن و فشار هوا در واحد حجم کاسته می شود. هوای گرم نسبت به اطراف خود فشار کمتری دارد و در نتیجه بر روی منطقه گرم یک مرکز کم فشار ایجاد می شود. در کم فشار، فشار هوا به سمت مرکز ناحیه کم می شود.

۹۶- شکل گیری مرکز پرفشار چگونه است؟

وقتی هوا سرد می شود مولکول های آن به هم نزدیک تر می شوند و تعدادشان در واحد حجم بیشتر می شود هوای سرد سنگین به سمت پایین یا سطح زمین فرود می آید. در نتیجه بر روی منطقه سرد یک مرکز پرفشار پدید می آید. در پرفشار، فشار هوا به سمت مرکز ناحیه افزایش می یابد.

۹۷- علت شکل گیری مرکز کم فشار در حوالی عرض جغرافیایی ۶۰ درجه چیست؟

در ناحیه معتدله حوالی عرض جغرافیایی ۶۰ درجه، دوباره بر اثر صعود هوا منطقه فشار کم ایجاد می شود. البته این صعود تحت تأثیر توده هوایی است که از سمت قطب به طرف آن حرکت می کند و هوای نسبتاً گرم تر را به سمت بالا می راند. هر چند در این منطقه به دلیل وسعت خشکی ها در نیمکره شمالی و وسعت آب ها در نیمکره جنوبی تغییراتی در فشار مناطق بروز می کند.

۹۸- توزیع بارش در جهان نامساوی است؛ در این رابطه توضیح دهید.

برخی از مناطق جهان مانند نواحی استوایی و آسیای موسمی، بسیار پرباران اند و بیش از ۱۵۰۰ میلی متر در سال بارندگی دارند، در صورتی که برخی نواحی داخلی قاره ها و بیابان ها مقدار ناچیزی بارندگی دارند و بارش در آن ها کمتر از ۵۰ یا ۱۰۰ میلی متر در سال است و حتی ممکن است سال ها در این نواحی باران نیارد.

۹۹- بارندگی همرفتی چگونه شکل می گیرد؟

در این نوع بارندگی، توده هوا از هوای مجاور خود گرم تر می شود؛ ممکن است با بالا رفتن دمای آن پایین بی آید و ابر تشکیل می شود و بارندگی صورت می گیرد بارش های بهاری بیشتر از این نوع اند.

۱۰۰- بارندگی کوهستانی (ناهمواری) چگونه ایجاد می شود؟

در این نوع بارندگی نواحی مرتفع و کوهستان ها با توجه به شکل و جهتی که دارند مانع آن می شوند که توده هوای مرطوب به طور افقی حرکت کنند. در نتیجه توده هوا در امتداد دامنه کوه به طرف قله بالا می رود و هنگام صعود دمای آن کاهش می یابد و دیگر نمی تواند رطوبت را در خود نگه دارد و بنابراین، موجب بارش می شود.

۱۰۱- اقلیم شناسان، مناطق خشک را با توجه به بارش چگونه تقسیم بندی کرده اند و میزان بارش سالانه در هر منطقه به چه صورت است؟

اقلیم شناسان بر مبنای بارش مناطق خشک را به چهار منطقه تقسیم می کنند.

(۱) منطقه بیابانی که بارش سالانه آن کمتر از ۵۰ میلی متر است.

(۲) منطقه بسیار خشک (نیمه بیابانی) که بارش سالانه آن بین ۵۰-۱۰۰ میلی متر است.

(۳) منطقه خشک که بارش سالانه آن بین ۲۵۰-۱۰۰ میلی متر است.

(۴) منطقه نیمه خشک که بارش سالانه آن بین ۴۵۰-۲۵۰ میلی متر است.

۱۰۲- تصور اغلب مردم از گرم ترین نواحی جهان چیست و در این رابطه آمار و ایستگاه های هواشناسی چه می گویند؟

برخی مردم تصور می کنند که گرم ترین نواحی جهان در مجاورت خط استوا قرار دارند؛ زیرا این ناحیه بیشترین جذب و تابش انرژی خورشید را دریافت می کند؛ اما جالب است بدانید در سال ۱۹۱۳ میلادی دمای ۵۶/۷ درجه سانتی گراد برای دره مرگ در کالیفرنیا و در سال ۱۹۹۲ دمای ۵۸ درجه سانتی گراد برای العزیزیه واقع در کشور لیبی در صحرای بزرگ آفریقا به عنوان گرم ترین نقاط جهان ثبت شده است. در سال ۲۰۰۹ ماهواره ها دمای ۷۰ درجه سانتی گراد را برای بیابان لوت در ایران به عنوان داغ ترین نقطه زمین ثبت کردند.

درس چهارم: ناهمواری ها و اشکال زمین

- مقدمه
 - کوهستان و تپه
 - جلگه و دشت
 - فلات
 - جزیره

- لیتوسفر
 - ویژگی
 - قاره ها و کف اقیانوس ها
 - آب و خشکی

- دشت
 - پست و نسبتا هموار
 - مناسب برای زندگی

- چگونه اشکال مختلف ناهمواری در سطح زمین پدید می آید
 - عوامل درونی
 - نظریه زمین ساخت ورقه ای
 - پیامد حرکت صفحات
 - آتشفشان
 - کوه
 - چین خوردگی
 - گسل
 - عوامل بیرونی
 - هوازدگی
 - فرسایش

- هوازدگی
 - تعریف
 - انواع هوازدگی
 - هوازدگی فیزیکی
 - هوازدگی شیمیایی
 - هوازدگی زیستی
 - سرعت هوازدگی
 - عوامل موثر
 - آب و هوای گرم و مرطوب

- فرسایش
 - تعریف
 - آب جاری
 - یخچال
 - باد
 - امواج دریا
 - انسان
 - عوامل
 - مراحل

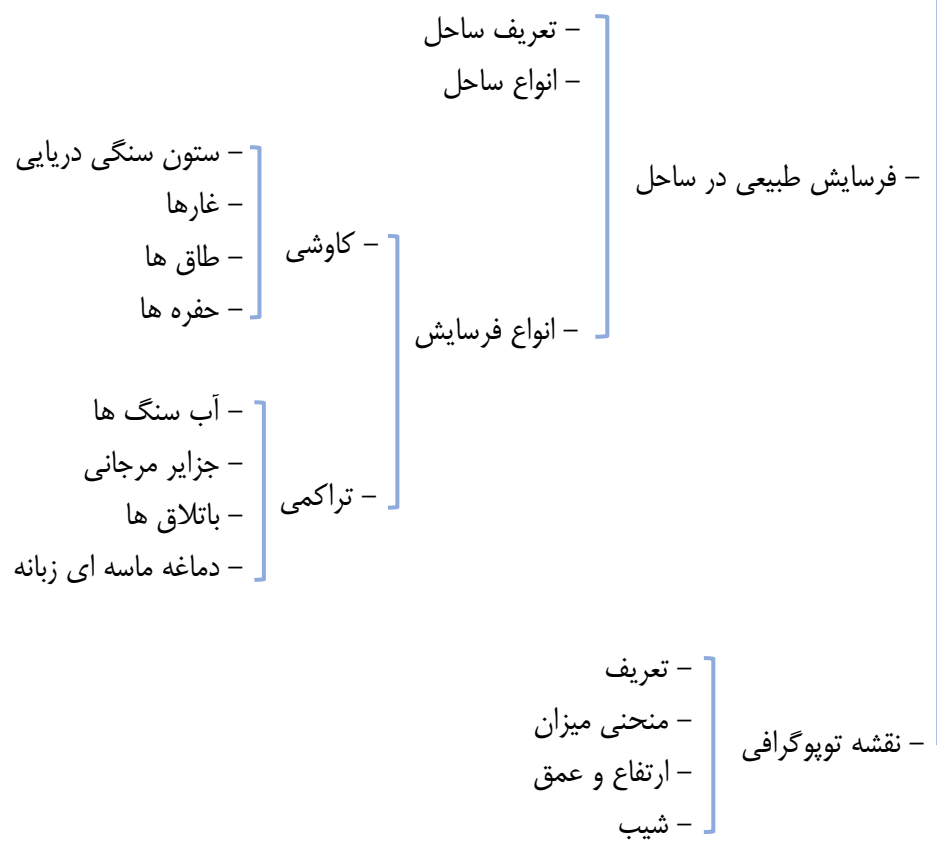
- فرسایش طبیعی در کوهستان
 - شکل گیری کوه ها
 - تغییر شکل کوه ها
 - هوازدگی فیزیکی و شیمیایی
 - دو عامل فرسایش در کوهستان

- آب های جاری
 - حمل به وسیله آب
 - دره های V شکل

- یخچال ها
 - شکل گیری
 - مورن
 - دره های U شکل

- فرسایش انحلالی ← کارست

- فرسایش طبیعی در بیابان
 - عوامل
 - انواع فرسایش
 - کاوشی
 - دشت ریگی
 - چاله های بادی
 - کلوت یا یاردانگ
 - گرز دیو و ستون های سنگی
 - تراکمی
 - تپه های ماسه ای
 - انواع تپه ها

درس ۴: ناهمواری و اشکال زمین

☞ یکی از عوامل ایجاد نواحی مختلف بر روی کره زمین، شکل و نوع ناهمواری ها و چهره و اشکال زمین است.

☞ چند مثال
برای اشکال
و نوع ناهمواری ها

- رشته کوه ← آند ← در آمریکای جنوبی
- قله ← کی ۲ ← پاکستان
- فلات ← استرالیا ← استرالیا
- دشت ← آندراپرادش ← هند
- جزیره ← روبن ← آفریقای جنوبی

سنگ کره «لیتوسفر»

➤ یکی از چهار محیطی که سیاره زمین را تشکیل می دهد، سنگ کره است.

➤ سنگ کره
لیتوسفر

- سنگ کره ← بخش خارجی زمین است.
- شامل ← این بخش شامل قاره ها و کف و بستر دریاها و اقیانوس هاست.
- حالت ← حالت جامد دارد و از سنگ و خاک تشکیل شده است.
- مساحت ← حدود ۷۱ درصد سطح زمین را آب فرا گرفته است و خشکی ها فقط ۲۹ درصد پوسته را تشکیل می دهند.

نکته: بر روی پوسته زمین ناهمواری ها و اشکال مختلفی ایجاد شده است که با یکدیگر تفاوت دارند و هر یک، ناحیه ویژه و متمایز را پیرامون خود ایجاد کرده اند.

اشکال مختلف ناهمواری های جهان

▪ چهار ناهمواری اصلی و عمده سطح زمین عبارت است از:

اشکال اصلی ناهمواری های سطح زمین			
نوع ناهمواری	تعریف و ویژگی	مثال	
سرزمین های مرتفع	فلات	سرزمین های مرتفع و نسبتاً همواری هستند که در کوهستان ها محصور شده اند. کناره های فلات ها با شیب تند به نواحی پست متصل می شوند. فلات ها وسیع یا کوچک هستند.	فلات ایران فلات تبت
	کوه	• ناهمواری برجسته و مرتفعی است که معمولاً دامنه های تند و قله برجسته دارد. • مجموعه ای از کوه ها که به شکل نواری در کنار هم قرار گرفته اند. رشته کوه را به وجود می آورند.	کوه قله دماوند، علم کوه رشته کوه البرز و زاگرس، هیمالیا
	تپه	• تپه ها نسبت به کوه ها ارتفاع کمتری دارند، اما از نواحی پیرامون خود بلندترند.	بسیار زیاد و فراوانند
سرزمین های هموار	دشت	• دشت ها سرزمین های پست و نسبتاً هموارند که در میان کوه ها یا در کنار سواحل و یا میان فلات ها و کف دره ها قرار گرفته اند. • دشت ها، بیش از یک سوم سطح زمین را پوشانده اند و نواحی عمده سکونت انسان ها هستند.	دشت های ماهی دشت دشت کویر

نکته: فلات‌ها و کوه‌ها هر دو مرتفع‌اند اما کوه دارای قله است و هر چه به سمت نوک آن می‌رویم، باریک‌تر می‌شود اما فلات مرتفع و نسبتاً مسطح است.

نکته: ارتفاع کوه‌ها و تپه‌ها و سایر عوارض سطح زمین را نسبت به سطح دریا (سطح متوسط آب‌های آزاد) محاسبه می‌کنند.

نکته: درباره ارتفاع کوه‌ها و تپه‌ها و تفاوت آن‌ها با یکدیگر اتفاق نظری وجود ندارد؛ برای مثال در برخی منابع ارتفاع کوه‌ها بیشتر از ۶۰۰ متر «حدود ۲۰۰۰ پا» و تپه‌ها کمتر از ۶۰۰ متر در نظر گرفته شده است. در برخی منابع دیگر، ارتفاع تپه‌ها ۲۰۰ تا ۳۰۰ متر ذکر شده است.

بیشتر بدانیم

- ❖ مرتفع‌ترین فلات دنیا، فلات تبت است.
- ❖ قله اورست در هیمالیا با ۸۸۴۸ متر ارتفاع و پس از آن، قله کی ۲ در پاکستان با ۸۶۱۱ متر ارتفاع، بلندترین نقاط زمین هستند.
- ❖ حدود ۱۱ قله از بلندترین قله‌های جهان در ارتفاعات هیمالیا قرار دارد.
- ❖ درزاگودال ماریانا در اقیانوس آرام، ژرف‌ترین نقطه اقیانوس‌ها و پوسته کره زمین است که ۱۱۰۰۰ متر ژرفا دارد.
- ❖ گودترین نقطه بحرالमित (دریای مرده) در غرب اردن – که آب آن هشت برابر شورتر از اقیانوس‌هاست و هیچ موجود زنده‌ای در آن زندگی نمی‌کند و حدود ۴۲۲ متر پایین‌تر از سطح دریاهای آزاد قرار گرفته است.
- ❖ مرتفع‌ترین کوه شناخته شده در سیاره‌های منظومه شمسی، قله آتشفشانی المپوس در سیاره بهرام (مریخ) است که ۲۵۰۰۰ متر (تقریباً سه برابر اورست) ارتفاع دارد.

چگونه اشکال مختلف ناهمواری در سطح زمین پدید می‌آید؟

❖ چهره زمین طی میلیون‌ها سال از پدید آمدن آن، تغییر کرده است.

❖ دو دسته از عوامل موجب پیدایش و شکل‌گیری ناهمواری‌ها در سطح زمین می‌شوند: (۱) عوامل درونی (۲) عوامل بیرونی

۱- عوامل درونی

- ♣ نظریه زمین ساخت ورقه‌ای همان نظریه تکتونیک صفحه‌ای است.
- ♣ **نظریه زمین ساخت ورقه‌ای** ← این نظریه می‌گوید که پوسته‌ی زمین یکپارچه نیست و به قطعات بزرگی تقسیم شده است. این ورقه (پوسته و گوشته فوقانی) روی بخش خمیری شکل (استونسفر) به آرامی حرکت می‌کنند.
- ♣ **حرکت صفحات زمین به سه شکل است:**

- (۱) ورقه‌ها از هم دور می‌شوند.
- (۲) ورقه‌ها به هم نزدیک می‌شوند.
- (۳) ورقه‌ها در امتداد هم می‌لغزند.

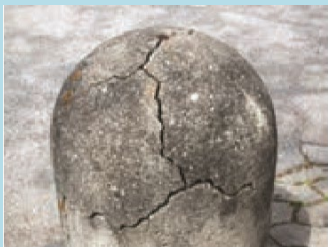
- چین خوردگی‌ها
- رشته‌کوه‌ها
- شکست‌ها (گسل‌ها)
- پیدایش کوه‌های آتشفشانی می‌شوند.
- ♣ **نتایج حرکت ورقه‌ها و صفحات طی میلیون‌ها سال، باعث ایجاد**

۲- عوامل بیرونی

- الف) هوازدگی
 - ب) فرسایش
- ← تغییر می‌کند.

چهره زمین طی زمان بر اثر
الف) هوازدگی

✓ هوازدگی عبارت است از ← فرایندی که طی آن، سنگ‌ها خرد و متلاشی و تجزیه می‌شوند.

انواع هوازدگی			
نوع هوازدگی	عامل اصلی	عملکرد	مثال
فیزیکی	تغییر دمای هوا	• در هوازدگی فیزیکی ← سنگ‌ها در نتیجه اختلاف دما، گرم و سرد شدن و یا انبساط و انقباض در طی شبانه و روز و فصول زمستان و تابستان، یا یخ زدن آب در شکاف سنگ‌ها و مواردی از این قبیل به قطعات کوچک تری خرد می‌شوند. • در هوازدگی فیزیکی ← ترکیب شیمیایی سنگ‌ها و قطعات دگرگون نمی‌شود.	• مثل خرد شدن سنگ‌ها و شکل‌گیری شن و ماسه
هوازدگی شیمیایی	ترکیب مواد با اکسیژن و رطوبت	• در هوازدگی شیمیایی ← ساختمان کانی‌ها و ترکیب شیمیایی سنگ‌ها نیز تغییر می‌کند. • اکسیژن و رطوبت از عوامل مهم هوازدگی شیمیایی هستند.	• اکسیژن هوا موجب اکسید شدن برخی کانی‌ها نظیر آهن می‌شود. • گازهایی مانند دی‌اکسید نیتروژن و دی‌اکسید گوگرد هوا می‌توانند به اسید تبدیل شوند و باران اسید تولید کنند که موجب تغییرات شیمیایی در سنگ‌ها می‌شود.
هوازدگی زیستی	فعالیت‌های موجودات زنده (انسان، حیوان و گیاه)	• فعالیت‌های موجودات زنده ← یعنی گیاهان و جانوران می‌توانند موجب تغییرات فیزیکی و شیمیایی در سنگ‌ها شوند. • گیاهان در حالی پوسیدگی اسیدهای تولید می‌کنند که موجب تغییرات شیمیایی در سنگ‌های مجاورشان می‌شود. • باکتری‌های تجزیه‌کننده یا تنفس گیاهان نیز در سنگ‌ها تغییرات شیمیایی ایجاد می‌کنند.	

✓ **سرعت هوازدگی** در سنگ‌ها متفاوت است و به عواملی چون: (۱) جنس سنگ‌ها (۲) نوع آب و هوا (۳) زمان بستگی دارد.
مثال: سنگ‌های گرانیتی از سنگ‌های مرمرین یا کلسیتی مقاوم‌ترند و آب و هوای گرم و مرطوب سرعت و شدت هوازدگی را افزایش می‌دهد.

نکته: هوازدگی و فرسایش همراه با یکدیگر موجب تغییر چهره زمین می‌شوند.

ب) فرسایش

- **تعریف** ← فرسایش عبارت است از جدا شدن ذرات سنگ و خاک از بستر خود و جابه‌جایی آن‌ها توسط عوامل مختلف
- **عوامل فرسایش** ← آب، باد، یخچال، امواج دریا
- **مراحل فرسایش** ← فرسایش شامل سه مرحله
 - (۱) **کنده شدن** مواد از جای خود (حفر)
 - (۲) **انتقال**
 - (۳) **رسوب‌گذاری** یا انباشته شدن مواد در مکانی

☑ فرسایش

عوامل شکل‌گیری فرسایش

عوامل مختلفی که باعث فرسایش و تغییر چهره زمین می‌شوند، عبارتند از:		
عامل فرسایش	منطقه عملکرد	توضیحات و نوع عملکرد
آب‌های جاری	نواحی کوهستانی دامنه‌ها پای کوه‌ها	• رودها به طور مداوم در حال حرکت بر سطح زمین‌اند. آن‌ها ذرات کوچک و بزرگ را از بستر و کناره‌ها خود جدا می‌کنند و به مکان‌های دیگر انتقال می‌دهند. ← این مواد در جاهایی که سرعت رود کم می‌شود، روی هم انباشته می‌شوند. بر اثر طغیان رودها و وقوع سیلاب‌ها نیز حجم عظیمی از رسوبات جابه‌جا و در زمین‌های پیرامون پخش می‌شوند.
یخچال	نواحی کوهستانی مناطق قطبی	• یخچال‌ها ← توده‌های بزرگی از یخ هستند که بر اثر انباشته و فشرده شدن برف طی هزاران سال در نواحی قطبی یا بسیار سرد به وجود آمده‌اند و بر اثر نیروی جاذبه، به آرامی از نواحی بلند به سمت نواحی پست‌تر حرکت می‌کنند. • یخچال‌ها ← در مسیر خود سنگ‌ها را از جا می‌کنند و با خود می‌برند.
باد	نواحی بیابانی و نیمه بیابانی	• باد ← باد به ویژه در بیابان‌ها، موادی چون خاک و ماسه و شن را از زمین می‌کند و تا مسافت‌های دور می‌برد. • بادها ← ذرات ماسه را به سطوح مختلف سنگ‌ها می‌کوبند و آن‌ها را می‌سایند.
امواج دریا	سواحل	• نواحی ساحلی ← به طور دائم در معرض هجوم و سایش امواج دریا قرار دارند، در زمان‌هایی که دریا طوفانی است، گاهی صخره‌ها و کناره‌های ساحلی با سنگینی چند تن آب روبه‌رو می‌شوند. • جریان‌های دریایی اقیانوسی ← رسوبات را با خود حمل و در مکان‌های مختلف رسوب‌گذاری می‌کنند.
فعالیت انسانی	در تمام نقاط	• فعالیت‌های انسان ← در بهره‌برداری از محیط طبیعی موجب تغییر پوسته زمین و کندن و حمل و جابه‌جایی سنگ‌ها و خاک‌ها در مکان‌های مختلف می‌شود. مثال ← حفر معدن و تونل، ایجاد جاده‌ها، ساخت سدها و منحرف کردن مسیر، رودها، شخم زدن زمین و از بین بردن پوشش گیاهی، تغییرات زیادی در پوسته زمین ایجاد می‌کند.

بیشتر بدانیم

ژئومورفولوژی ← ژئو مورفولوژی (ریخت‌شناسی زمین) شاخه‌ای از جغرافیای طبیعی است که چگونگی به وجود آمدن اشکال طبیعی مختلف بر سطح زمین و تغییرات چهره زمین بر اثر عوامل درونی و بیرونی را مطالعه می‌کند و به بررسی روابط و طبقه‌بندی این اشکال می‌پردازد.

فعالیت

- ۱- کدام یک از عوامل فرسایش (آب جاری، یخچال، باد و امواج دریا) به صورت گسترده‌تر در سطح زمین فرسایش ایجاد کرده‌اند؟
حرکت آب‌های جاری و وزش باد
- ۲- به نظر شما هوازدگی شیمیایی در دامنه‌های غربی زاگرس بیشتر رخ می‌دهد یا نواحی مرکزی ایران؟ چرا؟
در دامنه‌های غربی زاگرس، به خاطر وجود رطوبت بیشتر
- ۳- باتوجه به آنچه درباره دامنه‌های شمالی و جنوبی البرز می‌دانید، فرسایش در دامنه‌های شمالی رو به جلگه‌های ساحلی بیشتر وقوع می‌یابد یا دامنه‌های جنوبی؟ چرا؟ دلیل بیاورید.
در دامنه‌های شمالی به خاطر بارش بیشتر و وجود رطوبت در هوا.

فرسایش طبیعی در کوهستان

• چین‌خوردگی‌ها	• تکتونیک ورقه‌ای ← از طریق ایجاد	☑ به طور کلی
• گسل‌ها	• هوازدگی و فرسایش ← به کوه‌ها شکل می‌دهند.	فعالیت‌های مربوط به
• بالا آمدن مواد مذاب		
• شکل‌گیری آتشفشان‌ها		

- ☑ هوازدگی در کوهستان‌ها به دو شکل ← الف) هوازدگی مکانیکی (فیزیکی) ب) هوازدگی شیمیایی
- ☑ در کوهستان‌ها با توجه به شرایط آب و هوایی و جنس سنگ‌ها، پیوسته هوازدگی فیزیکی و شیمیایی رخ می‌دهد.

الف) هوازدگی فیزیکی (مکانیکی)

- تغییرات دمای شب و روز و یخ بستن آب در شکاف‌ها و درزها از عوامل مهم هوازدگی در کوهستان‌ها هستند.
- دو عامل مهم فرسایش در کوهستان‌ها: الف) آب‌های جاری ب) یخچال‌ها می‌باشند.

دو شکل مهم فرسایش فیزیکی در کوهستان‌ها

فرسایش	توضیحات
آب‌های جاری	- در کوهستان‌ها آب‌های جاری به دلیل شیب زمین به سمت پایین کوه روان می‌شوند. - آب‌ها ← بر سر راه خود، سنگ‌ها را تخریب و آن‌ها را با خود حمل می‌کنند. - آب‌های جاری مواد را به اشکال (۱) غلتان (۲) محلول (۳) مخلوط معلق (۴) جهشی ← حمل می‌کنند. - رودها به تدریج بستر خود را پهن می‌کنند، دره‌های V شکل معمولاً بر اثر جریان‌های آب رودها و فرسایش آبی شکل می‌گیرند. - علت اینکه دره‌ها را V شکل نام‌گذاری کرده‌اند این است که دامنه‌های این دره‌ها پرشیب و تنگ است و در طی زمان، دره‌ها به تدریج عمیق‌تر و وسیع‌تر می‌شوند.
یخچال‌ها	- یخچال ← در برخی کوهستان‌ها برف و یخ دائمی وجود دارد. وقتی بارش برف بیش از میزان ذوب آن در سال باشد، برف‌های اضافی طی سالیان دراز انباشته و متراکم می‌شوند و ضخامت آن‌ها افزایش می‌یابد و یخچال‌ها را پدید می‌آورند. - یخچال‌ها ← وقتی ضخامتشان به ۶۰ تا ۱۰۰ متر رسید شروع به حرکت می‌کند و این حرکت بسته به شرایط دمای هوا از ۱ سانتی‌متر تا ۸ متر در روز است. - یخچال‌ها مانند بولدورهای عظیم، سنگ‌هایی در اندازه‌های مختلف را همراه خود به جلو می‌برند. - مورن یا تخریب ← به سنگ‌ها و رسوباتی که یخچال‌ها با خود حمل می‌کنند مورن یا تخریب می‌گویند. - دره‌های U شکل ← دره‌های U شکل معمولاً بر اثر فرسایش یخچال طی هزاران سال پدید آمده‌اند.

دره V شکل - ماداغاسکار

دره V شکل - دره کولکا - پرو

دره U شکل - ایلینویز

انواع رسوبات یخچالی

ب) فرسایش انحلالی

✓ در برخی نواحی کوهستانی‌ای که سنگ‌ها قابلیت حل شدن در آب را داشته باشند، مانند سنگ‌های آهکی یا گچی و نظایر آن آب‌های جاری با نفوذ به زیرزمین از طریق درزها و شکاف‌ها و حل کردن سنگ‌ها در خود، پدیده‌های فرسایشی چون غارهای طبیعی و چشمه‌های آهکی پدید می‌آورند که در اصطلاح به آن‌ها اشکال «کارستی» گفته می‌شود.

- به طور کلی، کارست پدیده خوردگی و انحلال سنگ‌های آهکی است.
- آب‌هایی که با دی‌اکسید کربن و هوا ترکیب می‌شوند، اسید کربنیک تولید می‌کنند و با حل کردن آهک و گچ در خود می‌توانند موجب خوردگی و انحلال سنگ‌ها شوند.
- در ایران، اشکال کارستی به ویژه در کوه‌های زاگرس زیاد است.
- غار علی‌صدر همدان، کتله‌خور زنجان نمونه‌هایی از اشکال فرسایشی کارستی هستند.

✓ کارست

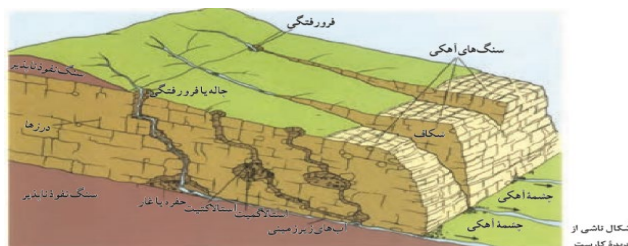
فعالیت

۱- به نظر شما بیشتر دره‌ها ایران U شکل هستند یا V شکل؟ چرا؟

بیش‌تر دره‌های ایران V شکل هستند. زیرا اولاً کوه‌های ایران اغلب جوان هستند و از ویژگی کوه‌های جوان دره‌های V شکل می‌باشد. ثانیاً دره‌های U شکل بر اثر فرسایش یخچالی طی هزاران سال پدید می‌آید در حالی که در ایران یخچال‌های دائمی بسیار کم است (به جز علم کوه)

غار علی‌صدر در همدان از مهم‌ترین غارهای آبی ایران است که بر اثر پیشرفت پدیده کارست تشکیل شده است.

فرسایش طبیعی در بیابان

♣ باد ← باد عامل مهم فرسایش در مناطق خشک و بیابانی است. به سبب شرایط آب و هوایی خشک، وزش بادهای شدید، وجود خاک‌های نرم و فقر پوشش گیاهی فرسایش در بیابان‌ها شدت دارد.

♣ علت فرسایش شدید در بیابان‌ها:

(۱) آب و هوای خشک (۲) وزش شدید باد (۳) خاک‌های نرم (۴) فقر پوشش گیاهی

اشکال فرسایش در بیابان‌ها

○ اشکال فرسایش در بیابان‌ها، ناشی از دو فرآیند: الف) کاوشی ب) تراکمی

اشکال فرسایش کاوشی در بیابان‌ها

این نوع فرسایش بیشتر حاصل شدن ذرات از یک مکان و انتقال آن‌ها به مکان‌های دیگر است.

اشکال فرسایش کاوشی		
نوع فرسایش	عوامل شکل‌گیری فرسایش	توضیحات و نحوه فرسایش
دشت ریگی (رگ)	در زمین‌های پر از ماسه‌های ریز، شن و ماسه، سنگ‌های ریز و درشت	وقتی در زمین‌های پوشیده از ماسه‌های ریز، شن و سنگ‌های ریز و درشت، باد ماسه‌های ریز را با خود می‌برد، در طول زمان سنگ‌های درشت بر جای می‌مانند و سطوحی پر از قلوه سنگ‌ها را به وجود می‌آورند که به آن سنگ فرش بیابانی نیز می‌گویند.
چاله‌های بادی	دارای ماسه‌های ریز و فاقد پوشش گیاهی	باد ← در نواحی دارای ماسه‌های ریز، و به ویژه فاقد پوشش گیاهی، ذرات را از محل خود جابه‌جا می‌کند و به تدریج حفره‌ها یا چاله‌هایی وسیع پدید می‌آورد ← اگر در اثر برخورد با آب‌های زیرزمینی، رطوبت و چسبندگی در دانه‌ها به وجود بیاید، فرسایش بادی کند و سپس متوقف می‌شود. مثال ← چاله‌های بادی که عمق بعضی از آن‌ها به ۴۰ متر نیز می‌رسد، در دشت لوت وجود دارد.
کلوت‌ها «یار دانگ»	رسوبات نرم بر جای مانده از دریاچه‌های قدیم	باد ← باعث شکل‌گیری کلوت یا یاردانگ می‌شود. باد طی سالیان دراز، شیارهای موازی و U شکل در رسوبات نرم به جا مانده از دریاچه‌های قدیم ایجاد می‌کند، به این صورت که باد، بخش نرم را با خود می‌برد و فقط بخش‌های سخت‌تر باقی می‌مانند. برجسته‌ترین ← برجسته‌ترین کلوت‌ها در غرب بیابان لوت در منطقه شهداد در استان کرمان وجود دارد و از جاذبه‌های طبیعی این مناطق است. کلوت‌ها ← حاصل فرسایش بادی-آبی هستند و در مناطق خشک آمریکا، مصر، چین و ایران مشاهده می‌شوند.
گرز دیو و ستون‌های سنگی	نواحی دارای تخته سنگ‌ها	باد ← مواد نرمی که در زیر تخته‌سنگ‌ها قرار گرفته‌اند را تخریب می‌کند و با خود می‌برد و بخش‌های سخت و مقاوم را باقی می‌گذارد در نتیجه ستون‌های سنگی به شکل قارچ یا سایر اشکال به وجود می‌آیند که گرز دیو، دودکش جن (به انگلیسی هودو Hadoo) و ... می‌گویند.

کلوت‌ها - بیابان لوت

چاله بادی - الجزایر

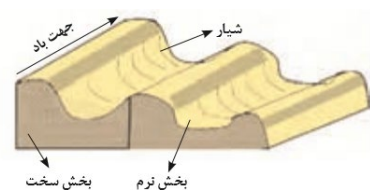
دشت ریگی - اردن

گرز دیو- بیابان سیریک - بنما چاسک

یار دانگ‌ها - بیابان گبی

ب) اشکال تراکمی

- فرسایش تراکمی ← حاصل انباشته شدن ذرات توسط باد در یک مکان است.

تپه‌های ماسه‌ای (تلماسه)

- تپه‌های ماسه‌ای یا تلماسه که در انگلیسی به Dune (دون) مشهورند، بر اثر وزش باد و جابه‌جا شدن ماسه و شن پدید می‌آیند ← ماسه‌هایی که به وسیله باد در سطح زمین حرکت می‌کنند: (۱) اگر با موانعی مانند گیاهان و بوته‌های خار (۲) قطعات سنگ و نظایر آن برخورد کنند و متوقف شوند یا سرعت باد در منطقه کاهش یابد، روی هم انباشته می‌شوند و سرانجام تلماسه‌ها یا تپه‌های ماسه‌ای را تشکیل می‌دهند.

حرکت تپه‌های ماسه‌ای

- تپه‌های ماسه‌ای یا تلماسه‌ها با توجه به حرکت باد جابه‌جا می‌شوند.
- تپه‌های ماسه‌ای چندین متر ارتفاع دارند و ارتفاع برخی تپه‌های ماسه‌ای در لیبی تا ۳۰۰ متر و در لوت ایران تا بیش از ۵۰۰ متر نیز می‌رسد.

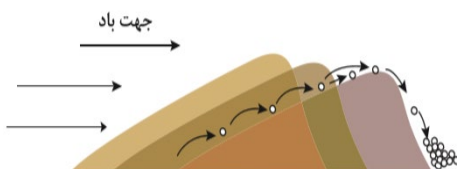

تپه ماسه‌ای - لیبی

تلماسه - حاشیه دشت کویت

- یکی از نکات جالب توجه درباره تلماسه‌ها یا تپه‌های ماسه‌ای، حرکت آنهاست. برخی تلماسه‌ها می‌توانند طی یکسال ۱۰ تا ۲۰ متر در جهت وزش باد حرکت کنند. با وزش باد، ماسه‌های دامنه رو به باد به طرف بالا رانده می‌شوند و پس از رسیدن به قله، در دامنه پشتی فرود می‌آیند و همان جا انباشته می‌شوند ← این فرایند موجب حرکت مداوم تلماسه می‌شوند.

- تپه‌های ماسه‌ای انواع مختلفی دارند، مانند نیکا، سیف و برخان. یکی از انواع مهم آنها «برخان» است.
- نیکاها ← شبیه گلدان در صحرا هستند.
- برخان‌ها ← برخان‌ها تپه‌های ماسه‌ای هلالی شکل و منفردی هستند که دو زائده یا بازو در جهت باد دارند.

برخان - دژه مرگ - کالیفرایا

فرسایش طبیعی در سواحل

☞ ساحل (کرائه)، منطقه تماس خشکی و دریاست.

☞ به طور کلی، سواحل را می‌توان به دو نوع تقسیم کرد: الف) سواحل پست و ماسه‌ای ب) سواحل صخره‌ای

نکته: سواحل صخره‌ای طی سالیان دراز ممکن است بر اثر فرسایش به سواحل پست تبدیل شوند.

ساحل سنگی - جابهار

ساحل ماسه‌ای کناره دریای خزر - خزرشهر

- امواج دریا
 - جزر و مد
 - باد
- ☞ مناطق ساحلی به طور مداوم تحت تأثیر ← قرار می‌گیرند.

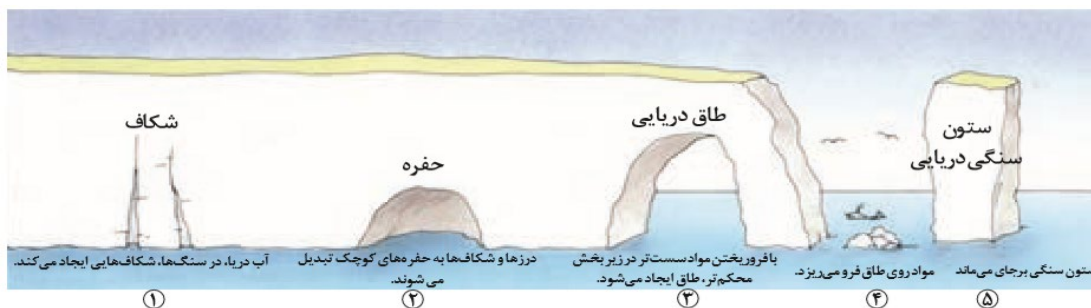
☞ بادهایی که بر سطح اقیانوس‌ها و دریاها می‌وزند، امواج را به وجود می‌آورند.

تغییر شکل سواحل

- (۱) نیروی موج به ویژه زمانی که دریا طوفانی باشد، زیاد است.
- (۲) انحلال سنگ‌های آهکی سواحل در آب دریا و نفوذ به شکاف‌ها و درزهای این نوع سنگ‌ها موجب فرسایش می‌شوند و اشکال خاصی را در سواحل پدید می‌آورند.

فرسایش کاوشی سواحل

از اشکال فرسایش کاوشی (ناشی از حفر مواد) در سواحل صخره‌ای دریا می‌توان به ستون‌های سنگی دریایی، غارها و طاق‌های دریایی اشاره کرد.

طاق دریایی روضه الصخره - لبنان

آب‌سنگ‌های مرجانی - جزیره فیجی

زیانه ماسه‌ای - شبه جزیره میان کاله در جنوب شرقی دریای خزر

ب) فرسایش تراکمی

- ☆ در سواحل دریا، همچنین اشکال فرسایش تراکمی (ناشی از رسوب گذاری مواد) پدید می آیند.
- ☆ اشکال فرسایش تراکمی ← (۱) آب سنگ ها (۲) جزایر مرجانی (۳) باتلاق ها (۴) زبانه یا دماغه ماسه ای

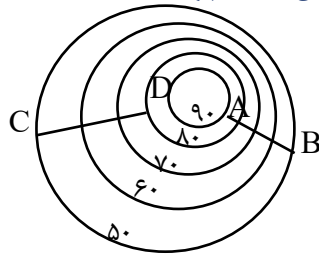
مهارت های جغرافیایی

نقشه توپوگرافی

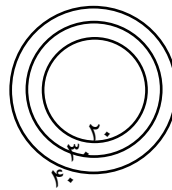
- نقشه توپوگرافی ← نقشه ای است که در آن، پستی ها و بلندی های زمین و میزان ارتفاع آن ها نمایش داده می شود.
- منحنی میزان ← خطی است که نقاطی را که ارتفاع یکسان دارند به یکدیگر وصل می کند.

- اگر ارتفاع منحنی های میزان به سمت داخل افزایش داشته باشند، نشان دهنده قله است.
- اگر ارتفاع منحنی های میزان به سمت داخل کاهش داشته باشند، نشان دهنده چاله است.
- اگر خطوط منحنی میزان به یکدیگر نزدیک باشند نشان دهنده شیب زیاد است.
- اگر خطوط منحنی میزان از یکدیگر دور باشند نشان دهنده شیب ملایم است.
- اختلاف ارتفاع یک منحنی میزان با منحنی قبلی و بعدی خود باید یکسان باشد.
- اگر خطوط منحنی میزان بر روی هم مماس شوند نشان دهنده پرتگاه است.

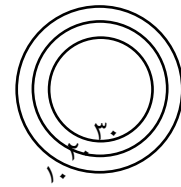
➤ منحنی های میزان

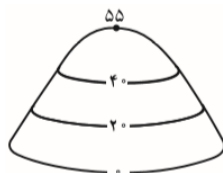
A و B نشان دهنده شیب تند
C و D نشان دهنده شیب ملایم

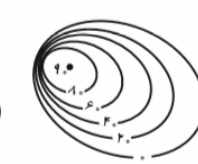
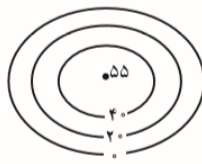
منحنی میزان های
نشان دهنده چاله

منحنی میزان های
نشان دهنده قله

تپه متقارن (شیب یکنواخت)

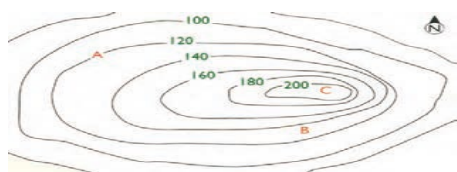

تپه نامتقارن (شیب زیاد و پرتگاه)

نکته:

- فاصله اعداد روی منحنی میزان های یک نقشه، نشان دهنده میزان اختلاف ارتفاع یک منحنی با منحنی قبلی و بعدی است.
- با استفاده از منحنی میزان یک نقشه، علاوه بر برجستگی ها می توان فرورفتگی، دره، نوع و میزان شیب، پرتگاه و ... را تشخیص داد.
- مماس شدن منحنی های میزان روی نقشه، نشان دهنده پرتگاه است.

فعالیت

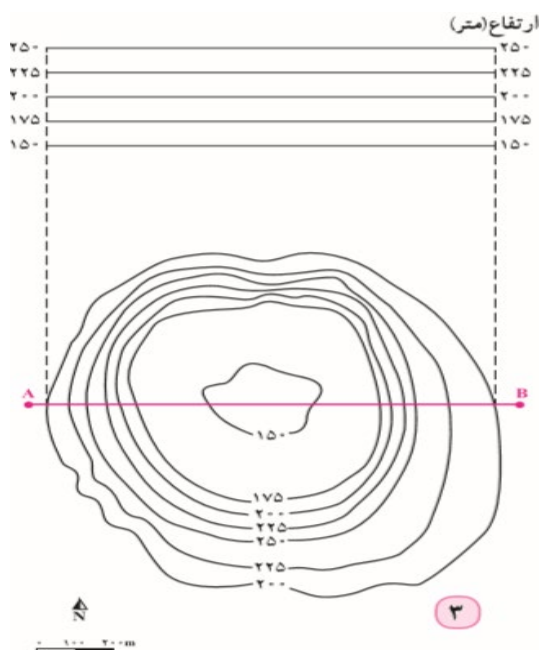
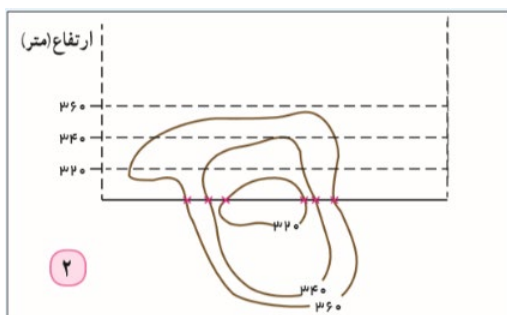
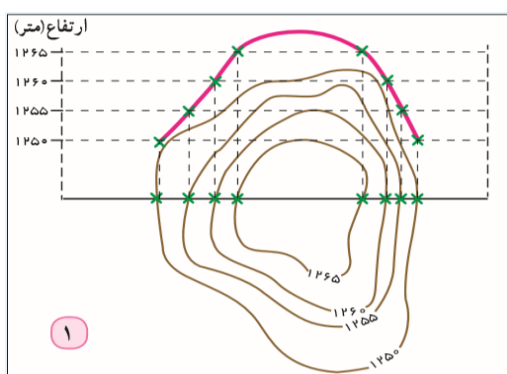

به نقشه توجه کنید و به سؤالات پاسخ دهید.

- ۱- تصویر چه نوع ناهمواری ای را نشان می‌دهد؟ کوه
- ۲- فاصله منحنی‌های میزان چند متر است؟ ۲۰ متر
- ۳- نقطه A چقدر از سطح دریا ارتفاع دارد؟ چرا؟ ۱۲۰ متر، چون روی منحنی ۱۲۰ قرار دارد.
- ۴- نقطه B تقریباً چقدر از سطح دریا ارتفاع دارد؟ چرا؟ نزدیک به ۱۴۰ متر، چون نزدیک منحنی ۱۴۰ است.
- ۵- نقطه C چیست؟ قله
- ۶- شیب در سمت شرق بیشتر است یا غرب؟ چرا؟ در سمت شرق، چون خطوط منحنی میزان به هم نزدیک‌ترند.

رسم نیم‌رخ توپوگرافی

- ✿ برای آنکه شکل پدیده‌ها و شیب آن‌ها را تشخیص بدهیم، نیم‌رخ توپوگرافی را رسم می‌کنیم.
- ✿ برای ترسیم نیم‌رخ توپوگرافی ابتدا یک خط رصد یا ناظر بر روی منحنی‌های میزان می‌کشیم (از جایی که می‌خواهیم به پدیده نگاه کنیم) سپس محل تقاطع هر نقطه از منحنی با خط رصد را تا ارتفاع آن امتداد می‌دهیم و در خاتمه تمام نقاط ارتفاعی را که به دست آورده‌ایم به هم وصل می‌کنیم.

درس چهارم: ناهمواری ها و اشکال زمین

الف) درست یا نادرست بودن جملات زیر را مشخص کنید.

- ۱- فلات ها؛ سرزمین های مرتفع و نسبتاً ناهمواری هستند که در کوهستان ها محصور بوده و کناره های آن ها با شیب تند به نواحی پست متصل می شود.
- ۲- جلگه ها سرزمین هایی پست و نسبتاً هموارند که در میان کوه ها یا در کنار سواحل و یا میان فلات ها و کف دره ها قرار گرفته اند.
- ۳- پوسته زمین یکپارچه است و روی بخش خمیری شکل گوشته به آرامی حرکت می کنند.
- ۴- چهره زمین طی زمان بر اثر هوازدهی و فرسایش تغییر می کند.
- ۵- در هوازدهی شیمیایی، ساختمان کانی ها و ترکیب شیمیایی سنگ ها نیز تغییر می کند.
- ۶- دره های V شکل معمولاً بر اثر جریان آن رودها و فرسایش آبی، شکل می گیرند.
- ۷- غارهای علیصدر همدان و کتله خور زنجان نمونه هایی از اشکال فرسایشی کارستی هستند.
- ۸- اشکال فرسایشی در بیابان ها، ناشی از دو فرایند کاوشی و تراکمی است.
- ۹- کلوته ها که حاصل فرسایش بادی- آبی در مناطق خشک ایالات متحده آمریکا مصر، چین و ایران مشاهده می شوند.
- ۱۰- به طور کلی سواحل را می توان به دو نوع سواحل کناره ای و رودخانه ای تقسیم کرد.
- ۱۱- از اشکال فرسایش کاوشی در سواحل صخره ای دریا می توان به جزایر مرجانی، باتلاق ها و طاق های دریایی اشاره کرد.

ب) پاسخ :

۱. نادرست: فلات ها سرزمین های بلند و نسبتاً همواری هستند که در کوهستان ها محصورند.
۲. نادرست: دشت ها، سرزمین هایی پست و نسبتاً هموارند که در میان کوه ها یا در کنار سواحل و یا میان فلات ها و کف دره ها قرار گرفته اند.
۳. نادرست: پوسته زمین یکپارچه نیست.
۴. درست
۵. درست
۶. درست
۷. درست
۸. درست
۹. درست
۱۰. نادرست: سواحل به دو نوع سواحل پست و ماسه ای و سواحل صخره ای تقسیم می شوند.
۱۱. نادرست: از اشکال فرسایش کاوشی در سواحل صخره ای دریا می توان به ستون های سنگی دریایی غارها و طاق های دریایی اشاره کرد.

ب) جاهای خالی را با عبارت مناسب کامل کنید.

- ۱۲- ارتفاع کوه ها، تپه ها و سایر عوامل سطح زمین را نسبت به، محاسبه می کنند.
- ۱۳- عبارت است از فرایندی که طی آن، سنگ ها خود متلاشی و تجزیه می شوند.
- ۱۴- در آب وهوای سرعت و شدت هوازدهی بیشتر است.
- ۱۵- دو عامل مهم فرسایش در کوهستان ها آب های جاری و هستند.
- ۱۶- دره های شکل معمولاً در اثر فرسایش یخچالی طی هزاران سال پدید آمده اند.
- ۱۷- به طور کلی پدیده خوردگی و انحلال سنگ های آهکی است.
- ۱۸- برجسته ترین کلوته ها در غرب در منطقه شهداد در استان کرمان وجود دارد.
- ۱۹- تپه های هلالی شکل و منفردی هستند که دو زائده یا بازو در جهت باد دارند.
- ۲۰- سواحل صخره ای طی سالیان دراز ممکن است بر اثر فرسایش به سواحل تبدیل شوند.
- ۲۱- بادهایی که بر سطح اقیانوس ها و دریاها می وزند را به وجود می آورند.
- ۲۲- ستون های دریایی سنگی از اشکال فرسایش می باشند.

ک پاسخ :

۱۲. سطح دریا‌های آزاد	۱۳. هوازدگی	۱۴. گرم و مرطوب	۱۵. یخچال ها
۱۶. U	۱۷. کارست	۱۸. بیابان لوت	۱۹. برخان
۲۰. پست	۲۱. امواج	۲۲. کاوشی	

پ) در جملات زیر عبارت صحیح را از داخل کمانک انتخاب کنید.

- ۲۳- فلات ها و کوه ها هر دو مرتفع اند ، اما کوه دارای قله است و هر چه به سمت نوک آن می رویم باریک تر می شود اما فلات مرتفع و (نسبتاً مسطح - نسبتاً ناهموار) است.
- ۲۴- اکسیژن و (دی اکسید کربن - رطوبت) از عوامل مهم هوازدگی شیمیایی هستند.
- ۲۵- (هوازدگی - فرسایش) عبارت است از جدا شدن ذرات سنگ و خاک از بستر خود و جابه جایی آن ها توسط عوامل مختلف چون آب و باد.
- ۲۶- یخچال ها بر اثر (شیب زمین - نیروی جاذبه) به آرامی از نواحی بلند به سمت نواحی پست تر حرکت می کنند.
- ۲۷- به سنگ ها و رسوباتی که یخچال ها با خود حمل می کنند، یخ رفت یا (مورن - هوموس) می گویند.
- ۲۸- در ایران ، اشکال کارستی به ویژه در کوه های (البرز - زاگرس) زیاد است.
- ۲۹- باد عامل مهم فرسایش در مناطق (خشک و بیابانی - بیابانی و کوهستانی) است.
- ۳۰- (برخان - کلوت) در رسوبات نرم به جامانده از دریاچه های قدیم پدید می آید.
- ۳۱- مناطق ساحلی به طور مداوم تحت تأثیر باد امواج دریا و (جزر و مد - جریان های دریایی) قرار می گیرند.

ک پاسخ :

۲۳. نسبتاً مسطح	۲۴. رطوبت	۲۵. فرسایش	۲۶. نیروی جاذبه
۲۷. مورن	۲۸. زاگرس	۲۹. خشک و بیابانی	۳۰. کلوت یا یاردانگ
۳۱. جزر و مد			

ت) عبارت مناسب را از ستون مقابل انتخاب کنید.

۳۲- از عوامل بیرونی تغییر دهنده چهره زمین است.	الف) رطوبت
۳۳- از عوامل مهم هوازدگی شیمیایی است.	ب) دشت ریگی
۳۴- در این نوع آب و هوا سرعت و شدت هوازدگی بیشتر است.	پ) باد
۳۵- عامل مهم فرسایش در مناطق خشک و بیابانی	ت) یاردانگ
۳۶- شکل گیری سطوحی پر از قله سنگ	ث) فرسایش
۳۷- از جاذبه های گردشگری شهیداد در استان کرمان	ج) دودکش جن
۳۸- نام دیگر گرز دیو و ستون های سنگی است	چ) باران
	ح) گرم و مرطوب
	خ) معتدل پرباران

ک پاسخ :

۳۲. ت (فرسایش)	۳۳. الف (رطوبت)	۳۴. ح (گرم و مرطوب)
۳۵. پ (باد)	۳۶. ب (دشت ریگی)	۳۷. ت (یاردانگ)
		۳۸. ج (دودکش جن)

ث) به سوالات زیر پاسخ کوتاه بدهید.

۳۹- سنگ کره یا لیتوسفر شامل کدام قسمت های زمین است.

سنگ کره بخش خارجی زمین است که حالت جامد دارد و از سنگ و خاک تشکیل شده است. این بخش شامل قاره ها و کف و بستر دریاها و اقیانوس هاست.

۴۰- فلات را تعریف کنید و وسعت فلات ها چگونه است؟

فلات ها، سرزمین های مرتفع و نسبتاً همواری هستند که در کوهستان ها محصور بوده و کناره های آن ها با شیب تند به نواحی پست متصل می شود. برخی فلات ها وسیع و برخی کم وسعت اند.

۴۱- کوه و رشته کوه را تعریف کنید.

کوه ناهمواری برجسته و مرتفعی است که معمولاً دامنه های تند و قله برجسته دارد. مجموعه ای از کوه ها که به شکل نواری در کنار هم قرار گرفته اند، رشته کوه را به وجود می آورند.

۴۲- ارتفاع پدیده های سطح زمین را بر چه اساس محاسبه می کنند؟

ارتفاع کوه ها، تپه ها و سایر عوارض سطح زمین را نسبت به سطح دریا (سطح متوسط آب های آزاد) محاسبه می کنند.

۴۳- دشت را تعریف کنید.

دشت ها سرزمین هایی پست و نسبتاً هموارند که در میان کوه ها یا در کنار سواحل و با میان فلات ها و کف دره ها قرار گرفته اند.

۴۴- چرا اشکال مختلف ناهمواری در سطح زمین پدید می آید؟

به طور کلی دو دسته از عوامل موجب پیدایش و شکل گیری ناهمواری ها در سطح زمین می شوند عوامل درونی و عوامل بیرونی

۴۵- منابع حرکات صفحات تشکیل دهنده پوسته زمین نسبت به هم چیست؟

نتایج حرکت این ورقه ها طی میلیون ها سال ایجاد چین خوردگی ها رشته کوه ها شکست ها (گسل ها) و پیدایش کوه های آتشفشانی است.

۴۶- مهم ترین عوامل بیرونی تغییر دهنده چهره زمین را بنویسید.

چهره زمین طی زمان بر اثر هوازدگی و فرسایش تغییر می کند.

۴۷- انواع هوازدگی را نام ببرید.

هوازدگی فیزیکی هوازدگی شیمیایی و هوازدگی زیستی

۴۸- هوازدگی شیمیایی چه تاثیری بر روی سنگ و مواد می گذارد؟

در هوازدگی شیمیایی علاوه بر تغییر شکل سنگ ها، ساختمان کانی ها و ترکیب شیمیایی سنگ ها نیز تغییر می کند.

۴۹- مهم ترین عوامل هوازدگی شیمیایی را بنویسید.

اکسیژن و رطوبت از عوامل مهم این نوع هوازدگی هستند.

۵۰- هوازدگی شیمیایی را با مثال توضیح دهید.

در هوازدگی شیمیایی ساختمان کانی ها و ترکیب شیمیایی سنگ ها نیز تغییر می کند. اکسیژن و رطوبت از عوامل مهم هوازدگی شیمیایی هستند. برای مثال اکسیژن هوا موجب اکسید شدن برخی کانی ها نظیر آهن می شود یا گازهایی مانند دی اکسید نیتروژن و دی اکسید گوگرد هوا می توانند به اسید تبدیل شوند و باران اسیدی تولید کنند که موجب تغییر شیمیایی در سنگ ها می شود.

۵۱- هوازدگی زیستی حاصل چیست؟

فعالیت های موجودات زنده یعنی گیاهان و جانوران می تواند موجب تغییرات فیزیکی و شیمیایی در سنگ ها شود.

۵۲- برای هوازدگی زیستی مثال بیاورید.

رشد ریشه درختان با ایجاد حفره های زیرزمینی توسط جانداران حفار، مانند موش ها و موریانه ها باعث خرد شدن سنگ ها (تغییر فیزیکی) می شود.

۵۳- چگونه پوسیدگی و تنفس گیاهان باعث هوازدگی زیستی می شود؟

گیاهان در حال پوسیدگی اسیدهایی تولید می کنند که موجب تغییرات شیمیایی در سنگ های مجاورشان می شود باکتری های تجزیه کننده یا تنفس گیاهان نیز در سنگ ها تغییرات شیمیایی ایجاد می کنند.

۵۴- سرعت هوازدگی در سنگ ها به چه عواملی بستگی دارد؟

سرعت هوازدگی در سنگ ها متفاوت است و به عواملی چون جنس سنگ ها، نوع آب و هوا و زمان بستگی دارد.

۵۵- با ذکر مثالی تاثیر جنس سنگ ها و آب و هوا را بر هوازدگی بیان کنید.

سنگ های گرانیتی از سنگ های مرمرین یا کلسیتی مقاوم ترند و آب و هوای گرم و مرطوب سرعت و شدت هوازدگی را افزایش می دهد.

۵۶- فرسایش را تعریف کنید.

فرسایش عبارت است از جدا شدن ذرات سنگ و خاک از بستر خود و جابه جایی آن ها توسط عوامل مختلف چون آب و باد.

۵۷- باد چگونه باعث فرسایش می شود؟

باد به ویژه در بیابان ها موادی چون خاک ماسه و شن را از زمین می کند و تا مسافت های دور می برد. بادهای ذرات ماسه را به سطوح مختلف سنگ ها می کوبند و آن ها را می ساینند.

۵۸- چگونه فعالیت انسان باعث فرسایش سطح زمین می شود؟

فعالیت های انسان در بهره برداری از محیط طبیعی موجب تغییر پوسته زمین کردن حمل و جابه جایی سنگ ها و خاک ها در مکان های مختلف می شود.

۵۹- فعالیت های مربوط به تکنونیک چه پدیده هایی را به دنبال دارد؟

به طور کلی فعالیت های مربوط به تکنونیک ورقه ای از طریق ایجاد چین خوردگی ها گسل ها با بالا آمدن مواد مذاب و شکل گیری آتشفشان، کوه ها را به وجود می آورند.

۶۰- کدام عوامل پس از به وجود آمدن کوه ها به آن ها شکل می دهند؟

هوازدگی و فرسایش

۶۱- هوازدگی فیزیکی و شیمیایی نواحی کوهستانی تحت تأثیر چه عواملی است؟

در کوهستان ها با توجه به شرایط آب و هوایی و جنس سنگ ها، پیوسته هوازدگی فیزیکی و شیمیایی رخ می دهد.

۶۲- عوامل هوازدگی در کوهستان ها کدام اند؟

تغییرات دمای شب و روز و یخ بستن آب در شکاف ها و درزها از عوامل هوازدگی در کوهستان ها هستند.

۶۳- دو عامل مهم فرسایش در کوهستان ها چیست؟

آب های جاری و یخچال ها

۶۴- چگونه آب های جاری قدرت تخریب و حمل مواد را در کوهستان ها پیدا می کنند؟

آب های جاری در کوهستان ها با توجه به شیب زمین به سمت پایین کوه روان می شوند. آن ها بر سر راه خود سنگ ها را تخریب و آن ها را با خود حمل می کنند.

۶۵- آب جاری مواد تخریب شده را به چه اشکالی حمل می کنند؟

به صورت محلول مخلوط معلق جهشی یا غلتان حمل می کنند.

۶۶- علت به وجود آمدن دره های V شکل چیست؟ (با توجه به حرکت رودها)

دره های V شکل معمولاً بر اثر جریان آب رودها و فرسایش آبی شکل می گیرند و علت این که آن ها را با حرف V نام گذاری کرده اند این است که دامنه های پرشیب و تنگ دارند.

۶۷- با گذشت زمان دره های V شکل چه تغییری می کنند؟

در طی زمان دره ها به تدریج عمیق تر و وسیع تر می شوند.

۶۸- چه زمانی یخچال ها شروع به حرکت می کنند و سرعت حرکت به چه عواملی بستگی دارد؟

معمولاً یخچال وقتی ضخامتش به ۶۰ تا ۱۰۰ متر رسید شروع به حرکت می کند و این حرکت بسته به شرایط و دمای هوا از ۱ سانتی متر تا ۸ متر در روز است.

۶۹- مورن یا یخ رفت را تعریف کنید.

به سنگ ها و رسوباتی که یخچال ها با خود حمل می کنند، مورن یا یخ رفت گفته می شود.

۷۰- انحلال سنگ ها چگونه صورت می گیرد؟

آب هایی که با دی اکسید کربن و هوا ترکیب می شوند اسید کربنیک تولید می کنند و با حل کردن آهک و گچ در خود می توانند موجب خوردگی و انحلال سنگ ها شوند.

۷۱- مهم ترین عامل فرسایش در مناطق بیابانی چیست و چرا فرسایش در بیابان ها شدید است.

باد عامل مهم فرسایش در مناطق خشک و بیابانی است. به سبب شرایط آب و هوایی خشک وزش بادهای شدید وجود خاک های نرم و فقر پوشش گیاهی فرسایش در بیابان ها شدت دارد.

۷۲- اشکال فرسایش در بیابان، ناشی از دو فرایند است. آن دو را نام ببرید.

کاوشی و تراکمی

۷۳- فرسایش کاوشی را تعریف کنید.

این نوع فرسایش بیشتر حاصل کنده شدن ذرات از یک مکان و انتقال آن ها به مکان های دیگر است.

۷۴- مهم ترین اشکال فرسایش کاوشی در بیابان ها را نام ببرید.

(۱) دشت ریگی (رگ) (۲) چاله های بادی (۳) کلوت یاردانگ (۴) گرزدیو و و ستون های سنگی

۷۵- چاله های بادی چگونه پدید می آیند؟

در نواحی دارای ماسه های ریز و به ویژه فاقد پوشش گیاهی، باد ذرات را از محل خود جابه جا می کند و به تدریج حفره ها یا چاله هایی وسیع پدید می آورد.

۷۶- در چه صورت حفر چاله ها و فرسایش بادی در نواحی بیابانی کند یا متوقف می شود؟

اگر در اثر برخورد با آب های زیرزمینی رطوبت و چسبندگی در دانه ها به وجود بیاید این شرایط سبب می شود فرسایش بادی کند و سپس متوقف شود.

۷۷- در کدام منطقه ایران عمق چاله های بادی به ۴۰ متر می رسد؟

در دشت لوت

۷۸- برجسته ترین کلوت ها در کدام منطقه ایران شکل گرفته است و اهمیت اقتصادی آن ها در چیست؟

برجسته ترین کلوت ها در غرب بیابان لوت در منطقه : شهداد در استان کرمان وجود دارد و از جاذبه های طبیعی منطقه برای گردشگران داخلی و خارجی است.

۷۹- کلوت ها چگونه پدید می آیند؟

کلوت یا یاردانگ در رسوبات نرم به جامانده از دریاچه های قدیم پدید می آید. طی میلیون ها سال باد شیارهایی موازی و U شکل در این رسوبات ایجاد می کند. به تدریج بخش نرم را با خود می برد و بخش های سخت تر باقی می ماند.

۸۰- کلوت هایی که حاصل فرسایش بادی آبی هستند در کدام کشورها دیده می شوند؟

مناطق خشک ایالات متحده آمریکا، مصر، چین و ایران

۸۱- فرسایش تراکمی در بیابان ها چگونه شکل می گیرد؟

این فرسایش حاصل انباشته شدن ذرات توسط باد در یک مکان است.

۸۲- چه عواملی در شکل گیری تپه های ماسه ای دخالت دارند؟

باد، ماسه، شن و وجود یک مانع

۸۳- حرکت تلماسه ها در چه جهتی است؟

با وزش باد، ماسه های دامنه رو به باد به طرف بالا رانده می شوند و پس از رسیدن به قله در دامنه پشته فرود می آیند و همان جا انباشته می شوند، این فرایند موجب حرکت مداوم تلماسه ها می شود.

۸۴- برخان ها چگونه پدیده هایی هستند؟

تپه های ماسه ای انواع مختلف دارند یکی از انواع مهم آن ها «برخان» است. برخان ها تپه های ماسه ای هلالی شکل و منفردی هستند که دو زائده یا بازو در جهت باد دارند.

۸۵- به چه منطقه ای ساحل گفته می شود؟

ساحل یا کرانه منطقه تماس خشکی و دریاست.

۸۶- انواع سواحل را نام ببرید.

سواحل را می توان به دو نوع سواحل پست و ماسه ای و سواحل صخره ای تقسیم کرد.

۸۷- تغییر شکل سواحل صحره ای با گذشت زمان چگونه است؟

سواحل صخره ای طی سالیان دراز ممکن است بر اثر فرسایش به سواحل پست تبدیل شوند.

۸۸- کدام عوامل دائماً سواحل را تغییر می دهند؟

مناطق ساحلی به طور مداوم تحت تأثیر امواج دریا جزر و مد و باد قرار می گیرند.

۸۹- چگونه موج پدید می آید؟

بادهایی که بر سطح اقیانوس ها و دریاها می وزند امواج را به وجود می آورند.

۹۰- در چه زمانی نیروی امواج بیشتر می شود؟

نیروی امواج به ویژه زمانی که دریا توفانی است بیشتر می شود.

۹۱- فرسایش کاوشی سواحل ناشی از چیست؟

این فرسایش ناشی از حفر مواد در سواحل است.

۹۲- مهم ترین اشکال فرسایش کاوشی سواحل را نام ببرید.

ستون های سنگی دریایی غارها طاق های دریایی، شکاف ها و حفره ها

۹۳- فرسایش تراکمی سواحل ناشی از چیست؟

این فرسایش حاصل رسوب گذاری مواد است.

۹۴- مهم ترین اشکال فرسایش تراکمی را بنویسید.

آب سنگ ها جزایر مرجانی با تلاق ها و زبانه با دماغه ماسه ای از جمله اشکال فرسایش تراکمی است.

ج) اصطلاحات و مفاهیم زیر را تعریف کنید.

۹۵- لیتوسفر :

۹۶- هوازدگی :

۹۷- کارست :

۹۸- برخان :

ک) پاسخ :

۹۵. یکی از چهار محیطی که سیاره زمین را تشکیل می دهد، سنگ کره (لینوسفر) است. سنگ کره بخش خارجی زمین است که حالت جامد دارد و از سنگ و خاک تشکیل شده است.

۹۶. هوازدگی عبارت است از فرایندی که طی آن سنگ ها خرد و متلاشی و تجزیه می شوند.

۹۷. به طور کلی کارست پدیده خوردگی و انحلال سنگ های آهکی است.

۹۸. برخان ها تپه های ماسه ای هلالی شکل و منفردی هستند که دو زائده یا بازو در جهت باد دارند.

چ) به سؤالات زیر پاسخ کامل بدهید.

۹۹- در رابطه با نظریه زمین ساخت ورقه ای یا صفحه ای توضیح دهید.

پوسته زمین به قطعات بزرگی تقسیم شده است. این ورقه ها (پوسته و گوشته فوقانی) روی بخش خمیری شکل گوشته به آرامی حرکت می کنند. ورقه ها از هم دور یا به هم نزدیک می شوند و به هم برخورد می کنند یا در امتداد هم می لغزند.

۱۰۰- هوازدگی فیزیکی را توضیح دهید.

در هوازدگی فیزیکی، سنگ ها در نتیجه اختلاف دما، گرم و سرد شدن و با انبساط و انقباض و در هنگام روز و شب و فصل زمستان و تابستان یا یخ زدن آب در شکاف سنگ ها و مواردی از این قبیل به قطعات کوچک تر خرد می شوند. اما در ترکیب شیمیایی آن ها تغییری به وجود نمی آید.

۱۰۱- آب های جاری چگونه باعث فرسایش می شوند؟

رودها به طور مداوم در حال حرکت بر سطح زمین اند. آن ها ذرات کوچک و بزرگ را از بستر و کناره های خود جدا می کنند و به مکان های دیگر انتقال می دهند. این مواد در جاهایی که سرعت رود کم می شود، روی هم انباشته می شوند.

۱۰۲- فرسایش یخچالی را توضیح دهید.

یخچال ها توده های بزرگ یخ هستند که بر اثر انباشته و فشرده شدن برف طی هزاران سال در نواحی قطبی یا بسیار سرد به وجود آمده اند و بر اثر نیروی جاذبه به آرامی از نواحی بلند به سمت نواحی پست تر حرکت می کنند. یخچال ها در مسیر خود سنگ ها را از جا می کنند و با خود می برند.

۱۰۳- امواج دریا چگونه باعث فرسایش می شوند؟

نواحی ساحلی به طور دائم در معرض هجوم و سایش امواج دریا قرار دارند. در زمان هایی که دریا توفانی است گاهی صخره ها و کناره های ساحل با سنگینی چند تن آب روبه رو می شوند جریان های دریایی اقیانوس ها نیز رسوبات را با خود حمل و در مکان های مختلف رسوب گذاری می کنند.

۱۰۴- چگونگی شکل گیری یخچال ها را توضیح دهید.

در برخی کوهستان ها برف و یخ دائمی وجود دارد. وقتی بارش برف بیش از میزان ذوب آن در سال باشد. برف های اضافی طی سالیان دراز انباشته و متراکم می شوند و ضخامت آن ها افزایش می یابد و یخچال ها را پدید می آورند.

۱۰۵- در رابطه با شکل گیری اشکال کارستی توضیح دهید.

در برخی نواحی کوهستانی ای که سنگ ها قابلیت حل شدن در آب را داشته باشند. مانند سنگ های آهکی با گچی و نظایر آن آب های جاری با نفوذ به زیر زمین از طریق درزها و شکاف ها و حل کردن سنگ ها در خود پدیده های فرسایشی چون غارهای طبیعی و چشمه های آهکی پدید می آورند که در اصطلاح به آن ها اشکال «کارستی» گفته می شود.

۱۰۶- چگونگی شکل گیری دشت های ریگی را توضیح دهید.

وقتی در زمین های پوشیده از ماسه های ریز، شن و سنگ های ریز و درشت باد ماسه های ریز را با خود می برد در طول زمان سنگ های درشت برجای می مانند و سطوحی پر از قلوه سنگ ها به وجود می آورند که به آن سنگ فرش بیابانی نیز می گویند.

۱۰۷- ستون های سنگی بیابانی چگونه شکل می گیرند و نام های دیگر این پدیده چیست؟

گاهی باد مواد نرمی را که در زیر یا لبه تخته سنگ ها قرار گرفته اند. تخریب می کنند و با خود می برد و بخش های سفت و مقاوم را باقی می گذارد. در نتیجه، ستون هایی سنگی به شکل قارچ یا سایر اشکال به وجود می آیند. نام های دیگر آن گرزدیو یا دودکش جن است.

۱۰۸- تپه های ماسه ای یا تلماسه ها چگونه به وجود می آیند؟

بر اثر وزش باد و جابه جاشدن ماسه و شن پدید می آیند، ماسه هایی که به وسیله باد در سطح زمین حرکت می کنند اگر به موانعی مثل گیاهان و بوته های خار یا قطعات سنگ و نظایر آن برخورد کنند و متوقف شوند یا سرعت باد در منطقه کاهش یابد، روی هم انباشته می شوند و سرانجام تلماسه ها یا تپه های ماسه ای را تشکیل می دهند.

درس پنجم: نواحی زیستی

- شکل گیری حیات روی سیاره زمین

- بوم سازگان اکوسیستم
 - تعریف
 - دو بخش
 - زنده
 - غیر زنده
 - اهمیت گیاه

- زیست بوم (بیوم)
 - تعریف
 - ویژگی مشترک
 - عوامل شکل گیری هر زیست بوم
 - موقعیت جغرافیایی
 - آب و هوا
 - ناهمواری ها
 - ارتفاع
 - جنس خاک
 - جغرافیای زیستی

- تقسیم بندی و پراکندگی زیست بوم های جهان
 - دو دسته اصلی
 - خشکی ← ۱۶ بیوم خشکی
 - دریایی ← ۵ بیوم دریایی
 - وایتکر
 - دو عامل بارش و دما
 - باران استوایی، معتدله، حاره ای و موسمی
 - گودی
 - هشت زیست بوم
 - توندرا، تایگا، پهن برگ معتدله، علفزار معتدله و ...
 - روش های جدید
 - میزان تولید ماده آلی
 - ناخالص
 - خالص (NPP)
 - سرعت رشد گیاهان
 - رابطه پراکندگی پوشش گیاهی و ارتفاع
 - ارتفاع معین
 - قد و تعداد
 - دامنه های پر شیب

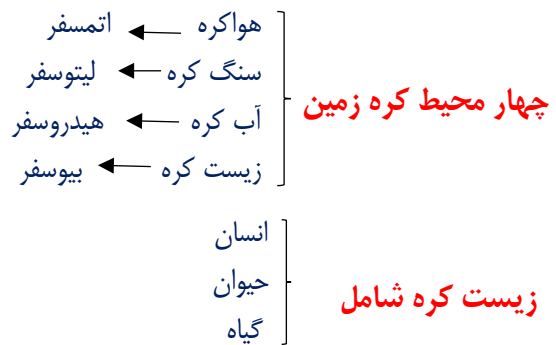
- حفاظت از نواحی زیستی] - نقش انسان
- تاثیر مثبت و منفی

- نواحی بیابانی] - ویژگی ها
- قابلیت ها
- محدودیت ها
- حفاظت از بیابان] - بیابان زایی
- بیابان زدایی
- عوامل بیابانی شدن
- راه های مقابله با بیابان

- نواحی ساحلی] - ویژگی ها
- قابلیت ها
- محدودیت ها
- حفاظت از بیابان] - تعریف ساحل
- اهمیت
- راهکارهای حفظ ساحل

- نواحی کوهستانی] - ویژگی ها
- قابلیت ها
- محدودیت ها
- حفاظت از بیابان

درس ۵: نواحی زیستی

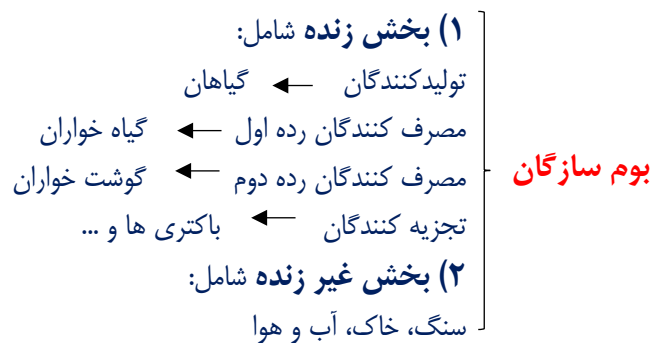
دانشمندان حدس می زنند که آفرینش حیات روی سیاره زمین، از میلیون ها سال پیش آغاز شده است. زیست کره به تدریج روی سیاره زمین گسترش یافته و در دوره های مختلف زمین شناسی تغییراتی کرده است.

بوم سازگان (اکوسیستم)

بوم سازگان (اکوسیستم) ← مجموعه ای از موجودات زنده که با یکدیگر و با محیطی که در آن زندگی می کنند، در ارتباط و تعامل اند. یک جنگل، یک چمنزار، یک دریاچه آب شیرین و ... یک بوم سازگان یا اکوسیستم است.

اجزای بوم سازگان

هر بوم سازگان از دو بخش زنده و غیر زنده تشکیل شده است.

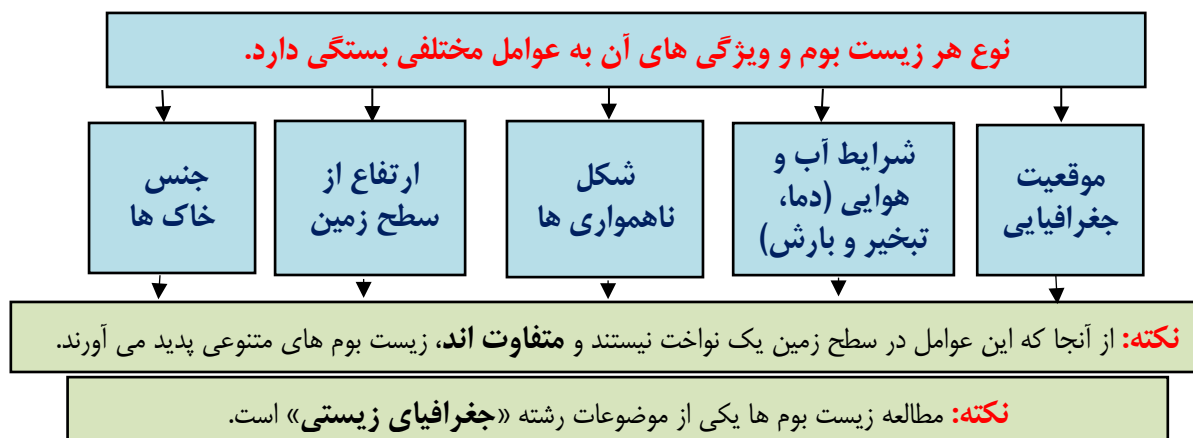

نکته:

گیاهان تنها موجودات زنده تولید کننده در یک بوم سازگان هستند، زیرا می توانند با عمل نورساخت (فتوسنتز)، غذا بسازند و به این ترتیب حیات دیگر موجودات زنده به آن ها وابسته است.

زیست بوم (بیوم)

- از تعدادی بوم سازگان، زیست بوم تشکیل می شود و وسعت زیادی دارد.
- زیست بوم ها نواحی وسیع جغرافیایی هستند که در آن ها انواع خاص و مشابهی از گیاهان و جانوران زندگی می کنند؛ به همین سبب ← یک ناحیه را به وجود می آورند که از سایر نواحی متمایز می شود.
- زیست بوم ها مانند زیست بوم توندرا یا زیست بوم جنگل های بارانی استوایی

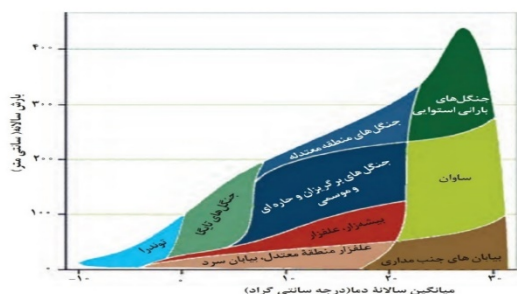

تقسیم بندی و پراکندگی زیست بوم های جهان

- تقسیم بندی زیست بوم ها سابقه طولانی دارد و کار پیچیده ای است. به طور کلی؛ بین متخصصان جغرافیای زیستی توافقی بر سر تعداد زیست بوم ها و تقسیم بندی آن ها وجود ندارد.
- برخی زیست بوم ها را به دو دسته کلی زیست بوم های خشکی و زیست بوم های دریایی تقسیم کرده اند.
- برخی حتی تا ۱۶ بیوم خشکی و ۵ بیوم دریایی را در طبقه بندی خود ارائه کرده اند.

طبقه بندی وایتکر

وایتکر، بوم شناس، سال ها پیش در طبقه بندی معروف خود به دو عامل بارش و دما توجه کرد.

توزیع انواع پوشش گیاهی
براساس میانگین سالانه دما و

مدل وایتکر

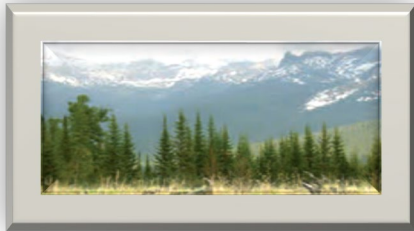
- در تقسیم بندی وایتکر، زیست بوم توندرا دارای بارش ۱۰۰ میلی متر در سال و دمای ۰ تا ۱۰- است.
 - در تقسیم بندی وایتکر، جنگل های بارانی استوایی با بارش ۴۰۰ تا ۳۰۰ میلی متر و دمای ۳۰ تا ۲۰ درجه بالاترین بارش و دما را دارا است
 - در این تقسیم بندی شرایط دمایی بیابان های جنب مداری، ساوان و جنگل های بارانی استوایی در یک تیپ قرار می گیرد.
- نکات مدل وایتکر**

طبقه بندی گودی

- گودی یک جغرافی دان زیستی است.
 - گودی زیست بوم ها را به هشت زیست بوم محدود کرده است.
- طبقه بندی گودی**

فعالیت کلاسی

الف) هر يك از تصاویر زیر مربوط به کدام زیست بوم است؟

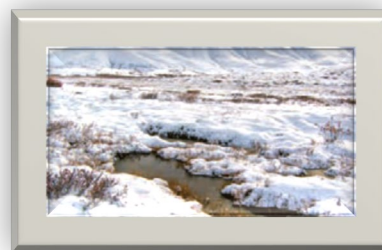
تایگا

ساوان

جنگل های بارانی

کوهستان در توندرا

ب) پوشش گیاهی غالب و دو جانور از هر زیست بوم را نام ببرید.

✓ پاسخ: تایگا ← درختان سوزنی برگ، صنوبر و کاج/ حیوان: خرس، گرگ و روباه ← ساوان افاقیا/ حیوان: گوزن، آهو و فیل

جنگل های بارانی ← درختان: موز، نارگیل/ حیوان: میمون، مار

توندرا ← فاقد پوشش گیاهی و به ندرت گیاهانی مانند خزه و گل‌سنگ/ حیوان: روباه قطبی، خرس قطبی

پ) رابطه عرض جغرافیایی را با انواع زیست بوم ها توضیح دهید و بگویید با حرکت از مدار استوا به سمت مدار راس السرطان و راس الجدی و ناحیه قطبی چه تغییری در نوع و تراکم پوشش گیاهی پدید می آید؟

✓ پاسخ: عرض جغرافیایی بر پوشش گیاهی تأثیر گذار است.

در اطراف استوا زیست بوم جنگل های استوایی دیده می شود.

در اطراف مدار راس السرطان و راس الجدی زیست بوم بیابانی قرار دارد.

در ناحیه قطبی زیست بوم تایگا و توندرا شکل گرفته است.

ت) انبوه ترین و متراکم ترین پوشش گیاهی در کدام زیست بوم وجود دارد؟

فقیرترین پوشش گیاهی در کدام زیست بوم ها مشاهده می شود؟ چرا؟

✓ پاسخ: در جنگل های بارانی استوا- در زیست بوم بیابانی و قطبی به خاطر شرایط نامساعد دمایی و بارش کم

ث) درختان در جنگل های مناطق معتدل و تایگا چه فرقی با هم دارند؟ چرا؟

✓ پاسخ: در منطقه معتدل بخاطر بارش مناسب، درختان پهن برگ اند ولی در تایگا به خاطر سرما و بارش کم، درختان سوزنی برگ

هستند.

ج) آیا همه زیست بوم ها در همه قاره ها وجود دارند؟ توضیح دهید.

✓ پاسخ: خیر، چون تنوع شرایط آب و هوایی در همه قاره ها یکسان نیست.

روش های جدید طبقه بندی زیست بوم ها
در روش های جدید، یکی از معیارهای مورد استفاده
برای تمایز زیست بوم ها از یکدیگر

(۱) «میزان تولید ماده آلی»
(۲) سرعت رشد گیاهان هر زیست بوم

می باشد

✓ در طبقه بندی زیست بوم ها علاوه بر شرایط آب و هوایی و خاک از روش های جدید نیز استفاده شده است.

گیاهان موجودات زنده تولید کننده ای هستند که با عمل نورساخت (فتوسنتز) ترکیبات آلی تولید و اکسیژن

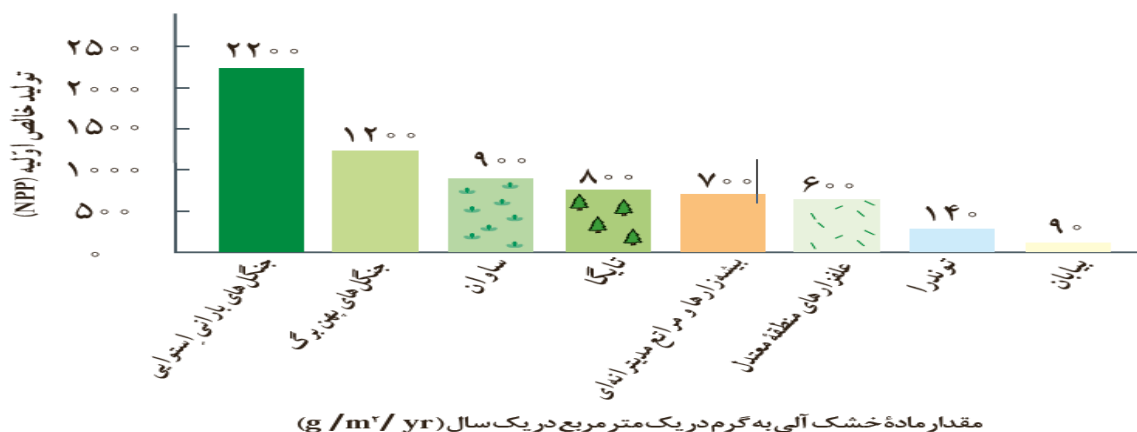
هرچه سرعت رشد پوشش گیاهی در یک ناحیه بیشتر باشد میزان تولید ماده آلی در آن جا بیشتر

چون انتشار و انرژی خورشید در سطح زمین یکنواخت نیست ← میزان تولید مواد آلی گیاهان را می توان اندازه گیری کرد.

انرژی دریافتی روزانه در مناطق نزدیک قطب حدود ۱۰۰ کالری در سانتی متر مربع است؛ در مناطق معتدله ۴۰۰ کالری و در مناطق استوایی ۸۰۰ کالری در سانتی متر مربع است.

زیست بوم ها از نظر میزان تولید ترکیبات آلی و توده زیستی که از آن ها حاصل می شود، تفاوت دارند.

نتیجه

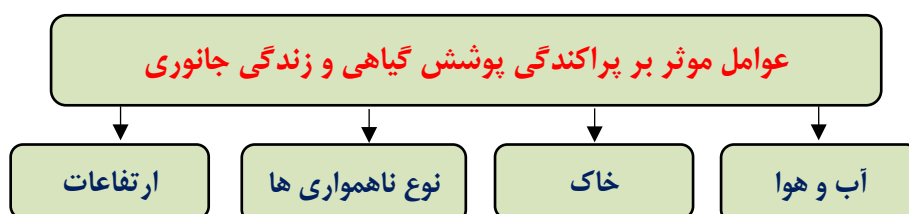

این نمودار میزان تولید خالص اولیه (NPP) را در زیست بوم های مختلف نشان می دهد. گیاهان در نتیجه فتوسنتز، مواد تولید می کنند؛ به این تولید، تولید ناخالص می گویند. گیاه مقداری از این مواد تولیدی را برای رفع نیازهای خود، مثل تنفس، مصرف می کند. آنچه باقی می ماند تولید خالص اولیه است.

فعالیت کلاسی

- (۱) با توجه به نمودار، بگویید کدام زیست بوم بیشترین میزان تولید مواد آلی و کدام زیست بوم ها کم ترین میزان را تولید می کنند. چرا؟
پاسخ: زیست بوم جنگل های بارانی استوایی بیشترین میزان تولید مواد آلی را دارند، چون در این مناطق انرژی دریافتی حدود ۸۰۰ کالری در هر سانتی متر مربع است. زیست بوم بیابانی کم ترین تولید را دارد.
- (۲) با توجه به نمودار، توضیح دهید چرا جنگل های بارانی استوایی، مهم ترین زیست بوم و ذخیره زیستی سیاره زمین محسوب می شود؟
پاسخ: به خاطر تولید بالای اکسیژن و مواد آلی

رابطه پراکندگی پوشش گیاهی با ارتفاع

نکته:

گیاهان و جانوران در ارتفاع معینی قادر به زیستن هستند.
با افزایش ارتفاع ← (۱) تعداد گونه ها (۲) قد یا بلندی گیاهان (۳) انبوهی آن ها (۴) درجه رشد گیاهان (۵) فصل رویش آن ها؛ کم تر و کوتاه تر می شود.

تأثیر ارتفاع بر پوشش گیاهی در کوه گاتفل - اسکاتلند

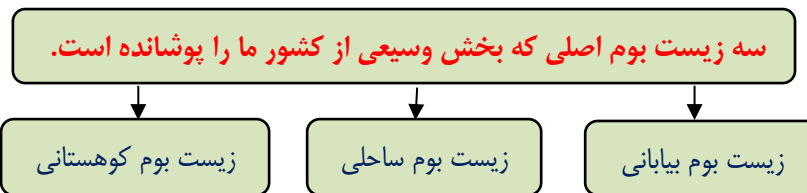
شیب دامنه ها ← (۱) عمق خاک و (۲) زهکشی اثر می گذارد.
 در دامنه های پر شیب (۱) ضخامت خاک کمتر است. (۲) این دامنه ها کم تر می توانند آب را در خود نگه دارند.

حفاظت از نواحی زیستی

- انسان به واسطه امتیازاتی که خداوند متعال به وی عطا کرده، رکن مهم زیست کره (بیوسفر) است.
 - متأسفانه در چند سده اخیر، جوامع انسانی به دلیل توسعه صنعتی و اقتصاد مبتنی بر سرمایه داری، تغییرات نامطلوبی در آب کره، سنگ کره و هواکره پدید آورده اند.
 - انسان ها به جای آنکه محیط طبیعی را به عنوان نعمت و نشانه ای الهی تلقی کنند، به تخریب و بهره گیری نابخردانه از آن پرداخته اند.

}

انسان
و نواحی زیستی

نواحی بیابانی

- بیابان ها حدود ۳۳ درصد سطح زمین را پوشانده اند.
- صحرای بزرگ آفریقا به تنهایی ۹ میلیون کیلومتر مربع وسعت دارد.
- بیابان ها معمولا خالی از جمعیت یا کم جمعیت اند.

قابلیت های نواحی بیابانی

- (۱) گردشگری (طبیعت گردی)
- (۲) انرژی (ساعت های آفتابی زیاد و شدت تابش انرژی خورشید) بزرگترین نیروگاه خورشیدی جهان در مراکش (صحرای بزرگ آفریقا) است.
- (۳) مناسب برای تحقیقات نجومی و صنایع هوافضا (به دلیل آسمان صاف وبدون ابر) رصد خانه بزرگ لاسیبا در بیابان آتاکامای شیلی است.
- (۴) معادن (برای مثال بوکسیت در بیابان استرالیا، فسفات در صحرای بزرگ آفریقا، الماس در کالاهاری، مس در بیابان آتاکاما و نفت در عربستان)

محدودیت های نواحی بیابانی

- (۱) کمبود آب و خاک برای کشاورزی
- (۲) شرایط نامناسب برای سکونت و فعالیت انسان مانند سرما یا گرمای شدید هوا، خشکی هوا، کمبود آب و دشواری آمد و شد و راه سازی به دلیل پوشش وسیع ماسه ای
- (۳) حرکت ماسه های روان و فرسایش خاک

حفاظت از نواحی بیابانی

- بیابان زایی
- بیابانی شدن (بیابان زایی) یکی از نگرانی های جوامع امروز است.
 - بیابانی شدن یعنی گسترش بیابان ها و تبدیل مناطق بیشتری به بیابان

مهم ترین عوامل بیابانی شدن

- (۱) خشکسالی (۲) گرم شدن هوا (۳) کاهش بارش
- (۴) حفر چاه های عمیق و نیمه عمیق در مناطق خشک و استفاده بی رویه از آب های زیر زمینی
- (۵) از بین رفتن پوشش گیاهی با اقداماتی چون کندن بوته ها و علف ها برای تامین سوخت ساکنان حاشیه بیابان ها

برخی از روش ها و راهکارهای پیشگیری از گسترش بیابان ها (بیابان زدایی):

- (۱) مقابله با برداشت بی رویه از آب های زیرزمینی و چرای بی رویه دام ها
 - (۲) کاشت گیاهان سازگار و مقاوم با نواحی خشک مانند بنه و گنار، اُکالیپتوس، افاقیا، گز، تاغ و اسکنبیل
 - (۳) مالچ پاشیدن روی ماسه ها برای تثبیت شن و ماسه ها و جلوگیری از حرکتشان.
- البته برخی معتقدند از مالچ نفتی به دلیل تاثیرات بد و زیان آور آن بهتر است استفاده نشود و به جای آن از مالچ های مناسب مانند ریگ یا بقایای گیاهان و ... استفاده کرد.

نواحی ساحلی

- نواحی ساحلی کم تر از ۱۵ درصد سطح زمین را شامل می شوند.
- نواحی ساحلی ۴۰ درصد جمعیت جهان را در خود جای داده اند.
- اغلب شهرهای بزرگ و بندری جهان در سواحل قرار گرفته اند.
- پیش بینی می شود که تمرکز جمعیت در آینده در سواحل بیشتر شود.

قابلیت های سواحل

- انرژی (حاصل از امواج و جزر و مد)
- گردشگری (استراحت، تفریح و ورزش های آبی)
- فعالیت های بازرگانی (بنادر و مشاغل وابسته به آن)
- ماهیگیری (فعالیت ها و مشاغل وابسته به صید آبزیان)

محدودیت های نواحی ساحلی

- (۱) بالا آمدن سطح آب دریاها، تغییرات آب و هوایی و گرم شدن کره زمین موجب بالا آمدن سطح آب دریاها می شوند؛ همچنین وقوع طوفان ها، هاریکن، سونامی (زمین لرزه دریایی) موجب هجوم امواج به ساحل و تخریب تاسیسات ساحلی می شود. در این صورت ساکنان نواحی ساحلی باید تاسیسات را به نواحی عقب تر منتقل کنند. این کار پرهزینه است.
- (۲) آلودگی، آلودگی های ناشی از عبور و مرور کشتی های نفت کش، تخلیه پساب های صنعتی کارخانه ها و فاضلاب های شهری که به طور مستقیم از طریق رودها به دریاها تخلیه می شوند. ← همچنین تجمع گردشگران در نواحی ساحلی موجب تولید انبوه زباله و انواع آلودگی ها در سواحل شده است.

حفاظت از نواحی ساحلی

ناحیه ساحلی محل تلاقی زیست بوم خشکی و دریایی است. این نواحی زندگی گیاهی و جانوری متنوع و خاص خود را دارند و گیاهان خشکی و آبی، انواع ماهیان، مرجان ها، نرم تنان، پرندگان، حشرات و سخت پوستان را که در جزایر، آب ها و سواحل زندگی می کنند، در بر می گیرد. ← به طور کلی این تنوع زیستی در اثر تمرکز زیاد جمعیت در سواحل و فعالیت های انسانی در معرض خطر قرار گرفته است.

راهکارهای حفاظت از نواحی ساحلی

- ۱) مقابله با بالآآمدن سطح آب در سواحل؛ حفاظت از سواحل در مقابل بالآآمدن آب و کاهش انرژی امواج با نصب و احداث انواع حفاظ های عمودی، موج شکن و دیواره های دریایی و نظایر آن.
- ۲) حفاظت از تپه های ماسه ای؛ حفاظت از تپه های ماسه ای؛ تثبیت تپه های ماسه ای از طریق کشت گیاهان سازگار با محیط روی آن ها، انتقال ماسه از نواحی دیگر به ساحل و ایجاد تپه های ماسه ای مصنوعی.
- ۳) مقابله با آلودگی ها؛ پاکسازی سواحل از انواع آلودگی ها، تدوین مقررات و قوانین و نظارت بر فعالیت های گردشگری و سایر فعالیت ها
- ۴) زهکشی؛ انجام زهکشی اراضی ساحلی —————> خارج کردن آب از آن ها

نواحی کوهستانی

- ✓ حدود ۱۰ درصد مردم جهان در نواحی کوهستانی زندگی می کنند.
- ✓ دامنه های کوه های آلپ دارای بیشترین تراکم جمعیت در نواحی کوهستانی جهان است.
- ✓ محیط های کوهستانی قابلیت ها و محدودیت های خاص خود را دارند.

قابلیت های نواحی کوهستانی

- ۱) معادن ۲) تنوع زیستی؛ تنوع فرهنگ های بومی ۳) دامداری؛ دامنه های مناسب برای پرورش دام و رمه گردانی
- ۴) تامین منابع آب شیرین (رودها و چشمه ها) برای دشت ها و نواحی پایکوهی
- ۵) جاذبه های گردشگری (چشم اندازهای زیبا، هوای تمیز و معتدل، امکان کوهنوردی و ورزش های زمستانی و چشمه های آب گرم)

محدودیت های نواحی کوهستانی

- ۱) مشکل بودن حمل و نقل و احداث راه ها، خطرات برف و یخبندان
- ۲) شرایط سخت طبیعی مانند سرمای شدید به ویژه در شب ها، کاهش اکسیژن و مشکلات تنفسی
- ۳) شیب زمین و محدودیت خاک که خانه سازی و فعالیت های کشاورزی را با مشکل مواجه می کند.
- ۴) منطبق بودن اغلب نواحی کوهستانی جوان بر گسل های فعال و وجود خطر زمین لرزه، آتشفشان های فعال و لغزش دامنه ها

حفاظت از نواحی کوهستانی

- ✓ کوهستان ها پناهگاه حیات وحش اند و تنوع زیستی گیاهی و جانوری خاص خود را دارند.
- ✓ امروزه تغییرات آب و هوایی و ذوب شدن یخچال ها، از بین رفتن پوشش گیاهی دامنه ها به سبب ساخت و سازهای غیر اصولی مسکونی و تاسیسات گردشگری و تفریحی، چرای بی رویه دام ها، حفر تونل ها و جاده های خاکی برای گمانه زنی معادن و بالاخره، آلودگی های ناشی از فعالیت های گردشگری مانند زباله و فاضلاب ها مشکلاتی برای کوهستان ها پدید آورده است.

راهکارهای حفاظت از نواحی کوهستانی

- کشت گیاهان بر روی دامنه ها برای جلوگیری از فرسایش خاک
- حفاظت از تنوع زیستی و حیات وحش
- ایجاد حوضچه های ذخیره و سیل بند و جمع آوری آب و جلوگیری از به هدر رفتن آب
- پاکسازی کوهستان ها از آلودگی ها
- تدوین قوانین و مقررات برای فعالیت های گردشگری
- افزایش آگاهی عمومی در زمینه مراقبت از محیط کوهستان

فعالیت کلاسی

۱- الف) علل گسترش بیابان ها چیست؟

✓ پاسخ: عوامل طبیعی مانند خشکسالی و تغییرات آب و هوایی؛ عوامل انسانی مانند از بین بردن پوشش گیاهی؛ استفاده نادرست از منابع آب و ...

ب) چند گیاه سازگار با نواحی بیابانی برای مقابله با فرسایش خاک نام ببرید.

✓ پاسخ: گز، بنه، انواع خارها، اکالیپتوس و ...

پ) از کدام قابلیت بیابان می توان برای حل مشکل تامین سوخت ساکنان این ناحیه به جای کندن بوته ها استفاده کرد؟

✓ پاسخ: استفاده از انرژی خورشیدی و انرژی باد

۲- چرا سواحل نسبت به بیابان ها و کوهستان ها جمعیت بیشتری را در خود جای داده اند؟

✓ پاسخ: به خاطر شرایط مساعد آب و هوایی و فعالیت های ارتباطی و اقتصادی

۳- الف) کدام قابلیت محیطی در هر سه محیط ساحل، بیابان و کوهستان وجود دارد؟

✓ پاسخ: ۱) تولید انرژی ۲) منابع معدنی ۳) فعالیت های گردشگری و تفریحی

ب) کدام راهکار حفاظتی در هر سه محیط به کار گرفته می شود؟

✓ پاسخ: جلوگیری از آلودگی، جلوگیری از فرسایش، فرهنگ سازی از طریق وضع قوانین

مهارت های جغرافیایی

- باید توجه کرد که در بیابان آب برای بقا مهم تر از غذاست.
- در شرایطی که ذخیره آب کم است، بهتر است گردشگر بیابان صبح زود یا غروب حرکت کند که هوا خنک تر و نیاز بدن به آب کمتر است.
- قرص های ضد عفونی کننده آب یکی از اقلام ضروری داخل کوله پشتی است.
- یکی از راه های به دست آوردن آب در مناطق خشک و بیابانی استفاده از تعرق گیاهان است.
- برای سفر در مناطق بیابانی، داشتن مهارت جهت یابی بسیار ضروری است.

درس پنجم؛ نواحی زیستی

الف) درست یا نادرست بودن جملات زیر را مشخص کنید.

- ۱- هر بوم سازگان از دو بخش طبیعی و انسانی تشکیل شده است.
- ۲- برخی زیست بوم ها را به دو دسته کلی زیست بوم های خشکی و زیست بوم های دریایی تقسیم کرده اند و برخی حتی تا ۱۶ بیوم خشکی و ۵ بیوم دریایی را در طبقه بندی خود ارائه کرده اند.
- ۳- وایتکر بوم شناس، در طبقه بندی معروف خود به دو عامل گیاهی و جانوری توجه کرده است.
- ۴- گیاهان موجودات زنده تولید کننده ای هستند که با عمل نور ساخت (فتوسنتز) ترکیبات معدنی تولید و اکسیژن آزاد می کنند.
- ۵- در دامنه های پر شیب ، ضخامت خاک کمتر است و این دامنه ها کمتر می توانند آب را در خود نگه دارند.
- ۶- جزر و مد و آلودگی مهم ترین عواملی هستند که سواحل را تهدید می کنند.
- ۷- از قابلیت های کوهستان می توان به تنوع زیستی، تنوع فرهنگ های بومی و تأمین منابع آب شیرین اشاره کرد.

پاسخ :

۱. نادرست ، هربوم سازگان از دو بخش زنده و غیر زنده تشکیل شده است.
۲. درست
۳. نادرست: وایتکر به دو عامل بارش و دما توجه دارد.
۴. نادرست: گیاهان با عمل فتوسنتز یا نور ساخت مواد آلی تولید می کنند نه مواد معدنی
۵. درست
۶. نادرست: بالا آمدن سطح آب دریا و آلودگی مهم ترین عوامل تهدید کننده سواحل هستند.
۷. درست

ب) جاهای خالی را با عبارت مناسب کامل کنید.

- ۸- (اکوسیستم) یعنی مجموعه ای از موجودات زنده که با یکدیگر و با محیطی که در آن زندگی می کنند، در ارتباط و تعامل اند.
- ۹- از تعدادی بوم سازگان تشکیل شده است و وسعت زیادی دارد.
- ۱۰- بر اساس طبقه بندی که یک جغرافی دان زیستی است، زیست بوم ها به هشت زیست بوم تقسیم می شوند.
- ۱۱- در روش های جدید، یکی از معیارهای مورد استفاده برای تمایز زیست بوم ها از یکدیگر و سرعت رشد گیاهان هر زیست بوم است.
- ۱۲- رکن مهم زیست کره (بیوسفر) است.
- ۱۳- این نواحی ۱۵ درصد سطح زمین را شامل می شوند. در حالی که ۴۰ درصد جمعیت جهان را در خود جای داده اند. پیش بینی می شود که تمرکز جمعیت در آینده در بیشتر شود.
- ۱۴- وقوع توفان ها، هاریکن و (زمین لرزه دریایی) موجب هجوم امواج به ساحل و تخریب تاسیسات ساحلی می شود.
- ۱۵- ناحیه محل تلاقی زیست بوم خشکی و دریایی است.
- ۱۶- یکی از محدودیت های نواحی کوهستانی شرایط سخت طبیعی مانند سرمای شدید به ویژه در شب ها کاهش و مشکلات تنفسی است.
- ۱۷- منطبق بودن اغلب نواحی کوهستانی جوان بر فعال و وجود خطر زمین لرزه، آتشفشان های فعال و لغزش دامنه ها از محدودیت های نواحی کوهستانی است.

پاسخ :

۸. بوم سازگان	۹. زیست بوم	۱۰. گودی
۱۱. میزان تولید ماده آلی	۱۲. انسان	۱۳. سواحل
۱۴. سونامی	۱۵. ساحلی	۱۶. اکسیژن
		۱۷. گسل های

پ) در جملات زیر عبارت صحیح را از داخل کمانک انتخاب کنید.

- ۱۸- یک جنگل، یک چمنزار، یک دریاچه آب شیرین و ... در یک (زیست بوم - بوم سازگان) است.
۱۹- (وایتکر - گودی) سال ها پیش در طبقه بندی معروف خود به دو عامل بارش و دما توجه کرد.
۲۰- هر چه ارتفاع افزایش می یابد، تعداد گونه ها، قد یا بلندی گیاهان، انبوهی و درجه رشد گیاهان و هم چنین فصل رویش آن ها (بیشتر - کمتر) می شود.
۲۱- سه زیست بوم بیابان، ساحل و (کوهستان - جنگل) بخش وسیعی از کشور ما را در بر گرفته اند.
۲۲- آسمان صاف و بدون ابر از قابلیت های نواحی (ساحلی - بیابانی) است.
۲۳- بیابانی شدن (بیابان زایی - بیابان زدایی) یکی از نگرانی های جوامع امروزی است.
۲۴- از گیاهان سازگار با نواحی بیابانی می توان به (اقاقیا - بلوط) اشاره کرد.
۲۵- از قابلیت های نواحی کوهستانی می توان به (تأمین منابع آب شیرین - حاصلخیزی خاک ها) اشاره کرد.

پاسخ :

۱۸. بوم سازگان	۱۹. وایتکر	۲۰. کم تر	۲۱. کوهستان
۲۲. بیابانی	۲۳. بیابان زایی	۲۴. اقاکیا	۲۵. تأمین منابع آب شیرین

ت) عبارت مناسب را از ستون مقابل انتخاب کنید.

الف) استوایی
ب) GNP
پ) اکوسیستم
ت) NPP
ث) معتدله
ج) گیاهان

- ۲۶- نام دیگر بوم سازگان است.
۲۷- در این مناطق میزان انرژی دریافتی حدود ۴۰۰ کالری در هر سانتی متر مربع است.
۲۸- میزان تولید خالص اولیه است.

پاسخ :

۲۶. پ اکوسیستم	۲۷. ث (معتدله)	۲۸. ت (NPP)
----------------	----------------	-------------

ث) به سوالات زیر پاسخ کوتاه بدهید.

۲۹- بوم سازگان (اکوسیستم) را با مثال تعریف کنید.

بوم سازگان یعنی مجموعه ای از موجودات زنده که با یکدیگر و با محیطی که در آن زندگی می کنند در ارتباط و تعامل اند. یک جنگل یا یک چمنزار نمونه هایی از آن هستند.

۳۰- چرا حیات دیگر موجودات زنده در یک اکوسیستم به گیاهان وابسته است؟

گیاهان تنها موجودات زنده تولید کننده در یک بوم سازگان هستند، زیرا می توانند با عمل نور ساخت (فتوسنتز) غذا بسازند و به این ترتیب حیات دیگر موجودات زنده به آن ها وابسته است.

۳۱- زیست بوم را تعریف کنید و چرا هر زیست بوم یک ناحیه محسوب می شود؟

زیست بوم ها نواحی وسیع جغرافیایی هستند که در آن ها انواع خاص و مشابهی از گیاهان و جانوران زندگی می کنند و به همین سبب یک ناحیه را به وجود می آورند که از سایر نواحی متمایز می شود؛ مانند زیست بوم توندرا

۳۲- نوع و ویژگی های هر زیست بوم به چه عواملی بستگی دارد؟

موقعیت جغرافیایی شرایط آب و هوایی (دما، تبخیر، بارش) شکل ناهمواری ها و ارتفاع از سطح زمین و جنس خاک ها بستگی دارد.

۳۳- علت شکل گیری زیست بوم های متنوع چیست؟

عوامل تشکیل دهنده زیست بوم ها در سطح زمین یکنواخت نیستند، همین عامل سبب تنوع زیست بوم ها می شود.

۳۴- به طور کلی زیست بوم ها را به چند دسته اصلی تقسیم می کنند؟

بین متخصصان جغرافیایی زیستی توافقی بر سر تعداد زیست بوم ها و تقسیم بندی آن ها وجود ندارد. برخی زیست بوم ها را به دو دسته کلی زیست بوم های خشکی و زیست بوم های دریایی تقسیم کرده اند.

۳۵- وایتکر زیست بوم ها را چگونه و بر چه اساسی تقسیم بندی می کند؟

او در طبقه بندی معروف خود به دو عامل بارش و دما توجه می کند و توزیع انواع پوشش گیاهی را بر اساس میانگین سالانه دما و بارش طبقه بندی کرده است.

۳۶- گودی زیست بوم ها را چگونه تقسیم بندی کرده است؟

او یک جغرافی دان زیستی است و زیست بوم ها را به هشت زیست بوم محدود کرده است: (۱) توندرا (۲) تایگا (۳) جنگل های پهن برگ منطقه معتدل (۴) علفزارهای منطقه معتدل (۵) بیشه زارها و مراتع مدیترانه ای (۶) بیابان (۷) جنگل های بارانی استوایی (۸) ساوان

۳۷- گیاهان چه موادی تولید می کنند؟

گیاهان موجودات زنده تولید کننده ای هستند که با عمل نور ساخت (فتوسنتز) ترکیبات آلی تولید و اکسیژن آزاد می کنند.

۳۸- چگونه میزان تولید ماده آلی در یک منطقه بیشتر می شود؟

هر چه سرعت رشد پوشش گیاهی در یک ناحیه بیشتر باشد، میزان تولید ماده آلی نیز در آنجا بیشتر است.

۳۹- چرا میزان ارتفاع در پراکندگی پوشش گیاهی و زندگی جانوری اهمیت دارد؟

زیرا گیاهان و جانوران در ارتفاع معینی قادر به زیستن هستند.

۴۰- رابطه ارتفاع و پوشش گیاهی چگونه است؟

هر چه ارتفاع افزایش می یابد تعداد گونه ها و قد یا بلندی گیاهان انبوهی و درجه رشد گیاهان و هم چنین فصل رویش آن ها کمتر و کوتاه تر می شود.

۴۱- تأثیر شیب دامنه ها بر خاک و زهکشی آن چگونه است؟

شیب دامنه ها بر عمق خاک و زهکشی آن اثر می گذارد. در دامنه های پرشیب ضخامت خاک کمتر است و این دامنه ها کمتر می توانند آب را در خود نگه دارند.

۴۲- کدام عوامل و دلایل باعث شده که انسان تأثیرات نامطلوبی در زیست کره ایجاد کنند؟

در چند سده اخیر جوامع انسانی به دلیل توسعه صنعتی و اقتصاد مبتنی بر سرمایه داری، تغییرات نامطلوبی در آب کره سنگ کره و هواکره پدید آورده اند.

۴۳- چه میزان وسعت سطح زمین را بیابان ها تشکیل می دهند و بزرگ ترین آن ها کدام است؟

بیابان ها حدود ۳۲ درصد سطح زمین را پوشانده اند. صحرای بزرگ آفریقا به تنهایی ۹ میلیون کیلومتر مربع وسعت دارد.

۴۴- مهم ترین قابلیت های بیابان ها را نام ببرید.

گردشگری، انرژی معادن و مناسب برای تحقیقات نجومی و صنایع هوافضا

۴۵- کدام ویژگی بیابان برای تولید انرژی خورشیدی مناسب است؟

ساعت های آفتابی زیاد و شدت تابش انرژی خورشیدی

۴۶- نواحی بیابانی کدام کشورها دارای ذخایر معدنی با ارزش است؟

بوکسیت در بیابان های استرالیا، فسفات در صحرای بزرگ آفریقا، الماس در کالاهاری مس در بیابان آتاکاما و نفت در عربستان

۴۷- چرا بیابان ها برای تحقیقات نجومی و صنایع هوافضا مناسب است؟

به دلیل آسمان صاف و بدون ابر

۴۸- منظور از بیابانی شدن (بیابان زایی) چیست؟

بیابانی شدن یکی از نگرانی های جوامع امروزی است. بیابانی شدن یعنی گسترش بیابان ها و تبدیل مناطق بیشتری به بیابان

۴۹- مهم ترین عوامل بیابانی شدن را بنویسید.

خشکسالی و گرم شدن هوا و کاهش بارندگی، حفر چاه های عمیق و نیمه عمیق در مناطق خشک و استفاده بی رویه از آب های زیرزمینی، از بین رفتن پوشش گیاهی برای مثال کندن بوته ها و علف ها برای تأمین سوخت ساکنان حاشیه بیابان

۵۰- چرا نباید از مالچ های نفتی برای بیابان زدایی استفاده کرد و جایگزین آن چیست؟

برخی معتقدند استفاده از مالچ های نفتی به دلیل تأثیرات بد و زیان آور آن مناسب نیست و بهتر است در بیابان ها از مالچ های مناسب مانند برگ یا بقایای گیاهان و ... استفاده کرد.

۵۱- مهم ترین توان ها یا قابلیت های نواحی ساحلی را بنویسید.

ماهیگیری، گردشگری، فعالیت های بازرگانی و تولید انرژی

۵۲- مهم ترین عوامل تهدید کننده نواحی ساحلی را ذکر کنید.

(۱) بالا آمدن سطح آب دریا (۲) آلودگی

۵۳- محدوده ناحیه ساحلی را مشخص کنید.

ناحیه ساحلی تلاقی زیست بوم خشکی و دریایی است.

۵۴- کدام عامل با عوامل تنوع زیستی نواحی ساحلی را در معرض خطر قرار داده است؟

این تنوع زیستی در اثر تمرکز زیاد جمعیت در سواحل و فعالیت های انسانی در معرض خطر قرار گرفته است.

۵۵- برای حفاظت از سواحل در مقابل بالا آمدن آب و کاهش انرژی امواج چه اقداماتی باید صورت بگیرد؟

نصب و احداث انواع حفاظ های عمودی موج شکن و دیواره های دریایی و نظایر آن

۵۶- کدام اقدامات برای حفظ تپه های ماسه ای سواحل باید صورت پذیرد؟

تثبیت تپه های ماسه ای از طریق کشت گیاهان سازگار با محیط انتقال ماسه از نواحی دیگر به ساحل و ایجاد تپه های ماسه ای مصنوعی

۵۷- چند درصد مردم جهان در نواحی کوهستانی زندگی می کنند و بالاترین تراکم جمعیت در دامنه های کدام

کوهستان است؟

تخمین زده می شود که حدود ۱۰ درصد مردم جهان در نواحی کوهستانی زندگی می کنند. دامنه های کوه های آلپ دارای بیشترین تراکم جمعیت در نواحی کوهستانی جهان است.

۵۸- توان ها و قابلیت های نواحی کوهستانی را بنویسید.

(۱) تنوع زیستی، تنوع فرهنگ های بومی (۲) تأمین منابع آب شیرین (۳) معادن (۴) دامنه های مناسب برای پرورش دام و رمة گردانی (۵) جاذبه های گردشگری

۵۹- جاذبه های گردشگری نواحی کوهستانی کدام اند؟

چشم اندازهای زیبا هوای تمیز و معتدل امکان کوه نوردی و ورزش های زمستانی ، چشمه های آب گرم

ج) اصطلاحات و مفاهیم زیر را تعریف کنید.

۶۰- بوم سازگان یا اکوسیستم:

۶۱- زیست بوم :

۶۲- میزان تولید خالص اولیه یا NPP :

۶۳- بیابانی شدن یا بیابان زایی :

ک پاسخ :

۶۰- یعنی مجموعه ای از موجودات زنده که با یکدیگر و با محیطی که در آن زندگی می کنند ، در ارتباط و تعامل اند.

۶۱- زیست بوم از تعدادی بوم سازگان تشکیل شده است و وسعت زیادی دارد. زیست بوم ها نواحی وسیعی جغرافیایی هستند که در آن ها انواع خاص و مشابهی از گیاهان و جانوران زندگی می کنند.

۶۲- گیاهان در نتیجه فتوسنتز موادی تولید می کنند؛ به این تولید، تولید ناخالص می گویند گیاهان مقداری از این مواد را برای رفع نیازهای خود مثل تنفس، مصرف می کنند. آنچه باقی می ماند تولید خالص اولیه یا NPP است.

۶۳- یعنی گسترش بیابان ها و تبدیل مناطق بیشتری به بیابان

چ) به سوالات زیر پاسخ کامل بدهید.

۶۴- انرژی دریافتی روزانه در مناطق مختلف زمین چگونه است؟

انرژی دریافتی روزانه در مناطق نزدیک قطبی حدود ۱۰۰ کالری در سانتی متر مربع است؛ در حالی که در مناطق معتدله حدود ۴۰۰ کالری و در مناطق استوایی ۸۰۰ کالری در سانتی متر مربع است. به همین دلیل زیست بوم ها از نظر میزان تولید ترکیبات آلی و توده زیستی که از آن ها حاصل می شود. تفاوت دارند.

۶۵- مهم ترین محدودیت های نواحی بیابانی را بنویسید.

(۱) کمبود آب و خاک کشاورزی (۲) شرایط نامناسب برای سکونت و فعالیت انسان مانند سرما یا گرمای شدید هوا خشکی هوا کمبود آب و دشواری آمد و شد و راه سازی به دلیل پوشش وسیع ماسه ای (۳) حرکت ماسه های روان و فرسایش خاک

۶۶- مهم ترین روش ها و راهکارهای پیشگیری از گسترش بیابان ها را بنویسید. (بیابان زدایی)

کاشت گیاهان سازگار و مقاوم با نواحی خشک مانند بنه و کنار، اکالیپتوس و اقااقیا، مقابله با برداشت بی رویه از آب های زیرزمینی، چرای بی رویه دام ها و مالچ پاشی روی ماسه ها برای تثبیت آن ها و جلوگیری از حرکتشان

۶۷- یکی از عوامل تهدید کننده سواحل، بالا آمدن سطح آب دریا است. این مورد را توضیح دهید.

تغییرات آب و هوایی و گرم شدن کره زمین موجب آن می شود که سطح آب دریاها بالا بیاید، هم چنین وقوع توفان ها، هاریکن و سونامی (زمین لرزه دریایی) موجب هجوم امواج به ساحل و تخریب تاسیسات ساحلی می شود.

۶۸- مهم ترین راهکارهای حفاظت از سواحل را بنویسید.

(۱) حفاظت از سواحل در مقابل بالا آمدن آب و کاهش انرژی امواج (۲) حفاظت از تپه های ماسه ای (۳) پاکسازی سواحل از انواع آلودگی ها، تدوین مقررات و قوانین و نظارت بر فعالیت های گردشگری و سایر فعالیت ها (۴) زهکشی اراضی ساحلی

۶۹- محدودیت های نواحی کوهستانی را بنویسید.

(۱) شرایط سخت طبیعی مانند سرمای شدید به ویژه در شب ها کاهش اکسیژن و مشکلات تنفسی (۲) مشکل بودن حمل و نقل و احداث راه ها خطرات برف و یخبندان (۳) منطبق بودن اغلب نواحی کوهستانی جوان بر گسل های فعال و وجود خطر زمین لرزه آتشفشان های فعال و لغزش دامنه ها (۴) شیب زمین و محدودیت خاک که خانه سازی و فعالیت های کشاورزی را با مشکل مواجه می کند.

۷۰- راهکارهای حفاظت از محیط های کوهستانی را بنویسید.

کشت گیاهان بر روی دامنه ها برای جلوگیری از فرسایش خاک حفاظت از تنوع زیستی و حیات وحش ایجاد حوضچه های ذخیره و سیل بند و جمع آوری آب و جلوگیری از به هدر رفتن آب پاکسازی کوهستان ها از آلودگی ها تدوین قوانین و مقررات برای فعالیت های گردشگری و افزایش آگاهی عمومی در زمینه مراقبت از محیط کوهستان

۷۱- برای سفر به نواحی بیابانی به چه نکاتی باید توجه کرد؟

اهمیت آب برای رفتن به بیابان ها صبح زود یا غروب حرکت کنیم به همراه داشتن قرص های ضد عفونی کننده آب مهارت نقشه خوانی و جهت یابی داشته باشیم.

درس ششم: نواحی فرهنگی

- مقدمه

- تعریف فرهنگ
- ناحیه فرهنگی
- عناصر فرهنگ
- جغرافیای فرهنگی

- زبان

- مهم ترین
- تعریف زبان
- گسترش فرهنگ
- خانواده زبانی

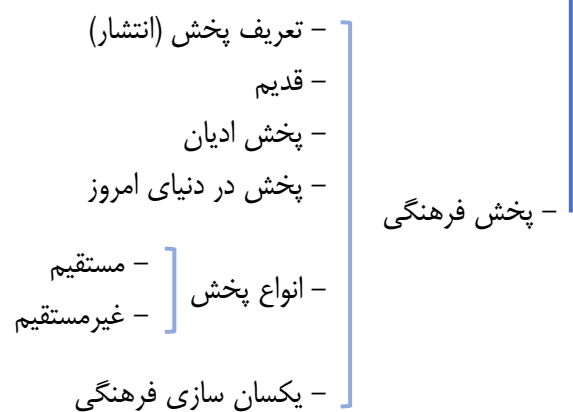
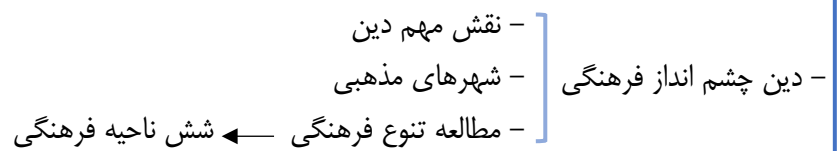
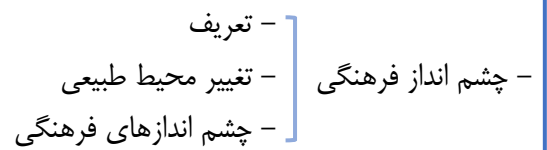
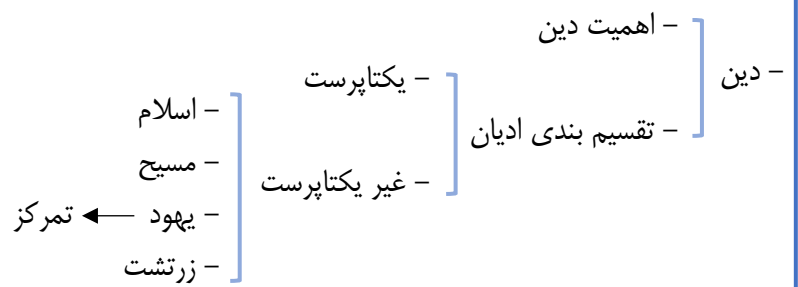
(۱) خانواده هند و اروپایی - بزرگ ترین
- زبان های ایرانی

(۲) خانواده چینی - تبتی
- دومین خانواده بزرگ
- زردپوست، شرق آسیا
- ماندارین چینی

(۳) خانواده آفرو - آسیایی
- آسیایی
- حامیایی
- عرب
- یهود
- سامیایی ← شمال آفریقا
- زبان عربی

- تغییر در الگوی پراکندگی زبان ها
- عوامل پراکندگی
- عصر اکتشافات (۱۵ - ۱۶)
- قرن ۲۰ و ۲۱ (پیشرفت های صنعتی)

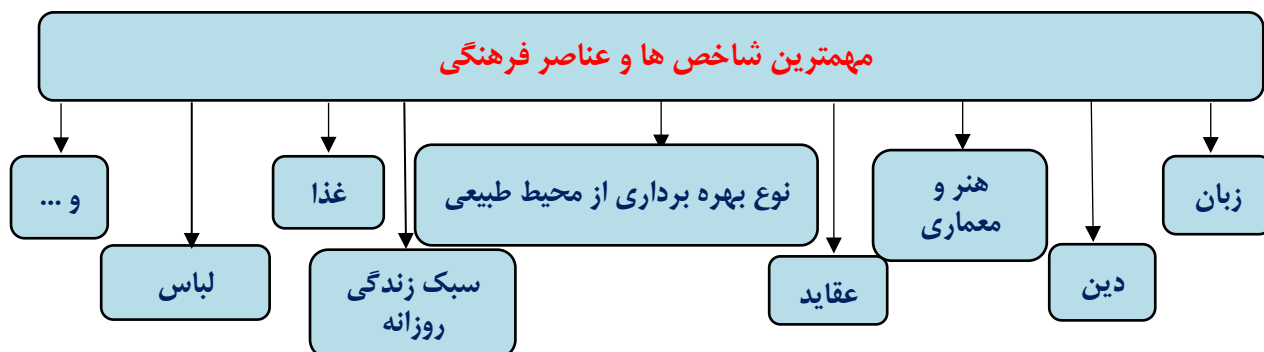
- تنوع زبانی
- رشد ارتباطات و فناوری
- حذف برخی زبان ها
- کبک و ولز

درس ۶: نواحی فرهنگی

ناحیه فرهنگی

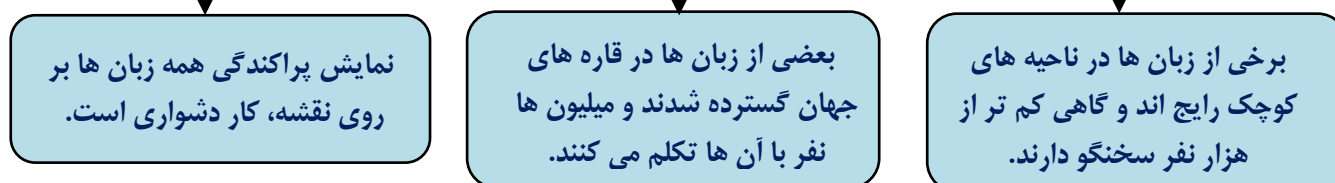
- یک ناحیه فرهنگی بخشی از سطح زمین است که در آن فرهنگ ویژه ای غالب است و به سبب همان فرهنگ ویژه از سایر نواحی جدا می شود.
- مطالعه نواحی فرهنگی از مهم ترین موضوعات جغرافیای فرهنگی است.
- جغرافیای فرهنگی یکی از شاخه های جغرافیاست.

زبان

- زبان از مهم ترین شاخص های فرهنگی است و برای افرادی که به آن تکلم می کنند هویت مشترک به وجود می آورد.
- زبان نظامی از ارتباطات است که در آن، معنی الفاظ را فقط گروه خاصی که در آن مشترک اند، درک می کنند و می فهمند و برای گروه دیگر، معنایی ندارد.
- زبان، عنصر اصلی گسترش یک فرهنگ است، زیرا انسان ها از طریق آن (۱) اطلاعات (۲) ارزش ها (۳) آداب و رسوم و تجربه های خود را به دیگران و نسل های بعدی منتقل می کنند.

امروزه حدود چند هزار زبان در سراسر جهان وجود دارد که مردم به آن ها تکلم می کنند.

خانواده های زبانی

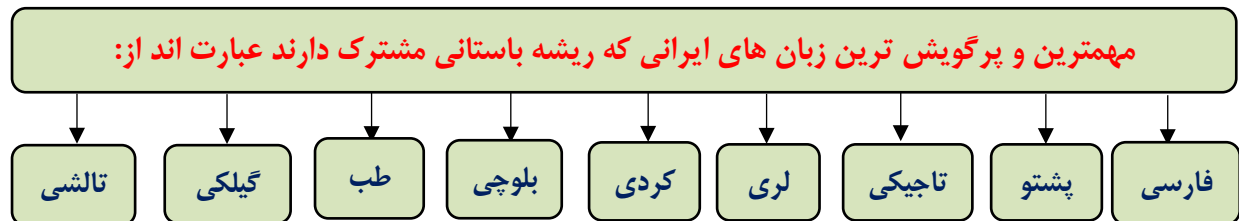
- زبان شناسان زبان های دنیا را به «خانواده های بزرگ زبانی» تقسیم کرده اند.
- منظور از یک خانواده زبانی، گروه بزرگی از زبان هاست که ریشه اصلی دارند.
- مثال: مردم انگلستان، اسپانیا، روسیه، هند و ایران به زبان های مختلف صحبت می کنند، اما همگی جزء خانواده زبانی «هند و اروپایی» محسوب می شوند، زیرا ریشه زبانی مشترکی دارند.

نکته: کشورهایی را که از نظر زبانی هم خانواده اند، می توان یک ناحیه زبانی به حساب آورد.

سه خانواده زبانی مهم و پر تکلم جهان

(۱) خانواده هند و اروپایی

- این خانواده زبانی بزرگترین و گسترده ترین گروه زبانی دنیاست که در چندین قاره گسترده شده است.
- بیش از نیمی از مردم جهان، به یکی از زیرشاخه های این زبان صحبت می کنند.
- زبان هند و اروپایی خود به شاخه های مختلف تقسیم می شود. یکی از زیرشاخه های زبان هند و اروپایی «زبان ایرانی» است.

نکته: زبان های ایرانی در کشور ایران و خارج از آن، به ویژه در کشورهای همسایه، گسترده شده اند.

(۲) خانواده چینی - تبتی

- این خانواده، دومین خانواده بزرگ زبانی از نظر تعداد سخنگوست.
- در میان مردم **زردپوست** ناحیه آسیای شرقی رواج دارد.
- **ماندارین چینی** از معروف ترین و پرسخنگوترین شاخه های این زبان محسوب می شود.

(۳) خانواده آفرو-آسیایی (سامیایی - حامیایی)

زبان قوم سامی زبان مردم عرب و یهود
زبان قوم حامی زبان بعضی از مردم در شمال آفریقا است.

(۴) زبان عربی:

- در بین زبان های خانواده آفرو-آسیایی، معروف ترین و مهم ترین آن ها زبان عربی است.
- **زبان عربی**، در جنوب غرب آسیا و شمال آفریقا رواج زیادی دارد.
- این زبان، **زبان رسمی** حدود بیش از ۲۰ کشور جهان است.
- عربی یکی از زبان های **رسمی سازمان ملل متحد** است.
- عربی **زبان قرآن** است.
- میلیون ها نفر از **مسلمانان** جهان قرآن را به زبان عربی می خوانند و می آموزند و به همین دلیل، اهمیت ویژه ای دارد.

فعالیت

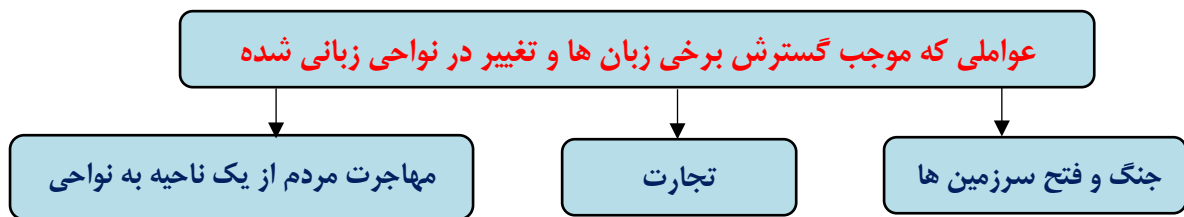
چرا سه زبان چینی، انگلیسی، اسپانیایی از پر متکلم ترین زبان های جهان محسوب می شوند؟ برای هر مورد، دلیل بیاورید.

✓ پاسخ:

- زبان چینی ← حدود ۱/۵ میلیارد نفر به این زبان سخن می گویند.
- زبان انگلیسی ← زبان رسمی بسیاری از کشورهای جهان و زبان سازمان ملل متحد است و در مجامع علمی زبان اصلی است.
- زبان اسپانیایی ← چون اسپانیا در قرن شانزدهم مستعمرات زیادی داشت.

تغییر در الگوی پراکندگی زبان ها

پراکندگی زبان ها در جهان امروز، همواره به شکل کنونی نبوده است.

نکته: یکی از مهمترین تغییرات تاریخی در الگوهای زبانی جهان در قرن ۱۵ و ۱۶ میلادی معروف به «عصر اکتشافات جغرافیایی» آغاز شد.

عوامل موثر در تغییر الگوی پراکندگی زبان

- اروپاییان با پیشرفت در دریانوردی، سرزمین های نو را کشف کردند، ← در نتیجه در آمریکای شمالی، استرالیا و نیوزلند، زبان انگلیسی گسترش یافت.
- استعمارگری انگلیسی، فرانسه، پرتغال و اسپانیا، ← باعث گسترش زبان های این کشورها در قاره آفریقا، آمریکای جنوبی و بخش هایی از آسیا شد.
- پیشرفت های صنعتی و گسترش ارتباطات در قرن بیستم و یکم ← برخی از زبان ها مانند انگلیسی در سراسر جهان به کار گرفته شد.

نکته: امروزه از زبان انگلیسی در اغلب نرم افزارهای رایانه ای، برای پایش رفت و آمد هواپیماها و کشتی ها و نیز در متون علمی و تحقیقاتی بین المللی استفاده می شود.

تنوع زبانی

یکی از موضوعات مورد توجه جغرافی دان ها، اهمیت تنوع جغرافیایی زبان هاست.

در اثر رشد ارتباطات و فناوری اطلاعات، برخی از زبان ها در جهان غلبه بیشتری پیدا کرده اند. پیش بینی می شود که در آینده برخی از زبان های بومی و محلی در نواحی مختلف از بین بروند. ← به همین دلیل اغلب کشورهای جهان یا نواحی سعی می کنند زبان ملی و زبان های بومی و محلی خود را حفظ کنند تا هویت فرهنگی شان پابرجا بماند.

ویژگی زبانی ایالت کبک

کانادا کشوری انگلیسی زبان است. با این حال، در ایالت کبک این کشور، بیشتر جمعیت به زبان فرانسوی صحبت می کنند و زبان رسمی این ایالت فرانسوی است. مسئولان ایالت کبک به موضوع زبان فرانسه و گسترش آن، حساسیت زیادی دارند و برای ترویج آن تلاش می کنند. بیشتر تابلوهای راهنمایی و نام مغازه ها و فروشگاه ها به زبان فرانسه نوشته شده است. یکی از اقدامات مسئولان ایالت کبک برای ترویج این زبان، برگزاری کلاس های زبان رایگان برای مهاجران است.

بیشتر بدانیم:

منظور از (زبان زنده جهانی) زبانی است که یک یا چند ویژگی زیر را دارا است:
(۱) تعداد زیادی سخنگو دارد. (۲) در بسیاری از کشورها به عنوان زبان دوم آموخته می شود. (۳) ادبیات غنی دارد. (۴) در روابط سیاسی بازرگانی و اقتصادی و امور علمی مورد استفاده قرار می گیرد.

ویژگی زبانی ناحیه ولز

در کشور انگلستان، مردم ناحیه ولز به زبان ولزی یا ولشی صحبت می کنند که با زبان انگلیسی، متفاوت است. ولزی ها که در انگلستان «اقلیت» محسوب می شوند، با اقداماتی از قبیل ایجاد کانال تلویزیونی، نوشتن و نشر کتاب های ادبی و قصه نویسی به زبان ولزی برای ترویج این زبان تلاش می کنند.

دین

دین از شاخص های مهم فرهنگی است.

دین ها بر قوانین اجتماعی، عقاید، رفتارها و ارزش های اخلاقی، آیین ها و مراسم و همچنین پدیده های قابل مشاهده مانند بناها و آثار هنری تاثیر زیادی دارند. به همین سبب آثار دین را می توان در نواحی مختلف مشاهده کرد.

تقسیم بندی ادیان

ادیان به دو گروه تقسیم می شوند.

الف) ادیان مبتنی بر یکتاپرستی مانند دین اسلام، مسیحیت، یهود و زرتشت.

ب) ادیان مبتنی بر پرستش غیرخدای یگانه مانند هندوئیسم، بودائیسم و آنیسم (مذاهب قبیله ای).

دین اسلام

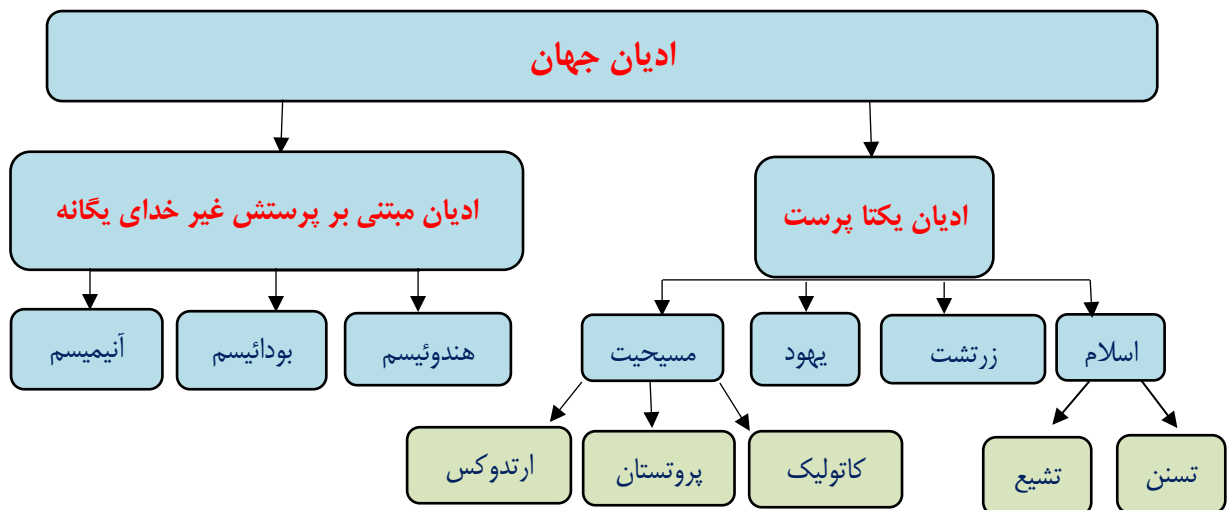
- بیش از یک و نیم میلیاردنفر از مردم جهان، مسلمان اند.
- اسلام علاوه بر آسیا و آفریقا در سایر قاره ها نیز پراکندگی دارد.
- دو مذهب بزرگ اسلام ← تشیع و تسنن است.

دین مسیحیت

- مسیحیت در آسیا ظهور کرد.
- پیروان این دین در قاره های اروپا، آمریکا، استرالیا و نیوزلند و کشورهای مرکزی و جنوبی آفریقا تمرکز دارند.
- این دین شامل سه مذهب عمده (۱) کاتولیک (۲) پروتستان (۳) ارتدوکس است.

دین یهود

- بیشتر پیروان دین یهود به صورت پراکنده در شهرها و نواحی بزرگ بازرگانی جهان زندگی می کنند و سرزمین مشخصی ندارند.
- یکی از تجمع یهودیان، سرزمین فلسطین اشغالی است که بعد از جنگ جهانی دوم با حمایت دولت های استعماری آغاز شده است.

چشم انداز فرهنگی

چشم انداز یعنی منظره قابل رویت از یک مکان.

عوامل تشکیل دهنده یک چشم انداز عبارت است از ← ساختمان ها، بناها، سبک معماری، نوع سکونتگاه های شهری و روستایی، مزارع، جاده ها، خیابان ها و ... این عوامل شیوه زندگی مردم یک ناحیه را به مشاهده گر نشان می دهد. چشم انداز فرهنگی ← انسان ها با تغییراتی که در محیط های طبیعی به وجود می آورند، «چشم انداز فرهنگی» خلق می کنند.

نکته: فرهنگ هر ناحیه موجب به وجود آمدن چشم اندازهای خاصی در آن ناحیه می شود.

دین و چشم انداز فرهنگی

- در بین عناصر فرهنگی، دین نقش مهمی در خلق چشم اندازهای فرهنگی دارد.
- پیروان یک دین با توجه به باورها و اعتقادات خود، چشم اندازهای خاصی را در قالب معماری، هنر، نقاشی، مجسمه سازی، ایجاد مکان های مقدس و زیارتگاهی به وجود می آورند.

مسجد شیوا- هند

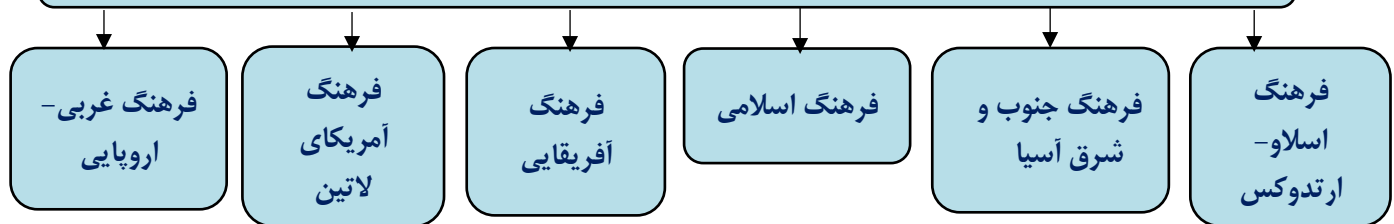

چشم اندازی از دو مسجد ایاصوفیه و مسجد آبی- استانبول، ترکیه

نواحی فرهنگی عمده جهان

- جغرافی دان ها برای مطالعه و شناخت تنوع های فرهنگی، سطح زمین را به **نواحی فرهنگی** تقسیم کرده اند.
- این نواحی فرهنگی، در یک یا چند شاخص فرهنگی ← ^{مانند} دین، زبان، آداب و رسوم، هنر و معماری و نوع فعالیت اقتصادی شباهت هایی دارند.
- شباهت ها در یک یا چند عامل، هر ناحیه را از نواحی دیگر متمایز می کند.

شش ناحیه وسیع فرهنگی (قلمرو فرهنگی)

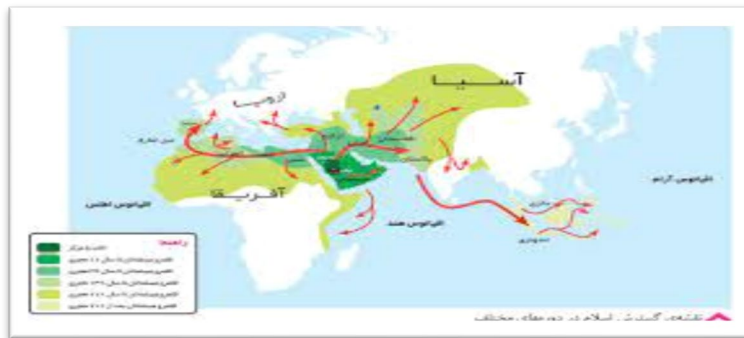
پخش فرهنگی

نکته: پدیده پخش یا انتشار : فرایندی است که طی آن یک موضوع یا پدیده مانند زبان، مذهب، افکار و ایده ها، نوآوری، وسایل و ابزار، لباس، شیوه زندگی و حتی بیماری از یک مکان به سایر مکان ها گسترش می یابد.

- پخش فرهنگی از زمان های بسیار کهن وجود داشته است.
- بسیاری از ابداعات بشر که در تمدن های اولیه شکل گرفته اند؛ مانند شیوه کشاورزی، خط، ذوب فلزات و تولید سلاح های جنگی، کم کم از ناحیه مبدا خود به نواحی اطراف گسترش یافته اند.
- در گذشته جنگ ها و داد و ستد میان نواحی نقش مهمی در پدیده فرهنگی داشته است. برای مثال؛ ← آمد و شد کاروان ها در مسیر جاده ابریشم موجب گسترش ابداعات، افکار، کالاهای و ... در سرزمین های مختلف می شد.
- بسیاری از ادیان و زبان ها طی دوره های تاریخی در جهان گسترش یافته اند. دین اسلام فقط در محل ظهور یا کانون خود باقی نماند بلکه در بخش های وسیعی از جهان، انتشار یافت.

قصر الحمرا - گسترش معماری اسلامی در اسپانیا - این بنا که از شاهکارهای معماری اسلامی به شمار می رود، در فهرست میراث جهانی یونسکو ثبت شده است.

گسترش اسلام در دوره های مختلف

در دنیای امروز ← مهاجرت، داد و ستد، گردشگری و جهانگردی، استفاده از انواع رسانه ها (کتاب، مجلات، تلویزیون، اینترنت و ...) و انقلاب در فناوری اطلاعات و ارتباطات، نقش مهمی در پدیده **پخش فرهنگی** دارند.

انواع پخش

الف) پخش مستقیم: گاهی دو ناحیه فرهنگی به هم خیلی **نزدیک اند** و پدیده فرهنگی در اثر **تماس مستقیم** مردم، از ناحیه ی به ناحیه دیگر منتقل می شوند.

مثال: ورزش هاکی که مبدا آن کشور **کانادا** است، اما در بین مردم ایالت متحده آمریکا و نواحی مرزی آن کشور با کانادا رواج بسیار یافته است.

ب) پخش غیر مستقیم: گاهی پخش و انتشار از یک فرهنگ به فرهنگ های دیگر **بدون آنکه فرهنگ ها در تماس مستقیم** با یکدیگر باشند، اتفاق می افتد.

امروزه بر خلاف گذشته، با توجه به **گسترش رسانه ها، نوع دوم پخش فرهنگی** غالب است و رسانه ها نقش عمده ای در تغییر علائق، رفتارها، سبک زندگی روزانه (شیوه لباس پوشیدن، نوع غذا، تفریحات و ...) حتی در نواحی دور افتاده دارند.

نکته: امروزه فرایند **یکسان سازی فرهنگ ها** و توسعه فرهنگ کشورهای سلطه گر خطری بزرگ برای فرهنگ و هویت ملی و بومی نواحی جهان می باشد.

۱) تصویر بالا روستایی را در ایران نشان می دهد. این تصویر به کدام یک از موضوعات این درس مربوط است؟ برداشت خود را توضیح دهید.

✓ پاسخ: این تصویر پدیده پخش را نشان می دهد. محصولات کامپیوتری ابتدا وارد شهرهای بزرگ (تهران) می شود و سپس به سمت شهرهای کوچک تر و روستاها حرکت می کند.

۲) چه عواملی موجب پخش فرهنگی می شود؟ نام ببرید.

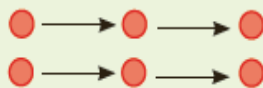
✓ تغییرات شرایط زمانی نیازهای جامعه: مهاجرت ها، داد و ستد، گردشگری و جهانگردی، استفاده از انواع رسانه ها، انقلاب در فناوری اطلاعات و ...

۳) پخش فرهنگی در چه زمینه هایی مثبت و قابل قبول و در چه زمینه هایی نامناسب و منفی است؟ استدلال کنید.

✓ پاسخ: پخش فرهنگی در بیشتر موارد مثبت است؛ مانند تبادلات علمی، فرهنگی و تاریخی.
در شرایطی که مبادله فرهنگی یک طرفه باشد و به جای تبادل فرهنگی، تهاجم فرهنگی شکل بگیرد، آثار منفی دنبال دارد.

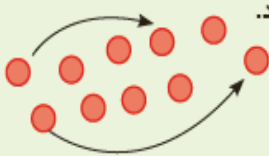
• **کارل ساوئر** (۱۹۷۵-۱۸۸۹ م.)، جغرافی‌دان بزرگ آلمانی، در زمینه جغرافیای فرهنگی و مفهوم چشم انداز فرهنگی مطالعات زیادی انجام داد.

• **تورستن هاگنر اشترااند** (۲۰۰۴-۱۹۱۶ م.)، جغرافی‌دان سوئدی، در زمینه پخش فرهنگی و نوآوری فرهنگی پژوهش‌های زیادی انجام داد. او در مطالعات خود به سه نوع پخش از نظر فضایی اشاره کرده است:

پخش مجاورتی: در این نوع پخش، پدیده مستقیماً از یک مکان

به مکان مجاور می‌رود؛ مانند بیماری وبا.

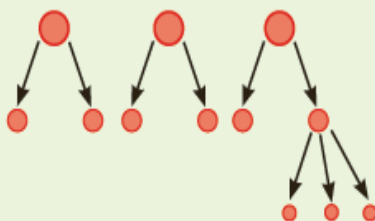
پخش مجدد (مکان یابی دوباره): پدیده مکان اولیه را کاملاً ترک می‌کند و به مکان جدید می‌رود.

این نوع پخش، بیشتر در مورد مهاجران مطرح می‌شود؛ مانند انتقال آفریقایی‌ها به عنوان برده به قاره آمریکا و استقرار آنها در سرزمین‌های جدید.

پخش سلسله مراتبی: در این نوع پخش، پدیده یا نوآوری به طور منظم از مکان‌های بزرگ‌تر

یا مراکز به مکان‌های کوچک‌تر منتقل می‌شود؛ مانند تلویزیون که ابتدا در شهرهای بزرگ

و سپس در شهرهای کوچک و روستاها گسترش یافت.

درس ششم: نواحی فرهنگی

الف) درست یا نادرست بودن جملات زیر را مشخص کنید.

- ۱- زبان از مهم ترین شاخص های فرهنگی است و برای افرادی که به آن تکلم می کنند، هویت مشترکی به وجود می آورد.
- ۲- منظور از یک خانواده زبانی، گروه بزرگی از زبان هاست که یک ریشه اصلی دارند.
- ۳- خانواده زبانی هند و اروپایی بزرگ ترین و گسترده ترین گروه زبانی دنیاست.
- ۴- خانواده زبانی چینی - تبتی سومین خانواده بزرگ زبانی از نظر لغات و افعال است.
- ۵- زبان قوم حامی زبان مردم عرب و یهود است و زبان قوم سامی زبان بعضی از مردم شمال آفریقا است.
- ۶- یکی از مهم ترین تغییرات تاریخی در الگوهای زبانی جهان در قرن ۱۵ و ۱۶ میلادی معروف به «انقلاب صنعتی»، آغاز شد.
- ۷- ادیان اسلام، یهود، مسیحیت و بودائیسیم از جمله ادیان مبتنی بر یکتاپرستی هستند.
- ۸- دین مسیحیت در اروپا ظهور کرد اما امروزه شماری از پیروان آن در آمریکا و استرالیا و نیوزیلند تمرکز دارند.
- ۹- پخش فرهنگی از زمان های بسیار کهن وجود داشته است.
- ۱۰- گاهی دو ناحیه فرهنگی به هم خیلی نزدیک اند و پدیده فرهنگی در اثر تماس مستقیم مردم از ناحیه ای به ناحیه دیگر منتقل می شود.

پاسخ:

۱. درست
۲. درست
۳. درست
۴. نادرست: خانواده زبانی چینی و تبتی دومین خانواده بزرگ زبانی از نظر تعداد سخنگو است.
۵. نادرست: زبان قوم سامی زبان مردم عرب و یهود و زبان قوم حامی زبان بعضی از مردم در شمال آفریقا است.
۶. نادرست: قرن ۱۵ و ۱۶ میلادی معروف به «عصر اکتشافات جغرافیایی» است.
۷. نادرست: بودائیسیم از ادیان مبتنی بر غیر یکتاپرستی است.
۸. نادرست: دین مسیحیت در آسیا ظهور کرد اما امروزه شمار پیروان آن در قاره اروپا، آمریکا، استرالیا و کشورهای مرکزی و جنوبی آفریقا بیشتر است.
۹. درست
۱۰. درست

ب) جاهای خالی را با عبارت مناسب کامل کنید.

- ۱۱- عنصر اصلی گسترش یک فرهنگ است.
- ۱۲- مردم انگلستان، اسپانیا، روسیه هند و ایران به زبان های مختلفی صحبت می کنند اما همگی جزء خانواده محسوب می شوند.
- ۱۳- خانواده زبانی چینی - تبتی در میان مردم ناحیه آسیای شرقی رواج دارد.
- ۱۴- در بین زبان های خانواده آفرو - آسیایی معروف ترین و مهم ترین آن ها زبان است.
- ۱۵- دین مسیحیت شامل سه مذهب عمده کاتولیک پروتستان و است.
- ۱۶- در بین عناصر فرهنگی نقش مهمی در خلق چشم اندازهای فرهنگی دارد.
- ۱۷- ورزش هایی که مبدا آن کشور است اما در بین مردم ایالات متحده آمریکا رواج بسیار یافته است.

پاسخ:

۱۱. زبان	۱۲. هند و اروپایی	۱۳. زرد پوست
۱۴. عربی	۱۵. ارتدوکس	۱۶. دین
		۱۷. کانادا

پ) در جملات زیر عبارت صحیح را از داخل کمانک انتخاب کنید.

- ۱۸- بیش از نیمی از مردم جهان، به یکی از زیرشاخه های خانواده زبانی (هند و اروپایی - آسیایی) صحبت می کنند.
- ۱۹- (ماندرین چینی - تانگوس چینی) از معروف ترین و پرسخنگوترین شاخه های خانواده زبانی چینی - تبتی است.
- ۲۰- در قرن بیستم و بیست و یکم با پیشرفت های صنعتی و گسترش ارتباطات برخی زبان ها مانند (انگلیسی - آلمانی) در سراسر جهان به کار گرفته شد.
- ۲۱- دین (زرتشت - هندوئیسم) از ادیان مبتنی بر یکتاپرستی است.
- ۲۲- بیشتر پیروان دین (مسیحیت - یهود) به صورت پراکنده در شهرها و نواحی بزرگ بازرگانی جهان زندگی می کنند.
- ۲۳- یکی از مراکز تجمع یهودیان، سرزمین فلسطین اشغالی است که بعد از جنگ جهانی (اول - دوم) با حمایت دولت های استعماری اشغال شده است.
- ۲۴- انسان ها با تغییراتی که در محیط های طبیعی به وجود می آورند، (چشم اندازهای فرهنگی - چشم اندازهای انسانی) خلق می کنند.
- ۲۵- در گذشته، جنگ ها و دادوستد میان نواحی نقش مهمی در پدیده (جذب - پخش) فرهنگی داشته است.
- ۲۶- گاهی دو ناحیه فرهنگی به هم خیلی نزدیک اند و پدیده فرهنگی در اثر تماس (مستقیم - جذبی) مردم از ناحیه ای به ناحیه دیگر منتقل می شود.

ک پاسخ :

۱۸. هند و اروپایی	۱۹. ماندارین چینی	۲۰. انگلیسی	۲۱. زرتشت
۲۲. یهود	۲۳. دوم	۲۴. چشم اندازهای فرهنگی	۲۵. پخش
۲۶. مستقیم			

ت) عبارت مناسب را از ستون مقابل انتخاب کنید.

۲۷- باعث شکل گیری هویت مشترک می شود.	الف) سامی
۲۸- گروه بزرگی از زبان هاست که یک ریشه اصلی دارند.	ب) هند
۲۹- از زبان های ایرانی است.	پ) زبان
۳۰- زبان مردم یهود است.	ت) ژاپن
۳۱- مجسمه شیوا در این کشور است.	ث) پشتو
	ج) خانواده زبانی
	چ) حامی

ک پاسخ :

۲۷. پ (زبان)	۲۸. ج (خانواده زبانی)	۲۹. ث (پشتو)	۳۰. الف (سامی)	۳۱. ب (هند)
--------------	-----------------------	--------------	----------------	-------------

ث) به سؤالات زیر پاسخ کوتاه بدهید.

۳۲- ناحیه فرهنگی را تعریف کنید.

ناحیه فرهنگی بخشی از سطح زمین است که در آن فرهنگ ویژه ای (نوع خاص زبان دین هنر و معماری، عقاید، نوع بهره برداری از محیط طبیعی سبک زندگی روزانه غذا لباس و ...) غالب است و به سبب همان فرهنگ ویژه از سایر نواحی جدا می شود.

۳۳- چه عاملی باعث شکل گیری یک ناحیه فرهنگی می شود؟

غالب بودن یک فرهنگ ویژه باعث جدایی یک ناحیه از ناحیه دیگر می شود.

۳۴- علت اهمیت زبان در یک ناحیه فرهنگی چیست؟

زبان از مهم ترین شاخص های فرهنگی است و برای افرادی که به آن تکلم می کنند هویت مشترک به وجود می آورد.

۳۵- زبان چگونه نظامی است؟

زبان نظامی از ارتباطات است که در آن معنی الفاظ را فقط گروه خاصی که در آن مشترک اند درک می کنند و می فهمند و برای گروه دیگر، معنایی ندارد.

۳۶- چرا زبان عنصر اصلی گسترش یک فرهنگ است؟

زیرا انسان ها از طریق آن اطلاعات تجربه ها، ارزش ها و آداب و رسوم خود را به دیگران و به نسل بعدی منتقل می کنند.

۳۷- منظور از خانواده زبانی چیست؟ با مثال توضیح دهید.

گروه بزرگی از زبان هاست که یک ریشه اصلی دارند. برای مثال مردم انگلستان، اسپانیا روسیه هند و ایران به زبان های مختلف صحبت می کنند. اما همگی جزء خانواده زبانی هند و اروپایی محسوب می شوند؛ زیرا ریشه مشترک دارند.

۳۸- ناحیه زبانی چگونه به وجود می آید؟

کشورهایی که از نظر زبانی هم خانواده اند می توان یک ناحیه زبانی به حساب آورد.

۳۹- سه خانواده زبانی مهم و پر تکلم جهان را نام ببرید.

(۱) خانواده هند و اروپایی (۲) خانواده چینی - تبتی (۳) خانواده آفرو - آسیایی (سامیایی - حامیایی)

۴۰- علت اهمیت و جایگاه خاص خانواده زبانی هند و اروپایی در چیست؟

این خانواده زبانی بزرگترین و گسترده ترین گروه زبانی دنیاست که در چندین قاره گسترده شده است و بیش از نیمی از مردم جهان، به یکی از شاخه های این زبان صحبت می کنند.

۴۱- یکی از زیر شاخه های خانواده زبانی هند و اروپایی را بنویسید.

زبان ایرانی و -

۴۲- مهم ترین و پرگویش ترین زبان های ایرانی که ریشه باستانی مشترک دارند را نام ببرید.

فارسی، پشتو، تاجیکی، لری، کردی، بلوچی، طبری، گیلکی و تالشی

۴۳- زبان های ایرانی در چه مناطقی رواج دارند؟

این زبان ها در کشور ایران و خارج از آن به ویژه در کشورهای همسایه گسترده شده اند.

۴۴- دومین خانواده بزرگ زبانی را نام ببرید و در کدام ناحیه گسترش بیشتری دارد؟

خانواده زبانی چینی - تبتی دومین خانواده بزرگ زبانی از نظر تعداد سخنگوست و در میان مردم زردپوست ناحیه آسیای شرقی رواج دارد.

۴۵- زبان سامیایی و حامیایی زبان کدام مردم است؟

زبان قوم سامی زبان مردم عرب و یهود و زبان قوم حامی زبان بعضی از مردم در شمال آفریقا است.

۴۶- کدام عوامل موجب گسترش برخی زبان ها و تغییر در نواحی زبانی شده است؟

عواملی چون جنگ و فتح سرزمین ها تجارت و مهاجرت مردم از یک ناحیه به نواحی دیگر، موجب گسترش برخی زبان ها و تغییر در نواحی زبانی شده است.

۴۷- چگونه عصر اکتشافات جغرافیایی موجب تغییرات تاریخی در الگوهای زبانی جهان در قرن های ۱۵ و ۱۶ میلادی شده است؟

وقتی اروپاییان با پیشرفت در دریانوردی سرزمین های نو را کشف کردند، در آمریکای شمالی، استرالیا و نیوزیلند، زبان انگلیسی گسترش یافت.

۴۸- استعمار اروپاییان چه تأثیری بر روی تغییرات تاریخی در الگوهای زبانی جهان داشته است؟

کشورهای استعمارگر اروپایی در مستعمرات خود در قاره های آفریقا، آمریکای جنوبی و بخش هایی از آسیا زبان انگلیسی اسپانیایی، پرتغالی و فرانسوی را رواج دادند.

۴۹- چرا در قرن بیستم و یکم زبان انگلیسی و برخی از زبان ها گسترش زیادی پیدا کرد؟

به خاطر گسترش ارتباطات و پیشرفت های صنعتی

۵۰- علت اهمیت زبان انگلیسی در حال حاضر در چیست؟

امروزه از زبان انگلیسی در اغلب نرم افزارهای رایانه ای برای پیش رفت و آمد هواپیماها و کشتی ها و نیز در متون علمی و تحقیقاتی بین المللی استفاده می شود.

۵۱- علت غلبه بیشتر برخی از زبان ها چیست؟

امروزه در اثر رشد ارتباطات و فناوری اطلاعات برخی از زبان ها در جهان غلبه بیشتری پیدا کرده اند.

۵۲- چرا کشورها سعی می کنند زبان های ملی و زبان های بومی و محلی خود را حفظ کنند؟

چون می خواهند هویت فرهنگی شان پابرجا بماند.

۵۳- دین بر کدام عوامل و پدیده ها تأثیر می گذارد؟

دین یکی از شاخص های مهم فرهنگی است. دین ها بر قوانین اجتماعی، عقاید، رفتارها و ارزش های اخلاقی آیین ها و مراسم و هم چنین پدیده های قابل مشاهده مانند بناها و آثار هنری تأثیر زیادی دارند.

۵۴- کدام آثار دینی را می توان در نواحی مختلف مشاهده کرد؟

قوانین اجتماعی، عقاید رفتارها ارزش های اخلاقی آیین ها و مراسم و هم چنین پدیده های قابل مشاهده مانند بناها و آثار هنری

۵۵- دو گروه اصلی ادیان را با مثال بنویسید.

الف) ادیان مبتنی بر یکتاپرستی مانند دین اسلام مسیحیت یهود و زرتشت ب) ادیان مبتنی بر پرستش غیر خدای یگانه مانند هندوئیسم، بودائی، آئیمیسیم (مذاهب قبیله ای)

۵۶- جمعیت و پراکندگی دین اسلام چگونه است؟

امروزه بیش از یک و نیم میلیارد نفر از مردم جهان مسلمان اند و علاوه بر آسیا و آفریقا در سایر قاره ها نیز پراکنده شده اند.

۵۷- دین مسیحیت در کدام قاره ظهور کرد و پراکندگی آن چگونه است؟

این دین در آسیا ظهور کرد اما امروزه پیروان آن در قاره های اروپا آمریکا، استرالیا و نیوزیلند و کشورهای مرکزی و جنوبی آفریقا بیشتر است.

۵۸- مذاهب دین مسیحیت کدام اند؟

این دین سه مذهب عمده دارد که عبارت اند از: کاتولیک، پروتستان و ارتدوکس

۵۹- پراکندگی یهودیان در سطح کره زمین چگونه است؟

بیشتر پیروان دین یهود به صورت پراکنده در شهرها و نواحی بزرگ بازرگانی جهان زندگی می کنند و سرزمین مشخصی ندارند.

۶۰- مهم ترین مرکز تجمع یهودیان کجاست و چگونه شکل گرفت؟

سرزمین فلسطین اشغالی است که بعد از جنگ جهانی دوم با حمایت دولت های استعماری اشغال شده است.

۶۱- منظور از چشم انداز چیست؟

چشم انداز یعنی منظره قابل رؤیت از یک مکان

۶۲- چشم انداز فرهنگی چگونه خلق می شود؟

انسان ها با تغییراتی که در محیط های طبیعی به وجود می آورند، چشم اندازهای فرهنگی خلق می کنند. فرهنگ هر ناحیه موجب به وجود آمدن چشم اندازهای خاصی در آن ناحیه می شود.

۶۳- کدام عنصر فرهنگی نقش مهمی در خلق چشم اندازهای فرهنگی دارد؟

در بین عناصر فرهنگی دین نقش مهمی در خلق چشم اندازهای فرهنگی دارد.

۶۴- ادیان چه تاثیری بر روی خلق چشم اندازهای فرهنگی دارند؟

پیروان یک دین با توجه به باورها و اعتقادات خود، چشم اندازهای خاصی را در قالب معماری هنر نقاشی مجسمه سازی ایجاد مکان های مقدس و زیارتگاهی به وجود می آورند.

۶۵- جغرافی دان ها برای مطالعه و شناخت تنوع های فرهنگی چه می کنند؟

سطح زمین را به نواحی فرهنگی تقسیم می کنند.

۶۶- شباهت های درونی یک ناحیه فرهنگی را بنویسید.

نواحی فرهنگی در یک یا چند شاخص فرهنگی مانند دین زبان آداب و رسوم هنر و معماری و نوع فعالیت اقتصادی شباهت هایی دارند.

۶۷- چگونه نواحی فرهنگی از یکدیگر متمایز می شوند؟

شباهت در یک یا چند عامل هر ناحیه را از نواحی دیگر متمایز می کند.

۶۸- در یک تقسیم بندی کلی جهان به شش ناحیه وسیع فرهنگی (قلمرو فرهنگی) تقسیم شده است. این شش ناحیه را نام ببرید.

(۱) فرهنگ اسلاو - ارتدوکس (۲) فرهنگ جنوب و شرق آسیا (۳) فرهنگ اسلامی (۴) فرهنگ آفریقایی (۵) فرهنگ آمریکای لاتین (۶) فرهنگ غربی - اروپایی

۶۹- تقسیم بندی در داخل یک ناحیه با قلمرو فرهنگی چگونه است؟

هر ناحیه فرهنگی خود از تعداد زیادی ناحیه کوچک تشکیل شده است.

۷۰- قلمرو اصلی دین اسلام کدام مناطق است؟

ناحیه فرهنگی اسلام قلمرو وسیعی از قاره آسیا و شمال قاره آفریقا را در بر می گیرد.

۷۱- دین اسلام در کدام کشورهای جنوب شرقی آسیا گسترش یافته است؟

اندونزی و مالزی

۷۲- پدیده پخش به چند شکل اصلی تقسیم می شود؟

پخش مستقیم و پخش غیر مستقیم

(ج) اصطلاحات و مفاهیم زیر را تعریف کنید.

۷۳- خانواده زبانی :

۷۴- چشم اندازهای فرهنگی :

۷۵- پدیده پخش یا انتشار:

ک پاسخ :

۷۳. منظور از یک خانواده زبانی، گروه بزرگی از زبان هاست که یک ریشه اصلی دارند.

۷۴. انسان ها با تغییراتی که در محیط های طبیعی به وجود می آورند. «چشم اندازهای فرهنگی» خلق می کنند.

۷۵. پدیده پخش یا انتشار فرایندی است که طی آن یک موضوع یا پدیده مانند زبان، مذهب، افکار و ایده ها نوآوری وسایل و ابزار، لباس، شیوه زندگی و حتی بیماری از یک مکان به سایر مکان ها گسترش می یابد.

(ج) به سؤالات زیر پاسخ کامل بدهید.

۷۶- در رابطه با زبان مردم ایالت کبک توضیح دهید و دیدگاه مسئولان این ایالت نسبت به تفاوت زبانی چیست؟

کانادا کشوری انگلیسی زبان است. با این حال در ایالت کبک در این کشور بیشتر جمعیت به زبان فرانسوی صحبت می کنند و زبان رسمی این ایالت فرانسوی است. مسئولان ایالت کبک به موضوع زبان فرانسه و گسترش آن حساسیت زیادی دارند و برای ترویج آن تلاش می کنند.

۷۷- در رابطه با زبان مردم ولز توضیح دهید.

در کشور انگلستان مردم ناحیه ولز به زبان ولزی یا ولشی صحبت می کنند که با زبان انگلیسی متفاوت است ولزی ها که در انگلستان اقلیت محسوب می شوند با اقداماتی از قبیل ایجاد کانال تلویزیونی، نوشتن و نشر کتاب های ادبی و قصه نویسی به زبان ولزی برای ترویج این زبان تلاش می کنند.

۷۸- در رابطه با پدیده پخش فرهنگی در گذشته با ذکر مثال توضیح دهید.

پخش فرهنگی از زمان های بسیار کهن وجود داشته است. بسیاری از اختراعات و ابداعات بشر که در تمدن های اولیه شکل گرفته اند. مانند شیوه کشاورزی، خط، ذوب فلزات و تولید سلاح های جنگی کم کم از ناحیه مبدا خود به نواحی اطراف گسترش یافته اند.

۷۹- چه عواملی در گذشته نقش مهمی در پدیده پخش فرهنگی داشت؟

در گذشته، جنگ ها و دادوستد میان نواحی نقش مهمی در پدیده پخش فرهنگی داشته است. برای مثال آمد و شد کاروان ها در مسیر جاده ابریشم موجب گسترش ابداعات، افکار، کالاها و - در سرزمین های مختلف می شد.

۸۰- کدام عوامل در دنیای امروز نقش مهمی در پخش فرهنگی دارند؟

در دنیای امروز علاوه بر مهاجرت و دادوستد، گردشگری و جهانگردی، استفاده از انواع رسانه ها کتاب و مجلات تلویزیون و اینترنت و .. و انقلاب در فناوری اطلاعات و ارتباطات نقش مهمی در پخش فرهنگی دارند.

۸۱- شکل گیری پدیده پخش مستقیم را با مثال توضیح دهید.

گاهی دو ناحیه فرهنگی به هم خیلی نزدیک اند و پدیده فرهنگی در اثر تماس مستقیم مردم از ناحیه ای به ناحیه دیگر منتقل می شود؛ مانند ورزش «هاکی» که مبدا آن کشور کانادا است. اما در بین مردم ایالات متحده آمریکا و نواحی مرزی آن کشور با کانادا رواج بسیار یافته است.

۸۲- شکل گیری پدیده پخش غیر مستقیم را با مثال توضیح دهید.

گاهی پخش و انتشار از یک فرهنگ به فرهنگ های دیگر بدون آن که فرهنگ ها در تماس مستقیم با یکدیگر باشند، اتفاق می افتد. امروزه بر خلاف گذشته با توجه به گسترش رسانه ها نوع دوم پخش فرهنگی غالب است و رسانه ها نقش عمده ای در تغییر علایق رفتارها، سبک زندگی روزانه (شیوه لباس پوشیدن، نوع غذاء تفریحات و ...) حتی در نواحی دور افتاده دارند.

۸۳- کدام فرایند فرهنگی خطر بزرگی برای فرهنگ و هویت ملی و بومی نواحی جهان می باشد؟

امروزه فرایند یکسان سازی فرهنگ ها و توسعه فرهنگ کشورهای سلطه گر خطری بزرگ برای فرهنگ و هویت ملی و بومی نواحی جهان می باشد.

درس هفتم: نواحی اقتصادی (کشاورزی و صنعت)

- اقتصاد
- مقدمه
 - ارکان اقتصاد
 - نواحی اقتصادی

- مقدمه
 - تا دهه ۱۹۸۰ (کشاورزی، صنعت، خدمات)
 - از دهه ۱۹۸۰ به بعد (فعالیت نوع چهارم)

- طبقه بندی فعالیت های اقتصادی
 - فعالیت های نوع اول
 - تعریف
 - مثال ها
 - فعالیت های نوع دوم
 - تعریف
 - مثال ها
 - فعالیت های نوع سوم
 - تعریف
 - مثال ها
 - فعالیت های نوع چهارم
 - تعریف
 - مثال ها

- کشاورزی
 - اهمیت
 - نواحی عمده کشاورزی در جهان
 - معیشتی و تجاری
 - ویژگی کشت معیشتی
 - ویژگی کشت تجاری
 - علت تغییر کشاورزی
 - انواع کشت معیشتی
 - گله داری شبانی
 - کشت نوبتی
 - برنج غرقابی

درس ۷: نواحی اقتصادی (کشاورزی و صنعت)

یکی از معیارهایی که بر اساس آن می توان نواحی را از یکدیگر متمایز نمود و مطالعه کرد، معیار اقتصادی است. اقتصاد، نظامی از (۱) تولید (۲) توزیع (۳) مبادله (۴) مصرف — کالاها و خدمات توسط گروه های مختلف اجتماعی در یک ناحیه است.

گفت و گو کنید

سوال آیا همواره جامعه دارای یک نظام اقتصادی است؟ چرا؟

✓ پاسخ: هر جامعه دارای یک نظام اقتصادی است ولی این نظام ثابت نیست و همواره در حال دگرگونی و پویایی است. دلیل این دگرگونی ها تغییرات شرایط زمانی و نیازهای جامعه است.

سوال چرا شکل گیری نظام اقتصادی در جوامع، همواره به رابطه انسان و محیط طبیعی وابسته است؟

✓ پاسخ: فعالیت های اقتصادی انسان و جوامع به محیط و مکان وابسته است و از سوی دیگر انسان منابع لازم برای فعالیت های اقتصادی خود را از محیط طبیعی به دست می آورد.

سوال آیا ممکن است در آینده انسان از وابستگی به محیط طبیعی بی نیاز شود؟

✓ پاسخ: خیر، با توجه به گذشته انسان می توان چنین تصور کرد که نیاز انسان به طبیعت و محیط جغرافیایی هر روز بیشتر و دامنه آن وسیع تر می شود.

طبقه بندی فعالیت های اقتصادی

در گذشته، فعالیت های اقتصادی به سه گروه یا سه بخش عمده تقسیم می شدند. از دهه ۱۹۸۰ میلادی، یک بخش دیگر به بخش های قبلی افزوده شد و فعالیت نوع چهارم، نام گرفت.

فعالیت های نوع اول

این فعالیت ها با استخراج و به دست آوردن مواد خام یا محصول از زمین یا دریا سروکار دارند.

مثال: کشاورزی، زراعت، دامپروری، صیدماهی، جنگلداری و استخراج معدن

فعالیت های نوع دوم

فعالیت هایی که طی آن، منابع و مواد اولیه در کارخانه ها تغییر شکل می یابند و به کالا تبدیل می شوند

فعالیت های نوع سوم

فعالیت هایی که در فرایند آن ها خدماتی به دیگران ارائه می شود

مثال: حمل و نقل، بانکداری، امور پزشکی و درمانی، امور آموزشی، قضایی، خرید و فروش تجارت و مانند آن. (خدمات)

فعالیت های نوع چهارم

بخشی از فعالیت های اقتصادی که فراهم کننده خدمات مربوط به جمع آوری و پردازش اطلاعات و فناوری های

اطلاعاتی و ارتباطی (ICT) و پژوهش و تحقیق و توسعه است.

انواع فعالیت های اقتصادی

نکته:

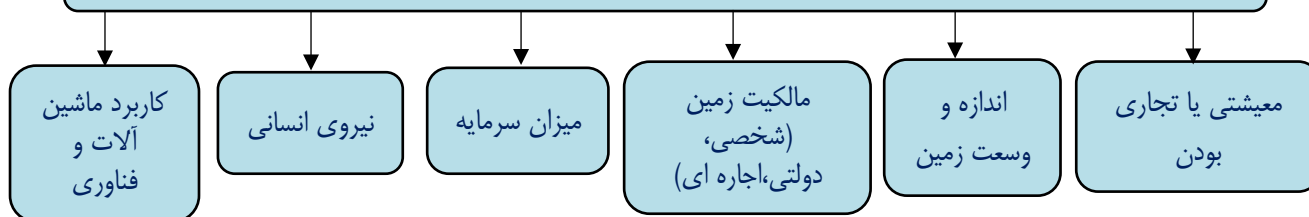
نسبت اشتغال در فعالیت های چهارگانه در کشورها و نواحی مختلف جهان، متفاوت است. در برخی نواحی جهان، نسبت اشتغال در فعالیت های نوع اول و دوم و در برخی دیگر، فعالیت های نوع سوم و چهارم غلبه دارد.

کشاورزی

- از فعالیت های نوع اول است.
- **تامین غذا و امنیت غذایی** جزء اهداف و برنامه های مهم همه کشورها محسوب می شود و این مسئله یکی از نیازها و نگرانی های مهم بشر امروز است.
- کشاورزی یک فعالیت بسیار **مهم اقتصادی** است.
- کشاورزی از گذشته های بسیار دور و شکل گیری اولین سکونتگاه در **کنار رودها** تا امروز، که تقریباً در همه کشورها انجام می شود، اهمیت خود را در زندگی بشر حفظ کرده است.

نواحی عمده کشاورزی در جهان

برای طبقه بندی نواحی کشاورزی در جهان از معیارهای گوناگونی استفاده می شود؛ برای مثال:

به طور کلی نواحی کشاورزی در جهان، دو نوع اند:

۱) نواحی کشت معیشتی (غیرتجاری)
۲) نواحی کشت تجاری

در این نوع کشاورزی، تولید محصول یا پرورش دام بیشتر در حد مصرف خانوار کشاورز یا فروش محلی صورت می گیرد و میزان تولید و سود اقتصادی، کم است.

– مثال: گله داری شبانی، کشت نوبتی (کوچنده)، کشت برنج آبی و ...

– در کشاورزی تجاری تولید محصول کشاورزی یا پرورش دام به منظور فروش در بازارهای داخلی یا صادرات به کشورهای دیگر و با هدف کسب سود انجام می شود.

– در این نوع کشاورزی، معمولاً از فناوری های پیشرفته و ابزارآلاتی مانند تراکتور، کمباین، بذر اصلاح شده و کود شیمیایی استفاده می شود.

– این نوع کشت به سرمایه بسیار نیاز دارد.

– میزان تولید محصول در این نوع کشت زیاد است.

– **کشاورزی تجاری** مانند: کشت غله تجاری، دامداری تجاری، کشت تخصصی تک محصولی (پالانتیشن)

نکته: کشاورزی تجاری به دنبال رشد جمعیت در جهان گسترش یافته است و در کشورهای پیشرفته و نیز کشورهای کمتر توسعه یافته جهان رواج دارد.

سه مورد از انواع کشاورزی تجاری

الف) کشت غله تجاری

- غلات مانند گندم، برنج، ذرت، جو، چاودار و ارزن، نقش مهمی در تامین غذای مردم جهان دارند.
- در کشورهای آسیایی و آفریقایی بخش عمده غذای مردم را غلات تشکیل می دهد.
- میانگین تولید سالانه غلات در جهان ۱/۵ میلیارد تن است که البته در سال های مختلف، کاهش یا افزایش می یابد.

مهم ترین نواحی کشت غلات تجاری در جهان		
محصول	کشورها و نواحی عمده تولید	ویژگی های خاص
گندم	چین، هند، ایالات متحده آمریکا، روسیه، کانادا، فرانسه، استرالیا	این کشورها بخش عمده گندم جهان را تولید می کنند.
ذرت	ایالات متحده آمریکا، حدود ۴۰ درصد ذرت جهان را تولید می کنند.	ذرت به طور وسیعی در اغلب نواحی دنیا کشت می شود.
برنج	بیشتر برنج دنیا در قاره آسیا، به ویژه آسیای شرقی و جنوب شرقی، کشت می شود. چین، هند، اندونزی، بنگلادش، تایلند و ...	برنج نقش مهمی در تامین غذای جهان دارد و از غلات مهم است. برای تولید آن به شرایط خاصی مانند آب و هوای گرمسیری و نیمه گرمسیری و رطوبت هوا و آب زیاد نیاز است.

- مزارع غله تجاری معمولاً بسیار بزرگ اند و کاشت و برداشت محصول در آن ها به صورت ماشینی انجام می شود.

-گاه این مزارع به صورت یک شرکت یا اتحادیه بزرگ اداره می شوند.

-در این نوع کشاورزی، معمولاً در کنار مزارع، کارخانه هایی برای تبدیل، بسته بندی و توزیع محصولات در بازارهای مصرف پدید می آیند که در اصطلاح به آن ها «کشت و صنعت» می گویند.

- معمولاً از بقایای برداشت غلات برای خوراک دام استفاده می شود.

مزارع غله تجاری و کشت و صنعت

- از دهه ۱۹۷۰ میلادی با انقلاب سبز و به کار بردن روش های علمی، بذرهایی اصلاح شده، کود و آفت کش های شیمیایی و ماشین آلات، برخی از کشورها موفق شدند تولید کشاورزی خود را به چند برابر افزایش دهند.

- با انقلاب سبز، فیلیپین و پاکستان در زمینه تولید برنج، به خود کفایی رسیدند.

انقلاب سبز

فعالیت کلاسی

(۱) با توجه به جداول تولیدکنندگان برنج و گندم، بین قاره های تولید کننده این دو محصول چه تفاوتی وجود دارد؟ با استفاده از داده های جدول توضیح دهید.

✓ پاسخ: برنج در قاره آسیا، به خصوص شرق و جنوب شرقی این قاره تولید می شود.
گندم در قاره های آسیا، آمریکا و اروپا بیشتر تولید می شود، البته صادرات گندم، بیشتر از دو قاره اروپا و آمریکا شکل می گیرد.

(۲) کدام کشورها هم در تولید گندم و هم برنج، رتبه اول و دوم جهان را به خود اختصاص داده اند؟
✓ پاسخ: چین و هند.

(۳) با آن که چین بزرگترین تولیدکننده گندم جهان است، در نمودار صادرکنندگان این غله دیده نمی شود. چرا؟
✓ پاسخ: به خاطر بالابودن جمعیت و مصرف زیاد این غله در چین.

(۴) با استفاده از نمودارها، صادرات کدام غله در جهان بیشتر است؟ چرا؟

✓ پاسخ: صادرات گندم؛ چون این محصول در اغلب کشورهای جهان مصرف می شود.

(۵) میزان تولید و صدور برنج و گندم را در رتبه های اول و آخر جداول و نمودارها مقایسه کنید. چه نتیجه ای می گیرید؟

✓ پاسخ: از نظر میزان تولید، کشور چین با تولید ۱۲۲ میلیون تن گندم در رتبه اول است ولی بالاترین صادرات گندم مربوط به کشور ایالات متحده آمریکا است.

از نظر میزان تولید برنج، کشور چین با ۲۰۲ میلیون تن در رتبه اول قرار دارد و بالاترین میزان صادرات مربوط به کشور هند است.

(۶) وضعیت ایران را از نظر تولید گندم در جهان چگونه ارزیابی می کنید؟

✓ پاسخ: کشور ما از واردکنندگان گندم به حساب می آید.

ب) دامداری تجاری

نکته: دامداری های تجاری ممکن است در کنار مزارع بزرگ غله تجاری ایجاد شوند و از بقایای محصولات کشاورزی برای تغذیه دام استفاده کنند. مهمترین مراکز دامداری تجاری جهان عبارت است از: ایالات متحده آمریکا، اتحادیه اروپا، استرالیا، زلاندنو، آرژانتین و برزیل.

پ) کشت تک محصولی (پلانتیشن)

- پلانتیشن عبارت است از زمین های وسیع کشاورزی که به تولید یک محصول خاص اختصاص دارد.
- در پلانتیشن های مناطق استوایی محصولات از قبیل موز، قهوه، آناناس و کاکائو تولید می شود.
- محصولات تولیدی در پلانتیشن ها برای صادرات و عرضه به بازارهای فروش جهانی تولید می شوند.
- مزارع محصولات خاص نواحی گرم و مرطوب استوایی در کشورهای مجاور استوا در قاره های آسیا، آفریقا و آمریکای جنوبی قرار دارند.
- کاکائو، موز، نیشکر، قهوه، نخل روغنی پالم، کائوچو و ... برخی محصولات کشاورزی پلانتیشن ها هستند.

- در گذشته، وقتی اروپاییان قاره آمریکا را کشف و به آنجا مهاجرت کردند و در آنجا ساکن شدند، برخی از تاجران ثروتمند، **مزارع تجاری وسیع تک محصولی** (پلانتیشن) را به ویژه در **جنوب ایالات متحده** احداث کردند.
- **مالکان سفیدپوست** و ثروتمند، بردگان سیاه پوست را به استعمار و به کار در پلانتیشن ها مجبور می کردند.
- کارگران مجبور بودند ساعت های زیادی در هوای گرم و مرطوب برای اربابان کار کنند؛ در حالیکه از هرگونه حقوقی محروم بودند و همواره مجازات و تنبیه می شدند.
- مالکان پلانتیشن ها از راه تجارت محصولات تولیدی، **سود بسیاری** به دست می آوردند.

پلانتیشن ها در دنیای کنونی

- امروزه صاحبان اغلب مزارع تک محصولی تخصصی (پلانتیشن ها) شرکت های بزرگ، به ویژه **شرکت های چند ملیتی** هستند زیرا این گونه مزارع به **سرمایه گذاری زیادی** نیاز دارند.
- شرکت های چندملیتی شرکت هایی هستند که معمولاً **بخش مرکزی** آن ها در کشورهای پیشرفته صنعتی قرار دارد و شعبه ها و کارخانه های مونتاژ آن ها در سایر نواحی ایجاد شده اند.
- این شرکت ها در **خارج از مرزهای کشور** مبدا فعالیت می کنند.
- شرکت های چند ملیتی، که **عمدتاً آمریکایی و اروپایی** هستند، با احداث این مزارع در کشورهای نواحی استوایی سرمایه گذاری می کنند و از نیروی کارگر ارزان قیمت آن ها در مزارع خود بهره می برند.
- **بیشتر مزارع تک محصولی** نواحی استوایی در نزدیکی ساحل دریاها واقع شده اند تا بتوان از کشتی برای صدور محصولات به نواحی مختلف جهان استفاده کرد.

پلانتیشن ها و محیط زیست

(۱) در این کشت، خطر فرسایش و ضعیف شدن خاک زیاد است زیرا: مزارع سالیان متمادی به کشت یک محصول اختصاص می یابند. (۲) استفاده مداوم و زیاد از کودها و آفت کش های شیمیایی به محیط زیست لطمه می زنند.	}	از نظر کارشناسان محیط زیست، پلانتیشن ها آسیب های متعددی به محیط زیست وارد می کنند؛ مانند:

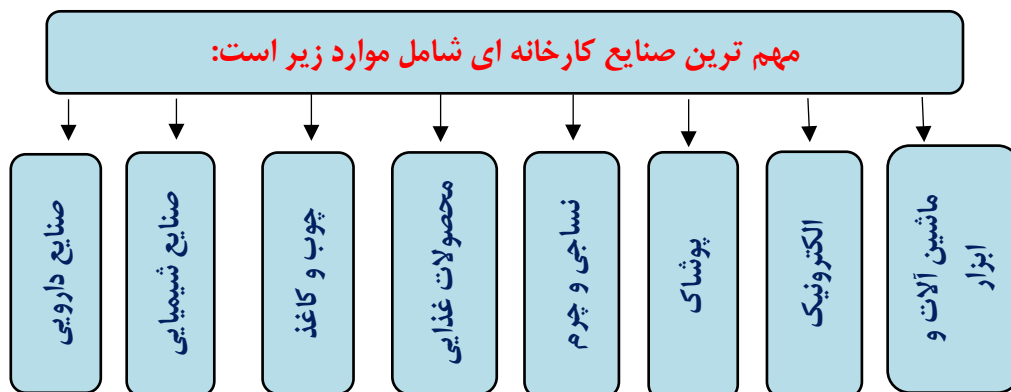
بحران گرسنگی در جهان

- گرسنگی و سو تغذیه از مسائل **مهم** جهان امروز است.
- بر اساس گزارش **فائو**، بیش از ۸۰۰ میلیون نفر از مردم جهان به سوء تغذیه دچارند.
- میلیون ها نفر گرسنه در **قاره های آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین و حوزه کارائیب** زندگی می کنند.
- در یکی از دو دهه اخیر، مردم کشورهای **چون زامبیا، ماداگاسکار، اتیوپی، چاد، سودان، افغانستان و یمن** با مشکل گرسنگی، دست به گریبان بوده اند.
- **کودکان** قربانیان اصلی سوء تغذیه محسوب می شوند و گرسنگی، **آسیب های جدی و جبران ناپذیری** چون ناتوانی در یادگیری و مرگ زودرس به آن ها وارد می کند.
- جهان قابلیت **تولید غذای** کافی برای همه جمعیت را دارد.

بی عدالتی، یعنی توزیع نابرابر درآمدها در جهان جنگ ها و مهاجرت های اجباری، عامل دیگر فقر و بی پولی و به دنبال آن گرسنگی است. تغییرات آب و هوایی و وقوع خشکسالی، سیل، طوفان و نظایر آن موجب کاهش ذخیره جهانی غلات و بالارفتن قیمت های مواد غذایی می شوند و در نتیجه، بر ناتوانی مردم در خرید غذا و افزایش گرسنگی تاثیر می گذارند.	}	دلایل اصلی فقر و گرسنگی در جهان

نکته: حملات جنگی عربستان به یمن باعث گرسنگی شدید و سوء تغذیه کودکان شده است.

صنعت (فعالیت نوع دوم)

نکته: صنایع کارخانه ای، تقریباً در همه کشورها وجود دارد، اما نواحی جهان از نظر تعداد صنایع، کمیت و کیفیت تولیدات کارخانه ای و همچنین سودی که از راه صدور کالاهای صنعتی به دست می آورند، یکسان نیستند.

مهم ترین نواحی صنعتی یا قطب های صنعتی جهان:

- (۱) **آمریکای شمالی:** این ناحیه شامل ایالات متحده آمریکا و کانادا است. نواحی صنعتی ایالات متحده آمریکا بیشتر در شمال شرق و از کوه های آپالاش تا دریاچه های پنج گانه گسترده شده اند.
- (۲) **اروپای غربی:** مهم ترین نواحی صنعتی اروپا در غرب این قاره قرار دارند. ناحیه رور در کشور آلمان و نواحی صنعتی انگلستان، فرانسه و شمال ایتالیا از نواحی صنعتی مهم در جهان است.
- (۳) **مشرق، جنوب و جنوب شرقی آسیا:** ژاپن از مهم ترین نواحی صنعتی در آسیا است. چین در دو دهه اخیر در زمینه صنعت به رشد قابل ملاحظه ای دست یافته و به یک قدرت صنعتی جهانی تبدیل شده است. هند به ویژه در ناحیه کلکته و بمبئی، از نظر توسعه صنعت اهمیت جهانی یافته است. کشورهای کره جنوبی، تایوان، مالزی و سنگاپور در چند دهه اخیر به تولیدکنندگان و صادرکنندگان مهم کالاهای صنعتی جهان تبدیل شده اند.
- (۴) **روسیه و اروپای شرقی:** ناحیه مسکو، قفقاز، ولگا (در کشور شوروی سابق) و جمهوری های چک و لهستان از اروپای شرقی، نواحی صنعتی مهم این بخش هستند.

خدمات (فعالیت نوع سوم)

- **بخش خدمات،** فعالیت های متنوعی را در بر می گیرد.
- گسترش فعالیت های خدماتی بر **چشم انداز و منظره** شهرها تأثیرات بسیاری می گذارد.
- موسسات گردشگری و مجتمع های رفاهی، موسسات و نهادهای مالی، بانک ها، موسسات حمل و نقل، مراکز درمانی - آموزشی و ... موجب پیدایش ساختمان های بلندمرتبه و برج های عظیم در شهرها شده اند.
- مراکز خرید و مجتمع های تجاری چند طبقه که هم بخش خرید و هم بخش های تفریحی دارند، در بسیاری از شهرهای بزرگ جهان گسترش یافته اند. این مراکز معمولاً طراحی و معماری مشابهی دارند.

نکته: یکی از فعالیت های مهم بخش خدمات، **تجارت** است که نقش مهمی در اقتصاد جهان دارد.

صنایع با فناوری پیشرفته

- این صنایع با فعالیت های اقتصادی نوع چهارم ارتباط نزدیکی دارند.
- صنایع نو یا های تک با فعالیت های اقتصادی نوع چهارم ارتباط نزدیکی دارند.
- این صنایع به طور عمده با میکروالکترونیک ها و ریزپردازنده ها سروکار دارند، در سی سال اخیر در جهان رشد قابل توجهی یافته اند.
- صنایع الکترونیک شامل رایانه ها و تجهیزات آن ها، وسایل صوتی و تصویری، تلفن های هوشمند همراه، صنایع هوافضا، لیزر، روبات ها و زیست فناوری، انرژی های نو، مهندسی پزشکی و به طور کلی صنایع دانش بنیان از جمله صنایع نوین (های تک) هستند.

ویژگی های مهم صنایع نو

- (۱) این صنایع عمدتاً بر محور فناوری پیشرفته و استفاده از متخصصان و محققان قرار دارند.
- (۲) پیشرفت آن ها بر مبنای نوآوری و رقابت است. مثل رقابت در تولید تلفن های همراه.
- (۳) این صنایع ناگزیر به برقراری ارتباط با فناوری های روز دنیا و صادر کردن کالاهای تولید شده به کشورهای دیگر

پارک های علم و فناوری

- امروزه کشورها سعی می کنند با ایجاد پارک های علمی و فناوری، صنایع نو را گسترش دهند.
- این پارک ها معمولاً در نزدیکی قطب های صنعتی ایجاد می شوند و از تحقیقات دانشگاهی استفاده می کنند.
- در این مناطق، آزمایشگاه های متعدد تحقیقاتی و پژوهشگرانی که به ابداع و نوآوری مشغول اند، تمرکز یافته اند.
- شهر علمی تسوکوبا در ژاپن از مهمترین مراکز علمی و فناوری جهان است.
- ژاپن، از پیشرفته ترین کشورها در تولید انواع روبات است.

نکته: کشور ایران تلاش می کند با پیشرفت در صنایع نوین و فناوریانه، هم نیازهای داخلی را برطرف کند و هم با تولید و صدور کالاهای صنعتی پیشرفته، در بازارهای جهانی جایگاهی به دست آورد. از پارک های فناوری ایران می توان به پارک پردیس اشاره کرد.

دره سیلیکون کجاست

- دره سیلیکون (سیلیکون ولی) از اولین و مهمترین نواحی صنایع نو و دارای فناوری پیشرفته در جهان است و به آن قلب صنایع فضای مجازی جهان نیز می گویند
- این دره در جنوب شرقی سانفرانسیسکو در ایالت کالیفرنیا قرار دارد و نام آن از تعداد زیادی شرکت های تولید کننده تراشه های سیلیکونی که اولین بار در این منطقه مستقر شده اند، گرفته شده است.
- صدها شرکت بزرگ مرتبط با نرم افزار رایانه، اینترنت و پردازش اطلاعات جهان در این ناحیه مستقرند.
- این منطقه صدها مهندس، مخترع و محقق از سراسر جهان را به خود جذب کرده است که در مراکز پژوهش دانشگاهی و آزمایشگاهی آن مشغول به کارند.
- شرکت های مستقر در دره سیلیکون، هم با یکدیگر تبادل اطلاعات دارند و هم برای کسب سود بیشتر به رقابت شدید تجاری می پردازند.
- مردم جهان با خرید محصولات این شرکت ها، همه ساله میلیون ها دلار پول به «سیلیکون ولی» می فرستند.
- شرکت های مشهوری چون اپل، گوگل، اینتل، یاهو، سونی و ... در این منطقه مستقرند.

درس هفتم: نواحی اقتصادی (کشاورزی و صنعت)

الف) درست یا نادرست بودن جملات زیر را مشخص کنید.

- ۱- فعالیت های نوع اول، به فعالیت هایی گفته می شود که با استخراج و به دست آوردن مواد خام یا محصول از زمین یا دریا سر و کار دارند.
- ۲- به طور کلی، نواحی کشاورزی در جهان به دو نوع نواحی کشت معیشتی (غیر تجاری) و نواحی کشت تجاری تقسیم می شوند.
- ۳- از دهه ۱۹۷۰ میلادی با اصلاحات ارضی و به کار بردن روش های علمی، بذرهایی اصلاح شده و ... تولید کشاورزی چند برابر افزایش یافت.
- ۴- ایالات متحده آمریکا، اتحادیه اروپا، استرالیا، زلاندنو، آرژانتین و برزیل از مهم ترین مراکز دامداری تجاری در جهان هستند.
- ۵- پلانتیشن عبارت است از زمین های وسیع کشاورزی که به تولید یک محصول خاص اختصاص دارد.
- ۶- اروپای شمالی از مهم ترین نواحی صنعتی یا قطب های صنعتی جهان است.
- ۷- صنایع نوین یا های تک با فعالیت های اقتصادی نوع سوم ارتباط نزدیکی دارد.

پاسخ:

۱. درست
۲. درست
۳. نادرست: از دهه ۱۹۷۰ میلادی با انقلاب سبز تولید کشاورزی افزایش یافت.
۴. درست
۵. درست
۶. نادرست: اروپای غربی از مهم ترین نواحی صنعتی جهان است.
۷. نادرست: صنایع نوین یا های تک با فعالیت های اقتصادی نوع چهارم ارتباط نزدیکی دارد.

ب) جاهای خالی را با عبارت مناسب کامل کنید.

- ۸- فعالیت های نوع سوم به فعالیت هایی گفته می شود که در فرایند آن ها به دیگران ارائه می شود.
- ۹- در کشاورزی تولید محصول یا پرورش دام بیشتر در حد مصرف خانوار کشاورز یا فروش محلی صورت می گیرد و میزان تولید و سود اقتصادی کم است.
- ۱۰- شرکت های چند ملیتی که عمدتاً و هستند، با احداث پلانتیشن ها در کشورهای نواحی استوایی سرمایه گذاری می کنند.
- ۱۱- در کشت تک محصولی، به دلیل این که مزارع سالیان متمادی به کشت یک محصول اختصاص می یابند، خطر و خاک زیاد است.
- ۱۲- کشور در دو دهه اخیر در زمینه صنعت به رشد قابل ملاحظه ای دست یافته و به یک قدرت صنعتی تبدیل شده است.
- ۱۳- صنایع به طور عمده با میکروالکترونیک ها و ریزپردازنده ها سروکار دارد.
- ۱۴- پارک های علم و فناوری معمولاً در نزدیکی قطب های ایجاد می شوند و از تحقیقات دانشگاهی استفاده می کنند.
- ۱۵- از اولین و مهم ترین نواحی صنایع بود و دارای فناوری پیشرفته در جهان است.
- ۱۶- یکی از فعالیت های مهم بخش خدمات است که نقش مهمی در اقتصاد جهان دارد.

پاسخ:

۸. خدمات	۹. معیشتی	۱۰. آمریکایی - اروپایی	۱۱. فرسایش - ضعیف شدن
۱۲. چین	۱۳. نو یا های تک	۱۴. صنعتی	۱۵. دره سیلیکون
			۱۶. تجارت

پ) در جملات زیر عبارت صحیح را از داخل کمانک انتخاب کنید.

- ۱۷- کشاورزی تجاری به دنبال رشد (جمعیت - سرمایه) در جهان گسترش یافته است.
۱۸- ذرت به طور وسیعی در اغلب نواحی دنیا کشت می شود (ایالات متحده آمریکا - روسیه) حدود ۴۰ درصد ذرت جهان را تولید می کند.
۱۹- کشورهای فلیپین و (بنگلادش - پاکستان) با انقلاب سبز در زمینه تولید برنج به خود کفایی رسیدند.
۲۰- شرکت های چند ملیتی شرکت هایی هستند که معمولاً بخش مرکزی آن ها در کشورهای (در حال توسعه - پیشرفته صنعتی) قرار دارد.
۲۱- بیشتر مزارع تک محصولی نواحی استوایی در نزدیکی (خطوط راه آهن - ساحل دریاها) واقع شده اند.
۲۲- نواحی صنعتی ایالات متحده آمریکا بیشتر در شمال شرق و از کوه های (راکی - آپالاش) تا دریاچه های پنج گانه گسترده شده اند.
۲۳- امروزه کشورها سعی می کنند با ایجاد پارک های علمی و فناوری صنایع (نو - مادر) را گسترش دهند.

ک پاسخ:

۱۷. جمعیت	۱۸. ایالات متحده آمریکا	۱۹. پاکستان	۲۰. پیشرفته صنعتی
۲۱. ساحل دریاها	۲۲. آپالاش	۲۳. نو	

ت) عبارت مناسب را از ستون مقابل انتخاب کنید.

۲۴- از فعالیت های نوع چهارم است.	الف) اروپا
۲۵- در کشورهای آسیایی و آفریقایی بخش عمده غذای مردم را تشکیل می دهد.	ب) چین
۲۶- بیشتر برنج دنیا در این قاره کشت می شود.	پ) ICT
۲۷- این کشور بزرگترین تولید کننده برنج و از وارد کنندگان آن است.	ت) هند
۲۸- از نواحی صنعتی روسیه است.	ث) ولگا
	ج) غلات
	چ) گوشت
	ح) رور
	خ) آسیا

ک پاسخ:

۲۴. پ (ICT)	۲۵. ج (غلات)	۲۶. خ (آسیا)
۲۷. ب (چین)	۲۸. ث (ولگا)	

ث) به سوالات زیر پاسخ کوتاه بدهید.

۲۹- علت اهمیت اقتصاد در مطالعات جغرافیای ناحیه چیست؟

یکی از معیارهایی که در جغرافیا بر اساس آن می توان نواحی را از یکدیگر متمایز نمود و مطالعه کرد، معیار اقتصاد است.

۳۰- فعالیت های نوع اول اقتصادی را با مثال توضیح دهید.

این فعالیت ها با استخراج و به دست آوردن مواد خام یا محصول از زمین یا دریا سروکار دارند مانند کشاورزی، زراعت، دامپروری، صید ماهی، جنگلداری و استخراج معدن.

۳۱- فعالیت های نوع دوم اقتصادی را با مثال توضیح دهید.

شامل فعالیت هایی است که طی آن ها منابع و مواد اولیه در کارخانه ها تغییر شکل می یابند و به کالا تبدیل می شوند؛ مانند فعالیت های صنعتی، تولید پوشاک.

۳۲- در رابطه با فعالیت های اقتصادی نوع سوم با مثال توضیح دهید.

به فعالیت هایی گفته می شود که در فرآیند آن خدماتی به دیگران ارائه می شود؛ مانند حمل و نقل، بانکداری، امور پزشکی و درمانی، امور آموزشی، قضایی، خرید و فروش، تجارت و

۳۳- فعالیت های نوع چهارم شامل کدام دسته از فعالیت های اقتصادی می شود؟

بخشی از فعالیت های اقتصادی که فراهم کننده خدمات مربوط به جمع آوری و پردازش اطلاعات و فناوری های اطلاعاتی و ارتباطی (ICT) و پژوهش و تحقیق و توسعه است.

۳۴- نسبت اشتغال در فعالیت های چهارگانه در کشورها و نواحی مختلف جهان، چگونه است؟

این نسبت متفاوت است. در برخی نواحی جهان نسبت اشتغال در فعالیت های نوع اول و دوم و در برخی دیگر فعالیت های نوع سوم و چهارم غلبه دارد.

۳۵- علت اهمیت ویژه تأمین غذا و امنیت غذایی در چیست؟

یکی از نیازها و نگرانی های مهم بشر امروز تأمین غذاست و امنیت غذایی جزء اهداف و برنامه های مهم همه کشورها محسوب می شود.

۳۶- چرا کشاورزی یک فعالیت بسیار مهم اقتصادی است؟

چون پاسخگوی یکی از نیازها و نگرانی های مهم بشر یعنی تأمین غذا و امنیت غذایی است.

۳۷- چند نمونه از معیارهای طبقه بندی نواحی کشاورزی در جهان را نام ببرید.

معیشتی یا تجاری بودن اندازه و وسعت زمین مالکیت زمین (شخصی دولتی، اجاره ای و ...) میزان سرمایه، نیروی انسانی و کاربرد ماشین آلات و فناوری و ...

۳۸- به طور کلی، نواحی کشاورزی در جهان چند نوع اند؟

دو نوع (الف) نواحی کشت معیشتی (غیر تجاری) (ب) نواحی کشت تجاری.

۳۹- ویژگی های کشاورزی معیشتی را بنویسید.

در کشاورزی معیشتی تولید محصول یا پرورش دام بیشتر در حد مصرف خانوار کشاورز یا فروش محلی صورت می گیرد و میزان تولید و سود اقتصادی کم است.

۴۰- هدف از تولید محصول در کشاورزی تجاری چیست؟

در کشاورزی تجاری تولید محصول کشاورزی یا پرورش دام به منظور فروش در بازارهای داخلی یا صادرات به کشورهای دیگر و با هدف کسب سود انجام می شود.

۴۱- مهم ترین ویژگی های کشاورزی تجاری را بنویسید.

در این نوع کشاورزی معمولاً از فناوری های پیشرفته و ابزار آلاتی مانند تراکتور، کمباین، بذر اصلاح شده و کود شیمیایی استفاده می شود. این نوع کشت به سرمایه بسیار نیاز دارد و میزان تولید محصول در آن زیاد است.

۴۲- علت گسترش کشاورزی تجاری در جهان چیست؟

کشاورزی تجاری به دنبال رشد جمعیت در جهان گسترش یافته است و هم در کشورهای پیشرفته و هم در کشورهای کمتر توسعه یافته جهان رواج دارد.

۴۳- انواع کشاورزی غیر تجاری را بنویسید.

۱) گله داری شبانی (۲) کشت نوبتی (کوچنده) (۳) کشت برنج آبی (غرقابی) (۴) کشت غله روستایی و دامداری (۵) زراعت بدون ساکن

۴۴- سه نوع از انواع کشاورزی تجاری را بنویسید.

الف) کشت غله تجاری (ب) دامداری تجاری (ب) کشت تک محصولی تخصصی (پلاتیشن)

۴۵- مهم ترین مناطق کشت و تولید گندم جهان کدام اند؟

چین، هند، ایالات متحده آمریکا روسیه، کانادا، فرانسه و استرالیا

۴۶- شرایط خاص کشت برنج چیست؟

تولید این محصول نیاز به آب و هوای گرمسیری و نیمه گرمسیری، رطوبت هوا و آب زیاد دارد.

۴۷- بیشتر برنج دنیا در کدام مناطق کشت می شود؟

در قاره آسیا به ویژه آسیای شرقی و جنوب شرقی

۴۸- مهم ترین ویژگی های مزارع غله تجاری را بنویسید.

مزارع غله تجاری معمولاً بسیار بزرگ اند و کاشت و برداشت محصول در آن ها به صورت ماشینی انجام می شود. گاه این مزارع به صورت یک شرکت یا اتحادیه بزرگ اداره می شوند.

۴۹- منظور از اصطلاح «کشت و صنعت» چیست؟

در مزارع کشاورزی تجاری معمولاً در کنار مزارع، کارخانه هایی برای تبدیل، بسته بندی و توزیع محصولات در بازارهای مصرف پدید می آید که در اصطلاح به آن ها «کشت و صنعت» می گویند.

۵۰- از بقایای برداشت غلات معمولاً چه استفاده ای به عمل می آید؟

برای خوراک دام استفاده می شود.

۵۱- انقلاب سبز برای کشورهای پاکستان و فیلیپین چه پیامد مثبتی به همراه داشت؟

این دو کشور در زمینه تولید برنج به خود کفایی رسیدند.

۵۲- هدف از دامداری تجاری چیست؟

در دامداری تجاری، دامداران برای تولید گوشت، شیر و سایر لبنیات یا پشم به نگهداری دام ها و پرواربندی آن ها مشغول اند.

۵۳- مهم ترین ویژگی های دامداری تجاری را بنویسید.

از تجهیزات مدرن و روش های علمی بهره می برند. هم چنین این گونه دامداری ها ممکن است در کنار مزارع بزرگ غله تجاری ایجاد شوند و از بقایای محصولات کشاورزی برای تغذیه دام استفاده کنند.

۵۴- مهم ترین مراکز دامداری تجاری در جهان در کجا قرار دارد؟

ایالات متحده آمریکا، اتحادیه اروپا، استرالیا، ژلاندنو، آرژانتین و برزیل

۵۵- کدام محصولات استوایی در مزارعی که به پلانتیشن معروف است تولید می شوند؟

قهوه، آناناس، موز، کاکائو، نخل روغنی و

۵۶- هدف از تولید محصولات در پلانتیشن ها چیست؟

این محصولات برای صادرات و عرضه به بازارهای فروش جهانی تولید می شوند.

۵۷- مزارع محصولات جای نواحی استوایی در کدام نواحی قرار دارند؟

نواحی گرم و مرطوب استوایی در کشورهای مجاور استوا در قاره های آسیا، آفریقا و آمریکای جنوبی

۵۸- امروزه مالکیت مزارع تک محصولی تخصصی با پلانتیشن ها چگونه است؟ چرا؟

مالکیت آن ها در اختیار شرکت های بزرگ به ویژه شرکت های چند ملیتی می باشد؛ زیرا این گونه مزارع به سرمایه گذاری زیادی نیاز دارند.

۵۹- شرکت های چند ملیتی چگونه شرکت هایی هستند؟

شرکت های چند ملیتی شرکت هایی هستند که معمولاً بخش مرکزی آن ها در کشورهای پیشرفته صنعتی قرار دارد و شعبه ها و کارخانه های مونتاژ آن ها در سایر نواحی ایجاد شده اند.

۶۰- قلمرو شرکت های چند ملیتی کجاست و ملیت این شرکت ها عمدتاً چگونه است؟

این شرکت ها در خارج از مرزهای کشور مبدا فعالیت می کنند. شرکت های چند ملیتی، عمدتاً آمریکایی و اروپایی هستند.

۶۱- چرا پلانتیشن ها مزارع خود را در کشورهای نواحی استوایی ایجاد می کنند؟

به خاطر استفاده از نیروی کارگر ارزان قیمت آن ها

۶۲- چرا مزارع تک محصولی نواحی استوایی را در کنار سواحل ایجاد می کنند؟

تا بتوانند از کشتی ها برای صدور محصولات به نواحی مختلف جهان استفاده کنند.

۶۳- در گزارش سازمان فائو پیرامون سوء تغذیه و گرسنگی به چه نکاتی اشاره شده است؟

بر اساس این گزارش بیش از ۸۰۰ میلیون نفر از مردم جهان به سوء تغذیه دچارند و میلیون ها نفر گرسنه در قاره های آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین و حوزه کارائیب زندگی می کنند.

۶۴- قربانیان اصلی سوء تغذیه کدام گروه سنی هستند و پیامدهای آن چیست؟

کودکان قربانیان اصلی سوء تغذیه محسوب می شوند و گرسنگی آسیب های جدی و جبران ناپذیری چون ناتوانی در یادگیری و مرگ زودرس به آن ها وارد می کند.

۶۵- به چه صنایعی کارخانه ای گفته می شود؟

این صنایع شامل ماشین آلات و ابزار الکترونیک پوشاک و نساجی و چرم، محصولات غذایی، چوب و کاغذ، صنایع شیمیایی و دارو و ... است.

۶۶- با توجه به این که صنایع کارخانه ای تقریباً در همه کشورها وجود دارد، تفاوت آن ها در چیست؟

نواحی جهان از نظر تعداد صنایع کمیت و کیفیت تولیدات کارخانه ای و هم چنین سودی که از راه صدور کالاهای صنعتی به دست می آورند یکسان نیستند.

۶۷- مهم ترین نواحی صنعتی با قطب های صنعتی جهان را نام ببرید.

(الف) آمریکای شمالی (ب) اروپای غربی (ب) مشرق جنوب و جنوب شرقی آسیا (ت) روسیه و اروپای شرقی

۶۸- نواحی صنعتی آمریکای شمالی شامل چه مناطقی است؟

شامل ایالات متحده آمریکا و کانادا است. نواحی صنعتی ایالات متحده آمریکا بیشتر در شمال شرق و از کوه های آپالاش تا دریاچه های پنج گانه گسترده شده اند.

۶۹- ناحیه صنعتی اروپای غربی شامل کدام مناطق است؟

مهم ترین نواحی صنعتی اروپا در غرب این قاره قرار دارند. ناحیه رور در کشور آلمان و نواحی صنعتی انگلستان، فرانسه و شمال ایتالیا از نواحی صنعتی مهم در جهان هستند.

۷۰- نواحی صنعتی هند را نام ببرید.

دو ناحیه صنعتی کلکته و بمبئی از نظر توسعه صنعت اهمیت جهانی دارند.

۷۱- کشورهای صنعتی مشرق، جنوب و جنوب شرقی آسیا را بنویسید.

ژاپن، چین، هند، کره جنوبی، تایوان، مالزی و سنگاپور

۷۲- نواحی صنعتی روسیه و اروپای شرقی را بنویسید.

ناحیه مسکو، قفقاز، ولگا (در کشور شوروی سابق) و جمهوری های چک و لهستان از اروپای شرقی

۷۳- صنایع های تک با کدام صنایع سروکار دارند؟

این صنایع به طور عمده با میکرو الکترونیک ها و ریز پردازنده ها سروکار دارند.

۷۴- صنایع های تک شامل کدام گروه از صنایع می شوند؟

صنایع دانش بنیان، مهندسی پزشکی، انرژی های نو، زیست فناوری و

۷۵- هدف از ایجاد پارک های علم و فناوری چیست؟

امروزه کشورها سعی می کنند با ایجاد پارک های علم و فناوری صنایع نو را گسترش دهند.

۷۶- معمولاً پارک های علم و فناوری در چه مناطقی ایجاد می شوند؟ و ویژگی این مناطق چیست؟

این پارک ها معمولاً در نزدیکی قطب های صنعتی ایجاد می شوند و از تحقیقات دانشگاهی استفاده می کنند در این مناطق آزمایشگاه های متعدد تحقیقاتی و پژوهشگرانی که به ابداع و نوآوری مشغول اند، تمرکز یافته اند.

۷۷- قلب صنایع فضای مجازی جهان کجاست؟

دره سیلیکون (سیلیکون ولی) از اولین و مهم ترین نواحی صنایع نو و دارای فناوری پیشرفته در جهان است و به آن قلب صنایع فضای مجازی جهان می گویند.

۷۸- دره ی سیلیکون یا سیلیکون ولی در کجا واقع شده است؟ و علت این نام گذاری چیست؟

این دره در جنوب شرقی سانفرانسیسکو در ایالت کالیفرنیا قرار دارد و نام آن از تعداد زیادی شرکت های تولید کننده تراشه های سیلیکونی که اولین بار در این منطقه مستقر شده اند، گرفته شده است.

۷۹- دره ی سیلیکون محل تمرکز کدام نوع شرکت ها می باشد؟

صدها شرکت بزرگ مرتبط با نرم افزار رایانه اینترنت و پردازش اطلاعات جهان در این ناحیه مستقرند.

۸۰- رابطه شرکت های مستقر در سیلیکون ولی با یکدیگر چگونه است؟

شرکت های مستقر در دره سیلیکون هم با یکدیگر تبادل اطلاعات دارند و هم برای کسب سود بیشتر به رقابت شدید تجاری می پردازند.

۸۱- بخشی خدمات شامل کدام دسته از فعالیت های اقتصادی می شود؟

مؤسسات و نهادهای مالی، بانک ها، مؤسسات گردشگری و مجتمع های رفاهی، مؤسسات حمل و نقل، مراکز درمانی - آموزشی و

ج) اصطلاحات و مفاهیم زیر را تعریف کنید.

- ۸۲- اقتصاد :
- ۸۳- انقلاب سبز :
- ۸۴- پلانتیشن :
- ۸۵- های تک :
- ۸۶- دره سیلیکون :

ک) پاسخ :

- ۸۲. اقتصاد نظامی از تولید توزیع مبادله و مصرف کالاها و خدمات توسط گروه های مختلف اجتماعی در یک ناحیه است.
- ۸۳. انقلاب سبز مجموعه اقداماتی بود که باعث افزایش تولید محصولات کشاورزی شد.
- ۸۴. عبارت است از زمین های وسیع کشاورزی که به تولید یک محصول خاص اختصاص می باید.
- ۸۵. مجموعه ای از صنایع جدید است که با میکروالکترونیک ها و ریز پردازنده ها سروکار دارد.
- ۸۶. این منطقه از اولین و مهم ترین نواحی صنایع نو و دارای فناوری پیشرفته در جهان است.

چ) به سوالات زیر پاسخ کامل بدهید.

۸۷- تقسیم بندی فعالیت های اقتصادی در گذشته و حال حاضر چگونه است؟

در گذشته فعالیت های اقتصادی به سه گروه یا سه بخش عمده تقسیم می شدند. از دهه ۱۹۸۰ میلادی یک بخش دیگر به بخش های قبلی افزوده شد و فعالیت های نوع چهارم نام گرفت. به عبارت دیگر، امروزه فعالیت های اقتصادی را به چهار گروه یا بخش تقسیم می کنند.

۸۸- در رابطه با انقلاب سبز توضیح دهید.

از دهه ۱۹۷۰ میلادی با انقلاب سبز و به کار بردن روش های علمی بذرهایی اصلاح شده کود و آفت کش های شیمیایی و ماشین آلات، برخی کشورها موفق شدند تولید کشاورزی خود را به چند برابر افزایش دهند که از جمله این کشورها می توان به فیلیپین و پاکستان اشاره کرد که در زمینه تولید برنج به خود کفایی رسیدند.

۸۹- مزارع پلانتیشن جنوب ایالات متحده آمریکا چگونه شکل گرفت؟

در گذشته، وقتی اروپاییان قاره آمریکا را کشف و به آنجا مهاجرت - کردند و در آنجا ساکن شدند. برخی از تاجران ثروتمند، مزارع تجاری وسیع تک محصولی (پلانتیشن) را به ویژه در جنوب ایالات متحده احداث کردند.

۹۰- چرا کارشناسان محیط زیست، کشت تک محصولی را برای محیط زیست خطرناک می دانند؟

از نظر کارشناسان محیط زیست در کشت تک محصولی به دلیل این که مزارع سالیان متمادی به کشت یک محصول اختصاص می یابند، خطر فرسایش و ضعیف شدن خاک زیاد است. به علاوه استفاده مداوم و زیاد از کودها و آفت کش های شیمیایی در این مزارع نیز به محیط زیست این نواحی آسیب می رساند.

۹۱- دلایل اصلی گرسنگی و فقر در جهان چیست؟

علت اصلی گرسنگی فقر است. بی عدالتی یعنی توزیع نابرابر درآمدها در جهان موجب می شود عده ای قادر به خرید مواد غذایی نباشند. جنگ ها و مهاجرت های اجباری عامل دیگر فقر و بی پولی و به دنبال آن گرسنگی محسوب می شوند. تغییرات آب و هوایی و وقوع خشکسالی؛ سیل، طوفان و نظایر آن نیز موجب کاهش ذخیره جهانی غلات و بالا رفتن قیمت های مواد غذایی می شوند و در نتیجه بر ناتوانی مردم در خرید غذا و افزایش گرسنگی تأثیر می گذارند.

۹۲- ویژگی های مهم صنایع نو را بنویسید.

- (۱) این صنایع عمدتاً بر محور فناوری پیشرفته و استفاده از متخصصان و محققان قرار دارند.
- (۲) پیشرفت آن ها بر مبنای نوآوری و رقابت است. (۳) این صنایع ناگزیر به برقراری ارتباط با فناوری های روز دنیا و صادر کردن کالاهای تولید شده به کشورهای دیگر جهان اند.

درس هشتم: نواحی اقتصادی (تجارت و اقتصاد جهانی)

- مقدمه
 - صادرات کشورهای در حال توسعه
 - صادرات کشورهای توسعه یافته
- تجارت
 - تعریف تجارت
 - انواع تجارت
 - اهمیت تجارت
- اقتصاد جهانی
 - تعریف
 - انواع نواحی از نظر مبادلات تجاری
 - تقسیم
 - صادرات مواد اولیه
 - صادرات کالاهای ساخته شده
 - اوپک
- نابرابری در اقتصاد جهان
 - تجارت کشورها در گذشته
 - راه ابریشم
 - عصر اکتشافات (۱۵ - ۱۶)
 - کشورهای مستعمره (هند، کنگو، الجزایر)
 - پس از جنگ جهانی دوم
 - استقلال
 - بلوک غرب و شرق
 - صدور سرمایه
 - شرکت های چندملیتی
- نابرابری اقتصادی، نابرابری فضایی
 - شاخص توسعه انسانی
 - درآمد
 - امید به زندگی
 - سواد
 - شکاف بیشتر فقر و رفاه
 - عدم تعادل در منابع و امکانات ← نابرابری فضایی

- مرکز و پیرامون
 - نظام سرمایه داری
 - مرکز
 - کانون سلطه
 - ویژگی ها
 - تجارت
 - مثال ها
 - پیرامون
 - ویژگی ها
 - تجارت
 - مثال ها
 - نیمه پیرامون
 - جایگاه
 - ویژگی ها
 - مثال ها

- تجارت بین الملل و حفاظت از اقتصاد کشورها
 - موازنه تجاری
 - کاهش موازنه تجاری منفی
 - تعرفه گمرکی
 - مالیات
 - ممنوعیت واردات
 - اتحادیه ها

- (۱) تشکیل اتحادیه های اقتصادی - تجاری منطقه ای
 - کشورهای همسایه
 - کاهش مالیات و تعرفه های گمرکی
 - مثال ها

- (۲) ایجاد مناطق آزاد تجاری
 - علت
 - ویژگی ها
 - مشکل
 - مثال ها

- تجارت بین المللی و حمل و نقل دریایی
 - اهمیت
 - ۹۰ درصد از نظر وزن
 - انواع کشتی ها

درس ۸: نواحی اقتصادی (تجارت و اقتصاد جهانی)

تمام کشورهای دنیا صادرات و واردات دارند.

تجارت (بازرگانی)

تجارت ← خرید و فروش کالاها و خدماتی است که نیازها یا خواسته های ما را برآورده می کنند. تجارت و داد و ستد کالاها و خدمات ممکن است: (۱) در داخل مرزهای یک کشور و بین بخش های مختلف آن جریان داشته باشند و یا (۲) بین یک کشور و کشورهای دیگر صورت بگیرد. **به طور خلاصه تجارت دو نوع است: (۱) تجارت داخلی (۲) تجارت خارجی**

نکته:

امروزه هیچ کشوری از نظر منابع و مواد خام و کالاهای صنعتی، خودکفا و بی نیاز از مبادله با سایر نواحی جهان نیست.

اقتصاد جهانی

- منظور از اقتصاد جهانی، تجارت بین المللی کالاها و خدماتی است که بر مبنای ارزش یک پول معین صورت می گیرد.
- بخش های مختلف اقتصاد هر کشور با تجارت بین المللی سروکار دارد.
- صادرات کشور ما نفت خام، مواد پتروشیمی، قالی و خشکبار است.
- افزایش یا کاهش قیمت محصولات صادراتی بر روی اقتصاد و زندگی ما تاثیر می گذارد.

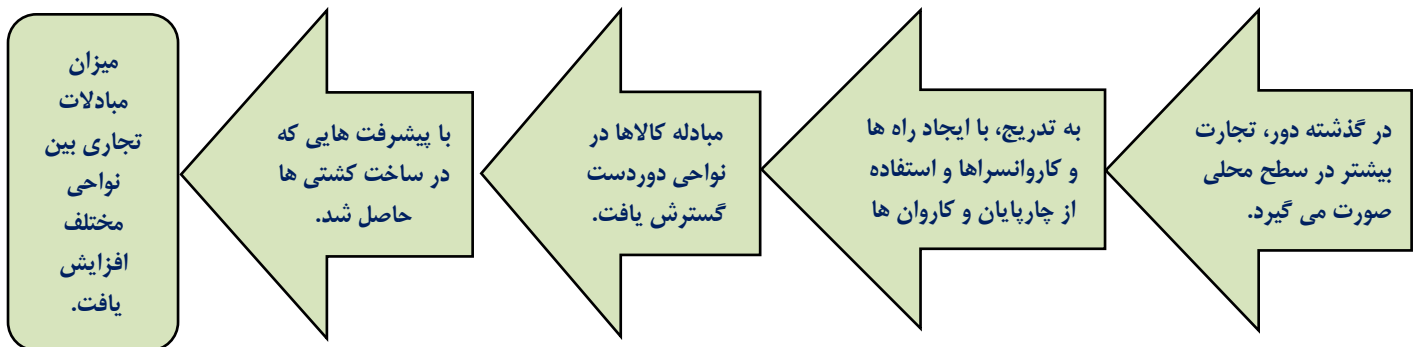
انواع نواحی از نظر مبادلات تجاری جهانی

- به طور کلی، در نتیجه فرایندی که تاکنون در اقتصاد جهانی طی شده است، نواحی از نظر نوع غالب مبادلات اقتصادی به دو گروه اصلی تقسیم می شوند:
- **الف) کشورهایی که اقتصاد آن ها به طور عمده مبتنی بر تولید و صدور مواد اولیه خام و منابع انرژی و معدنی است. ویژگی این دسته کشورها عبارت است از:**
 - (۱) اقتصاد این کشورها در برابر نوسانات قیمت در بازارهای جهانی آسیب پذیری زیادی دارد.
 - (۲) کاهش قیمت خرید محصولات آن ها می تواند شوک های عظیمی به اقتصادشان وارد کند.
 - (۳) در این نوع اقتصاد، حمایت از بخش های تولید داخلی ضعیف است و واردات گسترش زیادی دارد.
- **ب) کشورهایی که اقتصاد و درآمد آن ها به طور عمده مبتنی بر تولید و صدور انواع کالاهای کارخانه ای و صنعتی همراه با فناوری های پیشرفته و نوین است.**

نکته: در بین کشورهای صادرکننده مواد خام و منابع انرژی، برخی کشورهای صادرکننده نفت و گاز برای دفاع از منافع خود و جلوگیری از آسیب پذیری ناشی از کاهش قیمت نفت در بازار جهانی، با یکدیگر متحد شده و سازمان «اوپک» را به وجود آورده اند.

نابرابری در اقتصاد جهانی

- در جهان امروز همه کشورها ناگزیر به **مبادله و تجارت اند**، اما نکته مهم این است که همه نواحی و کشورها در اقتصاد جهانی موقعیت یکسانی ندارند و جایگاه آن ها متفاوت است.
- تفاوت در **جایگاه اقتصادی** کشورها ← تأثیرات زیادی در زندگی مردم کشورهای مختلف می گذارند.
- برای آن که به **وضعیت نابرابر** نواحی در اقتصاد جهانی امروز بهتر پی ببریم باید ← به **پیشینه تعامل و روابط اقتصادی** در جهان توجه کنیم.

تجارت تا قرن ۱۵ میلادی: شبکه راه های به هم پیوسته **جاده ابریشم** را شکل داد ← این شبکه **بزرگترین** شبکه داد و ستد جهانی بود.

جاده ابریشم، شرق و غرب جهان آن روز را از **چین در شرق آسیا** تا اروپا در کنار **دریای مدیترانه** در بر می گرفت.

عصر اکتشافات جغرافیایی: با ورود **عصر اکتشافات جغرافیایی** و پیشرفت در دریانوردی در قرن **پانزدهم و شانزدهم** میلادی، اروپاییان به سرزمین هایی نو در آمریکا و اقیانوسیه دست یافتند و با تصرف بخش هایی از آسیا، آفریقا و آمریکای جنوبی و ایجاد مستعمرات، به استخراج و غارت منابع طبیعی آن ها پرداختند.

قرن هجدهم و انقلاب صنعتی: از قرن هجدهم، با وقوع **انقلاب صنعتی**، استعمارگری اروپایی ها در جهان گسترش یافت. در این دوره، **کارخانه های انگلستان** و دیگر کشورهای اروپایی برای تولید کالاهای صنعتی به مواد اولیه و خام نیاز داشتند و استعمارگران اروپایی با تسلط بر نواحی مختلف جهان، منابع و مواد اولیه گران بها مانند طلا، الماس، نفت، چوب و دیگر مواد معدنی را به کشورهای خود سرازیر کردند.

کشور وسیع **هند** ← به مدت چند قرن مستعمره **انگلستان** بود.

سرزمین وسیع و زرخیز **اندونزی** ← مستعمره کشور کوچک **هلند** بود.

کشور **کنگو** در آفریقا ← سال ها مستعمره **بلژیک** بود.

الجزایر ← سال ها مستعمره **فرانسه** بود.

نکات:

- (۱) **کشورهای استعمارگر** در سایر نواحی جهان نیز که رسماً مستعمره آن ها نبودند، از طریق **فشار بر حکومت ها** یا **دخالت های نظامی**، امتیازاتی به نفع خود می گرفتند.
- (۲) **ثروت رایگان و ارزان** مستعمرات از عوامل مهم رشد سریع کشورهای اروپایی بود.

پس از جنگ جهانی اول و دوم: پس از جنگ های جهانی اول و دوم، نهضت های استقلال طلبانه در کشورهای مستعمره بیشتر شد و به تدریج، کشورهای مستعمره به استقلال دست یافتند و به عضویت سازمان ملل متحد درآمدند. به این ترتیب؛ دوره استعمار کهن که در آن قدرت نظامی و اشتغال سرزمین ها اهمیت ویژه ای داشت، به پایان رسید. اما رابطه نابرابر اقتصادی بین نواحی جهان همچنان ادامه پیدا کرد و شکل های جدیدی به خود گرفت.

پس از جنگ جهانی دوم، کشورهای جهان به دو بلوک تقسیم شدند.

بلوک شرق ← کشورهای کمونیستی
(شوروی سابق، چین و اروپای شرقی)

بلوک غرب ← کشورهای سرمایه داری
(آمریکا و اروپای غربی)

جنگ جهانی اول و دوم خسارت های زیادی به کشورهای سرمایه داری صنعتی وارد آورد. کشورهای سرمایه داری صنعتی و در راس آن ها آمریکا برای بهره برداری از منابع سرزمین های دیگر و همچنین جلوگیری از گسترش کمونیسم، وارد مرحله تازه ای شدند و آن مرحله صدور سرمایه — علاوه بر صدور کالا بود؛ به این ترتیب که علاوه بر وارد کردن فشارهای سیاسی به حکومت ها، به سرمایه گذاری و ایجاد کارخانه های مونتاژ در دیگر نقاط جهان و بهره کشی از آن ها اقدام کردند.

البته در این مرحله کشورهایی که از نظر علم و فناوری صنعتی عقب مانده بودند، همچنان به فروش منابع و مواد اولیه و خام و خرید و واردات کالاهای کارخانه ای از کشورهای پیشرفته صنعتی ادامه دادند.

یکی از مهمترین ویژگی های این دوره، گسترش شرکت های چند ملیتی بود.

شرکت های چند ملیتی؛ مانند جنرال الکتریک، رویا داج شل، اگزون موبیل، توتال، فولکس واگن و ...

شرکت های چند ملیتی

- این شرکت ها نقش مهمی در تجارت جهانی دارند.
- شعبه اصلی این شرکت ها در کشورهای پیشرفته صنعتی (مادر) است.
- طراحی و فناوری علمی اصلی تولید در کشور مادر صورت می گیرد.
- شرکت های چندملیتی شعبه هایی نظیر کارخانه های مونتاژ یا شرکت های وابسته در کشورهای دیگر ایجاد می کنند تا بتوانند کالاها و خدمات خود را در آن کشورها تولید کنند و به فروش برسانند.
- شرکت های چندملیتی از شرکت های محلی در کشورهای میزبان برای تولید یا فروش کالاها و خدمات خود استفاده می کنند.

سرمایه گذاری های شرکت های چندملیتی

- در هفتادسال اخیر، صنایع و بانک های ایالات متحده آمریکا، اروپای غربی و ژاپن به شکل قابل توجهی در دیگر مناطق جهان سرمایه گذاری کرده اند.
- ایالات متحده آمریکا برای تشویق شرکت های خود به سرمایه گذاری در خارج از کشور، به آن ها کمک های مالی و حمایتی کرده است.

دلایل علاقه شرکت های چندملیتی به سرمایه گذاری در کشورهای دیگر

چون از طریق این سرمایه گذاری ها به امتیازات زیادی دست پیدا می کنند:

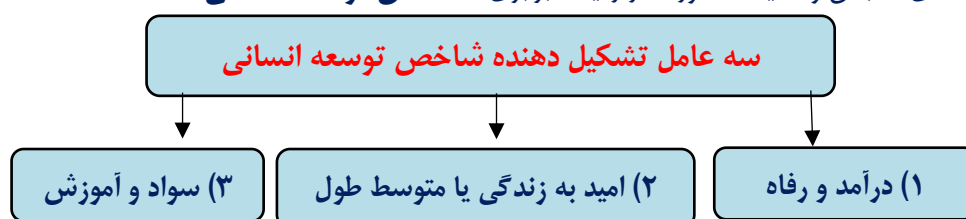
- (۱) استفاده از منابع طبیعی کشورهای دیگر با احداث کارخانه ها یا شرکت ها
- (۲) استفاده از نیروی کار ارزان قیمت این نواحی
- (۳) فعالیت و تولید آسان تر و ارزان تر به دلیل سخت نبودن نظام مالیاتی و بیمه کارگران و قوانین و مقررات زیست محیطی

نکات:

- (۱) افزایش فروش و سود این شرکت ها بدون توجه به منافع کشورهای میزبان
- (۲) با ایجاد انحصار و خارج کردن شرکت های بومی از دور رقابت و ورشکستگی این شرکت ها ← وابستگی این نواحی به کشورهای توسعه یافته صنعتی بیشتر می شود.

نابرابری اقتصادی، نابرابری فضایی

ما در جهانی آکنده از نابرابری زندگی می کنیم؛ جهانی که در آن تعداد زیادی از مردم مجبور به تحمل فقر و رنج اند. یکی از ملاک های سنجش و مقایسه کشورها در زمینه نابرابری «شاخص توسعه انسانی» است.

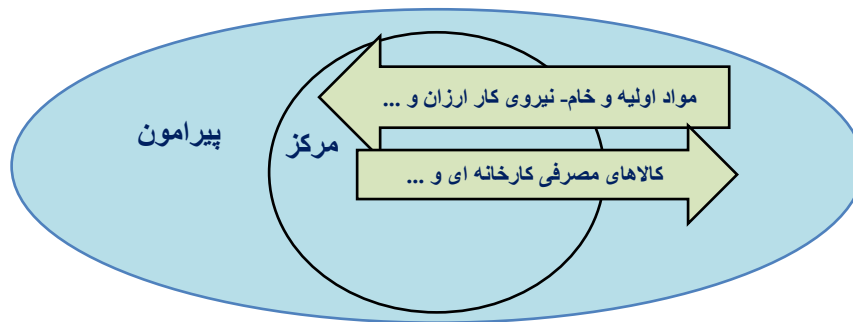

- درآمد و رفاه**
- این عامل جنبه اقتصادی دارد.
 - امروزه ثروت و درآمد جهان به شدت در دست برخی کشورها متمرکز شده است.
 - مردم برخی از کشورها درآمد و سطح زندگی و رفاه خوبی دارند؛ در برخی کشورها مردم با فقر و کمبود امکانات زندگی مواجه اند.
 - گزارش های پژوهشگران درباره وضعیت ثروت و فقر در دنیا نشان می دهد که این شکاف هر روز بیشتر می شود.

- نابرابری اقتصادی در فضای جغرافیایی**
- نابرابری اقتصادی در فضای جغرافیایی جلوه گر می شود؛ چون ← منابع، امکانات و خدمات به طور عادلانه توزیع نمی شود.
 - نابرابری را می توان در سطح زمین و فضایی که انسان ها در آن زندگی می کنند؛ مشاهده کرد.
 - در نتیجه نابرابری اقتصادی، ناحیه هایی پدید می آیند که از نظر امکانات، تسهیلات و چشم اندازهای جغرافیایی با یکدیگر تفاوت دارند.

مرکز - پیرامون

در نظام سرمایه داری جهانی، بر اساس روابط و مبادله نابرابری که بین نواحی پدید آمده است، برخی نواحی نقش «مرکز» یافته و بر سایر نواحی غالب و مسلط شده اند. برخی نواحی نیز نقش «پیرامون» دارند که به لحاظ اقتصادی به مرکز وابسته اند. بر اساس این نظریه، مرکز، پیرامون را استثمار می کند و بر آن سیطره اقتصادی دارد.

مرکز

منظور از **مرکز**، کانون های سلطه ی اقتصادی بر جهان است. کشورهای توسعه یافته صنعتی که از نظر درآمد و ثروت بالاترین موقعیت را دارند، **مرکز** نامیده می شوند.

- این کشورها مانند یک قطب آهن ربا عمل می کنند و بخش عمده ای از **سود و ثروت** جهان را دریافت و جذب می کنند.
- آن ها به سرمایه گذاری در دیگر نواحی جهان می پردازند.
- این کشورها از **صنایع نو و خدمات پیشرفته**، فناوری بالا و نیروی ماهر و متخصص و زیرساخت های مناسب برای توسعه اقتصادی مانند حمل و نقل پیشرفته و سطح بالای زندگی و رفاه اجتماعی برخوردارند.
- در نتیجه نابرابری اقتصادی، ناحیه هایی پدید می آیند که از نظر امکانات، تسهیلات و چشم اندازهای جغرافیایی با یکدیگر تفاوت دارند.
- کشورهای مرکز، **مواد خام** را با قیمت ارزان تر از کشورهای پیرامون به دست می آورند و کالاهای ساخته شده صنعتی را با **سود بیشتر** به آن ها می فروشند.
- آنان از طریق سرمایه گذاری با **شرکت های چندملیتی** از نیروی کار ارزان قیمت کشورهای پیرامون استفاده می کنند.
- کشورهای مرکز گاهی با روش های مختلف افراد با استعداد و متخصص یا به اصطلاح، **مغزهای متفکر** را نیز از کشورهای پیرامون به خود جذب می کنند؛ در حالی که کشورهای پیرامون هزینه های تحصیل و رشد این افراد را پرداخته اند.

**ویژگی های
کشورهای مرکز**

مثال: کشورهای آمریکای شمالی، اروپای غربی، ژاپن و استرالیا جزء کشورهای مرکز هستند.

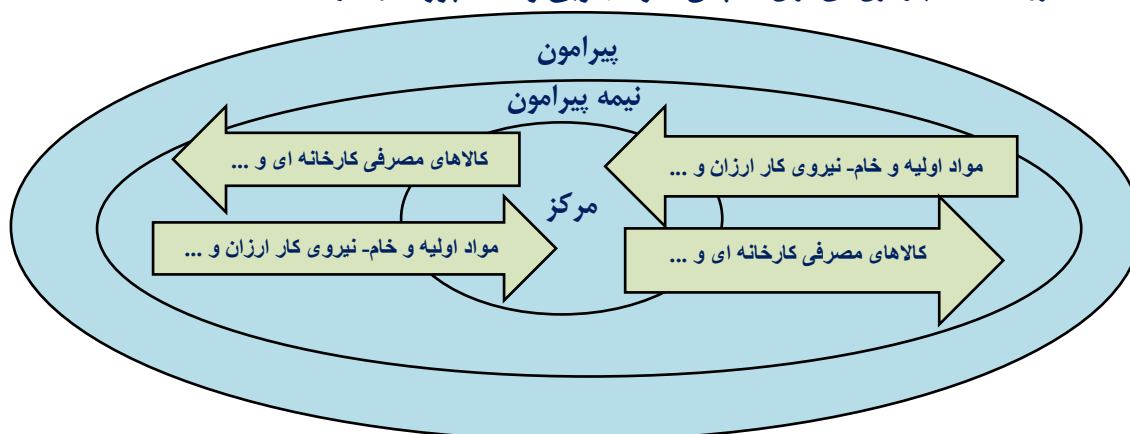
کشورهای پیرامون

- کشورهای پیرامون عمدتاً تولیدکننده و صادرکننده **مواد اولیه و خام** اند.
 - این کشورها از نظر توسعه صنعتی و فناوری های نوین در **سطح پایین تری** قرار دارند.
 - این کشورها به واردات کالاهای صنعتی از مرکز وابسته اند.
 - این کشورها بازارهای خوبی برای فروش محصولات کشورهای مرکز هستند.
 - کشورهای پیرامون با **کمبود نیروی ماهر و متخصص و زیرساخت ها** و تجهیزات لازم برای توسعه صنعتی مواجه اند.
- مثال:** از جمله کشورهای پیرامون در قاره آسیا، **آفریقا و آمریکای لاتین** می توان به افغانستان، بنگلادش، مراکش، نامیبیا، پرو و نیکاراگوئه اشاره کرد.

نکته: جایگاه کشورها به عنوان مرکز و پیرامون در طول زمان ثابت نیست و ممکن است تغییر کند. نظریه پردازان مرکز-پیرامون معتقدند که در طول زمان گروهی از کشورها جایگاه نیمه پیرامون یافته اند.

کشورهای نیمه پیرامون

- این کشورها بین مرکز و پیرامون قرار گرفته اند.
- این کشورها از نظر اقتصادی از کشورهای پیرامون قوی ترند اما هنوز از نظر قدرت اقتصادی به کشورهای مرکز نرسیده اند.
- این کشورها بین کشورهای مرکز و پیرامون نقش واسطه را بازی می کنند و ساختار اقتصادی و اجتماعی آن ها دچار تغییرات و تحولات صنعتی و فناورانه شده است.
- از جمله کشورهای نیمه پیرامون می توان به چین، کره جنوبی و سنگاپور اشاره کرد.

تجارت بین المللی و حفاظت از اقتصاد کشورها

اگر ارزش صادرات یک کشور از واردات آن بیشتر باشد. این کشورها سود بیشتری به دست می آورند و استانداردهای زندگی و رفاه را در کشور خود بهبود می بخشند.	انواع موازنه تجاری مثبت
اگر ارزش واردات بیشتر از صادرات باشد، موازنه منفی است که به آن کسری تجاری می گویند و برای اقتصاد کشور نامطلوب است.	موازنه تجاری منفی

راه های کاهش تاثیرات منفی تجارت خارجی بر صنایع و اقتصاد

معمولا کشورها برای این که تاثیرات منفی تجارت خارجی (صادرات و واردات) را بر صنایع و اقتصاد خود کاهش دهند و به رونق و توسعه اقتصادی دست یابند، اقدامات زیر را انجام می دهند:

- وضع تعرفه های گمرکی و مالیات بر کالاهای وارداتی
- محدود یا ممنوع کردن واردات برخی کالاها در دوره زمانی خاص
- تشکیل اتحادیه های اقتصادی- تجاری منطقه ای
- ایجاد مناطق آزاد تجاری

- ۱- تشکیل اتحادیه های اقتصادی - تجاری منطقه ای (ناحیه ای)
- اتحادیه های اقتصادی - تجاری منطقه ای، میان کشورهای همسایه شکل می گیرد.
- کشورهای عضو این اتحادیه ها بر اساس موافقت نامه هایی که امضا می کنند، سعی می کنند مالیات ها و تعرفه های گمرکی را بین خودشان کاهش دهند یا بردارند تا تجارت بین کشورهای منطقه، افزایش یابد و به رونق و توسعه اقتصادی کشورها کمک شود.
- از جمله اتحادیه های اقتصادی منطقه ای می توان به اکو، آسه آن و نفتا اشاره کرد.

فعالیت کلاسی

(۱) عبارت ها را به طور مناسب، به هم مربوط کنید:

اتحادیه منطقه ای	موقعیت جغرافیایی
☐ نفتا	☐ آمریکای جنوبی
☐ اکو	☐ آسیای جنوب شرقی
☐ آسه آن	☐ آسیای غربی
	☐ آمریکای شمالی و مرکزی

✓ پاسخ: نفتا ← آمریکای شمالی و مرکزی ← اکو ← آسیای غربی ← آسه آن ← آسیای جنوب شرقی

(۲) ایران عضو کدام یک از این اتحادیه هاست؟ چند عضو این اتحادیه ها را نام ببرید. دو هدف این اتحادیه ها را بنویسید.

✓ پاسخ: ایران عضو اکو است. / ایران، ترکیه، آذربایجان و ... / بهبود تجارت، افزایش سطح رفاه جامعه

(۳) کدام هدف در همه اتحادیه های اقتصادی - تجاری، مشترک است؟

✓ پاسخ: افزایش مبادلات تجاری بین اعضا، استفاده از منابع و امکانات یکدیگر، بالابردن سطح رفاه جامعه

(۴) چه عواملی موجب می شود که این کشورها با یکدیگر اتحادیه ای تشکیل دهند؟

✓ پاسخ: اشتراکات فرهنگی، اقتصادی، سیاسی

(۵) آیا این اتحادیه های منطقه ای فقط اهداف اقتصادی دارند؟

✓ پاسخ: خیر، اهداف سیاسی و اجتماعی را نیز دنبال می کنند.

۲- ایجاد مناطق آزاد تجاری

ویژگی های مناطق آزاد تجاری:

- (۱) در اصل برای توسعه صادرات یک کشور و رونق اقتصادی آن ایجاد می شوند.
 - (۲) در این مناطق، تولیدکنندگان و بازرگانان می توانند بدون پرداخت حقوق و عوارض گمرکی یا معافیت های مالیاتی، به صادرات و واردات و انبارداری کالاها بپردازند.
 - (۳) به طور کلی در این مناطق، مقررات و قوانین اقتصادی ویژه و متفاوت با دیگر نواحی سرزمین وجود دارد.
 - (۴) مناطق آزاد تجاری اغلب در مجاورت بنادر ایجاد می شوند.
- * از مناطق آزاد تجاری ایران می توان به منطقه قشم، منطقه کیش و منطقه آزاد تجاری - صنعتی انزلی اشاره کرد.

نکته: برخی صاحب نظران معتقدند که همه مناطق آزاد در رسیدن به اهداف خود موفق نبوده اند؛ زیرا در برخی کشورها به پایگاه واردات تبدیل شده اند و نتوانسته اند به توسعه اقتصادی کمک کنند.

تجارت بین المللی و حمل و نقل دریایی

در بین روش های مختلف حمل و نقل (زمینی، هوایی و دریایی)، حمل و نقل دریایی جایگاه ویژه و ممتازی دارد. حدود ۹۰ درصد تجارت جهان از نظر وزن کالاهایی که جابه جا می شوند، از طریق حمل و نقل دریایی و توسط کشتی ها صورت می گیرد.

- مزیت حمل و نقل دریایی**
- (۱) پایین بودن هزینه ها با وجود وزن زیاد کالاهای جابه جا شده
 - (۲) قابلیت جابه جایی کالا تا مسافت دوردست

نکته: بندر آزاد تجاری شانگهای - چین رتبه نخست بنادر جهان از نظر تعداد جابه جایی کانتینر را دارد.

- انواع کشتی های باری**
- کشتی های فله بر ← غلات، زغال سنگ، سنگ آهن، سیمان
 - کشتی های کانتینری
 - کشتی های نفت کش
 - کشتی های حمل گاز

فعالیت کلاسی

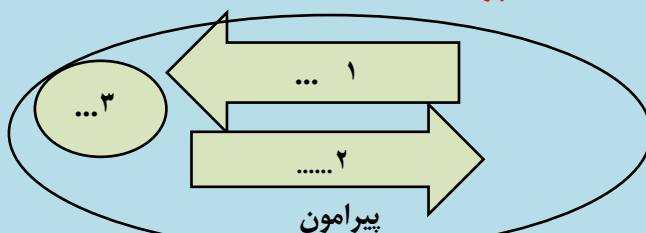
(۱) چه موقع می توان گفت که یک منطقه آزاد تجاری در دستیابی به اهداف خود موفق بوده است؟

✓ پاسخ: زمانی که به صادرات کشور و ورود تکنولوژی های جدید کمک کند و بتواند سکوی مناسبی برای صادرات کالاهای ساخته شده باشد.

(۲) آیا کشورهای محصور در خشکی نیز از تجارت و حمل و نقل دریایی بهره مند می شوند و به آن نیاز دارند؟ چه طور؟

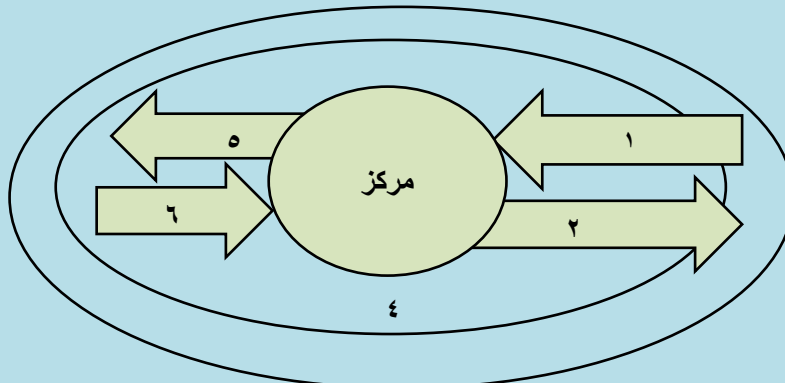
✓ پاسخ: تمام کشورها به حمل و نقل دریایی نیاز دارند. کشورهای محصور در خشکی نیز می توانند از مزایای حمل و نقل دریایی استفاده کنند و با اجاره بنادر کشورهای ساحلی، هزینه حمل و نقل خود را کاهش دهند.

(۳) روی مدل مرکز-پیرامون جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید.

✓ پاسخ:

- ۱- مواد اولیه و خام- نیروی کار ارزان و ...
- ۲- کالاهای مصرفی کارخانه ای و ...
- ۳- مرکز

✓ پاسخ:

- ۱- مواد اولیه، نیروی کار ارزان و ...
- ۲- کالاهای مصرفی کارخانه ای و ...
- ۳- نیمه پیرامون
- ۴- پیرامون
- ۵- کالاهای مصرفی کارخانه ای و ...
- ۶- مواد اولیه، نیروی کار ارزان و ...

درس هشتم: نواحی اقتصادی (تجارت و اقتصاد جهانی)

الف) درست یا نادرست بودن جملات زیر را مشخص کنید.

- ۱- تجارت خرید و فروش کالاها و خدماتی است که نیازها یا خواسته های ما را برآورده کنند.
- ۲- امروز هیچ کشوری از نظر منابع و مواد خام و کالاها صنعتی خود کفا و بی نیاز از مبادله با سایر نواحی جهان نیست.
- ۳- منظور از اقتصاد جهانی تجارت بین المللی کالاها و خدمات است که بر مبنای ارزش یک پول معین صورت می گیرد.
- ۴- با ورود به عصر اکتشافات جغرافیایی و پیشرفت در دریانوردی در قرن نوزدهم و بیستم میلادی، اروپاییان به سرزمین های نو در آمریکا و اقیانوسیه دست یافتند.
- ۵- شعبه اصلی شرکت های چند ملیتی در یکی از کشورهای پیرامون تأسیس می شود.
- ۶- نابرابری اقتصادی در فضای جغرافیایی جلوه گر می شود.
- ۷- مرکز، پیرامون را استثمار می کند و بر آن سیطره اقتصادی دارد.
- ۸- جایگاه کشورها به عنوان مرکز و پیرامون در طول زمان ثابت است و ممکن نیست تغییری پیدا کند.
- ۹- مناطق آزاد تجاری مناطقی هستند که در اصل برای توسعه واردات یک کشور و رونق اقتصادی آن ایجاد می شوند.

ک پاسخ :

۱. درست
۲. درست
۳. درست
۴. نادرست: عصر اکتشافات جغرافیایی در قرون پانزدهم و شانزدهم میلادی بود.
۵. نادرست: شعبه اصلی شرکت های چند ملیتی در کشور مرکز تأسیس می شود.
۶. درست
۷. درست
۸. نادرست: جایگاه کشورها به عنوان مرکز و پیرامون در طول زمان ثابت نیست و ممکن است تغییر پیدا کند.
۹. نادرست: این مناطق برای توسعه صادرات شکل می گیرند.

ب) جاهای خالی را با عبارت مناسب کامل کنید.

- ۱۰- برای آن که به وضعیت نابرابر نواحی در اقتصاد جهانی امروز بهتر پی ببریم باید به پیشینه تعامل و روابط در جهان توجه کنیم.
- ۱۱- شبکه راه های به هم پیوسته که تا قرن پانزدهم میلادی شکل گرفت، بزرگ ترین شبکه دادوستد جهانی بود.
- ۱۲- کشور بلژیک سال ها کشور را غارت و چپاول کرد و سال ها مستعمره فرانسه بود.
- ۱۳- شرکت های چند ملیتی شعبه هایی نظیر کارخانه های یا شرکت های وابسته در کشورهای دیگر ایجاد می کنند.
- ۱۴- برخی کشورهای صادر کننده نفت و گاز برای دفاع از منافع خود و جلوگیری از آسیب پذیری ناشی از کاهش قیمت نفت در بازار جهانی، با یکدیگر متحد شده و سازمان را به وجود آوردند.
- ۱۵- یکی از ملاک های سنجش و مقایسه کشورها در زمینه نابرابری اقتصادی شاخص است.
- ۱۶- در نظام سرمایه داری جهانی، بر اساس روابط و مبادله نابرابری که بین نواحی پدید آمده است، برخی نواحی نقش یافته و بر سایر نواحی غالب و مسلط شده اند.
- ۱۷- کشورهای عمدتاً تولید کننده و صادر کننده مواد اولیه و خام اند. این کشورها از نظر توسعه صنعتی و فناوری های نوین در سطح پایینی قرار دارند.
- ۱۸- کشورهای عضو اتحادیه های اقتصادی بر اساس موافقت نامه هایی که امضا می کنند سعی می کنند مالیات ها و را بین خودشان کاهش دهند.

ک پاسخ :

۱۰. اقتصادی	۱۱. جاده ابریشم	۱۲. کنگو - الجزایر	۱۳. مونتاز
۱۴. اوپک	۱۵. توسعه انسانی	۱۶. مرکز	۱۷. پیرامون
۱۸. تعرفه های گمرکی			

پ) در جملات زیر عبارت صحیح را از داخل کمانک انتخاب کنید.

- ۱۹- در گذشته های دور، تجارت بیشتر در سطح (ملی - محلی) صورت می گرفت.
- ۲۰- جاده ابریشم، شرق و غرب جهان آن روز را، از چین در شرق آسیا تا اروپا در کنار دریای (مدیترانه - سیاه) در بر می گرفت.
- ۲۱- از قرن (هجدهم - نوزدهم) با وقوع انقلاب صنعتی، استعمارگری اروپایی ها در جهان گسترش یافت.
- ۲۲- آمریکا برای بهره برداری از منابع سرزمین های دیگر و هم چنین جلوگیری از گسترش (سرمایه داری - کمونیسم) وارد مرحله تازه ای شد و آن صدور سرمایه بود.
- ۲۳- در هفتاد سال اخیر، صنایع و بانک های ایالات متحده آمریکا، اروپای غربی و (چین - ژاپن) به شکل قابل توجهی در دیگر مناطق جهان، سرمایه گذاری کرده اند.
- ۲۴- شاخص توسعه انسانی سه عامل را در برمی گیرد: ۱) درآمد و رفاه ۲) امید به زندگی یا متوسط طول عمر ۳) (سواد و آموزشی - تکنولوژی و صنعت)
- ۲۵- کشورهای (مرکز - پیرامون) مانند یک قطب آهن ربا عمل می کنند و بخش عمده ای از سود و ثروت جهان را دریافت و جذب می کنند.
- ۲۶- مناطق آزاد تجاری اغلب در مجاورت (بنادر - پایتخت ها) ایجاد می شوند.

ک پاسخ :

۱۹. محلی	۲۰. مدیترانه	۲۱. هجدهم	۲۲. کمونیسم
۲۳. ژاپن	۲۴. سواد و آموزش	۲۵. مرکز	۲۶. بنادر

ت) عبارت مناسب را از ستون مقابل انتخاب کنید.

- ۲۷- از شرکت های چند ملیتی است.
- ۲۸- از کشورهای نیمه پیرامونی است.
- ۲۹- پیمان اقتصادی کشورهای آمریکای شمالی است.
- ۳۰- منطقه آزاد تجاری - صنعتی در کشور ما است.
- الف) توتال
- ب) نفتا
- پ) انزلی
- ت) تهران
- ث) سنگاپور
- ج) آسه آن
- چ) بنگلادش

ک پاسخ :

۲۷. الف (توتال)	۲۸. ث (سنگاپور)	۲۹. ب (نفتا)	۳۰. پ (انزلی)
-----------------	-----------------	--------------	---------------

ث) به سؤالات زیر پاسخ کوتاه بدهید.

۳۱- تجارت را تعریف کنید.

تجارت خرید و فروش کالاها و خدماتی است که نیازها یا خواسته های ما را برآورده می کنند.

۳۲- تجارت و داد و ستد کالاها و خدمات از نظر جغرافیایی به چند شکل است؟

یا در داخل مرزهای یک کشور و بین بخش های مختلف آن جریان دارد و یا بین یک کشور و کشورهای دیگر صورت می گیرد.

۳۳- موقعیت کشورها در اقتصاد جهانی چگونه است؟

همه نواحی و کشورها در اقتصاد جهانی موقعیت یکسانی ندارند و جایگاه آن ها متفاوت است. این جایگاه متفاوت تأثیرات زیادی در زندگی مردم کشورهای مختلف می گذارد.

۳۴- ویژگی تجارت در گذشته دور و حال حاضر از نظر بعد مسافت چگونه است؟

در گذشته های دور تجارت بیشتر در سطح محلی صورت می گرفت اما به تدریج با ایجاد راه ها و کاروان سراها و استفاده از چارپایان و کاروان ها مبادله کالاها در نواحی دور دست گسترش یافت.

۳۵- چه عاملی باعث شد میزان مبادلات تجاری بین نواحی مختلف افزایش یابد؟

با پیشرفت هایی که در ساخت کشتی ها حاصل شد.

۳۶- انقلاب صنعتی چه تاثیری بر روی تجارت گذاشت؟

از قرن هجدهم، با وقوع انقلاب صنعتی استعمارگری اروپایی ها در جهان گسترش یافت. در این دوره کارخانه های انگلستان و دیگر کشورهای اروپایی برای تولید کالاهای صنعتی به مواد اولیه و خام نیاز داشتند و استعمارگری توسعه یافت.

۳۷- با شکل گیری انقلاب صنعتی و تسلط اروپاییان بر جهان، روند تجارت مواد اولیه چه تغییری پیدا کرد؟

کشورهای استعمارگر اروپایی منابع و مواد اولیه گران بها مانند طلا، الماس، نفت، چوب و دیگر مواد معدنی را به کشورهای خود سرازیر کردند.

۳۸- کشورهای استعمارگر از سایر نواحی جهان که رسماً مستعمره آن ها نبودند، چگونه امتیاز می گرفتند؟

از طریق فشار بر حکومت ها یا دخالت های نظامی، امتیازاتی به نفع خود می گرفتند.

۳۹- چه زمانی نهضت های استقلال طلبانه در کشورهای مستعمره بیشتر شد و به تدریج به استقلال دست یافتند؟

پس از جنگ های جهانی اول و دوم نهضت های استقلال طلبانه در کشورهای مستعمره بیشتر شد و به تدریج کشورهای مستعمره به استقلال دست یافتند و به عضویت سازمان ملل متحد درآمدند.

۴۰- دوره استعمار کهن چگونه بود و در چه زمانی پایان یافت؟

پس از جنگ جهانی اول و دوم و به استقلال رسیدن کشورهای مستعمره دوره استعمار کهن پایان یافت. در این شکل از استعمار، قدرت نظامی و اشغال سرزمین ها اهمیت ویژه ای داشت.

۴۱- تقسیم بندی کشورهای جهان پس از جنگ جهانی دوم چگونه شد؟

کشورهای جهان به دو بلوک غرب (کشورهای سرمایه داری آمریکا و اروپای غربی) و بلوک شرق (کشورهای کمونیستی شوروی سابق، چین و اروپای شرقی) تقسیم شدند.

۴۲- پس از جنگ جهانی دوم نظام سرمایه داری وارد مرحله تازه ای شد و آن صدور سرمایه علاوه بر صدور کالا بود. کشورهای سرمایه داری چگونه به هدف رسیدند؟

در این روش علاوه بر وارد کردن فشارهای سیاسی به حکومت ها به سرمایه گذاری و ایجاد کارخانه های مونتاژ در دیگر نقاط جهان و بهره کشی از آن ها اقدام کردند.

۴۳- ایالات متحده آمریکا برای تشویق شرکت های خود به سرمایه گذاری در خارج چه می کند؟

به آن ها کمک های مالی و حمایتی کرده است.

۴۴- چرا شرکت های چند ملیتی به سرمایه گذاری در کشورهای دیگر علاقه مندند؟

زیرا از این طریق به امتیازات زیادی دست پیدا می کنند.

۴۵- چگونه وابستگی کشورهای پیرامون به کشورهای توسعه یافته صنعتی و شرکت های چند ملیتی بیشتر می شود؟

کشورهای توسعه یافته و شرکت های چند ملیتی گاه انحصار تولید یک کالا را در دست می گیرند و کارخانه های داخلی کشورها را از دور رقابت خارج می کنند و موجب ورشکستگی آن ها می شوند. در این صورت وابستگی نواحی بیشتر می شود.

۴۶- نواحی از نظر نوع غالب مبادلات اقتصادی به دو گروه اصلی تقسیم می شوند؟ این دو گروه را بنویسید.

به دو گروه برخی نقش مرکز و برخی نقش پیرامون را دارند.

۴۷- سه عامل تشکیل دهنده «شاخص توسعه انسانی» را نام ببرید.

(۱) کشورهایی که اقتصاد آن ها به طور عمده مبتنی بر تولید و صدور مواد اولیه و خام و منابع انرژی و معدنی است. (۲) کشورهایی که اقتصاد و درآمد آن ها به طور عمده مبتنی بر تولید و صدور انواع کالاهای کارخانه ای و صنعتی همراه با فناوری های پیشرفته و نوین است.

(۱) درآمد و رفاه (۲) امید به زندگی یا متوسط طول عمر (۳) سواد و آموزش

۴۸- با توجه به نظام سرمایه داری جهانی بر اساس روابط و مبادله نابرابری که بین نواحی پدید آمده است ، کشورها به

چند گروه تقسیم می شوند؟

این کشورها بر سایر نواحی غالب و مسلط شده اند و کشورهای پیرامون را استثمار می کنند و بر آن ها سیطره اقتصادی دارند.

۴۹- کشورهای مرکز چگونه کشورهایی هستند؟

این کشورها به لحاظ اقتصادی به مرکز وابسته اند.

۵۰-ویژگی خاص کشورهای پیرامون چیست؟

این کشورها کانون های سلطه اقتصادی بر جهان هستند. کشورهای توسعه یافته صنعتی که از نظر درآمد و ثروت بالاترین موقعیت را دارند، مرکز نامیده می شوند.

۵۱- منظور از کشورهای مرکز چیست؟

کشورهای مرکز مواد خام را با قیمت ارزان تر از کشورهای پیرامون به دست می آورند و کالاهای ساخته شده صنعتی را با سود بیشتر به آن ها می فروشند.

۵۲- رابطه اقتصادی کشورهای مرکز و پیرامون چگونه است؟

کشورهای مرکز از طریق سرمایه گذاری یا شرکت های چند ملیتی از نیروی کار ارزان قیمت کشورهای پیرامون استفاده می کنند.

۵۳- چگونه کشورهای مرکز از نیروی کار ارزان قیمت کشورهای پیرامون استفاده می کنند؟

کشورهای مرکز از طریق سرمایه گذاری یا شرکت های چند ملیتی از نیروی کار ارزان قیمت کشورهای پیرامون استفاده می کنند.

۵۴- کدام کشورها یا نواحی کشورهای مرکز را تشکیل می دهند؟

کشورهای آمریکای شمالی، اروپایی غربی، ژاپن و استرالیا

۵۵- کشورهای پیرامون در کدام قاره تمرکز دارند؟

در قاره های آسیا آفریقا و آمریکای لاتین

۵۶- جایگاه کشورها در مدل مرکز - پیرامون چگونه است؟

جایگاه کشورها به عنوان مرکز و پیرامون در طول زمان ثابت نیست و ممکن است تغییر کند. نظریه پردازان مرکز - پیرامون معتقدند که در طول زمان گروهی از کشورها جایگاه نیمه پیرامونی یافته اند.

۵۷- کشورهای نیمه پیرامون چگونه کشورهایی هستند؟

منظور از کشورهای نیمه پیرامون کشورهایی هستند که بین مرکز و پیرامون قرار گرفته اند. این کشورها از نظر اقتصادی از کشورهای پیرامون قوی ترند اما هنوز از نظر قدرت اقتصادی به کشورهای مرکز نرسیده اند.

۵۸- ساختار اقتصادی و اجتماعی کشورهای نیمه پیرامونی چه تغییری پیدا کرده است؟

این کشورها بین کشورهای مرکز و پیرامون نقش واسطه بازی می کنند و ساختار اقتصادی و اجتماعی آن ها دچار تغییرات و تحولات صنعتی و فناورانه شده است.

۵۹- چند نمونه از کشورهای نیمه پیرامون را بنویسید.

چین که در دو دهه اخیر خیز اقتصادی فوق العاده ای در جهان برداشته است و هم چنین کره جنوبی و سنگاپور نمونه هایی از کشورهای نیمه پیرامون هستند.

۶۰- موازنه تجاری مثبت چیست و چه پیامدی دارد؟

اگر ارزش صادرات یک کشور بیشتر از واردات آن باشد، موازنه تجاری مثبت است و آن کشور می تواند از راه سودی که به دست می آورد، استانداردهای زندگی و رفاه را در کشور خود بهبود ببخشد.

۶۱- موازنه تجاری منفی چیست و پیامد آن را بنویسید.

اگر ارزش واردات بیشتر از صادرات باشد، موازنه، منفی است که به آن کسری تجاری می گویند و برای اقتصاد کشور نامطلوب است.

۶۲- معمولاً کشورها برای این که تأثیرات منفی تجارت خارجی (صادرات و واردات) را بر صنایع و اقتصاد خود

کاهش دهند و به رونق و توسعه اقتصادی دست یابند، به چه اقداماتی دست می زنند؟

وضع تعرفه های گمرکی و مالیاتی بر کالاهای وارداتی، محدود یا ممنوع کردن واردات برخی کالاها در دوره های زمانی خاص، تشکیل اتحادیه های اقتصادی - تجاری منطقه ای و ایجاد مناطق آزاد تجاری

۶۳- چند نمونه از اتحادیه های اقتصادی - منطقه ای را بنویسید.

اکو - در آسیای غربی، نفتا - در آمریکای شمالی، آسه آن سه - در آسیای جنوب شرقی

۶۴- هدف از ایجاد مناطق آزاد تجاری چیست؟

این مناطق در اصل برای توسعه صادرات یک کشور و رونق اقتصادی آن ایجاد می شوند.

۶۵- چرا برخی از صاحب نظران معتقدند که همه مناطق آزاد در رسیدن به اهداف خود موفق نبوده اند؟

زیرا این مناطق در برخی از کشورها به پایگاه واردات تبدیل شده اند و نتوانسته اند به توسعه اقتصادی کمک کنند.

۶۶- اغلب مناطق آزاد تجاری در چه نواحی شکل می گیرند؟

در مجاورت بنادر مهم

۶۷- مهم ترین مناطق آزاد تجاری کشورمان را بنویسید.

منطقه قشم، منطقه کیش و منطقه آزاد تجاری - صنعتی انزلی

۶۸- چرا حمل و نقل دریایی در بین روش های مختلف حمل و نقل جایگاه ویژه ای دارد؟

چون حدود ۹۰ درصد تجارت جهان از نظر وزن کالاهایی که جابه جا می شوند، از طریق حمل و نقل دریایی صورت می گیرد.

۶۹- مزیت حمل و نقل دریایی نسبت به شیوه های دیگر حمل و نقل چیست؟

حمل و نقل دریایی به دلیل پایین تر بودن هزینه ها با وجود وزن زیاد کالاهای جابه جاشده و نیز قابلیت جابه جایی کالا تا مسافت های دور دست، بر دیگر شیوه های حمل و نقل برتری دارد.

۷۰- انواع کشتی های باربری را نام ببرید.

کشتی های قله بر (که غلات، زغال سنگ، سنگ آهن و ... حمل می کنند). کشتی های کانتینربر، کشتی های نفت کش و شناورهای حمل کننده گاز

ج) اصطلاحات و مفاهیم زیر را تعریف کنید.

۷۱- اقتصاد جهانی :

۷۲- کشورهای مرکز :

۷۳- کشورهای پیرامون :

۷۴- مناطق آزاد تجاری :

پاسخ :

۷۱. منظور از اقتصاد جهانی تجارت بین المللی کالاها و خدمات است که بر مبنای ارزش یک پول معین صورت می گیرد.

۷۲. این کشورها بر سایر نواحی غالب و مسلط اند و پیرامون را استثمار می کنند.

۷۳. این کشورها از لحاظ اقتصادی به مرکز وابسته اند.

۷۴. مناطقی هستند که در اصل برای توسعه صادرات یک کشور و رونق اقتصادی آن ایجاد می شوند.

چ) به سوالات زیر پاسخ کامل بدهید.

۷۵- چگونه اروپاییان به سرزمین های نو دست یافتند؟ و پیامد این روند چه بود؟

با ورود به عصر اکتشافات جغرافیایی و پیشرفت در دریانوردی در قرن های پانزدهم و شانزدهم میلادی، اروپاییان به سرزمین هایی نو در آمریکا و اقیانوسیه دست یافتند و با تصرف بخش هایی از آسیا آفریقا و آمریکای جنوبی و ایجاد مستعمرات به استخراج و غارت منابع طبیعی آن ها پرداختند.

۷۶- کشورهای مرکز چگونه تسلط خود را بر کشورهای پیرامون افزایش دادند؟

این کشورها علاوه بر وارد کردن فشارهای سیاسی بر حکومت ها، به سرمایه گذاری و ایجاد کارخانه های مونتاژ در دیگر نقاط جهان و بهره کشی از کشورهای پیرامون پرداختند.

۷۷- در مرحله صدور سرمایه ، علاوه بر صدور کالا - کشورهایایی که از نظر علم و فناوری عقب مانده بودند، چه رویه ای را در پیش گرفتند؟

این کشورها که از نظر علم و فناوری صنعتی عقب مانده بودند، هم چنان به فروش منابع و مواد اولیه خرید و واردات کالاهای کارخانه ای از کشورهای پیشرفته صنعتی ادامه دادند.

۷۸- مهم ترین ویژگی های شرکت های چند ملیتی را بنویسید.

شعبه اصلی این شرکت ها، در کشورهای پیشرفته صنعتی (مادر) است و طراحی و فناوری علمی اصلی تولید در کشور مادر صورت می گیرد. شرکت های چند ملیتی شعبه هایی نظیر کارخانه های مونتاژ یا شرکت های وابسته در کشورهای دیگر ایجاد می کنند تا بتوانند کالاها و خدمات خود را در آن کشورها تولید کنند و به فروش برسانند. شرکت های چند ملیتی از شرکت های محلی در کشورهای میزبان برای تولید یا فروش کالاها و خدمات خود استفاده می کنند.

۷۹- مهم ترین ویژگی های اقتصادی کشورهای گروه اول را بنویسید.

اقتصاد کشورهای گروه اول در برابر نوسانات قیمت در بازارهای جهانی آسیب پذیری زیادی دارد و کاهش قیمت خرید محصولات آن ها می تواند شوک های عظیمی به اقتصادشان وارد کند. در این نوع اقتصاد، حمایت از بخش های تولیدی داخلی ضعیف است و واردات گسترش زیادی دارد.

۸۰- ویژگی های کشورهای مرکز را بنویسید.

این کشورها مانند یک قطب آهن ربا عمل می کنند و بخش عمده ای از سود و ثروت جهان را دریافت و جذب می کنند. آن ها حتی به صدور سرمایه یعنی سرمایه گذاری در دیگر نواحی جهان می پردازند. این کشورها از صنایع نو و خدمات پیشرفته فناوری بالا و نیروی ماهر و متخصص و زیر ساخت های مناسب برای توسعه اقتصادی مانند حمل و نقل پیشرفته و سطح بالای زندگی و رفاه اجتماعی برخوردارند.

۸۱- مهم ترین ویژگی های اقتصادی کشورهای پیرامون را بنویسید.

کشورهای پیرامون عمدتاً تولید کننده و صادر کننده مواد اولیه و خام اند. این کشورها از نظر توسعه صنعتی و فناوری های نوین در سطح پایین تری قرار دارند. این کشورها که به واردات کالاهای صنعتی از مرکز وابسته اند، بازار خوبی نیز برای تولیدات آن ها هستند و بنابراین سود هنگفت نصیب کشورهای مرکز می کنند. این کشورها با کمبود نیروی کار ماهر و متخصص و زیر ساخت ها و تجهیزات لازم برای توسعه صنعتی مواجه اند.

۸۲- هدف از ایجاد اتحادیه های اقتصادی-تجاری منطقه ای، میان کشورهای همسایه چیست؟

کشورهای عضو این اتحادیه ها بر اساس موافقت نامه هایی که امضا می کنند سعی می کنند مالیات ها و تعرفه های گمرکی را بین خودشان کاهش دهند یا بردارند تا تجارت بین کشورهای منطقه افزایش یابد و به رونق و توسعه اقتصادی کشورها کمک شود.

۸۳- مزایای مناطق آزاد تجاری برای تولید کنندگان و بازرگانان چیست؟

در این مناطق تولید کنندگان و بازرگانان می توانند بدون پرداخت حقوق و عوارض گمرکی یا معافیت های مالیاتی به صادرات و واردات و انبارداری کالاها بپردازند. به طور کلی در این مناطق مقررات و قوانین اقتصادی ویژه و متفاوت با دیگر نواحی سرزمین وجود دارد.

درس نهم: معنا و مفهوم ناحیه سیاسی

- مقدمه
 - سه رکن مدرسه
 - فضا
 - انسان
 - مدیریت
 - اهمیت نظام مدیریت

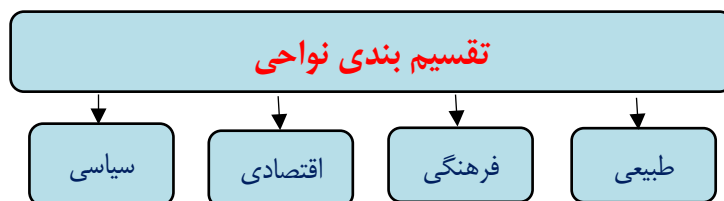
- ارکان ناحیه سیاسی
 - ارکان
 - سازه انسانی
 - نظام مدیریت
 - قلمرو جغرافیایی
 - تعریف
 - مثال ها

- انواع نواحی سیاسی از نظر مقیاس و نظام مدیریت
 - (۱) ناحیه سیاسی فروملی
 - (۲) ناحیه سیاسی ملی
 - (۳) ناحیه سیاسی فراملی ← اتحادیه اوپا
 - ۲۷ کشور
 - ویژگی
 - علت شکل گیری
 - (۴) ناحیه سیاسی ویژه
 - خودمختار
 - دلایل
 - مثال
 - مناطق آزاد تجاری ← ویژگی

- کانون ناحیه سیاسی ← ویژگی کانون
- فضای جغرافیایی ناحیه سیاسی ← علت تقسیم بندی
- مرز ناحیه سیاسی ← اهمیت

- جغرافیای سیاسی
 - دو عنصر جغرافیای سیاسی
 - تاثیر فضای جغرافیایی بر تصمیمات سیاسی
 - کلان شهر مشهد (ترافیک)
 - منطقه خلیج فارس
 - شبه جزیره کریمه
 - تونل مانش

درس ۹: معنا و مفهوم ناحیه سیاسی

ارکان مدرسه

- سه رکن اصلی هر مدرسه**
- (۱) فضا و قلمرو جغرافیایی
 - (۲) سازه یا ساختار انسانی
 - (۳) نظام مدیریت

۱- فضا و قلمرو جغرافیایی: مدرسه یک فضای جغرافیایی را اشغال کرده است و قلمرویی دارد.

۲- سازه: جمعیت و روابط اجتماعی بین افراد است.

سازه انسانی مدرسه، شامل دانش آموزان، کارکنان و ... است که با یکدیگر روابط متقابل دارند.

۳- نظام مدیریت یا ساختار سازمانی مدرسه: مدیر و معاونان با همکاری انجمن اولیاء و مربیان، مدرسه را اداره می کنند.

سه وظیفه مهم نظام مدیریت مدرسه در جهت رسیدن به اهداف آن

الف) تنظیم امور فضا: مدیریت مدرسه امور مربوط به فضای مدرسه را اداره می کند. برای مثال ← دیوارکشی های مناسب، نصب در برای ورود و خروج ایمن و ...

ب) تنظیم روابط سازه انسانی: مدیریت، بر روابط اجتماعی بین دانش آموزان با یکدیگر و یا کارکنان مدرسه نظارت می کند تا نظم و مقررات حفظ و حقوق و مسئولیت ها رعایت شود و هریک از کارکنان و دانش آموزان به نقش و وظیفه خود به درستی عمل کنند.

پ) تنظیم امور مدرسه با خارج از آن: مدیریت مدرسه با اداره آموزش و پرورش ناحیه در ارتباط است؛ بخشنامه ها و دستورالعمل ها را از آن ها دریافت می کند و وضعیت دانش آموزان و عملکرد کارکنان را به آن ها گزارش می دهد. به طور خلاصه مدیریت مدرسه نقش رابط را دارد.

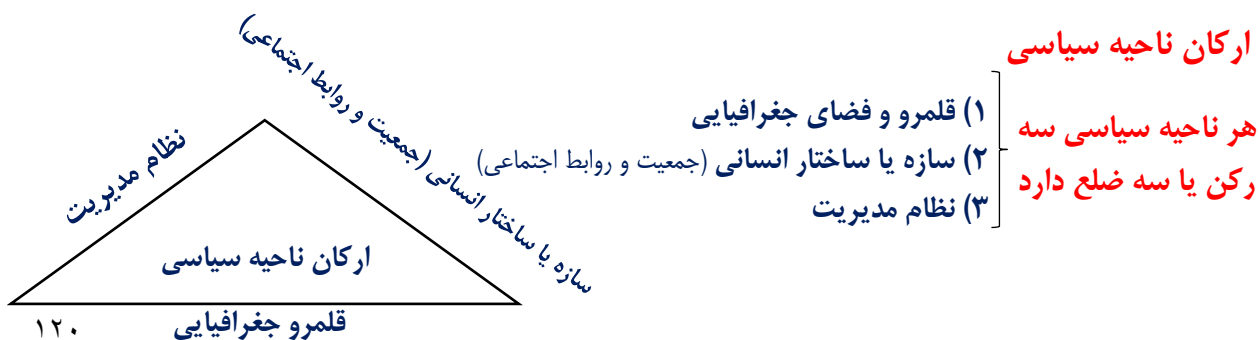
ناحیه سیاسی

ناحیه سیاسی ← به بخشی از سطح زمین گفته می شود که تحت **مدیریت سیاسی** یا فرمانروایی یک قدرت سیاسی باشد.

(۱) قدرت یا مدیریت سیاسی ممکن است متعلق به یک فرد، یک نهاد، یک سازمان، شورا یا حکومت باشد که اداره آن **فضای جغرافیایی** را بر عهده گرفته است.

(۲) ناحیه سیاسی می تواند یک **روستا**، یک شهر، یک استان، یک کشور و حتی ناحیه وسیعی فراتر از یک کشور باشد.

ارکان ناحیه سیاسی

انواع نواحی سیاسی

با توجه به (۱) مقیاس فضای جغرافیایی و (۲) نظام مدیریت که یک فضای جغرافیایی را اداره می کند، نواحی سیاسی به انواع مختلف تقسیم می شوند که عبارتند از:

(۱) **ناحیه سیاسی فروملی:** یک واحد جغرافیایی مانند روستا، شهر، بخش، شهرستان و استان است که تحت مدیریت دهرداری، شهرداری، بخشداری، فرمانداری و استانداری قرار دارد.

(۲) **ناحیه سیاسی ملی:** هر کشور مستقل که نظام حکومتی مستقلی دارد، یک ناحیه سیاسی ملی محسوب می شود؛ مانند ایران.

(۳) **ناحیه سیاسی فراملی (منطقه ای):** عبارت است از چند کشور که تحت اداره یک نظام مدیریت منطقه ای قرار گرفته اند؛ مانند اتحادیه اروپا.

(۴) **ناحیه سیاسی ویژه:** ناحیه ای است که نظام مدیریت مخصوص به خود دارد؛ مانند نواحی خودمختار و مناطق آزاد تجاری.

اتحادیه اروپا

- این اتحادیه یک ناحیه سیاسی فراملی (منطقه ای) است.
- اتحادیه اروپا از ۲۷ کشور اروپایی تشکیل شده است.
- این کشورها مستقل اند اما با هم متحد هستند و پذیرفته اند که از نظام مدیریت مشترکی تبعیت کنند.
- کشورهای عضو این اتحادیه برای تحقق مدیریت مشترک، روسایی را برای شورا و مجلس قانون گذاری اروپا، بانک مرکزی اروپا و نظایر آن انتخاب می کنند.

اصول و شیوه های مشترک اتحادیه اروپا

- کشورهای اتحادیه اروپا در امور سیاست خارجی، کشاورزی، تجارت، محیط زیست و نظایر آن، از اصول و شیوه های مشترکی پیروی می کنند.
- اغلب کشورهای اتحادیه اروپا یورو را به عنوان واحد پول مشترک پذیرفته اند.
- اخذ روادید (ویزا) بین این کشورها لغو شده است و افراد می توانند بر طبق پیمان شنگن آزادانه و بدون نیاز به روادید به این کشورها سفر کنند.
- هدف از این اقدام، عوامل زیر است:
- تسهیل رفت و آمد مردم به کشورهای عضو به منظور زندگی، کار، تحصیل، سرمایه گذاری و ...

نواحی خود مختار

- این نواحی جزء نواحی سیاسی ویژه محسوب می شوند.
- به استان ها یا ایالت هایی گفته می شود که به دلیل شرایط قومی و مذهبی و نظایر آن، از استقلال محدودی برخوردارند ولی در امور سیاست خارجی و دفاع، تابع حکومت مرکزی هستند.
- خود مختاری، به معنای استقلال محدود یک واحد سیاسی در اداره امور خود در داخل یک کشور است.
- از نواحی خودمختار جهان می توان به (۱) نخجوان در جمهوری آذربایجان (۲) بندرهنگ کنگ در چین (۳) کردستان در عراق اشاره کرد.

مناطق آزاد تجاری

- این مناطق جزء نواحی سیاسی ویژه اند.
- مناطقی هستند که برخی قوانین و مقررات کشور در آن ها اجرا نمی شود، مانند:
- (۱) اتباع خارجی می توانند بدون اخذ روادید (ویزا) از قبل وارد آن شوند.
- (۲) قوانین مالیاتی و گمرکی کشورها در مورد سرمایه گذاری در مناطق آزاد اجرا نمی شود.

نکات:

- (۱) منطقه آزاد قشم، یک ناحیه سیاسی ویژه در ایران است.
- (۲) همه نواحی سیاسی، اعم از فروملی، ملی، فراملی و ویژه سه رکن اصلی دارند:
- ۱- قلمرو و فضای جغرافیایی ۲- سازه انسانی ۳- نظام مدیریت

کانون ناحیه سیاسی

- کانون مرکز اصلی یک ناحیه سیاسی است.
- هر ناحیه سیاسی کانونی دارد که محل تمرکز قدرت سیاسی است و قدرت سیاسی از آن نقطه در سطح ناحیه سیاسی اعمال می شود.
- کانون نواحی سیاسی همان پایتخت ها، مراکز ایالت ها، استان ها و شهرهای مهم ناحیه ای یا مقر سازمان ها بین المللی هستند.

فضای جغرافیایی ناحیه سیاسی

هر ناحیه سیاسی فضای جغرافیایی را در برمیگیرد و نظام مدیریت، برای اداره بهتر امور، آن فضا را به واحدهایی تقسیم بندی کرده است. ← برای مثال فضای جغرافیایی کشور ما به استان، شهرستان و ... تقسیم بندی شده است.

مرز ناحیه سیاسی

– هر ناحیه سیاسی دارای مرز و قلمرویی است.

– خطوط مرزی حد اعمال اراده سیاسی یک نظام مدیریت یا حکومت هستند، ← به عبارت دیگر یک حکومت در خارج از مرزهای خود، مدیریت و اراده سیاسی ندارد.

جغرافیای سیاسی

مطالعه نواحی سیاسی یکی از موضوعات رشته «جغرافیای سیاسی» است.

جغرافیای سیاسی شاخه ای از علوم جغرافیایی است.

جغرافیای سیاسی، از دو عنصر (۱) جغرافیا و (۲) سیاست ترکیب شده است.

نکات:

جغرافیا و فضای جغرافیایی بر تصمیمات سیاسی، تاثیر می گذارند و برعکس، سیاست و تصمیم گیری های سیاسی نیز بر روی فضای جغرافیایی اثر می گذارند و آن ها را تغییر می دهند.

مثال هایی پیرامون رابطه متقابل سیاست و جغرافیا

رابطه مدیریت سیاسی و فضای جغرافیایی استان ها

– تصمیم گیری های مدیریت سیاسی و اداری یک ناحیه بر فضای جغرافیای آن ناحیه تاثیر می گذارد؛ ← برای مثال کلان شهر مشهد از جمله شهرهایی است که میزان سفرهای درون شهری در مناطق مرکزی آن، به ویژه در ایام تابستان زیاد است. مرکز شهر محل تمرکز فعالیت های مختلف است. همین امر موجب راه بندان های شدید، اتلاف وقت و آلودگی هوا شده است.

– به همین دلیل شورای ترافیک استان خراسان رضوی و سازمان حمل و نقل شهرداری مشهد با طراحی و اجرای محدوده طرح ترافیک زوج و فرد، سعی در حل این مشکل کرده اند.

منطقه خلیج فارس

- این منطقه **مهم و حیاتی** است؛ زیرا ← **مهم ترین انبار نفت جهان** است و کشورهای عمده **صادرکننده نفت** در این منطقه واقع اند.
- وجود آبراهه مهمی چون **تنگه هرمز** و دسترسی به آب های آزاد اقیانوس ها از طریق آن، **اهمیت خاصی** به این منطقه داده است.
- **خلیج فارس** از دیرباز مورد توجه **قدرت های بزرگ** جهان بوده است.
- در گذشته، این منطقه محل رقابت **روسیه و انگلستان** بود. امروزه نیز آمریکا و انگلیس با ایجاد پایگاه های نظامی و نفوذ در کشورهای اطراف، سعی در کنترل این منطقه دارند.
- این منطقه سیاست های جهانی را تحت تاثیر قرار می دهد و موجب کشمکش بین حکومت ها می شود.

شبه جزیره کریمه

- شبه جزیره کریمه در **شمال دریای سیاه و جنوب اوکراین** واقع شده است.
- این شبه جزیره یک منطقه **گردشگری و کشاورزی** است و موقعیت جغرافیایی مهمی دارد.
- کریمه تا پیش از «فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی» بخشی از **خاک اوکراین** محسوب می شد.
- در سال ۲۰۱۶ میلادی، مردم کریمه در یک همه پرسی **خواهان الحاق** (پیوستن) جمهوری خودمختار کریمه به روسیه شدند و کریمه به روسیه پیوست. روسیه در این شبه جزیره پایگاه های دریایی دارد.
- **دولت های غربی** معتقدند که تسلط بر منطقه کریمه، فرمانروایی بر دریای سیاه و منطقه اوراسیاست و به همین دلیل ← به پیوستن کریمه به روسیه اعتراض دارند.

نکته: امروزه شبه جزیره کریمه به **موضوع کشمکش** بین اوکراین و روسیه با مداخله آمریکا و دولت های غربی عضو پیمان ناتو تبدیل شده است.

موقعیت جغرافیایی شبه جزیره کریمه

۴- توافق و تصمیمات سیاسی (تونل مانس)

- توافق ها و تصمیمات سیاسی و اقتصادی حکومت ها بر فضای جغرافیایی تاثیر می گذارد.
- در سال ۱۹۸۶ میلادی، بر اساس تصمیم و توافق حکومت های انگلستان و فرانسه طی قرارداد مشترکی، عملیات احداث **تونل مانس** آغاز شد و سرانجام در سال ۱۹۹۴ این تونل افتتاح گردید.
- برخی این تونل را یکی از عجایب **هفت گانه** جدید جهان نامیده اند.
- این تونل انگلستان را که از قاره اروپا جدا مانده بود، به آن قاره **متصل** کرده است.
- به وسیله **تونل مانس** روابط **اقتصادی و تجاری** بین انگلستان با قاره اروپا تسهیل شده است.

۵- سیاست ها و تصمیمات اقتصادی

- **سیاست ها و تصمیماتی** که حکومت یک کشور در **زمینه اقتصاد و اشتغال و توزیع درآمد** اتخاذ می کند و هم چنین نوع برنامه ریزی و بودجه ای که به نواحی مختلف کشور (شهر، روستا، استان و ...) اختصاص می دهد، بر توزیع امکانات و تجهیزات در نواحی مختلف اثر می گذارد.
- توزیع امکانات مناسب و عادلانه یا به دور از عدالت می تواند چشم اندازها و فضاهای جغرافیایی **متفاوتی** را ایجاد کند. مثال: شکل گیری **زاغه ها در مانیل** پایتخت فیلیپین

۶- ایدئولوژی حکومت ها و فضای جغرافیایی

- **ایدئولوژی** حکومت ها بر فضای **جغرافیایی** تاثیر می گذارد.
- **کشورهای سرمایه داری** -> **دوقطبی شدن شهرها** و پیدایش مناطق مرفه نشین که به طبقه ثروتمند اختصاص دارد و مناطق فقیرنشین که فاقد امکانات اند، از ویژگی های **ایدئولوژی سرمایه داری** است.
- کشورهای سوسیالیستی -> **آثار معماری** سوسیالیستی در اتحاد شوروی سابق و کشورهای اروپای شرقی دیده می شود. ایدئولوژی سوسیالیسم با مالکیت خصوصی مخالف است و منافع جمعی را بر منافع فردی مقدم می شمارد و بر تساوی و برابری تاکید می کند. از این رو -> در فضاهای شهری این کشورها **بلوک های مسکونی یکدست** و هم شکل که نمای یکسان دارند، فراوان مشاهده می شود.
- در حکومت اسلامی -> بانوان در **فضای مخصوص** خود به راحتی و با رعایت موازین شرعی و دینی ورزش و تفریح می کنند. ساختن این نوع فضاهای جغرافیایی تجلی **ایدئولوژی اسلامی** و توجه به ارزش های دینی در **حکومت اسلامی** است.
- نکته:** **جغرافیای سیاسی** علم مطالعه کنش های متقابل جغرافیا و سیاست است و پیامدهای تاثیر این دو بر یکدیگر را تحلیل می کند.

بیشتر بدانیم

پیش گامان جغرافیای سیاسی

- ✓ در گذشته دور اندیشمندی مانند؛ افلاطون، ارسطو و هروودت و استرابو به مطالعه روابط کشورها و حکومت ها با محیط طبیعی توجه کردند.
- ✓ مورخان مسلمان چون ابن بطوطه، فارابی و ناصرخسرو نظریه هایی در موضوع حکومت مطرح کردند.
- ✓ ابن خلدون اندیشمند مسلمان اولین کسی است که نظریه ای مدون درباره کشور و دولت ارائه نمود.
- ✓ ژاک تورگو فرانسوی نخستین کسی است که در سال ۱۷۵۱ میلادی عنوان جغرافیای سیاسی را در دانشگاه سوربن به کار برد. او جغرافیای سیاسی را علم کشورداری می دانست.
- ✓ ایمانوئل کانت در آثار خود از عنوان جغرافیای سیاسی استفاده کرد.
- ✓ راتزل در سال ۱۸۹۷ میلادی کتاب جغرافیای سیاسی را نوشت.

درس نهم: معنا و مفهوم ناحیه سیاسی

الف) درست یا نادرست بودن جملات زیر را مشخص کنید.

- ۱- سه رکن اصلی مدرسه فضا و قلمرو جغرافیایی، سازه یا ساختار انسانی و نظام مدیریت است.
- ۲- ناحیه سیاسی به بخشی از سطح زمین گفته می شود که تحت مدیریت سیاسی یا فرمانروایی یک قدرت سیاسی باشد.
- ۳- هر کشور مستقل که نظام حکومتی مستقلی دارد، یک ناحیه سیاسی ملی محسوب می شود.
- ۴- اتحادیه اروپا از ۲۷ کشور اروپایی تشکیل شده است. این کشورها مستقل اند و پذیرفته اند که هر کدام از نظام مدیریتی خاص خود را تبعیت کنند.
- ۵- شبه جزیره کریمه در شمال دریای سیاه و جنوب اوکراین واقع شده است. این شبه جزیره یک منطقه گردشگری و کشاورزی نیز است.
- ۶- بر اساس تصمیم و توافق حکومت های آلمان و فرانسه طی قرارداد مشترکی عملیات احداث تونل مانس آغاز شد.
- ۶- در کشورهای سوسیالیستی فضاهای شهری دارای بلوک های مسکونی یک دست و هم شکل است که نمای یکسان دارند.

ب) پاسخ :

۱. درست
۲. درست
۳. درست
۴. نادرست: کشورهای اتحادیه اروپا مستقل اند، اما با هم متحد هستند و پذیرفته اند که از نظام مدیریت مشترکی تبعیت کنند.
۵. درست
۶. نادرست: بر اساس توافق حکومت های فرانسه و انگلستان عملیات احداث تونل مانس آغاز شد.
۷. درست

ب) جاهای خالی را با عبارت مناسب کامل کنید.

- ۸- نواحی سیاسی به انواع مختلف تقسیم می شوند که عبارت اند از ناحیه سیاسی ملی، فراملی و ویژه.
- ۹- هر کشور مستقل که نظام حکومتی مستقل دارد، یک ناحیه سیاسی محسوب می شود.
- ۱۰- اغلب کشورهای، یورو را به عنوان واحد پول مشترک پذیرفته اند.
- ۱۱- دو قطبی شدن شهرها و پیدایش مناطق صرفه نشین که به طبقه تروتمند اختصاص دارد و مناطق فقیر نشین از ویژگی های ایدئولوژی است.
- ۱۲- جغرافیای سیاسی علم مطالعه کنش های متقابل و است.

ب) پاسخ :

۸. فروملی	۹. ملی
۱۰. اتحادیه اروپا	۱۱. سرمایه داری
	۱۲. جغرافیا - سیاست

پ) در جملات زیر عبارت صحیح را از داخل کمانک انتخاب کنید.

- ۱۳- هر ناحیه سیاسی سه رکن یا سه ضلع قلمرو و فضای جغرافیایی، سازه انسانی و (نظام مدیریت - منابع) دارد.
- ۱۴- با توجه به (قلمرو قدرت - مقیاس فضای جغرافیایی) و نظام مدیریت، نواحی سیاسی به انواع مختلف تقسیم می شوند.
- ۱۵- یک واحد جغرافیایی مانند شهرستان و استان، یک ناحیه سیاسی (فروملی - فراملی) است.
- ۱۶- اخذ روایت (ویزا) بین کشورهای اتحادیه اروپا لغو شده است و افراد می توانند بر طبق پیمان (ناتو - شنگن) آزادانه و بدون نیاز به روایت به این کشورها سفر کنند.
- ۱۷- از نواحی خود مختار جهان می توان به نخجوان در جمهوری (ارمنستان - آذربایجان) اشاره کرد.
- ۱۸- شبه جزیره کریمه تا پیش از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی بخشی از کشور (روسیه - اوکراین) بود.
- ۱۹- برخی (تونل مانس - دیوار برلین) را یکی از عجایب هفت گانه جدید جهان نامیده اند.

ک پاسخ :

۱۳. نظام مدیریت	۱۴. مقیاس فضای جغرافیایی	۱۵. فروملی
۱۶. شنگن	۱۷. آذربایجان	۱۸. اوکراین
۱۹. تونل مانس		

ت) عبارت مناسب را از ستون مقابل انتخاب کنید.

الف) قلمرو جغرافیایی	۲۰- از ارکان یک ناحیه سیاسی است.
ب) کانون ناحیه	۲۱- کشور مستقل تشکیل دهنده این ناحیه سیاسی است.
پ) ناحیه سیاسی فروملی	۲۲- اتحادیه اروپا تشکیل دهنده این نوع ناحیه سیاسی است.
ت) ناحیه سیاسی فراملی	۲۳- از نواحی سیاسی خود مختار است.
ث) منطقه آزاد تجاری	۲۴- محل تمرکز قدرت سیاسی است.
ج) کردستان در عراق	
چ) خوزستان ایران	
ح) زمین	
خ) ناحیه سیاسی ملی	

ک پاسخ :

۲۰. الف (قلمرو جغرافیایی)	۲۱. خ (ناحیه سیاسی ملی)	۲۲. ت (ناحیه سیاسی فراملی)
۲۳. ج (کردستان عراق)	۲۴. ب (کانون (ناحیه))	

ث) به سؤالات زیر پاسخ کوتاه بدهید.

- ۲۵- سه رکن اصلی هر مدرسه را بنویسید.
- فضای جغرافیایی، سازه یا ساختار انسانی و نظام مدیریت یا ساختار سازمانی.
- ۲۶- مفهوم سازه (ساختار) انسانی چیست؟
- جمعیت و روابط اجتماعی بین افراد است.
- ۲۷- سه وظیفه مهم نظام مدیریت مدرسه را بنویسید.
- (۱) تنظیم امور فضا (۲) تنظیم روابط سازه انسانی (۳) تنظیم امور مدرسه با خارج از آن
- ۲۸- یکی از وظایف مدیر مدرسه تنظیم امور فضای مدرسه است. این وظیفه را با ذکر مثال توضیح دهید.
- مدیریت مدرسه، امور مربوط به فضای مدرسه را اداره می کند؛ برای مثال دیوارکشی مناسب، نصب در برای ورود و خروج ایمن و ...

۲۹- در نظام مدیریت مدرسه، وظیفه تنظیم روابط سازه انسانی بر عهده کدام رکن است و شرح وظایف آن چیست؟

مدیریت، بر روابط اجتماعی بین دانش آموزان با یکدیگر و با کارکنان مدرسه نظارت می کند تا نظم و مقررات، حفظ و حقوق و مسئولیت رعایت شود و هر یک از کارکنان و دانش آموزان به نقش و وظیفه خود به درستی عمل کنند.

۳۰- تنظیم امور مدرسه با خارج از آن (اداره آموزش و پرورش ناحیه) بر عهده کدام رکن است و وظیفه آن چیست؟

مدیریت مدرسه با اداره آموزش و پرورش ناحیه در ارتباط است. بخشنامه ها و دستورالعمل ها را از آن ها دریافت می کند و وضعیت آموزشی دانش آموزان و عملکرد کارکنان را به آن ها گزارش می دهد.

۳۱- ارکان ناحیه سیاسی را نام ببرید.

سازه انسانی (جمعیت و روابط اجتماعی) قلمرو جغرافیایی و نظام مدیریت

۳۲- ناحیه سیاسی را تعریف کنید.

ناحیه سیاسی به بخشی از سطح زمین گفته می شود که تحت مدیریت سیاسی یا فرمانروایی یک قدرت سیاسی باشد.

۳۳- در یک ناحیه سیاسی قدرت یا مدیریت سیاسی بر عهده چه کسی یا نهادی است؟

قدرت یا مدیریت سیاسی ممکن است متعلق به یک فرد، یک نهاد، یک سازمان، شورا یا حکومت باشد که اداره آن فضای جغرافیایی را بر عهده گرفته است.

۳۴- ناحیه سیاسی ممکن است به چه اشکالی باشد؟

ناحیه سیاسی می تواند یک روستا، یک شهر، یک استان، یک کشور و حتی ناحیه وسیعی فراتر از یک کشور باشد.

۳۵- با توجه به مقیاس فضای جغرافیایی و نظام مدیریت که یک فضای جغرافیایی را اداره می کند، نواحی سیاسی

به چند دسته تقسیم می شوند؟ نام ببرید.

ناحیه سیاسی فراملی، ملی، فراملی (منطقه ای)، ویژه

۳۶- ناحیه سیاسی فراملی چیست و تحت مدیریت کدام ارکان قرار دارد؟

این ناحیه یک واحد جغرافیایی است مانند روستا، شهر، بخش، شهرستان و استان است که تحت مدیریت دهرداری، شهرداری، بخشرداری، فرمانداری و استانداری قرار دارد.

۳۷- منظور از ناحیه سیاسی ملی چیست؟

هر کشور مستقل که نظام حکومتی مستقلی دارد، یک ناحیه سیاسی ملی محسوب می شود.

۳۸- منظور از ناحیه سیاسی فراملی (منطقه ای) چیست؟

این ناحیه عبارت است از چند کشور که تحت اداره یک نظام مدیریت منطقه ای قرار گرفته اند، مانند اتحادیه اروپا.

۳۹- اتحادیه اروپا کدام نوع ناحیه سیاسی محسوب می شود؟

ناحیه سیاسی فراملی است. اتحادیه اروپا از ۲۷ کشور اروپایی تشکیل شده است. این کشورها مستقل اند اما با هم متحد هستند و پذیرفته اند که از نظام مدیریت مشترکی تبعیت کنند.

۴۰- کشورهای اتحادیه اروپا برای تحقق مدیریت مشترک چه اقدامی انجام دادند؟

رؤسای را برای شورا و مجلس قانون گذاری اروپا، بانک مرکزی اروپا و نظایر آن انتخاب کرده اند.

۴۱- کشورهای اتحادیه اروپا در چه زمینه هایی اصول و شیوه های مشترک دارند؟

در امور سیاست خارجی، کشاورزی، تجارت، محیط زیست و نظایر آن.

۴۲- هدف از شکل گیری پیمان شکن در اتحادیه اروپا چیست؟

بر طبق این پیمان، افراد می توانند آزادانه و بدون نیاز به روادید به کشورهای عضو پیمان سفر کنند.

۴۳- ویژگی مدیریتی ناحیه سیاسی ویژه چیست و برای این ناحیه مثالی بیاورید؟

ناحیه ای است که نظام مدیریت مخصوص به خود دارد، مانند نواحی خود مختار و مناطق آزاد تجاری

۴۴- نواحی سیاسی خود مختار را تعریف کنید.

نواحی خودمختار به استان ها یا ایالت هایی گفته می شود که به دلیل شرایط قومی و مذهبی و نظایر آن از استقلال محدودی برخوردارند و در امور سیاست خارجی و دفاعی تابع حکومت مرکزی هستند.

۴۵- نواحی خود مختار در چه زمینه ای استقلال محدود دارند؟

در اداره امور خود در داخل

۴۶- مهم ترین نواحی خود مختار جهان را نام ببرید.

نخجوان در جمهوری آذربایجان، بندر هنگ کنگ (چین) و کردستان در عراق.

۴۷- مناطق آزاد تجاری چگونه مناطقی هستند؟

مناطق هستند که برخی قوانین و مقررات کشور در آن ها اجرا نمی شود؛ برای مثال اتباع خارجی می توانند بدون اخذ روادید (ویزا) از قبل به مناطق آزاد تجاری یک کشور وارد شوند و یا قوانین مالیاتی و گمرکی کشورها در مورد سرمایه گذاری در مناطق آزاد اجرا نمی شود.

۴۸- علت اهمیت کانون در یک ناحیه سیاسی چیست؟

هر ناحیه سیاسی کانونی دارد که محل تمرکز قدرت سیاسی است و قدرت سیاسی از آن نقطه در سطح ناحیه سیاسی اعمال می شود.

۴۹- کانون ناحیه سیاسی کجاست؟

کانون نواحی سیاسی همان پایتخت ها، مراکز ایالت ها و استان ها و شهرهای مهم ناحیه ای یا مقر سازمان های بین المللی است.

۵۰- چرا نواحی سیاسی را به فضاهای جغرافیایی کوچک تر تقسیم بندی می کنند؟

هر ناحیه سیاسی فضای جغرافیایی را در بر می گیرد و نظام مدیریت برای اداره بهتر امور، آن فضا را به واحدهایی تقسیم بندی کرده است. برای مثال فضای جغرافیایی کشور ما به استان، شهرستان و ... تقسیم شده است.

۵۱- حد حاکمیت یک نظام سیاسی چگونه مشخص می شود؟

هر ناحیه سیاسی دارای مرز و قلمرویی است. خطوط مرزی حد اعمال اراده سیاسی یک نظام مدیریت یا حکومت هستند. به عبارت دیگر، از آن حد به بعد، مدیریت و اراده سیاسی نهاد فرمانروایی، قابلیت اعمال و اجرا ندارند.

۵۲- چرا جغرافیای سیاسی از دو عنصر جغرافیا و سیاست تشکیل شده است؟

زیرا جغرافیا و فضای جغرافیایی بر تصمیمات سیاسی تأثیر می گذارند و برعکس سیاست و تصمیم گیری های سیاسی نیز روی فضای جغرافیایی اثر می گذارند و آن را تغییر می دهند.

۵۳- مهم ترین مشکلات فضای جغرافیایی کلان شهر مشهد را بنویسید.

سفرهای درون شهری در مناطق مرکزی کلان شهر مشهد، به ویژه در تابستان بسیار زیاد است. مراکز مهم، تجاری، مذهبی، فرهنگی و خدماتی این شهر بیشتر در مرکز آن مستقر شده اند. همین امر موجب ترافیک و اتلاف وقت مردم و آلودگی هوا شده است.

۵۴- شورای ترافیک استان خراسان رضوی و سازمان حمل و نقل شهرداری مشهد برای حل ترافیک و آلودگی

شهر مشهد چه تصمیمی اتخاذ کرده اند؟

اجرای محدوده ترافیکی زوج و فرد

۵۵- دلایل اهمیت منطقه خلیج فارس را بنویسید.

منطقه خلیج فارس مهم ترین انبار نفت جهان است و کشورهای عمده صادر کننده نفت در این منطقه واقع اند. وجود آبراهه مهمی چون تنگه هرمز و دسترسی به آب های آزاد اقیانوس، اهمیت خاصی به این منطقه داده است.

۵۶- موقعیت جغرافیایی شبه جزیره کریمه کجاست و علت اهمیت آن چیست؟

شبه جزیره کریمه در شمال دریای سیاه و جنوب اوکراین واقع شده است. این شبه جزیره یک منطقه گردشگری و کشاورزی است.

۵۷- مالکیت شبه جزیره کریمه تا قبل از فروباتی اتحاد جماهیر شوروی برای کدام کشور بود؟

این منطقه بخشی از خاک اوکراین محسوب می شد و موقعیت جغرافیایی مهمی دارد.

۵۸- چرا دولت های غربی با پیوستن کریمه به روسیه مخالف اند؟

دولت های غربی معتقدند که تسلط بر منطقه کریمه، فرمانروایی بر دریای سیاه و منطقه اوراسیا است.

۵۹- طرفین درگیر در شبه جزیره کریمه کدام کشورها یا پیمان ها هستند؟

امروزه این شبه جزیره به موضوع کشمکش بین اوکراین و روسیه با مداخله آمریکا و دولت های غربی عضو پیمان ناتو تبدیل شده است.

۶۰- قرارداد احداث تونل مانس بین کدام کشورها بود؟

در سال ۱۹۸۶ میلادی، بر اساس تصمیم و توافق حکومت های انگلستان و فرانسه طی قرارداد مشترکی، عملیات احداث تونل مانس آغاز شد.

۶۱- علل تفاوت نواحی مختلف در توزیع امکانات و تجهيزات چیست؟

سیاست ها و تصمیماتی که حکومت یک کشور در زمینه اقتصاد، اشتغال و توزیع درآمد اتخاذ می کند و هم چنین نوع برنامه ریزی و بودجه ای که به نواحی مختلف کشور اختصاص می یابد، باعث این تفاوت می شود.

۶۲- جغرافیای سیاسی را تعریف کنید.

جغرافیای سیاسی علم مطالعه کنش های متقابل جغرافیا و سیاست است و پیامدهای تأثیر این دو بر یکدیگر را تحلیل می کند.

ج) اصطلاحات و مفاهیم زیر را تعریف کنید.

۶۳- نواحی سیاسی خود مختار :

۶۴- مناطق آزاد تجاری :

۶۵- کانون ناحیه سیاسی :

۶۶- جغرافیای سیاسی :

پاسخ :

۶۳- به استان ها یا ایالت هایی گفته می شود که به دلیل شرایط قومی و مذهبی و نظایر آن، از استقلال محدودی برخوردارند و در امور سیاست خارجی و دفاع، تابع حکومت مرکزی هستند.

۶۴- مناطقی هستند که برخی قوانین و مقررات کشور در آن ها اجرا نمی شود.

۶۵- هر ناحیه سیاسی کانونی دارد که محل تمرکز قدرت سیاسی است و قدرت سیاسی از آن نقطه در سطح ناحیه سیاسی اعمال می شود.

۶۶- جغرافیای سیاسی شاخه ای از علوم جغرافیایی است که به مطالعه نواحی سیاسی می پردازد.

چ) به سؤالات زیر پاسخ کامل بدهید.

۶۷- نگرش کشورهای استعمارگر به منطقه خلیج فارس چگونه بوده و هست؟

در گذشته کشورهای استعمارگر روسیه و انگلستان برای دستیابی به این منطقه با یکدیگر به رقابت می پرداختند امروزه نیز کشورهای سلطه گری نظیر آمریکا و انگلیس با ایجاد پایگاه های نظامی و نفوذ در کشورهای اطراف خلیج فارس، سعی می کنند این منطقه را به دست گیرند. از این رو منطقه خلیج فارس سیاست های جهانی را تحت تأثیر قرار می دهد و موجب کشمکش بین حکومت ها می شود.

۶۸- علت اهمیت تونل مانس چیست؟

برخی این تونل را یکی از عجایب هفت گانه جدید جهان می دانند، انگلستان را که از قاره اروپا جدا مانده بود به آن قاره متصل کرده است. سفر مردم دو کشور فرانسه و انگلستان را نیز از طریق قطار به یکدیگر آسان نموده و به این ترتیب روابط اقتصادی و تجاری بین این کشور با قاره اروپا تسهیل شده است.

۶۹- ایدئولوژی سرمایه داری چه تأثیری بر فضای جغرافیایی گذاشته است؟

دو قطبی شدن شهرها و پیدایش مناطق مرفه نشین که به طبقه ثروتمند اختصاص دارد و مناطق فقیر نشین که فاقد امکانات اند، از ویژگی های ایدئولوژی سرمایه داری است.

۷۰- ایدئولوژی سوسیالیستی چه تأثیری بر معماری گذاشته است؟

آثار معماری سوسیالیستی در اتحاد شوروی سابق و کشورهای اروپایی شرقی دیده می شود. ایدئولوژی سوسیالیسم با مالکیت خصوصی مخالف است. منافع جمعی را بر منافع فردی مقدم می شمارد و بر تساوی و برابری تأکید می کند. از این رو در فضاهای شهری این کشورها، بلوک های مسکونی یکدست و هم شکل که نمای یکسان دارند، فراوان مشاهده می شود.

۷۱- مثالی در مورد تأثیر ایدئولوژی حکومت اسلامی بر روی فضای جغرافیایی بنویسید.

در حکومت اسلامی بانوان در فضای مخصوص خود به راحتی و با رعایت یک فرد یا گروه، موازین شرعی و دینی، ورزش و تفریح می کنند. ساختن این نوع فضاهای جغرافیایی تجلی ایدئولوژی اسلامی و توجه به ارزش های دینی در حکومت اسلامی است

درس دهم: کشور؛ یک ناحیه سیاسی

- مقدمه
 - ارکان ناحیه سیاسی ← انسان، مدیریت، فضا
 - ارکان کشور ← جمعیت، نظام سیاسی، سرزمین
 - حاکمیت
 - تعریف کشور

- فضای یک کشور
 - هویت
 - تعریف
 - اهمیت
- سرزمین
 - (۱) مرز
 - انواع مرز
 - طبیعی
 - کوه
 - رود
 - دریا
 - غیرطبیعی
 - مدار
 - نصف النهار
 - مرزها از نظر پیدایش
 - پیشتاز
 - تطبیقی
 - تحمیلی
 - مرز هوایی
 - اهمیت مرزها ← مرزهای کشور ما

(۲) تصمیمات کشوری

- اهمیت
- (۳) پایتخت
 - عوامل موثر در انتخاب پایتخت
 - انتقال پایتخت

- ملت ← شکل گیری ملت

- حکومت ← وظایف عمده مدیریت کشور

- اداره امور سرزمین
- اداره سازه یا ساختار انسانی
- روابط خارجی

(۱) نظام سیاسی تک ساخت (یکپارچه)

- اروپا و فرانسه
- ویژگی ها
- محاسن و معایب

(۲) نظام سیاسی فدرال

- ویژگی ها
- سطوح مدیریت
- محاسن و معایب

(۳) نظام سیاسی ناحیه ای و ترکیبی

- ویژگی ها
- مثال ها

- الگوی مدیریت سیاسی فضا

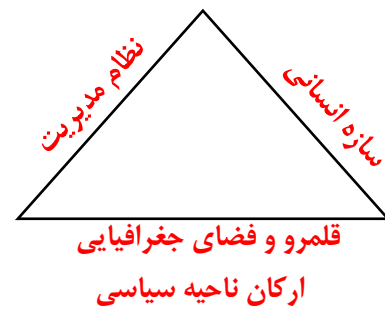
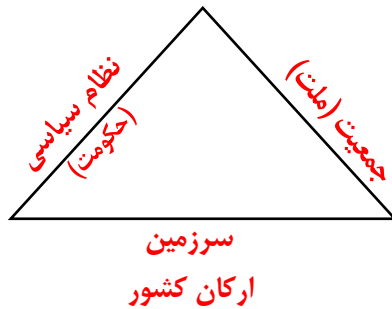
- پیدایش و بقای یک کشور

- هویت ملی، همبستگی ملی، پیوستگی سرزمینی
- تضعیف عوامل بقا

درس ۱۰: کشور، یک ناحیه سیاسی

کشور

- یکی از انواع نواحی سیاسی است.
- این ناحیه سیاسی مستقل است.
- امروزه ۱۹۳ کشور مستقل در جهان وجود دارد که عضو سازمان ملل متحدند.

سه رکن بنیادی کشور

- (۱) **سرزمین:** هر کشور بخشی از سطح زمین را اشغال کرده و زیستگاه مشترک افرادی است که به آن کشور تعلق دارند. هیچ کشوری بدون سرزمین قابل تصور نیست.
 - (۲) **جمعیت (ملت):** هر کشور دارای جمعیتی است که در محدوده سرزمین مستقر و مقیم اند و برای اداره امور خود نظام سیاسی و حکومتی تاسیس می کنند.
 - (۳) **نظام سیاسی:** در واقع، همان حکومت است که وظیفه اداره امور سرزمین و جمعیت را بر عهده دارد. حاکمیت: حاکمیت یعنی داشتن استقلال و بی نیاز بودن از نظارت دولت های خارجی. حاکمیت یک کشور نشان دهنده استقلال و اقتدار سیاسی آن است.
- ✓ کشور ← عبارت است از یک ناحیه سیاسی مستقل که دارای سرزمین مشخص، جمعیت دائمی و مقیم و حکومت مرکزی است و بر امور داخلی و خارجی خود حاکمیت دارد.

سرزمین

- فضا و قلمرو جغرافیایی یک کشور، سرزمین آن است.
- فضا یا سرزمین یک کشور دارای منابعی است و عرصه ای برای فعالیت های اقتصادی، کار و زندگی مردم آن کشور است.
- وسعت سرزمین در کشورهای مختلف متفاوت است.
- سرزمین چه مکان تولد افراد باشد و چه محل سکونت آن ها، یکی از بنیادهای هویتی آنان را تشکیل می دهد.
- هویت مکانی احساس تعلقی است که به واسطه ارتباط با یک مکان در یک فرد یا گروهی از افراد برانگیخته می شود.
- اهل جایی بودن نشان دهنده مکانی است که فرد به آن تعلق، دلبستگی و عاطفه دارد، آن را خانه، بوم و وطن خود می داند.
- انسان ها نسبت به مکان ها و فضاهای خاص نوعی وابستگی از خود نشان می دهند. یکی از این فضاها، میهن است.
- وابستگی های مکانی و فضایی سطوح مختلفی دارند مانند زادگاه، شهرستان، استان، کشور و قاره.
- تعلق ها یا وابستگی های زادگاهی و وطنی بسیار پایدار و عمیق اند.

ارکان مهم سرزمین

الف) مرز
ب) تقسیمات کشوری
پ) پایتخت

الف) مرز

- هر کشور برای مشخص کردن **قلمرو جغرافیایی** خود به تعیین مرز نیاز دارد.
- **مرز** خطی است اعتباری و قراردادی که برای تعیین حدود یک **ناحیه سیاسی**، از جمله کشور، بر روی زمین مشخص می شود. هر کشور برای مشخص کردن قلمرو جغرافیایی خود به تعیین مرز نیاز دارد.
- **مرزهای سیاسی** مهم ترین عامل تشخیص و جدایی کشورها از یکدیگرند.
- مرزها از این نظر **اهمیت** دارند که قلمرو رسمی اعمال مدیریت سیاسی هر کشورند و حدود حاکمیت و اداره یک حکومت را تعیین می کنند.
- مرز، آخرین **حد قلمرو** زمینی، دریایی و هوایی هر کشور است.

- مراحل تعیین خطوط مرزی**
- ۱) ابتدا کشورها برای تعیین خطوط مرزی به توافق می رسند.
 - ۲) سپس طبق نقشه ترسیم شده از محل عبور خطوط مرزی، روی زمین علامت گذاری می

نکته: امروزه خطوط مرزی کشورها ارزش حقوقی و بین المللی دارند؛ زیرا محدوده های کشورهای هم مرز در اسناد سازمان ملل متحد ثبت می شود.

انواع مرز

مرز بین کشورها را می توان به دو دسته تقسیم کرد:

۱) مرزهای طبیعی ۲) مرزهای غیر طبیعی (مصنوعی)

۱- **مرزهای طبیعی:** در برخی از مناطق از پدیده های طبیعی مانند رود، کوه، بیابان، دریاچه، تالاب و ... به عنوان مرز استفاده می شود؛ به عبارت دیگر مبنای تعیین مرز دو کشور، پدیده های طبیعی هستند که بین آن دو قرار گرفته اند.

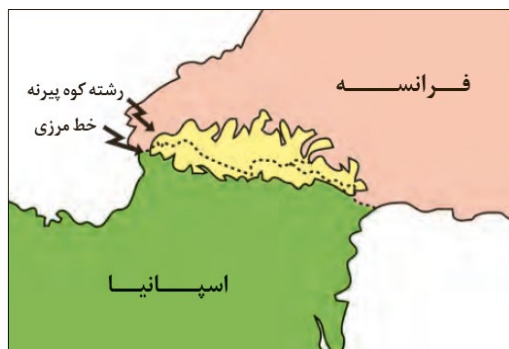
انواع مرزهای طبیعی

الف) کوه ها:

• گاهی برای تعیین خط مرزی از **امتداد ارتفاعاتی** که میان دو کشور قرار گرفته است، استفاده می کنند.

• برای تعیین خط مرزی در امتداد رشته کوه ها، **خط الراس** کوه ها در نظر گرفته می شود.

• **خط الراس خطی** است که از متصل کردن نوک بلندترین نقاط کوهستانی به یکدیگر به وجود می آید.

کوه پیرنه - حد فاصل فرانسه و اسپانیا

ب) رودها:

اگر رود یک مرز بین دو کشور باشد، برای تعیین مرز از خط (۱) منصف (۲) تالوگ استفاده می شود.

۱- **خط منصف:** خط منصف خطی است که از وسط رودخانه می گذرد و فاصله مرز از هر دو ساحل به یک اندازه است.

تعیین خط مرزی رود با استفاده از خط منصف

تعیین خط مرزی رود با استفاده از خط تالوگ

۲- **خط تالوگ:** تالوگ خطی است که عمیق ترین نقاط بستر رودخانه را به هم متصل می کند. در رودهای قابل کشتیرانی، تالوگ بهترین خط مرزی است ← چون هر دو کشور حق کشتیرانی در دوطرف آن را دارند.

اروند رود- مرز ایران و عراق

پ) **دریاها:** بیشتر کشورهای جهان و از جمله کشور ما به علت مجاورت با یک یا چند دریا، **مرزهای دریایی** دارند. معمولاً تعیین مرزهای دریایی بین کشورها کار آسانی نیست.

تعیین مرزهای دریایی

برای تعیین مرز دریایی، (۱) ابتدا خط مبنا را معین می کنند. خط مبنا پایین ترین حد جزر در دریاست.

به آب های پشت خط مبنا (به طرف ساحل) آب های داخلی می گویند که کشور مجاور دریا مالک آن ها است.

(۲) از خط مبنا به سمت دریا تا حدود ۱۲ مایل دریایی (هر مایل دریایی برابر با ۱۸۵۲ متر است). دریای سرزمینی نامیده می شود که آن هم متعلق به کشور مجاور دریاست ← اما سایر کشورها در آن منطقه حق عبور و مرور بدون ضرر را دارند.

آب های آزاد

آب های آزاد به بخش هایی از دریا گفته می شود که در مالکیت هیچ کشوری قرار ندارند. در آب های آزاد کشتیرانی، فعالیت نظامی، ماهی گیری، ایجاد تاسیسات و تحقیقات برای همه کشورها آزاد است. مشروط بر اینکه مخل دریانوردی بین المللی نباشد.

۲- مرزهای غیر طبیعی (مصنوعی): در بخش هایی از زمین که امکان استفاده از پدیده های طبیعی برای تعیین خطوط مرزی وجود نداشته باشد، با استفاده از مختصات جغرافیایی (۱ مدارها ۲) نصف النهارها، خط مرزی تعیین می شود؛ مانند مرز بین کانادا و آمریکا روی مدار ۴۹ درجه شمالی است. مرزهای غیر طبیعی یا مصنوعی هم چنین با توافق دو کشور همجوار بر روی زمین تعیین و علامت گذاری می شود؛ مانند مرز ایران و افغانستان.

فعالیت کلاسی

مرز بین سه کشور در آمریکای جنوبی

مرز بین بلژیک و هلند

۱- تصویر الف چه نوع مرزی را نشان می دهد؟ با مراجعه به نقشه آمریکای جنوبی، موقعیت کشورها و رودهای مرزی آن ها را توضیح دهید.

✓ پاسخ: مرز رودخانه ای - ایگوامو و پارانا رودهای مرزی این دو کشور هستند.

۲- تصویر ب چه نوع مرزی را نشان می دهد؟ با توجه به آن چه پیش تر درباره اتحادیه اروپا گفته شد، توضیح دهید.

✓ پاسخ: مرز غیر طبیعی - بلژیک و هلند جزء کشورهای اتحادیه اروپا هستند و خطوط مرزی بین این کشورها چندان اهمیت ندارند.

۳- دوازده مایل دریایی چند کیلومتر است؟ حساب کنید.

✓ پاسخ: هر مایل دریایی ۱۸۵۲ متر است و ۱۲ مایل دریایی کمی بیش از ۲۲/۲ کیلومتر است.

۴- رود به عنوان یک پدیده طبیعی برای تعیین مرز سیاسی دو کشور ممکن است طی زمان چه مشکلاتی ایجاد کند؟

✓ پاسخ:

(۱) امکان دارد کاملاً خشک شود و خط مرزی با مشکل مواجه شود.

(۲) طغیانی شود و باعث تغییر در خط مرزی شود.

(۳) از یک ساحل خود بکند و در طرف ساحل دیگر رسوب گذاری کند و باعث جابه جایی خط مرزی شود.

انواع مرزها از نظر پیدایش و شکل گیری

مرزها از نظر چگونگی پیدایش با یکدیگر متفاوت اند.

نحوه شکل گیری و ایجاد مرزها تاثیر زیادی در امنیت و همکاری یا به عکس، اختلاف و کشمکش بین کشورهای همسایه دارد.

تقسیم بندی مرزها از نظر پیدایش

۱- مرزهای پیشیناز (قبل از سکونت): این مرزها از زمان های قدیم در نواحی خالی از سکنه ترسیم شده اند و بعدها نیز مورد قبول ساکنان دو کشور همسایه قرار گرفته اند. مانند مرز بین آمریکا و کانادا (آلاسکا و کانادا). این نوع مرز مشکلی ایجاد نمی کند.

۲- مرزهای تطبیقی: مرزهایی هستند که با در نظر گرفتن شرایط فرهنگی تعیین می شوند و گروه های انسانی را که از نظر (۱) قومی (۲) زبانی (۳) دینی و غیره متفاوت اند، از یکدیگر جدا می کنند. ← مانند مرز بین هند و پاکستان که پس از جدایی و استقلال پاکستان از هند، در تعیین آن دقت شد تا منطقه مسلمان نشین از هندونشین جدا شود. در نتیجه

۳- مرزهای تحمیلی: مرزهایی هستند که در تعیین آن ها شرایط فرهنگی در نظر گرفته نشده است. ← افراد یک ملت یا قوم را که دارای دین و زبان مشترک اند، از هم جدا می کند و موجب می شود در دو کشور همسایه و در دو حکومت جداگانه قرار بگیرند؛ مانند مرزهایی که کشورهای استعمارگر در قاره آفریقا بر مبنای قلمرو نفوذ و حاکمیت خود و بدون توجه به اقوام و فرهنگ ها ایجاد کردند و یا مرز بین کره شمالی و کره جنوبی.

– در سال ۱۹۴۵ میلادی، پس از پایان جنگ جهانی دوم و سال ها سیطره ژاپن بر شبه جزیره کره، این کشور به دو کشور کره شمالی و جنوبی تقسیم شد.

(۱) در آن زمان، کشور کره شمالی به بلوک شرق کمونیستی، یعنی اتحادیه جماهیر شوروی و اروپای شرقی، پیوست.
(۲) کره جنوبی نیز تحت سیطره بلوک غرب، یعنی ایالات متحده آمریکا و اروپای غربی قرار گرفت.

تقسیم کره
به دو کشور
کره شمالی و
کره جنوبی

– در زمان تقسیم کره به دو کشور، آمریکا و اتحادیه جماهیر شوروی توافق کردند مرز دو کشور روی مدار ۳۸ درجه تعیین شود.

– پس از تقسیم کره، بارها بین دو کشور حمله های نظامی و درگیری های مرزی رخ داده است و اختلافات تا امروز نیز ادامه دارد.

۴- مرزهای هوایی: هر کشور علاوه بر مرزهای زمینی و در صورت مجاورت با دریا، مرز دریایی بر فضای بالای سرزمین خود نیز می تواند ادعای حاکمیت داشته باشد. هواپیماها برای عبور از مرزهای هوایی هر کشور باید اجازه بگیرند و ورود خود را به آسمان آن کشور اطلاع دهند.

اهمیت مرزها

مطالعه مرزها از دیرباز **کانون پژوهش های جغرافیایی** سیاسی بوده است.

دلیل اهمیت مرزها

- (۱) **امنیت و استقلال** هر کشور به مرزهای آن وابسته است.
- (۲) مرزها **حد حاکمیت** ملی یک کشور محسوب می شوند.
- (۳) مرزها در **روابط** یک کشور با کشورهای همسایه تاثیر گذارند. مرزها می توانند عامل **ثبات و آرامش** یا **اختلاف و منازعه** باشند؛ به همین دلیل حساسیت زیادی نسبت به مرزها وجود دارد و نظارت و مراقبت ویژه ای بر آن ها اعمال می شود.
- (۴) **مرزها تاثیر بسزایی** در جابه جایی مسافران، مبادلات بازرگانی (صادرات و واردات کالا) و توسعه اقتصادی کشورها دارند. به همین دلیل امن بودن یا نا امن بودن آن ها بر رونق اقتصادی کشورها تاثیر می گذارند.

نکته: منازعات مرزی سابقه طولانی دارند و از زمان **جنگ جهانی دوم** تاکنون، تقریباً نیمی از کشورهای دنیا درگیر اختلافات مرزی با کشورهای همسایه خود بوده اند.

مرزهای کشور ما (ایران)

- کشور ما حدود **۸۷۵۵** کیلومتر مرز مشترک با کشورهای همسایه دارد.
- کشور ما با **۱۵ کشور** از راه خشکی و دریا هم مرز است.
- **حفاظت و مدیریت و کنترل** مرزهای کشور بر عهده **مرزبانان نیروی انتظامی** و دفاع از مرزهای زمینی و هوایی و دریایی کشور در برابر **تهدیدات خارجی** بر عهده **نیروهای مسلح** جمهوری اسلامی ایران است.
- ساکنان نواحی مرزی، (**مرزنشینان**) کشور ما همواره با مشارکت و همکاری با مرزبانان، از امنیت و استقلال کشور و مرزها دفاع کرده اند.

نکته: امروزه ایران علاوه بر پایانه های مرزی هوایی در فرودگاه ها، در نواحی مرزی زمین بیش از **۲۱ پایانه** مرزی مسافری و حدود **۵۱ پایانه** مرزی مبادله کالا با همسایگان دارد که در مجاورت برخی از آن ها، بازارچه مرزی نیز به وجود آمده است.

فعالیت کلاسی

- ۱- **در کدام یک از انواع مرزها حداقل کشمکش و اختلافات مشاهده می شود؟ چرا؟**
✓ پاسخ: در مرزهای تطبیقی و پیشتاز؛ چون دو کشور با توجه به شرایط فرهنگی و جغرافیایی از یکدیگر جدا شده اند و عوامل تنش در این مرزها به حداقل می رسد.
- ۲- **در کدام یک از خطوط مرزی امکان بروز اختلافات و ناآرامی ها بیشتر است؟ چرا؟**
✓ پاسخ: در مرزهای تحمیلی؛ چون در تعیین خط مرزی به تفاوت های فرهنگی و جغرافیایی توجه نمی شود.
- ۳- **۱۵ کشوری را که ایران از طریق خشکی و دریا با آن ها هم مرز است، نام ببرید.**
✓ پاسخ: ترکیه، عراق، عربستان، کویت، قطر، بحرین، امارات، عمان، پاکستان، افغانستان، ترکمنستان، آذربایجان، قزاقستان، روسیه و ارمنستان.
- ۴- **ایجاد پایانه های مرزی کالا در نواحی مرزی ایران چه تاثیراتی بر اقتصاد این نواحی دارد؟ توضیح دهید.**
✓ پاسخ: این اقدام مثبت است و باعث بالا رفتن سطح رفاه اقتصادی مرزنشینان و افزایش نرخ اشتغال می شود.

ب) تقسیمات کشوری

- پس از مرز دومین عامل مهم سرزمینی، تقسیمات کشوری است.
- حکومت ها برای (۱) اداره آسان تر فضای جغرافیایی کشورها (۲) ارائه خدمات مناسب به شهروندان، به مرزبندی سیاسی- اداری در داخل کشور می پردازند.
- میزان اختیارات واحدهای سیاسی درون کشور از نظر بودجه، تامین منابع مالی و قوانین و ... در کشورهای مختلف متفاوت است و به نوع نظام سیاسی آن ها بستگی دارد.

پ) پایتخت، کانون سیاسی کشور

پایتخت، سومین عامل مهم سرزمینی است.

۱- کدام شهرهای ایران قبل از تهران پایتخت بوده اند؟

✓ پاسخ: شیراز، اصفهان، قزوین و ...

۲- چرا در طول تاریخ، هر حکومتی در هر ناحیه ای شکل گرفته ابتدا مکان خاصی را به عنوان پایتخت انتخاب کرده است؟

✓ پاسخ: برای ایجاد تمرکز در تشکیلات حکومتی، مالی و نظامی خود

پایتخت

- مرکز اقتدار سیاسی یک کشور است.
- فرمان ها و تصمیمات سیاسی از این نقطه به سراسر کشور پخش می شود.
- روسای قوای مقننه، مجریه و قضائیه و وزارتخانه ها و سازمان های اصلی دولت ها و سفارت خانه های خارجی در این مکان مستقرند.
- پایتخت مکان تصمیم گیری های سیاسی و ملاقات سران یک کشور با نمایندگان حکومت های سایر کشورهاست.
- پایتخت یک کشور معمولاً به بزرگترین و مهم ترین شهر یا کلان شهر آن تبدیل می شود.

عوامل موثر در انتخاب پایتخت

- (۱) داشتن قابلیت های محیطی مناسب؛ مانند دسترسی به آب و اراضی حاصلخیز
- (۲) داشتن جمعیت قابل توجه
- (۳) در تقاطع راه های ارتباطی قرار داشتن، دسترسی آسان به سرتاسر کشور و به ویژه مرزها
- (۴) داشتن قابلیت دفاعی مناسب و دور بودن از مرزها

نکته: برخی از پایتخت ها قدمت زیادی دارند و موقعیت پایتخت بودن خود را تا سال ها حفظ می کنند؛ مانند: شهر ۱۲ میلیون نفری پاریس که قدمت پایتختی بیش از ۱۵۰۰ سال دارد و در مرکز انشعاب راه ها و شبکه های ارتباطی واقع شده است.

انتقال پایتخت

در برخی کشورها به دلایل مختلف پایتخت، از یک شهر به شهر دیگر منتقل می شود؛ مانند انتقال پایتخت از شهر ریودوژانیرو به برازیلیا در کشور برزیل یا انتقال پایتخت از کراچی به اسلام آباد در پاکستان.

کلان شهر شدن یک پایتخت

به طور معمول، مرکز قدرت سیاسی و وزارتخانه ها و سازمان های دولتی، تمرکز اقتصادی نهادهای مالی و پولی و شرکت های بزرگ و ثروت و قدرت در پایتخت ها، موجب تبدیل آن ها به کلان شهرها می شود؛ پیامد این فرایند: (۱) رشد جمعیت (۲) ترافیک (۳) آلودگی هوا (۴) کمبود مسکن (۵) کمبود خدمات است.

ملت

- **ملت** یکی از عوامل و ارکان شکل گیری کشور است.
- **ملت، عنصر بنیادین** یک کشور است و بدون آن کشور معنا و مفهومی ندارد.
- ملت جمعیتی است که در **قلمرو یک سرزمین** مشخص مستقر شده اند و **اشتراکات** تاریخی، زبانی، مذهبی و اقتصادی و آرمان های مشترکی دارند.
- **هویت یک ملت** ریشه در تاریخ و فرهنگ مشترک آن دارد و این هویت طی سال های متوالی پدید آمده است.
- افراد یک ملت به دلیل **اشتراکات** با یکدیگر احساس همبستگی می کنند.

نکته: حس ملی گرایی تا وقتی مورد تایید است که **میهن پرستی افراطی (ناسیونالیسم)** یا برتری جویی یک ملت نسبت به دیگر ملت ها و نادیده گرفتن حقوق آن ها نیانجامد.

حکومت

نظام سیاسی یا حکومت از ارکان تشکیل دهنده یک کشور است. هر کشور برای اداره امور خود به **نظام مدیریت** نیاز دارد. حکومت ها، **نظام مدیریت کشور**ند و انواع مختلفی دارند، اما می توان گفت همه آن ها سه **وظیفه** مهم بر عهده دارند.

وظایف حکومت ها عبارت است از:

۱- اداره امور سرزمین

حراست از قلمرو و مرزهای کشور، دفاع در برابر هجوم دشمنان، حفظ منابع طبیعی و بهره برداری از آن ها و ...

۲- اداره سازه یا ساختار انسانی

وضع قوانین و مقررات، رسیدگی به اختلافات، قضاوت، خدمات رسانی به مردم و رفاه و تامین اجتماعی و بهداشت، آموزش، خدمات فرهنگی، برقراری نظم و امنیت و ...

۳- روابط خارجی

روابط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی با سایر کشورها، بستن پیمان ها و قراردادهای همکاری با نهادهای بین المللی، پیشگیری از جنگ، برقراری صلح و توسعه همکاری های تجاری و ...

الگوی مدیریت سیاسی فضا

حکومت ها از نظر مدیریت فضای جغرافیایی کشور و توزیع قدرت در پهنه سرزمین به سه گروه عمده تقسیم می شوند.

- این نظام سیاسی از اروپا به دیگر نقاط جهان راه یافته و کشور فرانسه از پیشگامان این الگوست.
- در این نظام سیاسی، کشور به واحدهای سیاسی و اداری کوچکتر مانند استان و شهرستان تقسیم می شود اما حکومت مرکزی حدود اختیارات آن ها را تعیین می کند.
- در این نوع نظام اختیارات محلی محدود و نظام قانون گذاری و سیاست گذاری متمرکز است.
- قدرت سیاسی از یک کانون، یعنی پایتخت، به سایر نواحی کشور اعمال می شود و مدیریت محلی، تصمیمات دولت مرکزی را اجرا می کنند.
- در این نظام فقط، یک سطح قانون گذاری، یعنی مجلس ملی قانون گذاری، در مرکز وجود دارد و قوانین و مقررات و تشکیلات اداری در تمام کشور همسان است.
- برای مثال؛ در نظام سیاسی تک ساخت، تشکیلات ادارات آموزش و پرورش و قوانین و مقررات آن، شرایط ورود به دانشگاه و یا قوانین اقتصادی مربوط به تجارت و ... در همه نواحی کشور یکنواخت است.

۱) نظام سیاسی تک ساخت (یکپارچه)

- در این نوع نظام سیاسی، کشور به چند ایالت تقسیم می شود ایالت ها اختیارات زیادی دارند.

- حکومت و توزیع قدرت در سرزمین دو سطح دارد:

الف) سطح فدرال (ملی و حکومت مرکزی)

ب) سطح ایالت (منطقه)

- هر ایالت علاوه بر وجود حکومت و نیروی تصمیم گیری در سطح ملی، قوه مقننه و مجریه و قضائیه مستقل نیز دارد.

- مجلس نمایندگان و سنا در مرکز کشور و مجلس ایالتی در هر ایالت مستقرند و قانون گذاری می کنند. به همین سبب برخی قوانین ایالت ها با یکدیگر متفاوت اند و هر ایالت در امور و برنامه ریزی و توسعه اقتصادی و اجتماعی خود به طور مستقل تصمیم گیری و عمل می کند.

- در این نوع نظام سیاسی، حکومت مرکزی نقش هماهنگ کننده و ارتباط دهنده ایالت ها را بر عهده دارد و ایالت ها در دفاع، سیاست خارجی و واحد پول ملی از حکومت مرکزی تبعیت می کنند. برای مثال؛ در الگوی فدرال در کشوری مانند استرالیا، قوانین آموزش و پرورش، نوع برنامه های درسی و دوره های تحصیلی در ایالت های مختلف، متفاوت است.

نکته: باید توجه داشت که کشورهای فدرال و کشورهای یکپارچه از نظر واگذاری اختیارات به واحدهای سیاسی - اداری خود کاملاً شبیه به هم نیستند و درجه و میزان تمرکز حکومت و همچنین اختیارات واحدها در آن ها متفاوت است.

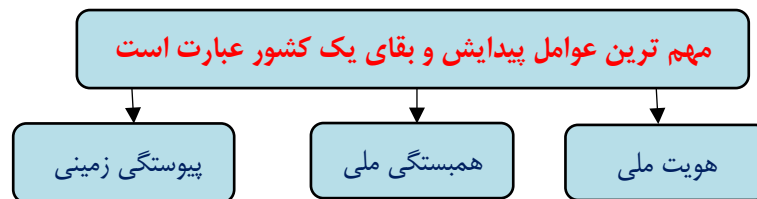
۲) نظام سیاسی فدرال

در این نوع نظام، بخش اعظم کشور به صورت تک ساخت است؛ فقط یک یا چند بخش کوچک به صورت ناحیه ای و خودمختار اداره می شوند و مناطق خودمختار اختیارات سیاسی و اجرایی ویژه ای در ناحیه خود دارند. نظام سیاسی کشورهای عراق، جمهوری آذربایجان و انگلستان از این نوع است.

۳) نظام سیاسی ناحیه ای و ترکیبی

پیدایش و بقای یک کشور

کشورهای جهان بر پایه یک یا چند عامل به وجود می آیند و به حیات خود ادامه می دهند.

نکته: اگر عوامل بقای یک کشور تضعیف شوند، آن کشور در خطر نابودی و فروپاشی قرار می گیرد. ← پس حکومت ها و ملت ها باید عوامل پیدایش و بقای خود را بشناسند و برای حفظ و تقویت آن ها بکوشند.

فعالیت کلاسی

۱- چند کشور دارای نظام فدرال و چند کشور با نظام یکپارچه نام ببرید.

✓ پاسخ: نظام فدرال ← مانند استرالیا، آمریکا، هند و پاکستان
نظام یکپارچه ← فرانسه، ایران، عربستان

۲- کدام کشور همسایه ایران با نظام فدرالی و کدام یک با نظام ناحیه ای و ترکیبی اداره می شود؟

✓ پاسخ: روسیه و پاکستان با نظام فدرال اداره می شوند و عراق با نظام ناحیه ای و ترکیبی.

۳- در کدام نظام سیاسی به تفاوت های جغرافیایی و فرهنگی بیشتر توجه می شود؟ در کدام نظام، حفظ همبستگی و وحدت ملی در شرایط بحرانی آسان تر است؟

✓ پاسخ: در نظام های فدرال و ناحیه ای و ترکیبی به تفاوت های جغرافیایی و فرهنگی بیشتر توجه می شود.
در نظام های یکپارچه، حفظ همبستگی و وحدت ملی بیشتر است.

۴- دو کشور آلمان غربی و شرقی و یمن شمالی و جنوبی پس از این که سال ها به صورت دو کشور جداگانه درآمد بودند و با دو حکومت متفاوت اداره می شدند، سرانجام به هم پیوستند و امروزه یک کشورند.

با توجه به عنصر ملت این موضوع را تحلیل کنید.

✓ پاسخ: عوامل تجزیه شدن آلمان و یمن عوامل درونی نبود بلکه به خاطر شرایط سیاسی حاکم بر دنیا و منطقه این دو کشور تجزیه شدند ولی به خاطر این که مردم این کشور از نظر عوامل تشکیل دهنده ملت (زبان، قوم و دین) اشتراکات فراوانی داشتند، دوباره به هم ملحق شدند.

۵- آیا ممکن است در آینده دو کشور کره شمالی و جنوبی با هم متحد و یک کره را تشکیل دهند؟

✓ پاسخ: بله چون عوامل ملیت در بین این دو کشور اشتراکات فراوانی دارد.

۶- چرا کشور یوگسلاوی سابق از هم پاشید و به چند کشور تجزیه شد؟

✓ پاسخ: عوامل ملیت در کشور یوگسلاوی سابق بسیار سست بود و تفاوت های زبانی، دینی و قومی باعث تجزیه این کشور و تقسیم آن به هفت کشور شد.

درس دهم؛ کشور، یک ناحیه سیاسی

الف) درست یا نادرست بودن جملات زیر را مشخص کنید.

- ۱- ارکان یک ناحیه سیاسی از نظام مدیریت، قلمرو و فضای جغرافیایی و سازه (ساختار) انسانی تشکیل شده است.
- ۲- هر کشور دارای جمعیتی است که در محدوده سرزمین مستقر و مقیم اند و برای اداره امور خود نظام سیاسی و حکومتی تأسیس می کنند.
- ۳- امروزه خطوط مرزی کشورها ارزش حقوقی و بین المللی دارند، زیرا محدوده های کشورهای هم مرز در اسناد سازمان ملل متحد ثبت می شود.
- ۴- اگر یک رود مرز بین دو کشور باشد، برای تعیین مرز از خط الراس یا تالوگ آن استفاده می شود.
- ۵- برای تعیین مرز دریایی، ابتدا خط مبنا را معین می کنند. خط مبنا حداکثر حد مد در دریاست.
- ۶- مرز بین کانادا و آمریکا روی نصف النهار ۶۳ درجه غربی است. این مرز را براساس مختصات جغرافیایی تعیین کرده اند.
- ۷- کلان شهرها مرکز اقتدار سیاسی یک کشورند و فرمان ها و تصمیمات سیاسی از آن نقاط به سراسر کشور پخش می شود.
- ۸- یکی از عوامل انتخاب پایتخت ها این است که در تقاطع راه های ارتباطی قرار دارند و دسترسی آسان به سرتاسر کشور و به ویژه مرزها داشته باشند.
- ۹- در کشور برزیل انتقال پایتخت از شهر ریودوژانیرو به برازیلیا و در کشور پاکستان از کراچی به اسلام آباد صورت گرفت.
- ۱۰- ملت، عنصر بنیادین یک کشور است و بدون آن کشور معنا و مفهومی ندارد.
- ۱۱- در نظام سیاسی فدرال، کشور به چند ایالت تقسیم می شود و ایالت ها اختیارات زیادی دارند.

ب) پاسخ :

۱. درست
۲. درست
۳. درست
۴. نادرست: برای تعیین مرز رودخانه ای بین دو کشور از دو خط منصف و تالوگ استفاده می شود.
۵. نادرست: ابتدا خط مبنا را معین می کنند. خط مبنا پایین ترین حد جزر در دریاست.
۶. نادرست: مرز بین آمریکا و کانادا روی مدار ۴۹ درجه شمالی است.
۷. نادرست: پایتخت مرکز اقتدار سیاسی یک کشور است و فرمان ها و تصمیمات سیاسی از آن نقطه به سراسر کشور پخش می شود.
۸. درست
۹. درست
۱۰. درست
۱۱. درست

ب) جاهای خالی را با عبارت مناسب کامل کنید.

- ۱۲- درباره موجودیت یک کشور، علاوه بر سه رکن سرزمین، جمعیت و حکومت، به عنصر چهارمی نیز تأکید می شود که است.
- ۱۳- عبارت است از یک ناحیه سیاسی مستقل که دارای سرزمین مشخص، جمعیت دائمی و مقیم و حکومت مرکزی است و بر امور داخلی و خارجی خود حاکمیت دارد.
- ۱۴- خطی اعتباری و قراردادی است که برای تعیین حدود یک ناحیه سیاسی از جمله کشور بر روی زمین مشخص می شود.
- ۱۵- برای تعیین خط مرزی در امتداد رشته کوه ها کوه ها در نظر گرفته می شود.
- ۱۶- در رودهای قابل کشتیرانی، بهترین خط مرزی است. چون هر دو کشور حق کشتیرانی در دو طرف آن را دارند.
- ۱۷- در بخش هایی از زمین که امکان استفاده از پدیده های طبیعی برای تعیین خطوط مرزی وجود نداشته باشد، با استفاده از خطوط مرزی، تعیین می شود.

- ۱۸- مرزهای مرزهایی هستند که از زمان های قدیم در نواحی خالی از سکنه ترسیم شده اند و بعدها نیز مورد قبول ساکنان در کشور همسایه قرار گرفته اند.
- ۱۹- در سال ۱۹۴۵ میلادی پس از پایان جنگ جهانی دوم و سال ها سیطره بر شبه جزیره کره، این کشور به دو کشور کره شمالی و کره جنوبی تقسیم شد.
- ۲۰- کشور ما حدود کیلومتر مرز مشترک با کشورهای همسایه دارد و با کشور از راه خشکی و دریا هم مرز است.
- ۲۱- حکومت ها از نظر مدیریت فضای جغرافیایی کشور و در پهنه سرزمین به سه گروه عمده تقسیم می شوند.
- ۲۲- در نظام سیاسی حکومت مرکزی نقش هماهنگ کننده و ارتباط دهنده ایالت ها را بر عهده دارد و ایالت ها در دفاع سیاست خارجی و واحد پول ملی از حکومت مرکزی تبعیت می کنند.

پاسخ :

۱۲. حاکمیت	۱۳. کشور	۱۴. مرز	۱۵. خط الرأس
۱۶. تالوگ	۱۷. مختصات جغرافیایی	۱۸. پیشتاز (قبل از سکونت)	۱۹. ژاین
۲۰. ۸۷۵۵ - ۱۵	۲۱. توزیع قدرت	۲۲. فدرال	

پ) در جملات زیر عبارت صحیح را از داخل کمانک انتخاب کنید.

- ۲۳- هر کشور بخشی از سطح زمین را اشغال کرده و زیستگاه مشترک افرادی است که به آن کشور تعلق دارند. هیچ کشوری بدون (سرزمین - مرز) قابل تصور نیست.
- ۲۴- (حاکمیت - حکومت) یعنی داشتن استقلال و بی نیاز بودن از نظارت دولت های خارجی.
- ۲۵- (حکومت ها - مرزها) مهم ترین عامل تشخیص و جدایی کشورها از یکدیگرند.
- ۲۶- خط (منصف - تالوگ) خطی است که از وسط رودخانه می گذرد و فاصله مرز از هر دو ساحل یکسان است.
- ۲۷- از خط مبنا به سمت دریا تا حدود ۱۲ مایل دریایی، دریای (سرزمینی - داخلی) نامیده می شود.
- ۲۸- شهر (پاریس - لندن) قدمت پایتختی بیش از ۱۵۰۰ سال دارد و در مرکز انشعاب راه ها و شبکه های ارتباطی واقع شده است.
- ۲۹- نظام سیاسی کشورهای عراق جمهوری آذربایجان و انگلستان از نوع نظام سیاسی (فدرال - ناحیه ای و ترکیبی) است.

پاسخ :

۲۳. سرزمین	۲۴. حاکمیت	۲۵. مرزها	۲۶. منصف
۲۷. سرزمینی	۲۸. پاریس	۲۹. ناحیه ای و ترکیبی	

ت) عبارت مناسب را از ستون مقابل انتخاب کنید.

- ۳۰- از ارکان ناحیه سیاسی است.
- ۳۱- این رکن در واقع همان حکومت است.
- ۳۲- داشتن استقلال و بی نیاز بودن از نظارت دولت های خارجی.
- ۳۳- مرز دو کشور فرانسه و اسپانیا
- ۳۴- نظام سیاسی این کشور از نوع ناحیه ای و ترکیبی است.
- الف) نظام سیاسی
- ب) خط الرأس
- پ) عراق
- ت) نظام مدیریت
- ث) آمریکا
- ج) تالوگ
- چ) حاکمیت

که پاسخ :

۳۰. ت (نظام مدیریت) ۳۱. الف (نظام سیاسی) ۳۲. ج (حاکمیت)
۳۳. ب (خط الرأس) ۳۴. پ (عراق)

ث) به سوالات زیر پاسخ کوتاه بدهید.

۳۵- کدام عوامل تشکیل دهنده ارکان یک کشور هستند؟

جمعیت (ملت)، سرزمین و نظام سیاسی (حکومت)

۳۶- منظور از سرزمین یک کشور چیست؟

هر کشور بخشی از سطح زمین را اشغال کرده و زیستگاه مشترک افرادی است که به آن کشور تعلق دارند. هیچ کشوری بدون سرزمین قابل تصور نیست.

۳۷- مفهوم جمعیت در رابطه با شکل گیری یک کشور چیست؟

هر کشور دارای جمعیتی است که در محدوده سرزمین مستقر و مقیم اند و برای اداره امور خود نظام سیاسی و حکومتی تأسیس می کنند.

۳۸- وظیفه یک نظام سیاسی در شکل گیری یک کشور را بنویسید.

نظام سیاسی در واقع همان حکومت است که وظیفه اداره امور سرزمین و جمعیت را بر عهده دارد.

۳۹- رکن چهارم موجودیت یک کشور چیست و به چه معناست؟

حاکمیت است. حاکمیت یعنی داشتن استقلال و بی نیاز بودن از نظارت دولت های خارجی. حاکمیت یک کشور نشان دهنده استقلال و اقتدار سیاسی آن کشور است.

۴۰- سرزمین از ارکان بنیادی شکل گیری یک کشور است. منظور از آن چیست؟

فضا و قلمرو جغرافیایی یک کشور، سرزمین آن است.

۴۱- علت اهمیت سرزمین در شکل گیری یک کشور را توضیح دهید.

فضا یا سرزمین یک کشور دارای منابعی است و عرصه ای برای فعالیت های اقتصادی، کار و زندگی مردم آن کشور محسوب می شود.

۴۲- هویت مکانی را توضیح دهید.

هویت مکانی احساس تعلق است که به واسطه ارتباط با یک مکان در یک فرد یا گروهی از افراد برانگیخته می شود.

۴۳- میهن چگونه باعث وابستگی یک فرد می شود؟

انسان ها نسبت به مکان ها و فضاهای خاص خود نوعی وابستگی از خود نشان می دهند؛ یکی از این فضاها، میهن است.

۴۴- علت اهمیت مرز چیست؟

هر کشور برای مشخص کردن قلمرو جغرافیایی خود به تعیین مرز نیاز دارد و مرزها از این نظر اهمیت دارند که قلمرو رسمی اعمال مدیریت سیاسی هر کشورند و حدود حاکمیت و اداره یک حکومت را تعیین می کنند.

۴۵- مراحل ترسیم خطوط مرزی را بنویسید.

ابتدا کشورها برای تعیین خطوط مرزی به توافق می رسند و سپس، طبق نقشه ترسیم شده از محل عبور خطوط مرزی، روی زمین علامت گذاری می کنند.

۴۶- چرا امروزه خطوط مرزی کشورها ارزش حقوقی و بین المللی دارند؟

زیرا محدوده های کشورهای هم مرز در اسناد سازمان ملل متحد ثبت می شود.

۴۷- مرز بین کشورها را می توان به دو دسته اصلی تقسیم کرد. آن دو دسته را نام ببرید.

(۱) مرزهای طبیعی (۲) مرزهای غیر طبیعی (مصنوعی)

۴۸- مرزهای طبیعی را توضیح دهید.

خطوط مرزی برخی کشورها با استفاده از پدیده های طبیعی مانند رود، کوه، بیابان، دریاچه، تالاب و ... مشخص می شود و به عبارت دیگر، مبنای تعیین مرز دو کشور، پدیده های طبیعی هستند که بین آن دو قرار گرفته اند.

۴۹- خط الرأس را تعریف کنید.

خط الرأس خطی است که از متصل کردن نوک بلندترین نقاط کوهستانی به یکدیگر به وجود می آید.

۵۰- کدام عامل طبیعی مرز بین دو کشور فرانسه و اسپانیا است؟

خط الرأس رشته کوه پیرنه

۵۱- خط مرزی رودخانه ای چگونه مشخص می شود؟

برای تعیین خط مرزی رودخانه ای از دو خط منصف یا تالوگ استفاده می شود.

۵۲- خط مرزی تالوگ چگونه خطی است؟

تالوگ عمیق ترین نقاط بستر رود را به هم متصل می کند.

۵۳- مزیت خط مرزی تالوگ نسبت به منصف چیست؟

در رودهای قابل کشتیرانی، تالوگ بهترین خط مرزی است؛ چون هر دو کشور حق کشتیرانی در دو طرف آن را دارند.

۵۴- مرز دریایی چگونه مشخص می شود؟

معمولاً تعیین مرزهای دریایی بین کشورها کار آسانی نیست. برای تعیین مرز دریایی، ابتدا خط مبنا را معین می کنند. خط مبنا پایین ترین حد جزر در دریاست و سپس ۱۲ مایل دریایی به سمت دریا حرکت می کنند و خطی به موازات خط ساحلی می کشند.

۵۵- منظور از آب های داخلی چیست و مالکیت آن چگونه است؟

به آب هایی که پشت خط مبنا قرار می گیرند (به طرف ساحل) آب های داخلی می گویند. مالکیت این آب ها در اختیار کشور مجاور دریا است.

۵۶- دریای سرزمینی را تعریف کنید و مالکیت آن چگونه است؟

از خط مبنا (پایین ترین حد جزر) به سمت دریا تا حدود ۱۲ مایل دریایی، دریای سرزمینی است که آن هم متعلق به کشور مجاور دریاست اما، سایر کشورها در آن منطقه حق عبور و مرور بدون ضرر را دارند.

۵۷- قوانین حاکم بر آب های آزاد را توضیح دهید.

آب های آزاد به بخش هایی از دریا گفته می شود که در مالکیت هیچ کشوری قرار ندارند. در آب های آزاد کشتیرانی فعالیت نظامی ماهی گیری ایجاد تأسیسات و تحقیقات برای همه کشورها آزاد است؛ مشروط به این که محل دریانوردی بین المللی نباشد.

۵۸- علت استفاده از مرزهای غیر طبیعی (مصنوعی) چیست؟

در بخش هایی از زمین که امکان استفاده از پدیده های طبیعی برای تعیین خطوط مرزی وجود نداشته باشد، با استفاده از مختصات جغرافیایی (مدارها و نصف النهارها) خطوط مرزی تعیین می شود.

۵۹- نحوه شکل گیری مرزها چه اهمیتی دارد؟

نحوه شکل گیری و ایجاد مرزها، تأثیر زیادی در امنیت و همکاری یا به عکس، اختلاف و کشمکش بین کشورهای همسایه دارد.

۶۰- مرزها را از نظر چگونگی پیدایش چگونه تقسیم بندی می کنند؟

به سه گروه تقسیم می شوند: (۱) مرزهای پیشتاز (قبل از سکونت) (۲) مرزهای تطبیقی (۳) مرزهای تحمیلی

۶۱- مرزهای پیشتاز (قبل از سکونت) را با مثال توضیح دهید.

مرزهایی هستند که از زمان های قدیم در نواحی خالی از سکنه ترسیم شده اند و بعدها نیز مورد قبول ساکنان دو کشور همسایه قرار گرفته اند؛ مانند مرز کانادا و آلاسکا (آمریکا)

۶۲- مهم ترین ویژگی مثبت مرزهای پیشتاز چیست؟

در این نوع از مرزها کشمکش و مشکل بسیار کم است.

۶۳- مرزهای تطبیقی را با مثال توضیح دهید.

مرزهایی هستند که با در نظر گرفتن شرایط فرهنگی تعیین می شوند و گروه های انسانی را که از نظر قومی، زبانی، دینی و غیره متفاوت اند، از یکدیگر جدا می کنند؛ مانند مرز بین هند و پاکستان

۶۴- مرز هند و پاکستان چگونه مرزی است و ویژگی آن چیست؟

مرزی تطبیقی است؛ پس از جدایی و استقلال پاکستان از هند، در تعیین آن دقت شد تا منطقه مسلمان نشین از هندو نشین جدا شود.

۶۵- مرز تحمیلی را توضیح دهید.

مرزهایی هستند که در تعیین آن ها شرایط فرهنگی در نظر گرفته نشده است. در نتیجه افراد یک ملت یا قوم را که دارای دین و زبان مشترک اند، از هم جدا می کند و موجب می شود در دو کشور همسایه و در دو حکومت جداگانه قرار بگیرند.

۶۶- برای مرز تحمیلی مثالی بیاورید.

مرزهایی که کشورهای استعمارگر در قاره آفریقا بر مبنای قلمرو و نفوذ و حاکمیت خود و بدون توجه به اقوام و فرهنگ ها ایجاد کردند و یا مرز بین کره شمالی و کره جنوبی.

۶۷- اهمیت و جایگاه خطوط مرزی در جغرافیای سیاسی چگونه است؟

مطالعه مرزها از دیرباز کانون پژوهش های جغرافیای سیاسی بوده است. مرزها در هر کشور اهمیت خاصی دارند و امنیت و استقلال هر کشور به مرزهای آن ها وابسته است. مرزها حد حاکمیت ملی یک کشور محسوب می شوند.

۶۸- امن بودن یا نا امن بودن مرزها چه تأثیری بر رونق اقتصادی کشورها می گذارد؟

مرزها تأثیر بسزایی در جابه جایی مسافران و مبادلات بازرگانی صادرات و واردات کالا و توسعه اقتصادی کشورها دارند؛ به همین دلیل امن بودن یا نبودن آن ها بر رونق اقتصادی کشورها تأثیر می گذارد.

۶۹- چرا حکومت ها باید تقسیمات کشوری انجام دهند؟

حکومت ها برای اداره آسان تر فضای جغرافیایی کشورها و ارائه خدمات مناسب به شهروندان به مرزبندی سیاسی - اداری در داخل کشور می پردازند.

۷۰- میزان اختیارات واحدهای سیاسی درون کشور از نظر بودجه، تامین منابع مالی، قوانین و در کشورهای

مختلف چگونه است؟

در کشورهای مختلف متفاوت است و به نوع نظام سیاسی آن ها بستگی دارد.

۷۱- شهر پاریس به عنوان پایتخت کشور فرانسه دارای چه ویژگی های خاصی است؟

پاریس پایتخت کشور فرانسه است و قدمت پایتختی آن بیش از ۱۵۰۰ سال است و در مرکز انشعاب راه ها و شبکه های ارتباطی واقع شده است.

۷۲- ملت را تعریف کنید.

ملت، جمعیتی است که در قلمرو یک سرزمین مشخص مستقر شده اند و اشتراکات تاریخی، زبانی، مذهبی و اقتصادی و آرمان های مشترکی دارند.

۷۳- هویت یک ملت چگونه شکل می گیرد؟

هویت یک ملت ریشه در تاریخ و فرهنگ مشترک آن دارد و این هویت طی نسل های متوالی پدید آمده است. افراد یک ملت به دلیل همین اشتراکات با یکدیگر احساس همبستگی می کنند.

۷۴- در چه صورت حس ملی گرایی مورد تأیید است؟

تا وقتی مورد تأیید است که به میهن پرستی افراطی (ناسیونالیسم) با برتری جویی یک ملت نسبت به دیگر ملت ها و نادیده گرفتن حقوق آن ها نینجامد.

۷۵- سه وظیفه مهم تمام حکومت ها را بنویسید.

(۱) اداره امور سرزمین (۲) اداره سازه یا ساختار انسانی (۳) روابط خارجی

۷۶- مهم ترین وظایف یک حکومت در رابطه با اداره امور سرزمین را بنویسید.

حراست از قلمرو و مرزهای کشور؛ دفاع در برابر هجوم دشمنان، حفظ منابع طبیعی و بهره برداری از آن ها و

۷۷- وظایف حکومت ها در رابطه با اداره سازه یا ساختار انسانی چیست؟

وضع قوانین و مقررات، رسیدگی به اختلافات، قضاوت، خدمات رسانی به مردم، رفاه و تأمین اجتماعی و بهداشت، آموزش، خدمات فرهنگی، برقراری نظم و امنیت و

۷۸- حکومت در رابطه با روابط خارجی چه فعالیت هایی انجام می دهد؟

روابط سیاسی اقتصادی و فرهنگی با سایر کشورها، بستن پیمان ها و قراردادهای همکاری با نهادهای بین المللی، پیشگیری از جنگ، برقراری صلح و توسعه همکاری های تجاری و

۷۹- حکومت ها از نظر مدیریت فضای جغرافیایی کشور و توزیع قدرت در پهنه سرزمین به چند گروه تقسیم می شوند؟

(۱) نظام سیاسی تک ساخت یکپارچه (۲) نظام سیاسی فدرال (۳) نظام سیاسی ناحیه ای و ترکیبی

۸۰- خاستگاه نظام سیاسی تک ساخت (یکپارچه) کجا است؟

نظام سیاسی تک ساخت از اروپا به دیگر نقاط جهان راه یافته و کشور فرانسه از پیشگامان این الگوست.

۸۱- تقسیمات کشوری و حدود اختیارات در نظم سیاسی تک ساخت چگونه است؟

در این نوع نظام سیاسی کشور به واحدهای سیاسی - اداری کوچک تر مانند استان و شهرستان تقسیم می شود اما حکومت مرکزی حدود اختیارات آن ها را تعیین می کند.

۸۲- تقسیمات کشوری و توزیع قدرت در نظام سیاسی فدرال چگونه است؟

در این نوع نظام سیاسی کشور به چند ایالت تقسیم می شود و ایالت ها اختیارات زیادی دارند. حکومت و توزیع قدرت در سرزمین دو سطح دارد: الف) سطح فدرال (ملی و حکومت مرکزی) (ب) سطح ایالت (منطقه).

۸۳- وظیفه حکومت مرکزی در نظام سیاسی فدرال چیست؟

در این نوع نظام سیاسی، حکومت مرکزی نقش هماهنگ کننده و ارتباط دهنده ایالت ها را بر عهده دارد و ایالت ها در دفاع، سیاست خارجی و واحد پول ملی از حکومت مرکزی تبعیت می کنند.

۸۴- کشور استرالیا با چه نوع نظامی اداره می شود؟ توضیح دهید.

کشور استرالیا با نظام سیاسی فدرال اداره می شود. قوانین آموزش و پرورش، نوع برنامه های درسی و دوره های تحصیلی در ایالت های مختلف متفاوت است.

۸۵- نظام سیاسی کشورهای فدرال و کشورهای یکپارچه چه تفاوتی با هم دارند؟

کشورهای فدرال و کشورهای یکپارچه از نظر واگذاری اختیارات به واحدهای سیاسی - اداری خود کاملاً شبیه به هم نیستند و درجه و میزان تمرکز حکومت و هم چنین اختیارات واحدها در آن ها متفاوت است.

۸۶- مهم ترین عوامل پیدایش و بقای یک کشور کدام اند؟

هویت ملی همبستگی ملی و پیوستگی سرزمینی

۸۷- پیامد تضعیف شدن عوامل پیدایش و بقای یک کشور چیست؟

آن کشور در خطر نابودی و فروپاشی قرار می گیرد.

۸۸- برای آن که کشورها در خطر نابودی و فروپاشی قرار نگیرند، چه اقداماتی باید انجام دهند؟

حکومت ها و ملت ها باید عوامل پیدایش و بقای کشور خود را بشناسند و برای حفظ و تقویت آن ها بکوشند.

ج) اصطلاحات و مفاهیم زیر را تعریف کنید.

۸۹- کشور :

۹۰- دریای سرزمینی :

۹۱- نظام سیاسی فدرال :

☞ پاسخ :

۸۹. کشور عبارت است از یک ناحیه سیاسی مستقل که دارای سرزمین مشخص، جمعیت دائمی و مقیم و حکومت مرکزی است و بر امور داخلی و خارجی خود حاکمیت دارد.

۹۰. به آب هایی که بین خط مبنا تا حدود ۱۲ مایل به سمت دریا قرار می گیرند، دریای سرزمینی می گویند.

۹۱. در این نوع نظام سیاسی، کشور به چند ایالت تقسیم می شود و ایالت ها اختیارات زیادی دارند.

ج) به سؤالات زیر پاسخ کامل بدهید.

۹۲- حفاظت و مدیریت مرزها در کشور ما بر عهده کدام نهادها و نیروها است؟

حفاظت و مدیریت و کنترل مرزهای کشور بر عهده مرزبانان نیروی انتظامی و دفاع از مرزهای زمینی و هوایی و دریایی کشور در برابر تهدیدات خارجی، بر عهده نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران است.

۹۳- علت اهمیت پایتخت در نظام سیاسی و اداری کشور چیست؟

پایتخت یک کشور معمولاً به بزرگترین و مهم ترین شهر یا کلان شهر آن تبدیل می شود.

۹۴- مهم ترین عوامل مؤثر در انتخاب یک پایتخت کدام اند؟

(۱) داشتن جمعیت قابل توجه (۲) داشتن قابلیت دفاعی مناسب و دور بودن از مرزها (۳) داشتن قابلیت های محیطی مناسب مانند دسترسی به آب و اراضی حاصلخیز (۴) در تقاطع راه های ارتباطی قرار داشتن، دسترسی آسان به سرتاسر کشور به ویژه مرزها.

۹۵- چگونه پایتخت ها به کلان شهر تبدیل می شوند و پیامد آن چیست؟

به طور معمول، تمرکز قدرت سیاسی و وزارتخانه ها و سازمان های دولتی، تمرکز اقتصادی نهادهای مالی و پولی و شرکت های بزرگ و ثروت و قدرت در پایتخت ها، موجب تبدیل آن ها به کلان شهرها می شود که پیامدهایی چون رشد جمعیت، ترافیک، آلودگی هوا و کمبود مسکن و خدمات را به دنبال دارد.

۹۶- سیستم قانون گذاری و حدود اختیارات در نظام سیاسی تک ساخت چگونه است؟ با مثال توضیح دهید.

در این نوع نظام، اختیارات محلی محدود و نظام قانون گذاری و سیاست گذاری متمرکز است. قدرت سیاسی از یک قانون، یعنی پایتخت، به سایر نواحی کشور اعمال می شود و مدیریت های محلی تصمیمات دولت مرکزی را اجرا می کنند. فقط یک سطح قانون گذاری یعنی مجلس ملی قانون گذاری در مرکز وجود دارد و قوانین و مقررات و تشکیلات اداری در تمام کشور همسان است. برای مثال در نظام سیاسی تک ساخت، تشکیلات ادارات آموزش و پرورش و قوانین و مقررات آن، شرایط ورود به دانشگاه و یا قوانین اقتصادی مربوط به تجارت و - در همه نواحی کشور یکنواخت است.

۹۷- در نظام سیاسی فدرال وضع قوانین و سیاست گذاری چگونه است؟

در این نظام هر ایالت علاوه بر وجود حکومت و نیروی تصمیم گیری در سطح ملی، قوه مقننه و مجریه و قضائیه مستقل نیز دارد. مجلس نمایندگان و سنا در مرکز کشور و مجلس ایالتی در هر ایالت مستقرند و قانون گذاری می کنند. به همین سبب برخی قوانین ایالت ها با یکدیگر متفاوت اند و هر ایالت در امور و برنامه ریزی توسعه اقتصادی و اجتماعی خود به طور مستقل تصمیم گیری و عمل می کند.

درس یازدهم: ژئوپلیتیک

- مقدمه
- واژه ژئوپلیتیک
- تعریف ژئوپلیتیک

- قدرت
- تعریف
- مترادف
- اهمیت قدرت

- رابطه قدرت و سیاست
- تعریف سیاست
- اهمیت سیاست
- رهبران
- گروه ها و احزاب
- NGO
- بازیگران سیاسی
- سازمان های بین المللی
- نهادهای اقتصادی و تجاری
- دو لبه بودن قدرت

- رابطه قدرت و جغرافیا ← ارزش های جغرافیایی و قدرت

- قدرت و نظریه های ژئوپلیتیکی
- رابطه جغرافیا و قدرت
(۱) راتزل
- قرن ۱۹
- پدر جغرافیای سیاسی
- فضای حیاتی
- کشورهای کوچک
- کشورهای حائل
- مشکل نظریه
(۲) مکیندر
- قدرت خشکی
- تولید قدرت
- جزیره جهانی
- قلعه دژ
- بخش مرکزی دژ ← هارتلند
- شرق اروپا
- سیاست لمان ها

- اهمیت دریا
- قدرت انگلیس

- وضع سواحل
- سیاست حکومت
- گسترش سواحل
- موقعیت جغرافیایی
- فرهنگ دریانوردی
- تعداد جمعیت

(۳) آلفرد ماهان - شرایط تبدیل به قدرت دریایی

- اهمیت تجارت دریایی
- کتاب ماهان

- ایران و قدرت دریایی

- سواحل ایران
- محدوده فارس و عمان
- نیروی دریایی راهبردی
- بنادر ایران در دریای عمان
- قدرت
- سال ۱۳۸۸

- قدرت ملی - تعریف

- عوامل و سرچشمه های قدرت ملی

- عوامل جغرافیایی
- عوامل فرهنگی
- عوامل سیاسی
- عوامل علمی و فناوری
- عوامل اقتصادی
- عوامل اجتماعی
- عوامل نظامی
- عوامل فضایی
- عوامل بین المللی

(۱) موقعیت جغرافیایی کشور

- ریاضی و نسبی
- مشکل لهستان
- مشکل روسیه
- مشکل عراق

(۲) وسعت، شکل
ناهمواری های کشور

- وسعت زیاد و کم
- مشکل وسعت زیاد و کم
- شکل کشورها
- جمع و جور
- طویل
- دنباله دار
- پاره پاره
- محاطی

- نقش عوامل جغرافیایی
در قدرت ملی

(۳) بنیادهای زیستی کشور

- عوامل
- مسئله آب

(۴) منابع انرژی و معدن

- منابع نظامی
- منابع و قدرت
- تاثیر دو سویه منابع

(۵) جمعیت کشور ← جمعیت کیفی

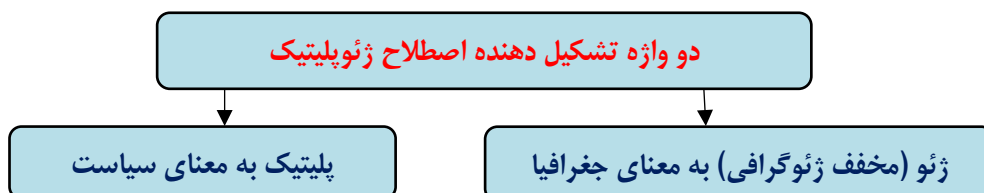
- منطقه ژئوپلیتیکی

- تعریف
- نوع تعامل
- مناطق ژئوپلیتیکی

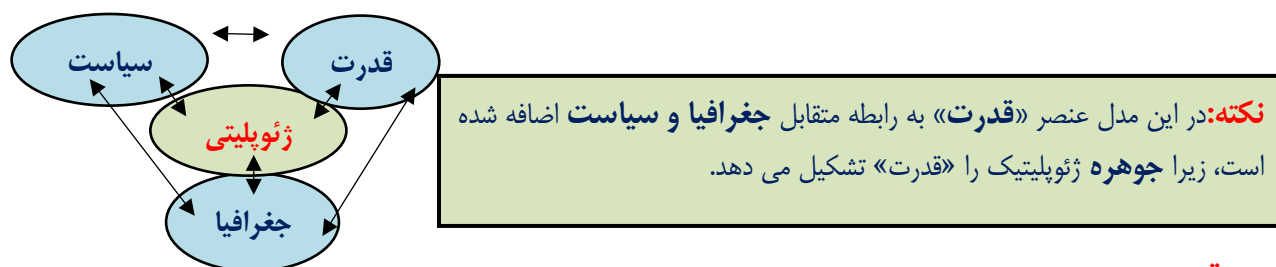
درس ۱۱: ژئوپلیتیک

اصطلاح ژئوپلیتیک

- یک اصطلاح جغرافیایی است.
- از این واژه در موضوعات سیاسی، روابط سیاسی و بین المللی، مذاکرات یا رقابت ها و کشمکش های سیاسی استفاده می شود.

برخی ژئوپلیتیک را معادل «سیاست جغرافیایی» در نظر گرفته اند که البته مورد قبول همه نیست. تعریف و مدلی که یک جغرافی دان سیاسی ایرانی از ژئوپلیتیک ارائه کرده است. ژئوپلیتیک شاخه ای از دانش جغرافیای سیاسی است که با موضوع قدرت و ارتباط آن با جغرافیا و سیاست سروکار دارد و روابط متقابل این سه عنصر را مطالعه می کند.

قدرت

معنای قدرت

- (۱) داشتن توانایی است.
- (۲) قدرت به توان و استعداد انسان برای انجام دادن کاری که مطلوب اوست، گفته می شود.

- واژه های مترادف قدرت ← نفوذ، توانایی، اقتدار، حکم، فرمان و دستور
- قدرت در مباحث اجتماعی و سیاسی ← از قدرت با تعبیری چون کنترل دیگران یا نفوذ داشتن روی آن ها، سلطه، توانایی و مجبور کردن دیگران به فرمانبرداری، یاد شده است.
- نظر برخی از اندیشمندان پیرامون قدرت ← برخی معتقدند که قدرت طلبی و تمایل به داشتن قدرت از خصوصیات و تمایلات طبیعی بشر است.
- اهمیت قدرت ← هر فرد و گروه انسانی برای رسیدن به اهداف و خواسته های خود باید قدرت داشته باشد.
- انواع قدرت بر اساس شرایط، اهداف و خواسته ها ← قدرت جسمانی، علمی، اقتصادی، هنری و سیاسی.

رابطه قدرت و سیاست

سیاست عبارت است از علم اداره یک کشور یا حکومت داری. گروه ها و بازیگران سیاسی: سیاست مداران، حکومت ها، نهادها و سازمان های بین المللی همه در پی دستیابی به قدرت اند تا بتوانند از آن برای رسیدن به اهداف، آرمان ها و خواسته های خود استفاده کنند.

بازیگران اصلی و عمده سیاست در جهان

- (۱) حکومت های مستقل
- (۲) گروه ها و احزاب سیاسی
- (۳) سازمان های بین المللی (مانند سازمان ملل متحد)
- (۴) نهادهای اقتصادی و تجاری بین المللی (مانند شرکت های چندملیتی)
- (۵) رهبران ایدئولوژیک و افراد برجسته سیاسی که روی مردم نفوذ دارند.
- (۶) سازمان های مردم نهاد و غیر حکومتی (سمن NGO) مانند انجمن فعالان حقوق بشر، محیط زیست و صلح

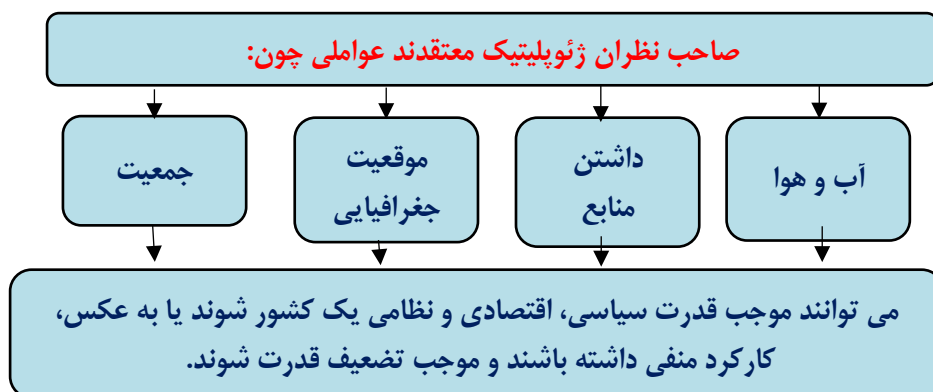
اهمیت قدرت برای بازیگران سیاسی

- (۱) رسیدن به اهداف
 - (۲) از صحنه خارج کردن رقبای
 - (۳) تامین منافع خود و هواداران
 - (۴) فرمان راندن مطابق میل یا نظام فکری خود
- برای مثال ← حکومت ها با استفاده از قدرت می توانند در داخل یک کشور امنیت و نظم اجتماعی برقرار کنند و در خارج از آن کشور نیز اهداف خود را پیش ببرند.

نکته: قدرت مانند یک شمشیر دولبه است؛ حکومت ها هم می توانند از قدرت برای دست یافتن به اهدافی چون تامین استقلال و منافع و امنیت ملی کشور خود بهره ببرند و هم میتوانند آن را علیه ملت خود به کار بگیرند. آن ها با به کارگیری ابزارهای قدرت چون ارتش، پلیس، دستگاه قضایی و اطلاعاتی می توانند به آزار مردم خود بپردازند و از قدرتشان برای حفظ بقا و سلطه خود استفاده کنند.

رابطه قدرت و جغرافیا

عوامل و ارزش های جغرافیایی، نقش مهمی در تولید قدرت برای یک کشور دارند.

قدرت و نظریه های ژئوپلیتیکی

معروف ترین نظریه های ژئوپلیتیکی

- الف) نظریه فضای حیاتی ← راتزل پدر علم جغرافیای سیاسی در قرن ۱۹ این نظریه را مطرح کرد.
- ب) نظریه قدرت خشکی ها (هارتلند) ← سرهلفورد مکیندر، جغرافی دان انگلیسی در سال ۱۹۰۴ میلادی این نظریه را مطرح کرد.
- پ) نظریه قدرت دریایی ← آلفرد ماهان، دریاسالار نیروی دریایی آمریکا این نظریه را مطرح کرد. ماهان (۱۹۱۴-۱۸۴۰ م.)

الف) نظریه فضای حیاتی راتزل

- در قرن نوزدهم، راتزل که پدر علم جغرافیای سیاسی شناخته می شود، نظریه «**فضای حیاتی**» را مطرح کرد.
 - او میگفت اگر کشورهای کوچک برای جمعیت خود فضای کافی نداشته باشند و درصدد توسعه سرزمین های خود برنیایند، نابودی آن ها حتمی است.
 - او همچنین برای عامل **موقعیت جغرافیایی** اهمیت قائل بود و اعتقاد داشت که موقعیت یک کشور در مجاورت یک دولت قوی یا ضعیف، بر سیاست و قدرت آن تاثیر می گذارد.
- نتیجه گیری راتزل** ← در کشمکش بر سر قدرت، دولت های بزرگ پیروز می شوند و کشورهای کوچک را ضمیمه خاک خود می کنند.

نقد نظریه راتزل: این نظریه در اواخر قرن نوزدهم مطرح شده است و در قرن بیستم با **توسعه حقوق و قوانین بین المللی**، اقداماتی مانند کشورگشایی و تصرف سرزمین های دیگر قابل قبول نیست و محکوم شمرده می شود. هرچند امروزه معدودی از کشورها به حقوق کشورهای دیگر توجه نمی کنند و آن را نادیده می گیرند. مانند:

- (۱) **حمله نظامی آمریکا به افغانستان** در سال ۱۳۶۹ و حمله آن کشور به عراق در سال ۱۳۸۰ و اشغال این کشورها
- (۲) **حمله نظامی عراق به ایران** در سال ۱۳۵۹ و حمله آن کشور به کویت در سال ۱۳۶۹
- (۳) **حمله های عربستان به یمن** در سال های اخیر

ب) نظریه قدرت خشکی (بری) سرهلفورد مکیندر

مکیندر، جغرافی دان انگلیسی، در سال ۱۹۰۴ میلادی در **مقاله ای** با موضوع تولید قدرت، به «**خشکی ها**» توجه کرد. او معتقد بود که بخش عمده خشکی های جهان، سه قاره به هم چسبیده آسیا، اروپا و آفریقا است و **جزیره جهانی** نام دارد. مکیندر در این جزیره جهانی منطقه خشکی اوراسیا (از ولگا در غرب تا سیبری در شرق) را **قلعه (دژ) جهان** می دانست و می گفت این منطقه برای قدرت های دریایی، غیر قابل دسترس است.

مکیندر **بخش مرکزی** این منطقه را محور یا **قلب خشکی جهان** (هارتلند Heartland) نامید. او معتقد بود که این منطقه، یعنی شرق اروپا، **منبع بزرگ قدرت** است و هرکس بر منابع آن مسلط شود، می تواند بر کل جزیره جهانی و جهان فرمان براند.

مکیندر معتقد بود بعد از منطقه قلب زمین یا هارتلند، یک هلال داخلی وجود دارد که قدرت دریایی به آن دسترسی دارد و یک هلال خارجی، که شامل قاره آمریکا، اقیانوسیه و

نکته: برخی معتقدند نظریه هارتلند یا قدرت خشکی در سیاست های جنگ طلبانه آلمان، هجوم این کشور به کشورهای مجاور و بروز جنگ های جهانی اول و دوم بی تاثیر نبوده است.

پ) نظریه قدرت دریایی (آلفرد ماهان)

- نظریه قدرت دریایی را «آلفرد ماهان» مطرح کرد.
- او که دریاسالار بود، فضاهای دریایی و اقیانوسی را در شکل گیری قدرت جهانی و کنترل و محاصره قدرت خشکی موثر می دانست.
- ماهان در کتاب خود نشان داد که چگونه انگلستان به دلیل برخورداری از قدرت دریایی بر رقیبان خود پیروز شد.
- آلفرد ماهان برای تبدیل یک کشور به یک قدرت دریایی شش شرط پیشنهاد کرده بود که عبارت اند از:
 - (۱) **گسترش ساحل** ← طول سواحل یک کشور و دسترسی به آب های آزاد
 - (۲) **وضع طبیعی سواحل** ← داشتن سواحل مناسب و دارای پناهگاه برای ایجاد بندرگاه
 - (۳) **موقعیت جغرافیایی** ← مجاورت کشور با یک یا چند دریا برای حمل و نقل و کنترل راه های آبی مهم
 - (۴) **خط مشی سیاسی و حکومت** ← حمایت و توجه دولت ها به قدرت دریایی و بهره برداری از فرصت ها
 - (۵) **تعداد جمعیت** ← هر چه تعداد افراد کشور بیشتر باشد، در تامین نیروی انسانی دریایی موثرتر است.
 - (۶) **فرهنگ دریانوردی** ← توجه به اهمیت دریا، علاقه مردم یک کشور به دریانوردی و توسعه روابط و تجارت گسترده با سایر ملل

نکات: (۱) ماهان قدرت دریایی را فقط در نیروی جنگی **ناوگان دریایی** نمی دانست و معتقد بود ملتی به قدرت دست می یابد که در **تجارت دریایی** نیز نیرومند باشد.

(۲) کتاب معروف ماهان «**نفوذ و تاثیر قدرت دریایی در تاریخ**» به زبان های مختلفی ترجمه شد و در کشورهای گوناگون مورد استقبال قرار گرفت. برای مثال در ژاپن به ناخدایان نیروی دریایی یک جلد کتاب ماهان هدیه داده می شد تا رهنمودهای او را به کار ببندند.

ایران و قدرت دریایی

کشور ما از سمت شمال و جنوب به دریا دسترسی دارد.
ایران در سواحل جنوبی بیش از ۲۰۰۰ کیلومتر مرز دریایی دارد.

آب های جنوب ایران

الف) خلیج فارس

- بخشی از مصب اروندرود در غرب تا تنگه هرمز امتداد می یابد و خلیج فارس نام دارد.
- خلیج فارس از طریق دریای عمان به آب های آزاد و سایر نقاط جهان ارتباط دارد.

ب) دریای عمان

- بخشی از تنگه هرمز به سمت شرق تا دهانه خلیج گواتر (گواتر) امتداد می یابد و دریای مکران (دریای عمان) نامیده می شود.
- دریای عمان یا مکران بخشی از اقیانوس هند است.
- این دریا، تنها دریای آزاد ایران محسوب می شود.

نیروی دریایی راهبردی

- (۱) قادر است در محدوده آب های عمیق اقیانوسی عملیات انجام دهد.
- (۲) بتواند خود را از تهدیدهای روی آب، زیر آب و هوا حفظ کند.
- (۳) محدودیتی برای اجرای عملیات در عمق دوردست ها نداشته باشد.
- (۴) قادر به حفاظت از منافع ملی کشور در منطقه دریایی باشد.

ویژگی های
نیروی دریایی
راهبردی

نکات: در سال ۱۳۸۸ با رهنمودهای فرمانده معظم کل قوا، حضرت آیت الله خامنه ای، نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران به یک نیروی دریایی راهبردی تغییر جهت داد. به طوری که — (۱) منطقه عملیاتی آن از تنگه هرمز و دریای عمان تا خلیج عدن و اقیانوس هند تا مدار ۱۰ درجه شمالی را شامل گردید. (۲) ساختن زیردریایی ها و ناوشکن های چندمنظوره و حضور ناوگان ایران در آب های اقیانوس هند برای حفاظت از امنیت کشتی ها و شناورهای تجاری و نفت کش ها، همگی حکایت از تلاش ایران برای تبدیل شدن به یک قدرت بزرگ دریایی دارند.

سواحل دریای عمان: ایران در دریای عمان دو بندر مهم، یعنی بندر جاسک و بندر اقیانوسی چابهار (در استان سیستان و بلوچستان) دارد. بنادر ایران در دریای عمان به دلیل دسترسی به آب های آزاد، از قابلیت فوق العاده ای برای تجارت با جهان و توسعه حمل و نقل دریایی ایران و کشورهای آسیای میانه و قفقاز برخوردارند.

نکته: بندر شهید رجایی در نزدیکی تنگه هرمز بیش از نیمی از صادرات و واردات کشور را بر عهده دارد.

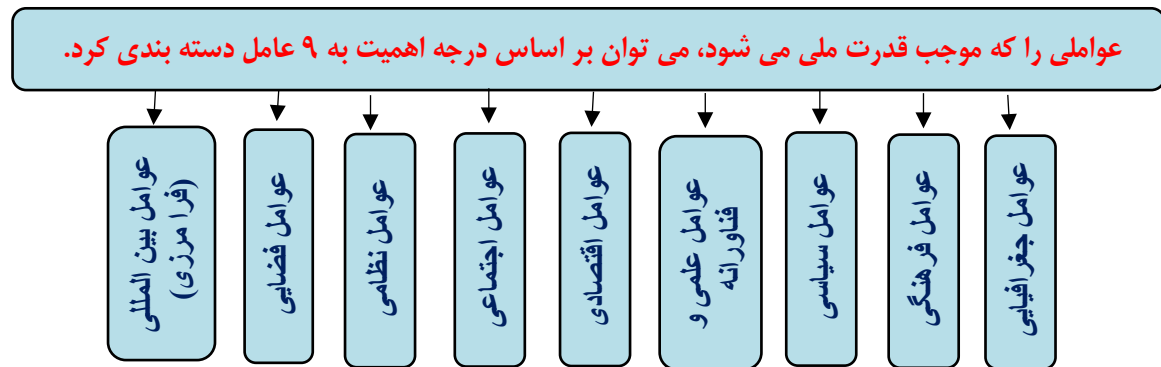
قدرت ملی

- تعریف قدرت ملی: قدرت یک ملت یا کشور برای رسیدن به اهداف و تحقق آرمان هایش است.

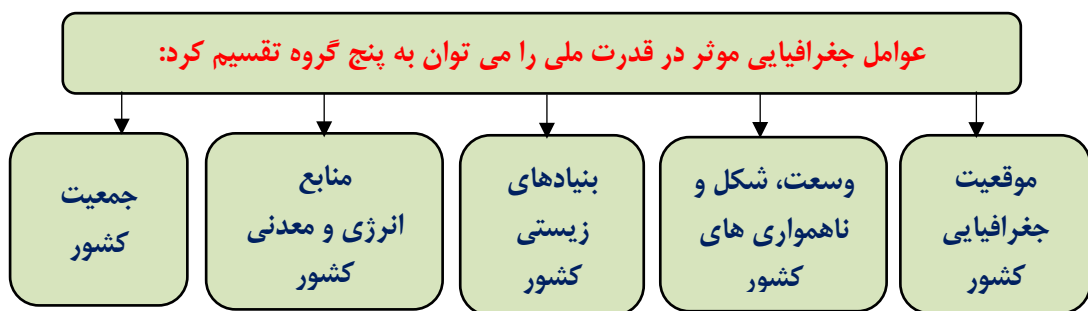
نکات:

- (۱) اگر کشوری از قدرت ملی زیادی برخوردار باشد، می تواند اهداف و خواسته های ملت خود را بدون مانع تامین کند.
- کشورها از نظر درجه قدرت ملی، برخی از کشورها در سطح جهان قدرت زیادی دارند. برخی دیگر بسیار ضعیف اند و قادر به رفع نیازهای اولیه خود نیستند.
- (۲) روابط بین المللی و رفتار کشورها با یکدیگر از میزان قدرت آن ها تاثیر می پذیرد.

عوامل و سرچشمه های قدرت ملی

نقش عوامل جغرافیایی در قدرت ملی

۱- موقعیت جغرافیایی کشور

تعریف موقعیت جغرافیایی (ریاضی و نسبی) عبارت است از چگونگی قرار گرفتن یک مکان در سطح کره زمین. موقعیت جغرافیایی تاثیر بسزایی در **افزایش یا کاهش** قدرت یک کشور دارد؛ برای مثال قرار گرفتن یک کشور در بین همسایگان قدرتمند یا ضعیف در سیاست خارجی آن کشور تاثیرگذار است.

- یعنی کشورهایی که بین دو یا چند قدرت بزرگ قرار دارند.
 - این کشورها معمولا موقعیت **آسیب پذیری** پیدا می کنند.
 - مثال: لهستان، کشوری حائل است که بین دو کشور **روسیه و آلمان** قرار گرفته و در دوره هایی از تاریخ به دلیل همین موقعیت موجودیت خود را از دست داده است.
- کشورهای حائل**

موقعیت دریایی

- یعنی دسترسی به آب های آزاد.
- موقعیت دریایی نقش مهمی در قدرت ملی یک کشور دارد.
- دسترسی به آب های آزاد یا دسترسی نداشتن به دریا نیز در **قدرت یا ضعف** یک کشور تاثیرگذار است.
- مثال: **انگلستان و ژاپن** از همه سمت به آب های آزاد دسترسی داشته اند و توانسته اند به قدرت های بزرگ دریایی تبدیل شوند.

نکات: ۱) یکی از دلایل جنگ تحمیلی عراق علیه ایران را می توان **محدودیت های کشور عراق** در دسترسی به سواحل خلیج فارس و دهانه اروندرود دانست.

۲) شکل ساحل روی دفاع از مرزهای دریایی و کیفیت عملیات نظامی نیز تاثیر دارد.

۲- وسعت، شکل و ناهمواری کشور

وسعت

کشورها از نظر وسعت با یکدیگر تفاوت دارند.

• **وسعت زیاد** به خودی خود امری مطلوب است و از بین دو کشور که شرایط یکسانی دارند، کشوری که سرزمین وسیع تری در اختیار دارد، قدرتمندتر است.

• **کشورهای کوچک** که کمبود فضا دارند، برای فعالیت های خود با مشکل روبه رو می شوند.

• **کشورهای وسیع** در زمان جنگ می توانند نیروهای نظامی پشتیبان را به بخش دیگری منتقل کنند؛ چنان که در جنگ

ژاپن و چین، چین نیروها و تدارکاتش را به غرب کشور خود انتقال داد.

وسعت زیاد اگر با **کمبود جمعیت** همراه باشد، در امر دفاع مشکلاتی به وجود می آورد.

هند

سری لانکا

ناهمواری

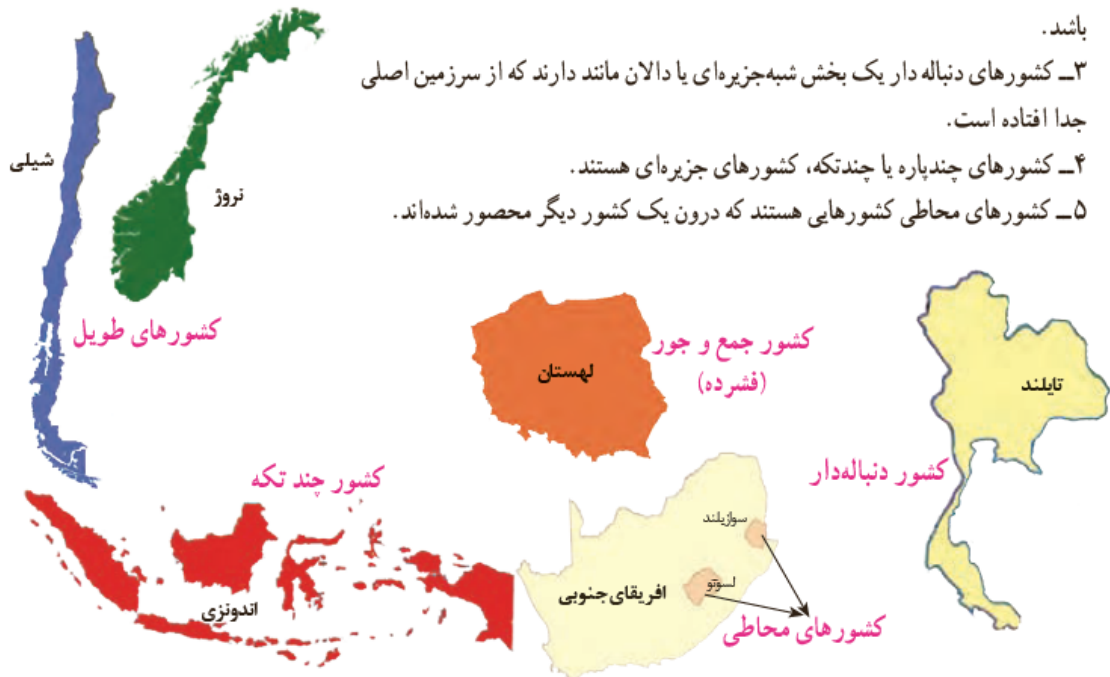
- کیفیت فضای سرزمین و نوع ناهمواری ها نیز در قدرت ملی موثر است.
- سرزمین های هموار برای کشاورزی و توسعه شبکه راه ها و حمل و نقل بسیار مناسب اند.
- نواحی کوهستانی، بیابان های وسیع، زمین های باتلاقی و کویری برای فعالیت های اقتصادی و ارتباطی به هزینه و سرمایه گذاری زیادی نیاز دارند و با مشکلات متعدد رو به رو می شوند.
- نواحی کوهستانی از نظر دفاعی نقش مثبتی دارند.

شکل کشورها

- (۱) کشورهای جمع و جور (فشرده) شکلی شبیه مربع یا دایره دارند.
- (۲) کشورهای طویل، به کشورهایی گفته می شود که طول آن ها حداقل شش برابر عرضشان باشند.
- (۳) کشورهای دنباله دار یک بخش شبه جزیره ای یا دالان ماند دارند که از سرزمین های اصلی جا افتاد است.
- (۴) کشورهای چندپاره یا چند تکه، کشورهای جزیره ای هستند.
- (۵) کشورهای محاطی کشورهایی هستند که درون یک کشور دیگر محصور شده اند.

از دیگر عوامل مؤثر در قدرت ملی، شکل کشورهاست. به تصاویر توجه کنید :

- ۱- کشورهای جمع و جور (فشرده) شکلی شبیه مربع یا دایره دارند.
- ۲- کشورهای طویل به کشورهایی گفته می‌شود که طول آنها حداقل شش برابر عرضشان باشد.
- ۳- کشورهای دنباله دار یک بخش شبه جزیره‌ای یا دالان مانند دارند که از سرزمین اصلی جدا افتاده است.
- ۴- کشورهای چندپاره یا چندتکه، کشورهای جزیره‌ای هستند.
- ۵- کشورهای محاطی کشورهایی هستند که درون یک کشور دیگر محصور شده‌اند.

- بهترین شکل کشور برای قدرت ملی**
- بهترین شکل برای یک کشور، شکل جمع و جور (فشرده) است که در آن پایتخت در مرکز قرار گرفته است. در چنین وضعیتی ← در کم ترین زمان می توان از مرکز یک سرزمین به تمام نقاط آن دسترسی پیدا کرد.
 - قابلیت های دفاعی کشور در این شکل زیاد است.

نکته: در کشورهای طویل و چند تکه، نظارت حکومت بر همه قسمت های کشور و هم چنین ایجاد خطوط ارتباطی با مشکل مواجه است.

۳- بنیادهای زیستی کشور

عواملی چون (۱) آب (۲) خاک (۳) آب و هوا (۴) پوشش گیاهی بنیادهای زیستی کشور محسوب می شوند.

- آب**
- آب یکی از مشکلات اصلی و از عوامل رقابت و کشمکش کشورها در آینده جهان است. ← **افزایش جمعیت و تغییر الگوهای زندگی، مصرف آن مرتباً افزایش می یابد.**
 - کشورهایی که دچار کمبود آب اند یا با پدیده فرسایش و آلودگی خاک مواجه اند، (۱) توانمندی هایشان ضعیف می شود،
 - (۲) امکان تولید مواد اولیه و محصولات کشاورزی و تغذیه جمعیت در آن کاهش می یابد و (۳) وابستگی شان به واردات زیاد می شود.

آب و هوا

- آب و هوا نیز نقش مهمی در کشاورزی و تولید غذا و سایر فعالیت های اقتصادی و زندگی دارد.
- معمولاً امکان تبدیل کشورهایی که در منطقه معتدل واقع شده اند، به قدرت های سیاسی منطقه ای یا جهانی بیشتر است.
- بعید است که یک قدرت سیاسی بزرگ بتواند در سرزمین های بسیار سرد و یخبندان یا بیابان های گرم و سوزان شکل بگیرد.

۴- منابع انرژی و معدنی کشور

منابع انرژی و معدنی چون نفت و گاز، کانی های فلزی چون مس، روی و آهن در صنعت و امور نظامی کاربرد دارند. البته داشتن این منابع به تنهایی منشاء قدرت نیست. پیامد مثبت و منفی منابع: اگر منابع در کشوری در جهت توسعه صنایع قرار بگیرند، (مانند چین برزیل) در قدرت آن کشور موثرند، اما اگر اقتصاد کشوری وابسته به صادرات آن ها باشد، یک ویژگی منفی و عامل کاهش قدرت ملی تلقی می شود.

۵- جمعیت کشور

داشتن جمعیت زیاد از عوامل قدرت ملی است، زیرا (۱) منبع کار و تولید ثروت، (۲) نیروی نظامی و دفاعی و نیز (۳) سرچشمه روحیه ملی محسوب می شود. جمعیت زیاد پیش شرط قدرت است اما کیفیت و ترکیب جمعیت نیز اهمیت دارد.

عوامل کیفی جمعیت

داشتن جمعیت فعال و جوان، باسواد و دارای مهارت که فرصت های اشتغال و پیشرفت برای آن ها در کشور فراهم شده باشد، از عوامل قدرت ملی محسوب می شود.

نکته: همگونی جمعیت از نظر قومی، زبانی و دینی نیز در افزایش قدرت ملی موثر است و هرچه همگونی بیشتر باشد، قدرت ملی بیشتر است.

منطقه (ناحیه) ژئوپلیتیکی

تعریف ← منطقه ژئوپلیتیکی عبارت است از بخشی از سطح زمین یا تعدادی کشور همجوار که به دلیل داشتن ارزش های جغرافیایی، بازیگران سیاسی برای کنترل یا تصرف آن ها با یکدیگر تعامل (کنش و واکنش) می شوند ← این تعامل ممکن است مذاکره، همکاری و همبستگی یا رقابت و کشمکش و حتی جنگ باشد. به عبارت دیگر، منطقه ژئوپلیتیکی منطقه ای است که در آن سه عامل (۱) جغرافیا (۲) سیاست (۳) قدرت بر یکدیگر تاثیر می گذارند و توجه حکومت ها، به ویژه قدرت های جهانی را به خود جلب می کنند. از مناطق ژئوپلیتیکی جهان امروز می توان به مناطق ژئوپلیتیکی خلیج فارس، اتحادیه اروپا، دریای خزر و قفقاز اشاره کرد.

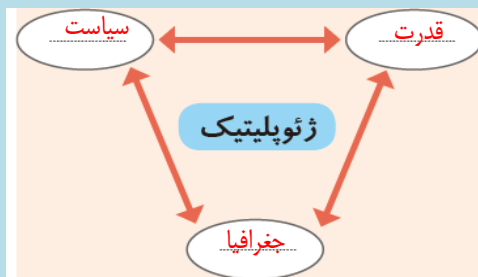
فعالیت کلاسی

۱- با توجه به آن چه در درس تاریخ درباره جنگ جهانی دوم خوانده اید، تاثیر آب و هوا را بر عامل قدرت دفاعی روسیه در مقابل آلمان توضیح دهید.

✓ پاسخ: زمستان های سرد و طولانی روسیه باعث شد تا ارتش آلمان زمین گیر شود و در خاتمه شکست بخورد.

۲- با نوشتن کلمات مناسب داخل دایره ها و ترسیم پیکان ها روی مدل، معنا و مفهوم ژئوپلیتیک را نشان دهید.

✓ پاسخ: قدرت، سیاست، جغرافیا

درس یازدهم: ژئوپلیتیک

الف) درست یا نادرست بودن جملات زیر را مشخص کنید.

- ۱- اصطلاح ژئوپلیتیک از دو واژه «ژئو» مخفف ژئوگرافی به معنای جغرافیا و واژه «پلیتیک» به معنای سیاست ترکیب شده است.
- ۲- در قرن نوزدهم، راتزل که پدر علم جغرافیای سیاسی شناخته می شود؛ نظریه «فضای حیاتی» را مطرح کرد.
- ۳- مکیندر، جغرافی دان انگلیسی در سال ۱۹۰۴ میلادی در مقاله ای با موضوع تولید قدرت، به «آب ها» توجه کرد.
- ۴- برخی معتقدند نظریه هارتلند با قدرت خشکی در سیاست های جنگ طلبانه آمریکا و هجوم این کشور به افغانستان و جنگ های جهانی اول و دوم بی تأثیر نبوده است.
- ۵- آلفرد ماهان قدرت دریایی را فقط در نیروی جنگی ناوگان دریایی خلاصه می کند.
- ۶- بخشی که از مصب اروندرود در غرب تا تنگه هرمز امتداد می یابد، دریای عمان است.
- ۷- قدرت ملی، قدرت یک ملت یا کشور برای رسیدن به اهداف و تحقق آرمان هایش است.
- ۸- موقعیت جغرافیایی، چگونگی قرار گرفتن یک مکان در سطح کره زمین است. موقعیت جغرافیایی تأثیر بسزایی در افزایش یا کاهش قدرت یک کشور دارد.
- ۹- کشورهای طویل به کشورهایی گفته می شود که طول آن ها حداقل دو برابر عرضشان باشد. مانند لهستان.
- ۱۰- داشتن جمعیت زیاد از عوامل قدرت ملی است؛ زیرا هم منبع کار و تولید ثروت؛ هم نیروی نظامی و دفاعی و هم سرچشمه روحیه ملی محسوب می شود.

پاسخ :

۱. درست
۲. درست
۳. نادرست: مکیندر در نظریه خود به خشکی ها اهمیت داد.
۴. نادرست: این نظریه در شکل گیری جنگ جهانی دوم و حمله آلمان به لهستان تأثیر داشته است.
۵. نادرست: ماهان فقط به نیروی جنگی دریایی اهمیت نمی داد بلکه تجارت دریایی نیز برای او اهمیت داشت.
۶. نادرست: محدوده ذکر شده خلیج فارس است.
۷. درست
۸. درست
۹. نادرست: طول کشورهای طویل شش برابر عرضشان است و لهستان یک کشور جمع و جور است.
۱۰. درست

ب) جاهای خالی را با عبارت مناسب کامل کنید.

- ۱۱- شاخه ای از دانش جغرافیای سیاسی است که با موضوع قدرت و ارتباط آن با جغرافیا و سیاست سروکار دارد.
- ۱۲- در ژئوپلیتیک عنصر قدرت به رابطه متقابل جغرافیا و سیاست اضافه شده است. زیرا جوهره ژئوپلیتیک را تشکیل می دهد.
- ۱۳- عبارت است از علم اداره یک کشور یا حکومت داری.
- ۱۴- راتزل می گفت اگر کشورهای کوچک برای جمعیت خود نداشته باشند و درصدد توسعه سرزمین های خود بر نیایند، نابودی آن ها حتمی است.
- ۱۵- مکیندر معتقد بود منبع بزرگ قدرت است و هر کس به منابع آن مسلط شود، می تواند بر کل جزیره جهانی و جهان فرمان براند.
- ۱۶- آلفرد ماهان در کتاب خود نشان داد که چگونه به دلیل برخورداری از قدرت دریایی بر رقیبان خود پیروز شد.
- ۱۷- نیروی دریایی راهبردی به نیرویی گفته می شود که قادر است در محدوده آب های عملیات انجام دهد.
- ۱۸- ایران در دریای عمان دو بندر مهم یعنی بندر و بندر اقیانوسی چابهار را دارد.
- ۱۹- اگر منابع یک کشور در جهت قرار بگیرند، (مانند چین و برزیل) در قدرت آن کشور مؤثرند.

که پاسخ :

۱۱. ژئوپلیتیک	۱۲. قدرت	۱۳. سیاست	۱۴. فضای کافی
۱۵. شرق اروپا	۱۶. انگلستان	۱۷. عمیق اقیانوسی	۱۸. جاسک
۱۹. توسعه صنایع			

پ) در جملات زیر عبارت صحیح را از داخل کمانک انتخاب کنید.

- ۲۰- برخی ژئوپلیتیک را معادل (علوم سیاسی - سیاست جغرافیایی) در نظر گرفته اند.
- ۲۱- رابطه عوامل جغرافیایی با سیاست و (قدرت - محیط) از گذشته دور مورد توجه اندیشمندان بوده است.
- ۲۲- حمله نظامی (آمریکا - روسیه) به افغانستان و عراق در سال های ۱۳۶۹ و ۱۳۸۰ و اشغال این کشورها یا حمله عراق به ایران در سال ۱۳۵۹ نمونه هایی از توسعه طلبی کشورهاست.
- ۲۳- مкінدر معتقد بود که بخش عمده خشکی های جهان، سه قاره به هم چسبیده آسیا و اروپا و آفریقا و (جزیره جهانی - هارتلند) نام دارد.
- ۲۴- کتاب معروف (ماهان - راتزل) «نفوذ و تأثیر قدرت دریایی در تاریخ» به زبان های مختلف ترجمه شده است.
- ۲۵- بخشی که از تنگه هرمز به سمت شرق تا دهانه (خلیج فارس - خلیج گواتر) امتداد می یابد، دریای مکران نامیده می شود.
- ۲۶- به طور کلی بهترین شکل برای یک کشور، شکل (فشرده - جزیره ای) است.
- ۲۷- از مناطق ژئوپلیتیکی جهان امروز می توان به مناطق ژئوپلیتیکی خلیج فارس، اتحادیه اروپا و (دریای خزر - سیبری) اشاره کرد.

که پاسخ :

۲۰. سیاست جغرافیایی	۲۱. قدرت	۲۲. آمریکا	۲۳. جزیره جهانی
۲۴. ماهان	۲۵. خلیج گواتر	۲۶. فشرده	۲۷. دریای خزر

ت) عبارت مناسب را از ستون مقابل انتخاب کنید.

- ۲۸- به معنای سیاست است.
- ۲۹- از عوامل مؤثر بر ژئوپلیتیک است.
- ۳۰- از بازیگران سیاسی عمده جهان است.
- ۳۱- پدر علم جغرافیای سیاسی است.
- ۳۲- بعد از منطقه قلب زمین یا هارتلند است.
- ۳۳- نویسنده کتاب «نفوذ و تأثیر قدرت دریایی در تاریخ»
- ۳۴- از کشورهای دنباله دار
- الف) سازمان های مردم نهاد و غیر حکومتی
- ب) هلال داخلی
- پ) آلفرد ماهان
- ت) جزیره جهانی
- ث) پلیتیک
- ج) تایلند
- چ) راتزل
- ح) نروژ
- خ) جغرافیا

که پاسخ :

۲۸. ث (پلینیک)	۲۹. خ (جغرافیا)	۳۰. الف (سازمان های مردم نهاد و غیر حکومتی)
۳۱. چ (راتزل)	۳۲. ب (هلال داخلی)	۳۳. پ (آلفرد ماهان)
		۳۴. ج (تایلند)

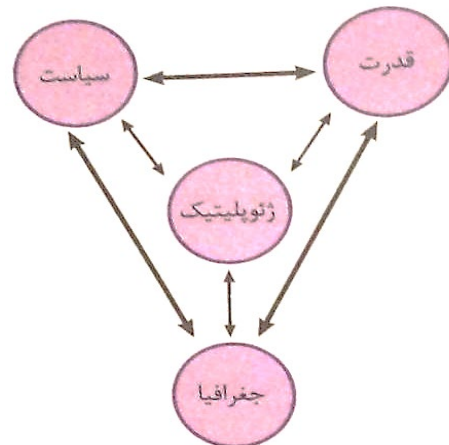
ث) به سوالات زیر پاسخ کوتاه بدهید.

۳۵- از اصطلاح ژئوپلیتیک در چه موضوعاتی استفاده می شود؟

در اخبار و موضوعات سیاسی، روابط سیاسی و بین المللی، مذاکرات یا رقابت ها و کشمکش های سیاسی.

۳۶- تعریف و مدلی را که یک جغرافی دان سیاسی ایرانی از ژئوپلیتیک ارائه کرده است، بنویسید.

ژئوپلیتیک شاخه ای از دانش جغرافیای سیاسی است که با موضوع قدرت و ارتباط آن با جغرافیا و سیاست سروکار دارد و روابط متقابل این سه عنصر را مطالعه می کند.

۳۷- جوهره ژئوپلیتیک چیست؟

قدرت

۳۸- معنا و مفهوم قدرت چیست؟

در فرهنگ فارسی، قدرت به معنای داشتن توانایی است. قدرت به توان و استعداد انسان برای انجام دادن کاری که مطلوب اوست، گفته می شود. در زبان فارسی واژه های مترادف با قدرت یا مفهوم آن زیادند، مانند نفوذ، توانایی، اقتدار، حکم، فرمان و دستور.

۳۹- از قدرت در مباحث اجتماعی و سیاسی تحت چه عنوانی یاد می شود؟

از قدرت با تعبیری چون کنترل دیگران یا نفوذ داشتن روی آن ها، سلطه و توانایی مجبور کردن دیگران به فرمانبرداری یاد شده است.

۴۰- چرا افراد و گروه ها خواهان قدرت هستند و انواع قدرت را نام ببرید.

هر فرد و گروه انسانی برای رسیدن به اهداف و خواسته های خود باید قدرت داشته باشد؛ بنابراین بر حسب شرایط و اهداف و خواسته ها انواع قدرت وجود دارد: قدرت جسمانی، قدرت علمی، قدرت اقتصادی، قدرت هنری و ...

۴۱- چرا بازیگران سیاسی به قدرت نیاز دارند؟

چون با به دست آوردن قدرت می توانند به اهداف خود برسند، مطابق میل یا نظام فکری خود فرمان برانند، منافع خود و هوادارانشان را تأمین نمایند و رقیبان خویش را از صحنه بیرون کنند.

۴۲- چرا حکومت ها به قدرت نیازمند هستند؟

حکومت ها با استفاده از قدرت می توانند در داخل یک کشور امنیت و نظم اجتماعی برقرار کنند و در خارج از آن کشور نیز اهداف خود را پیش ببرند.

۴۳- منظور از این که می گویند «قدرت یک شمشیر دولبه است» چیست؟

حکومت ها هم می توانند از قدرت برای دست یافتن به اهدافی چون تامین استقلال و منافع و امنیت ملی کشور خود بهره ببرند و هم می توانند آن را علیه ملت خود به کار بگیرند. آن ها با به کارگیری ابزارهای قدرت می توانند به آزار مردم خود بپردازند.

۴۴- مهم ترین ابزار حکومت ها برای حفظ بقا و سلطه خود بر مردمانشان را بنویسید.

حکومت ها برای بقای خود از ابزارهای قدرت چون ارتش، پلیس، دستگاه قضایی و اطلاعاتی استفاده می کنند.

۴۵- صاحب نظران ژئوپلیتیک کدام عوامل را موجب شکل گیری قدرت اقتصادی، سیاسی و نظامی یک کشور می دانند؟

عواملی چون موقعیت جغرافیایی، آب و هوا و داشتن منابع زیرزمینی و جمعیت

۴۶- چه عاملی موجب شکل گیری نظریه های ژئوپلیتیکی شده است؟

رابطه عوامل جغرافیایی با سیاست و قدرت از گذشته های دور مورد توجه اندیشمندان بوده و توجه به آن موجب پیدایش نظریه های ژئوپلیتیکی شده است.

۴۷- نظریه «فضای حیاتی» را چه کسی و در چه زمانی مطرح کرد؟

در قرن نوزدهم راتزل که پدر علم جغرافیای سیاسی شناخته می شود، این نظریه را ارائه کرد.

۴۸- نظر راتزل در رابطه با وضعیت کشورهای کوچک چیست؟

راتزل می گفت اگر کشورهای کوچک برای جمعیت خود فضای کافی نداشته باشند و در صدد توسعه سرزمین های خود بر نیایند، نابودی آن ها حتمی است.

۴۹- نظر راتزل پیرامون عامل موقعیت جغرافیایی را بیان کنید.

او برای عامل موقعیت جغرافیایی اهمیت قائل بود و اعتقاد داشت که موقعیت یک کشور در مجاورت یک دولت قوی یا ضعیف بر سیاست و قدرت آن تأثیر می گذارد.

۵۰- نتیجه گیری راتزل از موقعیت و رابطه کشورهای کوچکی که در همسایگی کشورهای بزرگ قرار دارند، چه بود؟

او چنین نتیجه می گرفت که در کشمکش بر سر قدرت، دولت های بزرگ پیروز می شوند و کشورهای کوچک را ضمیمه خاک خود می کنند.

۵۱- چه نقدی بر نظریه راتزل وارد می شود؟

نظریه راتزل در اواخر قرن نوزدهم مطرح شده است و در قرن بیستم با توسعه حقوق و قوانین بین المللی، اقداماتی مانند کشورگشایی و تصرف سرزمین های دیگر قابل قبول نیست و محکوم شمرده می شود.

۵۲- با توجه به توسعه حقوق و قوانین بین المللی، اقداماتی مانند کشورگشایی و تصرف سرزمین های دیگر قابل قبول نیست، هر چند امروزه معدودی کشورها به حقوق کشورهای دیگر توجه نمی کنند. برای این مطلب مثال

بیاورید.

حمله نظامی آمریکا به افغانستان و عراق در سال های ۱۳۶۹ و ۱۳۸۰ و اشغال این کشورها با حمله های عراق به ایران در سال ۱۳۵۹ و کویت در سال ۱۳۶۹ و حمله های عربستان به یمن در سال های اخیر

۵۳- مکیندر به کدام عامل جغرافیایی پیرامون شکل گیری قدرت اهمیت بیشتری می داد؟

مکیندر جغرافیدان انگلیسی در سال ۱۹۰۴ میلادی در مقاله ای با موضوع تولید قدرت به «خشکی ها» توجه کرد.

۵۴- منظور از جزیره جهانی چیست؟

مکیندر اعتقاد دارد که بخش عمده خشکی های جهان، در سه قاره به هم چسبیده آسیا و اروپا و آفریقا و جزیره جهانی نام دارد.

۵۵- منظور مکیندر از قلعه یا دژ جهان کجاست؟

مکیندر در جزیره جهانی منطقه خشکی اوراسیا (از رود ولگا در غرب تا سیبری در شرق) را قلعه (دژ) جهان می دانست و می گفت این منطقه برای قدرت های دریایی، غیر قابل دسترس است.

۵۶- از نظر مکیندر قلب خشکی جهان یا هارتلند کجاست؟

اگر کشوری از قدرت ملی زیادی برخوردار باشد، می تواند اهداف و خواسته های ملت خود را بدون مانع تأمین کند. برخی از کشورها در سطح جهان قدرت زیادی دارند. برخی دیگر بسیار ضعیف اند و قادر به رفع نیازهای اولیه خود نیستند. روابط بین المللی و رفتار کشورها با یکدیگر نیز از قدرت آن ها تأثیر می پذیرد.

۵۷- بر طبق نظر مکیندر هلال داخلی و خارجی کجاست؟

مکیندر معتقد بود بعد از منطقه قلب زمین یا هارتلند، یک هلال داخلی وجود دارد که قدرت دریایی به آن دسترسی دارد و یک هلال خارجی شامل قاره آمریکا، اقیانوسیه و جنوب آفریقا است.

۵۸- تأثیر نظریه هارتلند بر سیاست های جنگ طلبانه آلمان چه بود؟

برخی معتقدند نظریه هارتلند یا قدرت خشکی در سیاست های جنگ طلبانه آلمان، هجوم این کشور به کشورهای مجاور و بروز جنگ های جهانی اول و دوم قدرت بی تأثیر نبوده است.

۵۹- در رابطه با نظریهٔ آلفرد ماهان توضیح دهید.

نظریه قدرت دریایی را «آلفرد ماهان» مطرح کرد. او دریاسالار بود. مطابق فضاهای دریایی و اقیانوسی را در شکل گیری قدرت جهانی و کنترل و محاصره قدرت خشکی مؤثر می دانست.

۶۰- از دیدگاه آلفرد ماهان علت پیروزی انگلستان بر رقیبان خود چه بود؟

ماهان در کتاب خود نشان داد که چگونه انگلستان به دلیل برخورداری از قدرت دریایی بر رقیبان خود پیروز شد.

۶۱- از دیدگاه آلفرد ماهان منظور از موقعیت جغرافیایی چیست؟

مجاورت کشور با یک یا چند دریا برای حمل و نقل و کنترل راه های آبی مهم

۶۲- از دیدگاه آلفرد ماهان منظور از قدرت دریایی چیست؟

ماهان قدرت دریایی را فقط در نیروی جنگی ناوگان دریایی نمی دانست و معتقد بود ملتی به قدرت دست می یابد که در تجارت دریایی نیز نیرومند باشد.

۶۳- کتاب آلفرد ماهان چه نام دارد و واکنش کشورهای گوناگون به آن چه بود؟

کتاب معروف ماهان «نفوذ و تأثیر قدرت دریایی در تاریخ» است. این کتاب به زبان های مختلف ترجمه شد و در کشورهای گوناگون مورد استقبال قرار گرفت.

۶۴- آب های پهناور جنوب ایران به چند بخش اصلی تقسیم می شوند؟

(۱) بخشی که از مصب اروندرود در غرب تا تنگه هرمز امتداد می یابد و خلیج فارس نام دارد. (۲) بخشی که از تنگه هرمز به سمت شرق تا دهانه گواتر (گواذر) امتداد می یابد و دریای مکران (دریای عمان) نامیده می شود.

۶۵- علت اهمیت دریای عمان در قدرت دریای ایران چیست؟

دریای عمان یا مکران بخشی از اقیانوس هند است و تنها دریای آزاد ایران محسوب می شود. خلیج فارس نیز از طریق دریای عمان به آب های آزاد و سایر مناطق جهان ارتباط دارد.

۶۶- منظور از نیروی دریایی راهبردی چیست؟

به نیرویی گفته می شود که قادر است در محدوده آب های عمیق اقیانوسی عملیات انجام دهد؛ به گونه ای که بتواند خود را از تهدیدهای روی آب، زیر آب و هوا حفظ کند؛ محدودیتی برای اجرای عملیات در عمق دور دست ها نداشته باشد و قادر به حفاظت از منافع ملی کشور در منطقه دریایی باشد.

۶۷- منظور از قدرت ملی را بیان کنید.

قدرت ملی، قدرت یک ملت یا کشور برای رسیدن به اهداف و تحقق آرمان هایش است.

۶۸- عوامل جغرافیایی مؤثر در قدرت ملی را بنویسید.

(۱) موقعیت جغرافیایی کشور (۲) وسعت، شکل و ناهمواری های کشور (۳) بنیادهای زیستی کشور (۴) منابع انرژی و معدنی کشور (۵) جمعیت کشور

۶۹- منظور از موقعیت جغرافیایی کشور چیست؟

موقعیت جغرافیایی عبارت است از چگونگی قرار گرفتن یک مکان در سطح کره زمین.

۷۰- موقعیت دریایی چیست و چه نقشی در قدرت ملی یک کشور دارد؟

موقعیت دریایی، یعنی دسترسی به آب های آزاد که نقش مهمی در قدرت ملی یک کشور دارد. دسترسی به آب های آزاد یا دسترسی نداشتن به دریا نیز در قدرت یا ضعف یک کشور تأثیرگذار است.

۷۱- چگونه انگلستان و ژاپن به قدرت های بزرگ دریایی تبدیل شده اند؟

این دو کشور از همه سمت به آب های آزاد دسترسی دارند.

۷۲- با توجه به موقعیت دریایی کشور عراق، علت حمله این کشور به ایران چه بود؟

یکی از دلایل جنگ تحمیلی عراق علیه ایران را می توان محدودیت های کشور عراق در دسترسی به سواحل خلیج فارس و دهانه اروندرود دانست.

۷۳- شکل سواحل چه تاثیری بر روی مسائل نظامی دارد؟

شکل ساحل روی دفاع از مرزهای دریایی و کیفیت عملیات نظامی تأثیر دارد.

۷۴- رابطهٔ وسعت و قدرت چگونه است؟

وسعت زیاد به خودی خود امری مطلوب است و از بین دو کشور که شرایط یکسانی دارند، کشوری که سرزمین وسیع تری در اختیار دارد، قدرتمندتر است.

۷۵- کشورهای وسیع از نظر نظامی دارای چه مزیتی هستند؟ (با مثال)

کشورهای وسیع در زمان جنگ می توانند نیروهای نظامی پشتیبان خود را به بخش های دیگری منتقل کنند؛ چنان که در جنگ ژاپن و چین، چین نیروها و تدارکاتش را به غرب کشور خود انتقال داد.

۷۶- در چه صورت وسعت زیاد در امر دفاع مشکلاتی به همراه دارد؟

وسعت زیاد اگر با کمبود جمعیت همراه باشد، در امر دفاع مشکلاتی به وجود می آورد.

۷۷- مزیت سرزمین های هموار از نظر قدرت ملی در چیست؟

سرزمین های هموار برای کشاورزی و توسعه شبکه راه ها و حمل و نقل بسیار مناسب اند.

۷۸- کدام نواحی و سرزمین ها تأثیر منفی بر روی قدرت ملی دارند؟ چرا؟

نواحی کوهستانی، بیابان های وسیع، زمین های باتلاقی و کویری، برای فعالیت های اقتصادی و ارتباطی، به هزینه و سرمایه گذاری زیادی نیاز دارند و با مشکلات متعدد روبه رو می شوند.

۷۹- کشورهای جمع و جور دارای چه شکلی هستند؟ با ذکر مثال توضیح دهید.

کشورهای جمع و جور (فشرده) شکلی شبیه مربع یا دایره دارند، مانند لهستان.

۸۰- کشورهای طویل چگونه کشورهایی هستند؟ (با مثال)

کشورهای طویل به کشورهایی گفته می شود که طول آن ها حداقل شش برابر عرضشان باشد، مانند شیلی و نروژ.

۸۱- کشورهای دنباله دار دارای چه شکلی هستند؟ (با مثال)

کشورهای دنباله دار یک بخش شبه جزیره ای یا دالان مانند دارند که از سرزمین اصلی جدا افتاده است، مانند تایلند.

۸۲- کشورهای چند پاره چگونه کشورهایی هستند؟ (با مثال)

کشورهای چند پاره یا چند تکه، کشورهای جزیره ای هستند؛ مانند ژاپن و اندونزی.

۸۳- به چه کشورهایی محاطی گفته می شود؟ با مثال بنویسید.

کشورهای محاطی کشورهایی هستند که درون یک کشور دیگر محصور شده اند، مانند سوازیلند و لسوتو در آفریقای جنوبی.

۸۴- بهترین شکل برای یک کشور چه نوع شکلی است و مزیت های آن را بنویسید.

بهترین شکل کشور جمع و جور (فشرده) است که در آن پایتخت در مرکز قرار گرفته است. در چنین وضعیتی، در کمترین زمان می توان از مرکز به تمام نقاط آن دسترسی پیدا کرد. قابلیت دفاعی کشور در این شکل زیاد است.

۸۵- مشکل کشورهای طویل و چند تکه از نظر قدرت ملی در چیست؟

در کشورهای طویل و چند تکه نظارت حکومت بر همه قسمت های کشور و هم چنین ایجاد خطوط ارتباطی با مشکل مواجه می شود.

۸۶- منظور از بنیادهای زیستی یک کشور چیست؟

عواملی چون آب، خاک، آب و هوا و پوشش گیاهی؛ بنیادهای زیستی کشور محسوب می شوند.

۸۷- چرا آب یکی از مشکلات اصلی و از عوامل رقابت و کشمکش کشورها در آینده جهان است؟

به دلیل افزایش جمعیت و تغییر الگوهای زندگی، مصرف آن مرتباً افزایش می یابد.

۸۸- پیامدهای منفی مشکل کم آبی، فرسایش و آلودگی خاک برای کشورها چیست؟

کشورهایی که با این مسائل روبه رو هستند، توانمندی هایشان ضعیف می شود و نه تنها امکان تولید مواد اولیه و محصولات کشاورزی و تغذیه جمعیت در آن ها کاهش می یابد، بلکه وابستگی شان به واردات زیاد می شود.

۸۹- با توجه به بنیادهای زیستی کدام کشورها شرایط تبدیل شدن به قدرت های سیاسی منطقه ای یا جهانی را

دارند و برعکس؟

امکان تبدیل کشورهایی که در منطقه معتدل واقع شده اند، به قدرت های سیاسی منطقه ای یا جهانی بیشتر است و بعید است که یک قدرت سیاسی بزرگ بتواند در سرزمین های بسیار سرد و یخبندان با بیابان های گرم و سوزان شکل بگیرد.

۹۰- چرا داشتن جمعیت زیاد از عوامل قدرت ملی است؟

زیرا هم منبع کار و تولید ثروت، هم نیروی نظامی و دفاعی و هم سرچشمه و روحیه ملی محسوب می شود.

۹۱- آیا جمعیت زیاد به تنهایی می تواند یک کشور را قدرتمند کند؟

خیر، جمعیت زیاد پیش شرط قدرت است اما کیفیت و ترکیب جمعیت نیز اهمیت دارد.

۹۲- کدام ویژگی های جمعیتی از عوامل قدرت ملی محسوب می شود؟

داشتن جمعیت فعال و جوان، باسواد و دارای مهارت که فرصت های اشتغال و پیشرفت برای آن ها در کشور فراهم شده باشد.

۹۳- همگونی جمعیت از چه جهانی و چه تأثیری بر قدرت ملی دارد؟

همگونی جمعیت از نظر قومی، زبانی و دینی در افزایش قدرت ملی مؤثر است و هر چه این همگونی بیشتر باشد، قدرت ملی بیشتر است.

۹۴- منظور از منطقه ژئوپلیتیکی چیست؟

منطقه ژئوپلیتیکی عبارت است از بخشی از سطح زمین یا تعدادی کشور همجوار که به دلیل داشتن ارزش های جغرافیایی، بازیگران

سیاسی برای کنترل یا تصرف آن ها با یکدیگر وارد تعامل کنش و واکنش می شوند.

۹۵- تعامل بازیگران سیاسی در مناطق ژئوپلیتیکی به چه اشکالی می تواند باشد؟

به صورت مذاکره، همکاری و همبستگی یا رقابت و کشمکش و حتی جنگ است.

۹۶- منطقه ژئوپلیتیکی چگونه منطقه ای است؟

منطقه ای است که در آن سه عامل جغرافیا، سیاست و قدرت بر یکدیگر تأثیر می گذارند و توجه حکومت ها، به ویژه قدرت های جهانی را

به خود جلب می کند.

۹۷- برای مناطق ژئوپلیتیکی جهان چند مثال بیاورید.

مناطق ژئوپلیتیکی خلیج فارس، اتحادیه اروپا، دریای خزر و قفقاز

۹۸- بازیگران سیاسی اصلی و عمده جهان را بنویسید.

حکومت های مستقل - رهبران ایدئولوژیک و افراد برجسته سیاسی که روی مردم نفوذ دارند - گروه ها و احزاب سیاسی -

سازمان های مردم نهاد و غیر حکومتی (سمن) (NGO) مانند انجمن فعالان حقوق بشر، محیط زیست و صلح - سازمان های بین المللی

مانند سازمان ملل متحد - نهادهای اقتصادی و تجاری بین المللی (مانند شرکت های چند ملیتی)

ج) اصطلاحات و مفاهیم زیر را تعریف کنید.

۹۹- قدرت :

۱۰۰- قلب خشکی جهان (هارتلند) :

۱۰۱- قدرت ملی :

ک پاسخ :

۹۹. قدرت به معنای داشتن توانایی است قدرت به توان و استعداد انسان برای انجام دادن کاری که مطلوب اوست گفته می شود.

۱۰۰. مкінندر، بخش مرکزی جزیره جهانی را محور یا قلب خشکی جهان (هارتلند) نامید.

۱۰۱. قدرت یک ملت یا کشور برای رسیدن به اهداف و تحقق آرمان هایش است.

ج) به سؤالات زیر پاسخ کامل بدهید.

۱۰۲- از دیدگاه آلفرد ماهان یکی از شروط تبدیل شدن یک کشور به قدرت دریایی داشتن فرهنگ دریانوردی است،

این مورد را توضیح دهید.

توجه به اهمیت دریا، علاقه مردم یک کشور به دریانوردی و توسعه روابط و تجارت گسترده با سایر ملل

۱۰۳- نیروی دریایی راهبردی ایران چگونه شکل گرفت و شامل چه مناطقی شد؟

در سال ۱۳۸۸ با رهنمودهای فرمانده معظم کل قوا، حضرت آیت الله خامنه ای، نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران به نیروی

دریایی راهبردی تغییر جهت داد، به طوری که منطقه عملیاتی آن از تنگه هرمز و دریای عمان تا خلیج عدن و اقیانوس هند تا مدار ۱۰

درجه شمالی را شامل می گردید.

۱۰۴- کشور ما برای تبدیل شدن به یک قدرت بزرگ دریایی چه اقداماتی انجام داده است؟

ساختن زیر دریایی ها و ناوشکن های چند منظوره و حضور ناوگان ایران در آب های اقیانوس هند برای حفاظت از امنیت کشتی ها و شناورهای تجاری و نفت کش ها همگی حکایت از تلاش ایران برای تبدیل شدن به یک قدرت بزرگ دریایی دارد.

۱۰۵- بنادر مهم ایران در دریای عمان را نام ببرید و دلایل اهمیت دریای عمان را بنویسید.

ایران در دریای عمان دو بندر مهم، یعنی بندر جاسک و بندر اقیانوسی چابهار (در استان سیستان و بلوچستان) را دارد که به دلیل دسترسی به آب های آزاد، از قابلیت فوق العاده ای برای تجارت با جهان و توسعه حمل و نقل دریایی ایران و کشورهای آسیای میانه و قفقاز برخوردارند.

۱۰۶- داشتن یا نداشتن قدرت ملی چه پیامدهایی به دنبال دارد؟

اگر کشوری از قدرت ملی زیادی برخوردار باشد، می تواند اهداف و خواسته های ملت خود را بدون مانع تأمین کند. برخی از کشورها در سطح جهان قدرت زیادی دارند. برخی دیگر بسیار ضعیف اند و قادر به رفع نیازهای اولیه خود نیستند. روابط بین المللی و رفتار کشورها با یکدیگر نیز از قدرت آن ها تأثیر می پذیرد.

۱۰۷- تأثیر موقعیت جغرافیایی در افزایش یا کاهش قدرت یک کشور را بررسی کنید.

موقعیت جغرافیایی، تأثیر بسزایی در افزایش یا کاهش قدرت یک کشور دارد؛ برای مثال قرار گرفتن یک کشور در بین همسایگان قدرتمند یا ضعیف در سیاست خارجی آن کشور تأثیر گذار است.

۱۰۸- به چه کشورهایی حائل می گویند و موقعیت آن ها را با مثال توضیح دهید.

کشورهای حائل یعنی کشورهایی که بین دو یا چند قدرت بزرگ قرار دارند، معمولاً موقعیت آسیب پذیری پیدا می کنند؛ مانند لهستان که بین روسیه و آلمان قرار گرفته و در دوره هایی از تاریخ به دلیل همین موقعیت موجودیت خود را از دست داده است.

۱۰۹- رابطه منابع انرژی و معدنی کشور با قدرت ملی چگونه است؟ توضیح دهید.

منابع انرژی و معدنی چون نفت و گاز، کانی های فلزی چون مس، روی و آهن در صنعت و امور نظامی کاربرد دارند. داشتن این منابع به تنهایی منشأ قدرت نیست، اگر این منابع در کشوری در جهت توسعه صنایع قرار بگیرند، (مانند چین و برزیل) در قدرت آن کشور مؤثرند؛ اما اگر اقتصاد کشوری وابسته به صادرات آن ها باشد، یک ویژگی منفی و عامل کاهش قدرت ملی تلقی می شوند.